

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Sayı: 182

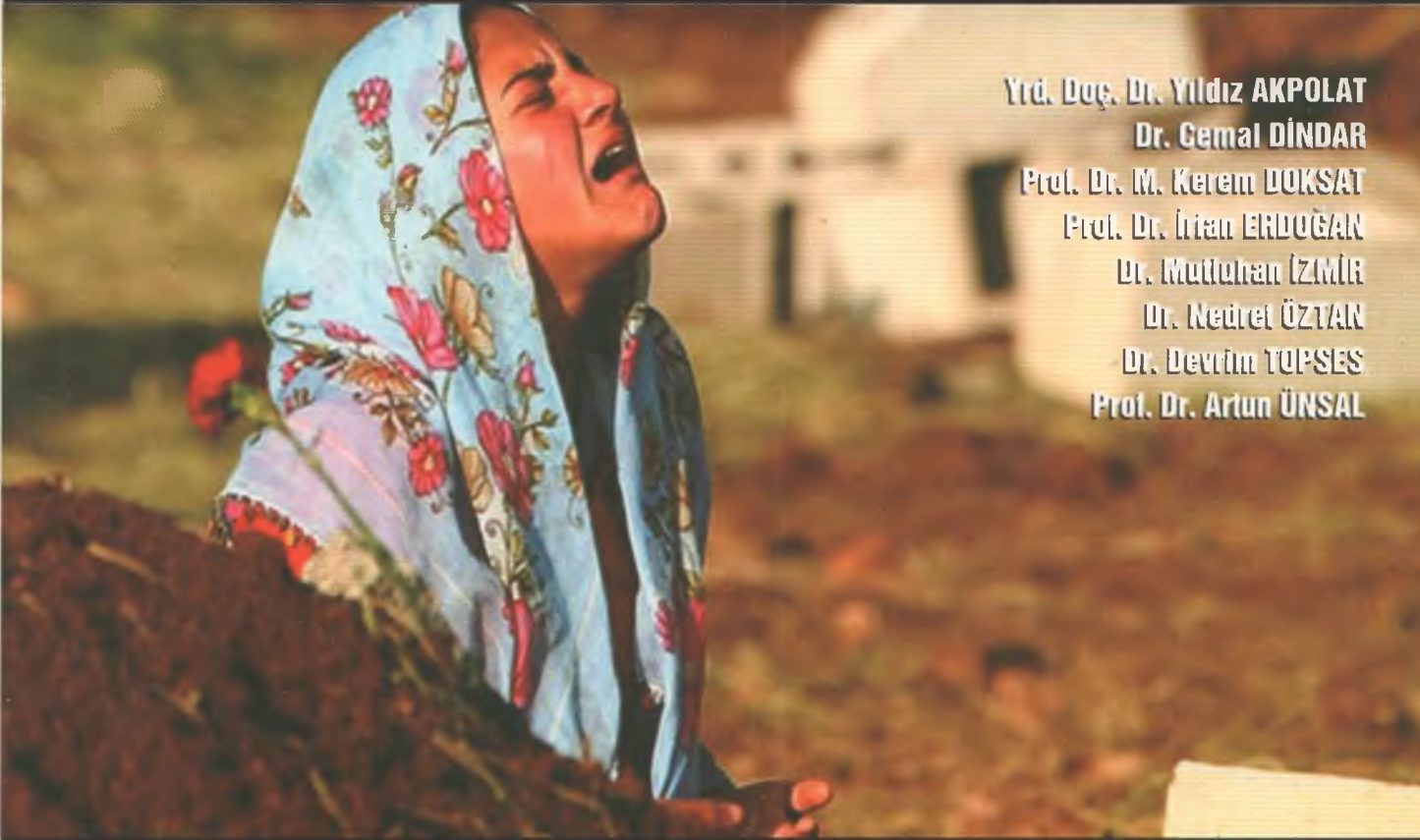
Yıl: 15

Ağustos 2009 Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

6 TL (KDV Dahil)

Feodal Kalıntıların ve Kapitalist İlişkilerin Sonucu

KAN DAVASI, ŞİDDET YABANCILAŞMA

Yrd. Doç. Dr. Yıldız AKPOLAT

Dr. Cemal DİNDAR

Prof. Dr. M. Kerem DOKSAT

Prof. Dr. İnan ERDOĞAN

Dr. Muharrem İZMİR

Dr. Nedret ÜZTAN

Dr. Devrim TOPSES

Prof. Dr. Artun ÜNSAL

Ali BALTACIOĞLU:

Ütopyadan Bilime Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (1921)

Mert SANDALCI:

Osmanlı'da Bira Bahçeleri

Dr. Levent SEÇKİN:

Kaos, Kopleksite, Post Normal Bilim ve Batı'nın İkinci Karanlık Çağı

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://rantev.org>

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ VE EZİLEN ULUSLAR BİRLEŞİN

TEORİ

ERNESTO G. ABASCAL Honduras'taki askeri darbe,
Latin Amerika'nın bağımsızlığına darbedir

Chavez'in 21. yüzyıl sosyalizmi

HUGO CHAVEZ **Venezüella'da 21. yüzyıl sosyalizminin inşası**

CÜNEYT GÖKSU **Bolivar'dan Atatürk'e**

HASAN BÖGÜN **Bolivarcı Devrim ve "sivil toplumcu" Batıcı sol**

ALİ RIZA TAŞDELEN **Amerikalılar için Bolivarcı seçenek (ALBA)**

HUGO CHAVEZ **Kendi gerçekliğimize dayanan sosyalizm**

ERNESTO G. ABASCAL **Moncada baskınının 56. yıldönümü**

Cehalet? Canilik? Eğitimsizlik?

Son zamanlarda artan şiddet olayları karşısında gazeteler yukarıdaki başlıkları kullanıyor, “uzmanlar” benzer yorumlar yapıyor. Görmezlikten gelinen esas nedenleri ortaya koymak, sorunu doğru tespit etmek Bilim ve Ütopya'nın görevi.

Sorunu iki başlık halinde şöyle belirtebiliriz: Son yıllarda şiddet olayları giderek artmaktadır. İnsanı, kendisine ve ailesine, genel olarak topluma karşı suç işlemeye yöneltecek nedenler nelerdir? İnsanı, doğasına bu kadar yabancılaştıran nedenler nelerdir? İkincisi ise Mardin'de tüm çıplaklığı ile ortaya çıkan sorundur. Yaşananları kan davası, töre cinayetleri olarak açıklamak gerçeklerin üzerine örtmek değil midir? Yaşananları eğitim sorunu olarak sunmak ne kadar bilimsel bir yaklaşımdır?

Artarak devam eden şiddet olayları kapitalist-emperyalist sistemi tüm çıplaklığı ile gözlerimizin önüne sermektedir. Bir tarafta kısa sürede en zenginler listesinin tepesine tırmanan bakan çocukları, diğer tarafta aile reisinin evine ekmek götürmemesi nedeni ile yıkıma sürüklenen aileler.

Sistem birbirinin sırtına basarak yükselenlerin varlığını koruyabileceğini, üstte kalanların dünyanın nimetlerinden yararlanabileceğini slogan edinmiş kendine. Bencilik aynı ailenin fertlerini bile birbirinden kopartacak noktaya gelmiş. Sistemin ideolojisi, hakim sınıflara bile doyum veremez hale gelmiş. Sistemin yarattığı zenginler doyumunu insansal olmayan şeylerden sağlamaya çalışmaktadır. Cem Gariboğlu tarihe arkadaşı Münnevver'in kafasını keserek geçmek istemiştir.

Kemalist Devrim emperyalizme ve ortaçağa karşı mücadele etmiştir. Padişahlığı ve halifeliği kaldırarak feodal sınıflara büyük bir darbe indirmiştir. Kemalist Devrim padişahın tebaasını vatandaş yapma projesidir. Köylüyü özgürleştirme projesidir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iktidarlar emperyalizm ve feodalizm ittifakının hükümetleri olmuştur. En sonunda bağımsızlığımızı bütünüyle yitirme, yeniden Ortaçağ karanlığına dönme süreci ile karşı karşıya gelmemize neden olunmuştur. Türkiye'yi küçük Amerika yapma süreci, Cumhuriyet'in emperyalizm ve toprak ağaları tarafından fethe-

dilmesi ile sonuçlanmıştır. Sorunu doğru tespit etmek doğru çözümler üretmenin ön koşuludur. Ağalığı tasfiye etmeden, köylüyü toprak sahibi yapmadan marabalıktan, töreden kurtaramazsınız, vatandaş haline getiremezsiniz.

Atatürk sonrası iktidarların yarattığı bu sistemin adını koyamamak “uzmanları” yanlış açıklamalara sevk etmektedir.

Ankara'da yeni bir merkez

Ülkemizde 15 yıldır bilim, aydınlanma mücadelesi veren ve bilimsel ufkunu ütopyalarıyla canlı kılan dergimiz Bilim ve Ütopya, Kızılay Konur Sokak'ta yeni merkezinde daha güçlü olarak bilimi savunma ve toplumsallaştırma çabasına devam edecek.

Yayın hayatına başladığı günden bu yana kendisini dar bir çevrenin değil, bilimsel duyarlılığa sahip geniş bir kesimin yayın organı olarak sunan Bilim ve Ütopya, sayısız akademisyenimizin, aydınımızın, okurumuzun ve dostlarımızın katkı ve emekleriyle bugünlere geldi. Bu durum, dergimizin doğru yayın çizgisinin yanında başarısının belki de en önemli sırrıdır. Kolektif çabayla, karşılıksız emeğin sıradan olmayan niteliğiyle anlam bulan bu olgu, Bilim ve Ütopya'nın büyük ailesinin tartışılmaz üstünlüğü. Elbette bu “üstünlük” bencilce rekabetin değil, aksine elbirliği anlayışının yansımasıdır.

Dergimizin Kızılay Konur Sokak'taki yeni merkezinde aydınlanma ve bilim ateşinin daha güçlü yanması için, büromuzu sadece dergimizin mutfağı olarak değil, aynı zamanda hocalarımızın ve dostlarımızın da içinde olacakları bir çatı olarak değerlendirme karındayız. Bunun için tüm Bilim ve Ütopyacıları büromuzun Ankara'nın kültür ortamında yeni bir soluk olması yolunda katkı sunmaya davet ediyoruz.

Büromuzda yazı kurulu, danışma kurulu toplantıları dışında söyleşiler, paneller, konferanslar, sergiler, bilimsel çalışma alanları üzerine kurslar vb. etkinlikler düzenlenecektir. Bilim ve Ütopyacıardan öneriler bekliyoruz.

Eylül sayımızda buluşuncaya kadar hoşçakalın.

BİLİM VE ÜTOPYA
ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ

Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Atakan HATİPOĞLU
atakanhatipoğlu@gmail.com (0 555) 475 82 45

Afyon Kocatepe Üniversitesi
Kutbiddin GÜLTEKİN
kbygultekin@hotmail.com (0 555) 629 75 63

Akdeniz Üniversitesi
Dr. Hakan ERENGİN
erengin@akdeniz.edu.tr (0 535) 852 74 15

Anadolu Üniversitesi
Deniz Eren ERIŞEN
denerer@gmail.com (0 555) 414 52 02

Ankara Üniversitesi
Yarenkür ALKAN
alkanyaren@gmail.com (0 537) 587 53 77

Baykent Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim OK
ibrahimok@baykent.edu.tr (0 532) 234 34 49

Boğaziçi Üniversitesi
Cenk ÖZDAĞ
oezdath@yahoo.co.uk (0 505) 659 65 51

Cumhuriyet Üniversitesi
Hakan SERTAN
hakansertan@hotmail.com (0 532) 335 76 96

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Metin SALIK
metinsalik@hotmail.com (0 544) 335 79 32

Çankaya Üniversitesi
Fırat KAYAÖNÜ
firatkayaonu@hotmail.com (0 543) 944 57 32

Çukurova Üniversitesi
Bora YAĞRI
byagri@gmail.com (0 505) 260 03 37

Dokuz Eylül Üniversitesi
Serdar YURTÇİÇEK
serdaryurtcicek@hotmail.com (0 505) 298 90 70

Ege Üniversitesi
Hümmüz TUTKUN
humuztutkun@hotmail.com (0 555) 361 56 14

Erciyes Üniversitesi
Pınar ER
pinar_er@hotmail.com (0 542) 793 72 35

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Didem ÇİNEL
didodidem@mynet.com (0 505) 590 26 68

Galatasaray Üniversitesi
Cem SAVAŞ
cem@bilimutopya.com.tr (0 533) 358 51 78

Gazi Üniversitesi
Nesim Yiğit ERYILMAZ
yigitjazz@hotmail.com (0 535) 311 81 05

Gaziantep Üniversitesi
Mehmet BALABAN
balli27b@hotmail.com (0 538) 889 45 89

Hacettepe Üniversitesi
Turgut SAYILIR
turgood06@hotmail.com (0 506) 470 95 36

Haliç Üniversitesi
Şahin KARABIYIK
shahinkarabiylk@hotmail.com (0 535) 215 77 26

İstanbul Üniversitesi
Pınar AKKOÇ
pinarakkoc@hotmail.com (0 555) 441 86 50

İstanbul Teknik Üniversitesi
Uğur ATAŞER
ugurataser@yahoo.com (0 542) 453 47 33

İşık Üniversitesi
Güneş ÖZTÜRK
gunesozturk@gmail.com (0 505) 948 87 70

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Ercan ÖZKAN
ecoel1@hotmail.com (0 505) 289 64 30

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Mustafa AKDIŞ
makdis85@gmail.com (0 505) 880 67 77

Karaelmas Üniversitesi
Celal SALMAN
celalsalman@gmail.com (0 543) 456 18 01

Kırıkkale Üniversitesi
Gürkan GENÇ
gurkangenc13@hotmail.com (0 544) 577 24 19

■	Çiviyazısı	1
■	Forum	4
■	Kapak Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN Materyal ve düşünsel hayatın üretimi ve yabancılaşma	9
■	Kapak Cemal DİNDAR Kan davası ile sosyokültürel doku arasındaki bağlar ve ruhsal yönleri	17
■	Kapak Prof. Dr. Artun ÜNSAL Anadolu'da kan davası	23
■	Kapak Dr. Mehmet Devrim TOPSES Türkiye'de feodal kalıntıların tarihsel temelleri ve töre cinayetleri	30
■	Kapak Dr. Mutluhan İZMİR Yabancılaşma ve şiddet ilişkisinin psikodinamiği	35
■	Kapak Prof. Dr. Mehmet Kerem DOKSAT Ülkemizde ve dünyada şiddet	42
■	Kapak Yrd. Doç. Dr. Yıldız AKPOLAT Mardin saha araştırmasına dair ön değerlendirme raporu	48

Sorumlu gerici iktidarlar

■	Kapak Dr. Nedret ÖZTAN Şiddeti anlamaya çalışmak	53
■	Dr. Levent SEÇKİN Batı'nın ikinci karanlık çağı	56
■	Mert SANDALCI Söyleşi: Osmanlı'da bira bahçeleri	59
■	Prof. Dr. Timur KARAÇAY Cumhuriyet'in eğitim felsefesi nasıl oluştu?	63
■	Dilim'e göre / Kemal KIRAR	69
■	Ütopyadan Gerçeğe / Ali Y. BALTACIOĞLU	70
■	Sağlıkta Ulusal Gündem / Dr. S. Fehmi KATIRCIOĞLU - Dr. Mutluhan İZMİR	78
■	Bizim Üniversitelerimiz / Prof. Dr. Kürşat YILDIZ	81
■	Kitap Kurdu / İlyas KARATEPE	86
■	Arkeo - Kitap / Erkan İLDİZ	89
■	Matematiğin B&Ü'sü / Manfred KAESTNER	90
■	Çetin Ceviz Problemleri / Dr. Necmi DAYDAY	95
■	Bulmaca / Semra LARÇIN	96

Kocaeli Üniversitesi
Cem ŞAHUTOĞLU
cemshutoglu@hotmail.com (0 542) 806 10 70
Koç Üniversitesi
Alp AKINCI
bakinci@ku.edu.tr (0 535) 952 30 60
Marmara Üniversitesi
Deniz KEL
denizkel_85@hotmail.com (0 537) 267 52 13
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Çağrı ÖZSEMA
acagrizsema@gmail.com (0 505) 749 41 36
Mersin Üniversitesi
Melike GÜNDOĞDU
melosum@hotmail.com (0 537) 729 67 46
Muğla Üniversitesi
Meltem ŞEN
melinsen42@hotmail.com (0 542) 510 96 22
Niğde Üniversitesi
Süleyman AÇIKGÖZ
suleymanacikgoz51@hotmail.com (0 505) 656 82 35
Osmangazi Üniversitesi
Mustafa YİĞİT
ylgit_must_1907@hotmail.com (0 554) 255 82 26
ODTÜ
Onurcan ÜLKER
onurcanulker@gmail.com (0537) 297 07 88
Pamukkale Üniversitesi
Gökhan GÖÇMEN
gocmengokhan@hotmail.com (0 505) 871 65 48
Sabancı Üniversitesi
Övünç UZUN
ovuncuzun@su.sabanci.univ.edu (0 505) 333 63 66
Sakarya Üniversitesi
Ahmet ÖZDEMİR
ahmet_3200@hotmail.com (0 537) 683 20 22
Selçuk Üniversitesi
Ufuk SEZGİN
ufuk_sezgintde@hotmail.com (0 537) 430 80 42
Süleyman Demirel Üniversitesi
Can KARA
e-teori@hotmail.com (0 555) 828 80 12
Trakya Üniversitesi
İbrahim ÇERÇİ
cerci136@yahoo.com (0 543) 811 21 77
Uludağ Üniversitesi
Veli ÇOLAK
velico83@hotmail.com (0 505) 776 14 98
Yeditepe Üniversitesi
Efe SARP
efesarp68@hotmail.com (0 532) 467 30 22
Yıldız Teknik Üniversitesi
Ahmet ÇAKAN
ahmetcakan0182@gmail.com (0 505) 317 89 94
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Tayfun TUZCU
tntayfun@myynet.com (0 536) 724 01 50

YURTDIŞI ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ

ABD
Philadelphia Üniversitesi
Tolga KARAYAYLA
E-posta: tlgrkryyl@yahoo.com
Almanya (Güney Bölgesi)
Ulm Teknik Yüksek Okulu
Hakan DAĞISTANLI (hakan.d@gmx.net)
Almanya (Kuzey Bölgesi)
Münster Üniversitesi
Mustafa TOSUN (mustafatosun@gmx.net)
Çin Halk Cumhuriyeti
Guangco Cengsang Üniversitesi
Alihan GÖKDENİZ
alican@bilimutopya.com.tr
İngiltere
Queen Mary, University of London
Hatice BALLIKAYA
ballikaya18@hotmail.com
Polonya
Varşova Üniversitesi
Makorzata PILCZUK bogorzata@wp.pl
Rusya Federasyonu
Saint Petersburg Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO
sotnik37@mail.ru
Suriye
Şam Üniversitesi
Canan Fatma CAN turkkan.turhan@gmail.com

Şehirlerde gürültüye karşı

Tedbir alınması için İç İşleri Bakanlığı'nın önemli bir tamimi

Yeni Belediye kanunumuz, kendilerini mahallî işlerde çok ileride sayan memlekete örnek olacak kadar ileri bir karnundur. Bu kanunda, şehir, kasaba halkımızın müşterek ve medenî ihtiyaçları en yüksek bir ölçü üzerinden göz önünde bulundurulmuş ve idarecilerimiz ile belediyecilerimize yüksek vazifeler yüklemeğe karşılık yüksek salâhiyetler de verilmiştir. Halkın istirahatını ve şehirlerin sükûnunu bozacak gürültülerin tamamen önüne geçilmesi meselesi, bu vazifelerden biridir.

Seyyar satıcıların, balıkçıların, limanlarda ve Boğaziçinde fazla gürültü yapan motörlerin başka memleketlerin tanzim edilmiş seyrü seferi (kornanın) tamamen kaldırılmasına müsait olduğu halde bizde korna ile müşteri çağıran yahut gelen geçen kadınlara korna ile söz atan, yayaları telâşa düşürmekle eğlenen şoförlerin, limanda ve istasyonda gelen seyyahları geldiklerine pişman eden hamal ve otel kapıcısı kavgalarının, şehir içinde hastayı, çocuğu, çalışkan vatan-daşı vakitsiz uyandıran, ve rahatsız eden, köprüden hareket eden Haliç, Boğaziçi, Akay vapurlarının kalkma saatleri muayyen olduğu halde bunların kalkmadan önce ve kalkarken

lüzumsuz yere düdük çalmalarına ve daha bunun gibi bir şehri gerek gündüz ve gerek gece oturulmaz bir hale getiren ve matbuatımızda acı tenkitlere mevzu olan uygunsuzlukların önüne geçilmesi ancak bütün sosyal, ekonomik ve teknik sebepler tetkik edilmek suretile kabildir. Ve bu sebeplerin yerine, işine ve şehrine göre değişeceği de pek tabiidir. Merkezden bir etüt yapılarak daha sarîh direktiflerin verilmemesi bu yüzdendir.

Fakat, bu hususta belediye encümenleri metodik bir surette çalışırlar ve idare amirleriyle belediye reisleri müştereken alâkadar olurlarsa şehirlerimizin üzerinden gürültücü ve şamatacı vasfının silinmesi ve halkın muhtaç olduğu sükûna kavuşturulması ancak bir zaman ve gün meselesi halini alır. Bu sebebe binaen davanın ehemmiyeti üzerinde bir kere daha durarak eski tedbirlerin tetkikinden sonra yenilerinin alınmasını ve keyfiyetten Vekâlete malûmat verilmesini rica ederim.

4/4/1936

Dahiliye Vekili

Şükrü Kaya

Belediye Dergisi, Say:10, Mayıs 1936 Yıl:1

SÖYLEŞİ

Kapitalizm Çıkmaza Girerken ÜTOPYALAR ve MARKSİZM

Prof. Dr. Yalçın KÜÇÜK

Bilim ve Ütopya
31 Temmuz Cuma
Saat: 18.00

Konur Sokak 69/1
418 52 64

www.bilimveutopya.org.tr

Bilim ve Ütopya

TMMOB Jeotermal Kongresi

Bilindiği gibi düzenleyen Odalar içerisinde olduğumuz TMMOB Jeotermal Kongresi 23-25 Aralık 2009 tarihlerinde Ankara'da düzenlenecektir. Kongrede; jeotermal enerjiden doğru ve verimli bir şekilde yararlanılmasını sağlamak, jeotermal enerji teknolojisinin gelişmesine katkıda bulunmak, bu yolla ekonomimize girdi yaratmak ve jeotermal enerji aranması ve kullanımına yönelik konular ele alınacaktır.

Kongreyle ilgili bilgilere <http://www.tmmobjeotermal.org/> adresinden ulaşılabilmektedir.

Ortadoğu Öğretim Elemanları Derneği:

Eğitimin Birliği Yasası çiğnenmek isteniyor

Siyasi iktidar bir kez daha Eğitimin Birliği Yasası'nı hedef alıyor. YÖK Başkanı, basına yaptığı

açıklamalarda, üniversiteye girişte, meslek okullarına uygulanan katsayının kaldırılabileceğini açıklayarak siyasi iktidara bağlılığını tazelemiştir.

AKP iktidarı, bunu daha önce de denemiş, ancak üniversitelerden gelen tepki ve Cumhurbaşkanı'nın vetosu ile gerçekleştirememiştir.

Amacın, meslek teknik okulları mezunlarına üniversiteye girişte imkan sağlamak olmadığı açıktır. Tersine, bunlar gerekçe yapılarak, bugüne kadar, dini siyasete alet etmek isteyen iktidarlarca gereğinden çok fazla sayıda açılmış olan, bilim ve bilimsel eğitim ile içerik ve yöntem açısından taban tabana zıt İmam Hatip Okullarının orta öğretimin yerine geçirilmek istenmektedir.

YÖK Başkanının satır aralarından dökülöveren niyet gerçekte orta öğretimin imam hatipleştirilmesi girişimlerinin yinelenen adımlarıdır. Bu şekilde Eğitimin Birliği Yasası çiğnenmek ve ülkemizde iki başlı eğitimin önü sonuna kadar açılmak istenmektedir. Hem de, Türkiye'de bilimsel etkinliği temsil eden yüksek öğretimle ilgili bir kurulun başkanı tarafından.

Bu konudaki tepkilerin, siyasi iktidarcı, İmam Hatip Okulu mezunlarına yönelik bir tepki imiş gibi yansıtılacağı ve gösterileceği ve bu okul mezunlarının mağduriyetlerinin dile getiri-

ORTADOĞU ÖĞRETİM ELEMANLARI
DERNEĞİ

leceği çok açıktır.

Oysa, İmam Hatip Okulları mezunlarının mağduriyetlerinin so-

rumluları, gençlerimize İmam Hatip Okullarından ve tarikat benzeri yurtlardan başka bir seçenek sunmayan, dini siyasete alet ederek gereğinden fazla İmam Hatip Okulu açan siyasi iktidarlardır.

İmam Hatip Okullarının genel kuruluş felsefesi ve içeriği dikkate alındığında, bu okullarda genel lise eğitimin verilmeye çalışılmasının ve her iki eğitimin uzlaştırılmaya çalışılmasının ardındaki siyasi niyet anlamak zor değildir. Yeni düzenlemelerle çekici hale getirmek bir yana, İmam Hatip Okulları tümüyle kapatılmalı, öğrencileri fark eğitimlerinden geçirilerek genel lise eğitimine yönlendirilmeli, Eğitimin Birliği Yasasının gereği yerine getirilmelidir. Din elemanı yetiştirilmesi ise tümüyle üniversite düzeyinde İlahiyat Fakültelerine bırakılmalıdır.

Yüksek öğretimi temsil eden, YÖK Başkanı, Türkiye'de orta öğretimin imam hatipleştirilmesine yol açacak bu adımlardan uzak durmalı ve eğer yeni projeler geliştirmek istiyorsa, çabalarını Milli Eğitim Bakanlığı ile birlikte, iflas ettiği son üniversite giriş sınavları sonuçları ile bir kez daha tescilden orta eğitim sisteminin iyileştirilmesine harcamalıdır. Ülkemizin çağdaş dünyada yer edinebilmesi ancak bu şekilde gerçekleştirilebilir.

Bilim ve Ütopya dergisinin değerli emekçileri,

öncelikle saygılarımı sunuyorum. Bir buçuk yıldır ilgiyle her sayınızı takip ediyorum. Temmuz 2009 sayısı da merak-

la aldığım sayılardan bir tanesiydi. Günlerce medyada Marx üzerine onlarca makale yer almıştı ama bunlar liberallerce kaleme alınmıştı. Marx'ın gerçek boyutlarıyla anlatılması büyük bir önem taşıyordu bu yüzden. Özellikle Lenin'in İnes Armand'a 20-30 Kasım 1916'da yazdığı mektupların içeriği 'vatan' ve 'komünist' kavramları arasında yaratılmak istenen zıtlığı ortadan kaldırıyordu. Bunun yanı sıra Dr. Doğu Perinçek'le yapılan söyleşi kendini sol-sosyalist-devrimci olarak tanımlayan herkesin okuması gereken bir manifesto niteliğindeydi.

Özellikle dikkatimi çeken bir diğer makale ise Yrd. Doç. Dr. Gürsen Topses'in kaleme aldığı, "Kadının ve Cinselliğin Metalaşması" üzerine açıklayıcı ve tarihsel ya-

zısı oldu. Kültür emperyalizminin kadın ve cinsellik üzerinden yürüttüğü yozlaşma faaliyetlerini diyalektik bakış açısı-

yla başka dergilerde bulmak sanırım imkansız. Roma ve Yunan uygarlıklarında kadının yerinin işlenmesi ise ayrıca çok açıklayıcı olmuş.

"Buluş ve icatlar tarihi" konulu bir köşe

Son olarak ise küçük bir önerim olacak. Her sayıda 1 sayfa boyutunda "buluş ve icatlar tarihi" konulu bir köşe yapılmasını ve bu köşede ilgili buluş ve icadın kısa bir açıklamasının yapılmasını ve buluşu/icadı yapan bilim adamının da kısa bir otobiyografisinin verilmesinin hatırlatıcı ve ilgi çekici olacağını düşünüyorum.

Saygılarımla

İbrahim Sarıdemir
Denizli/ Bekilli

Türkiye’de bilim de var ütopya da!

Bilim ve Ütopya’nın Temmuz sayısı, seçtiği Marksizm dosyası ve bu dosyanın krizin, yoksulluğun, emperyalist savaş tahakkümünün en çıplak haliyle hissedildiği zaman itibarıyla okuyucu ile buluşması, fikrimce mecmuanın bugüne kadar yayımlanmış yüz seksen bir seçki içerisinde en anlamlı sayılardan biri olarak temayüz etmesini sağladı. Elbette derginin geldiği nokta tesadüfi değil. Yazarıyla, editörüyle, temsilcileri ve en çok da kadir şinas okuyucularının kolektif çabaları ile yayımlanmakta. Derginin yılbaşından bu yana tedrici yükselişinin, geldiğimiz anlamlı noktayı görmek, Bilim ve Ütopya emekçilerini yüreklendirmek açısından okuyucularımızla paylaşılmasını öneriyorum. Bu mektubu Pamukkale Üniversitesi Bilim ve Ütopya temsilcisi ve Siyaset Bilimi lisans öğrencisi olarak yazmamın bir sebebi de dergi yazarlarına ülkemizdeki bilim adına solunan ataletli havayı dağıttıkları için teşekkür etmek, dergimizin sadece başarılı süreli yayın çipasını aşip ete kemiğe bürünen bir bilim hareketine dönüşmesi yolunda eklemelerde bulunmaktır. Bu anlamda öncelikli teşekkürlerimizi Korkut Boratav hocamıza sunmak, sanıyorum biz idari bilimler öğrencileri olarak boynumuzun borcu. Eğitim sisteminin sermayeye teslim edilmeye çalışıldığı, buna koşut olarak da siyaset bilimi alanında sermayeye güzellemelerin teorisinin aktarıldığı yayınlara iktisat alanında haziran sayısında, bu iktisat teorisini siyasi bir dizilimle taçlandırdığı temmuz sayısında karşılık vermesi bizim için bir hayli öğretici oldu. Temmuz sayısında Marksizm’in bir üst bilim olarak nitelendirilmesi konusu ve sermayenin yoğunlaşma süreci biz genç Bilim ve Ütopya takipçileri için biraz daha genişletilirse daha anlaşılır olacağı kanısındayım. Önümüzdeki aylarda gözlerimiz Korkut Hoca’nın yazılarını arayacak. Bu vesile ile iletmış olalım. Marksizm tartışmasının diğer katılımcıları olan hepsi birbirinden değerli hocalarımızı elbette unutmayacağız. Konu Marksizm olunca yapılacak katkılar, vurgular sayılmayacak kadar çok oluyor fakat katılımcıların üzerinde durduğu en can alıcı başlıklar olması tartışma dosyasının verimini kanıtlamakta. Örneğin; Semih hoca’nın Marksizm’in ehlileştirilmeye çalışıldığı süreci tahlil

eden cümlelerinden sonra sosyalizmin diğer üretim biçimlerinden farklı olarak kurgulanması gerektiğini, bu kurgulanımın ise ancak iradi müdahale ile mümkün olabileceğini hatırlatması, yine belirlenimci yaklaşımın Marksizm’in değer dizilimine ait olmadığını belirtmesi, ‘68 gençlik hareketi önderlerinden Kamil Dede’nin Marx’ın mücadele eden kişiliğini döne döne vurgulaması hepimiz için anlamlı oldu. Kamil Dede’nin bu vurgusunu sanırım en iyi açımlayan yazı Doğu Perinçek’ten geldi. İnsan eylemi ve felsefe arasındaki bağlantıdan Avrupamerkezciliğe, ekonomizimden Marksizm ve ulusal tandanslı hareketlerin arasındaki bağlantıya kadar birçok alt başlığa eklemelerde bulunması okuyucular için fikrimce büyük şanstı. Bu satırları hâkim sınıfların hapsedemeyeceğini, gerçeğin ve bilimin dikenli telleri, duvarları aşacağını hepimiz biliyoruz. Yazının devamına “Bilimsel Sosyalizm ve Bilim” makalesinden alıntılarla devam edilebilirdi. Eklenmesi gereken bir konu da Foucault yazısının yoğunlaştığı noktalar itibarıyla tartışmaya açık olduğudur. Yapısalcılığı temel alan, verili hakikatleri reddeden, Marksizm’i totalize edici bir anlatım türü olarak betimleyen Foucault’nun Marksizm’i yöntemsel olarak yadsıdığı, daha doğrusu sonul çözüm fikri üstüne yoğunlaşan bütün yöntemleri tenkit ettiği hakikattir. Bu noktayı tartışmak dergimize fikrinsel bir canlılık katacaktır. Bu fikrinsel atmosferi yazısı ile yaratan hocamıza da teşekkür ediyoruz. Bitirirken psikoloji yazarlarını edebiyat ile birleştiren, kitap eleştirisini psikolojik metinlerle destekleyen Mutluhan İzmir’in yazılarını severek takip ettiğimizi belirtelim. Camus’nün “Yabancı” üzerine birkaç yazı daha yazılabilir. Varoluşçuluğun bir savunma mekanizmasından ziyade dünyayı anlama meyanında bir anlatı, anlamsızlığı teşhir etme biçimi olarak yorumlamak Sartre’dan yola çıkan varoluşçuluğun fikrinsel zeminin geçerliliğini incelemek önümüzdeki sayılarda dikkat çekici olabilir. Tabii daha nice konular engin bir denizi andırırcasına bizi beklemekte. Yazacak, okuyacak en önemlisi de paylaşacak bir dergimiz var. NE DİYORDUK: TÜRKİYE’DE BİLİM DE VAR ÜTOPYA DA!

Gökhan GÖÇMEN

Pamukkale Üniversitesi Bilim ve Ütopya Temsilcisi/
SBKY lisans öğrencisi

TÜMÖD’den basın açıklaması

YÖK’ün üniversitelere girişte uygulanan katsayıyla ilgili değişiklik kararının gerisinde İmam Hatip okullarının sayısal ve niteliksel açıdan taşıdığı ciddi sorunlar yatmaktadır. İmam Hatip okullarının ve buralarda okuyanların sayısı, ülkenin imam ve hatip gereksinimini kat kat aşan boyutlardadır. Bu okullara kız öğrencilerin de alınması ayrı bir gariplik olarak varlığını sürdürmektedir. Çünkü kız öğrencilerin, mezun olduklarında ne imam, ne de hatip olma olanakları yoktur.

Ayrıca bu okullar, aydınlık bilgilerle donanmış din adamı yetiştirmenin çok uzağında bir sözde eğitim programının karanlığına gömülmüşlerdir. Genç beyinlere anlamını bilmedikleri metinleri ezberletmek, yalnızca bilime ve Atatürkçülüğe

değil, aynı zamanda İslamiyet’in temel ilkelerine de aykırı bir uygulamadır.

Bu gibi okullardan mezun olanlara her türlü yüksek okulun kapısını açmakla, eğitimin yaygınlaştırılmış olacağı içi boş bir iddidir. Eğitimde eşitlik, herkese parasız eğitim olanakları sağlayarak yaygınlaşır. Gerçek din eğitimi, bir önkoşul olarak bilimin ışığıyla aydınlanmış kafa ve yürek sahibi gençlerin yetiştirilmesini gerektirir.

Bir yandan eğitim kurumlarını ticarethaneye çevirerek, diğer yandan yoksul kitlelerin çocuklarını anlamını bilmedikleri Arapça metinleri papağan gibi tekrarlamaya zorlayarak ya da sakal ve türban aldatmacasıyla oyalayarak eğitim yaygınlaştırılmış olmaz.

Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI
TÜMÖD Genel Başkanı

Kim korkar Matematik Olimpiyatları'ndan!

İhsan YÜCEL

Matematik Dünyası Dergisi Yayın Kurulu Üyesi

Matematik Olimpiyat Öğretmeni

Büyük matematikçilerin, hiçbir zahmet çekmeksizin, kendi başlarına yetişeceklerini ya da deyim yerinde ise, gökten zem-bille inceklerini oturup beklemek akılsızlık olurdu. Önümüzdeki yirmi birinci yüzyılın matematikçilerini şimdiden hazırlamak lazımdır. Geleceğin matematikçileri şu andaki lise öğrencileri arasında bulunduklarından, onları zaman kaybetmeden ortaya çıkarmak ve gelecek bilimsel çalışmalara şimdiden yönlendirmek gerekmektedir. Dünyanın tüm gelişmiş ülkelerinde bu yapılmaktadır ve biz de yapmak zorundayız.

Genç yetenekleri zamanında ortaya çıkarmanın en mükemmel yollarından biri matematik olimpiyatlarıdır. Bir bilim yarışması olan matematik olimpiyatlarının spor yarışmalarından önemli bir farkı şudur ki, bu olimpiyatların amacı sadece rekortmenleri ortaya çıkarmak değil, gencecik dâhileri gelecek bilimsel çalışmalara yönlendirmek ve hazırlamaktır. Bilindiği gibi, bilimsel çalışma yapacak kişilerde ardışık mantıklı fikir yürütme yeteneği, içgüdü, sezgi ve anlaşılması zor durumlarla baş edebilme ustalığı gerekmektedir. Bu yeteneklerin gelişmesi ve yetişkin hale gelebilmesi için olimpiyatlar eşi az bulunur okullardır.

Hiç izci kampına gittiniz mi? Ya da bir spor takımıyla birlikte başka bir kente gidip karşılaşmalara katıldınız mı? Bu tip etkinliklere katılsaydınız, bir amaç etrafında olan birlikteliğin verdiği coşkuyu, mutluluğu ve tadı hatırlardınız. Böylesine bir yaşantı belki de en güzel anılarınızdan birini oluşturur. Yaşamınız boyu unutamadığınız bu deneyim, büyük kararınızda ya da yaşam biçiminizde belirleyici olacaktır.

Ankara her yıl aralık ayında, gençleri yaşamları boyunca böylesine etkileyebilecek bir etkinliğin bir bölümüne sahne oluyor. Ancak amaç, spor ya da izcilikte olduğundan çok farklı... Evet, bu kez amaç, "bilim". Bilimin ışığı altında gençlerin toplanmasını sağlayan kurum ise TÜBİTAK. TÜBİTAK 1966'dan beri farklı biçimlerde ya da farklı adlar altında olsa da ortaöğretim gençliğini bilimin etrafında topluyor. TÜBİTAK'ın bunu yapmaktaki temel amacı, ortaöğrenime devam etmekte olan öğrencileri fen bilimlerinde çalışmalar yapmak üzere yönlendirmek ve bu alanlarda özel eğitim olanakları sağlamak yolu ile gelişmelerine katkıda bulunmaktır. Biz bu yazımızda matematik olimpiyatlarından bahsetmeye çalışacağız.

Çağımızda hemen hemen tüm ülkelerde matematik eğitime ve dolayısıyla matematiğin gelişmesine çok önem veriliyor. "Matematik eğitiminde en çok neye özen gösterilmelidir?" sorusuna hiç düşünmeden "Temele-lise eğitimine özen göstermek gerekir." yanıtını veriyoruz. Bununla neyi kastediyoruz?

Bununla şunu vurgulamak istiyoruz ki, geleceğin büyük matematikçileri şimdiki lise öğrencileri arasındadır ve bu "küçük dahileri" bir an önce keşfederek ortaya çıkarmak ve eşsiz yeteneklerinin düzgün ve doğru yönlendirilmesini sağlamak gerekmektedir. Söz konusu yeteneklerin "keşfedilmesinde" ve yönlendirilmesinde en etkin araçlardan biri Matematik Olimpiyatları'dır. Dünyanın bir çok ülkesindeki genç ve ünlü matematikçilerin büyük kısmı bu ülkelerin (belki de dünyanın) eski matematik olimpiyatları şampiyonudur.

Ülkemizde de son yıllarda önemli ölçüde ilgi görmeye başlayan Matematik Olimpiyatları için yetenekli genç matematikçilerin çalıştırılmaları ve hazırlanmaları gerekmektedir. Bu hazırlık, sıradan bir iş değildir. Bunun için iyi öğretmenlerin yanı sıra iyi kitaplara da gereksinim vardır.

Bir olimpiyat mevsimi daha geçti...

Balkan Matematik Olimpiyatı: 26.

Balkan Matematik Olimpiyatları 28 Nisan-3 Mayıs 2009 tarihleri arasında Sırbistan'ın Kragujevac kentinde düzenlendi. Yarışmada lider olarak Şahin Emrah katıldı. Lider yardımcısı olarak Mehmet Hamidoğlu'nun katılması bekleniyordu ama

Mehmet hoca Sırbistan'a gidemedi. Yarışmada Fehmi Emre Kadan ve Süreyya Emre Kurt altın madalya, diğer öğrencilerimiz ise gümüş madalya alarak 20 takım arasında Sırbistan'dan sonra 2. oldular.

Genç Balkan Matematik Olimpiyatı: Bosna Hersek'in Sarajevo kentinde 25-30 Haziran 2009 tarihleri arasında düzenlenen 13. Genç Balkan Matematik Olimpiyatı'nda ülkemiz büyük bir başarıya imza attı. 1997 yılından itibaren yapılmakta olan Genç Balkan Matematik Olimpiyatı'na on beş buçuk yaş altındaki öğrenciler katılabilmektedir. Yarışmadaki her bir soru 10 puan olup toplamda soruların hepsini yapan 40 puan almaktadır. Bu sene yarışmaya katılan ülkeler arasında 40 tam puanı alan 7 kişiden 3'ünü Türkiye ekibi almıştır.

Mehmet Efe Akengin, 40 puan, altın- Yunus Emre Demirci, 40 puan, altın- Ufuk Kanat, 40 puan, altın- Ömer Burak Onar, 34 puan, gümüş- Berfin Şimşek, 31 puan, gümüş- Ahmet Furkan Özkalay, 18 puan, bronz...

Bu sene yarışmaya ekibimizin başında lider olarak Bilkent Üniversitesi öğretim üyelerinden Okan Tekman ve lider yardımcısı olarak da Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden Şahin Emrah katıldılar. Ayrıca geçen sene olduğu gibi bu senede Şahin Emrah hocamızın sorusu yarışmanın ikinci sorusu olarak sorulmuştur.

Yarışmada ilk 4 yeri paylaşan takımların puanları aşağıdaki gibidir:

1. Romanya-208
2. Bulgaristan-207
3. Türkiye-203

ti. Bu seneki yarışmada Türkiye takımı en çok altın madalya alan öğrenci sıralamasında 1. olmuştur. Ülkemiz adına bizlere bu gururu yaşatan öğrencilerimizi, öğretmenlerini tebrik ederiz.

Uluslararası Matematik Olimpiyatı: 10-22 Temmuz 2009 tarihleri arasında 104 ülkenin katılımıyla Almanya'nın Bremen şehrinde düzenlenen olimpiyatlarda ekibimiz takım halinde büyük bir başarıya daha imza attı. Ödüller şu şekilde dağıtılmıştır: 49 kişiye altın madalya (skor ≥ 32 puan), 98 kişiye gümüş madalya (skor ≥ 24 puan), 135 kişiye bronz madalya (skor ≥ 14 puan). 96 kişiye onur ödülünün verildiği yarışmada bu sene Türkiye'yi temsil eden ekibimizin aldığı dereceler şu şekilde oluştu: Umut Varolgüneş, 35 puan, bireysel sırası 14, altın madalya- Süreyya Emre Kurt 34 puan, bireysel sırası 27, altın madalya- Fehmi Emre Kadan 29 puan, bireysel sırası 62, gümüş madalya- Melih Üçer 28 puan, bireysel sırası: 83, gümüş madalya- Vefa Göksel 26 puan, bireysel sırası 110, gümüş madalya- Ufuk Kanat 25 puan, bireysel sırası 117, gümüş madalya.

Yarışmanın en yüksek skoru olan 42 tam puanı iki kişi almıştır. Bunlardan Japonya takımından tam puan yapan kişi Makoto Soejima, geçmiş IMO'larda (International Mathematical Olympiad) 2005'te bronz, 2007'de altın, 2008'de altın almış. Çin Halk Cumhuriyeti'nden tam puan yapan kişi Dongyi Wei de geçmiş IMO'larda 2008 yılında 42 tam puanla yine dünya sıralamasında 1. olmuştur.

Ülke sıralamasında ise ilk 10 ülke ve puanları şu şekilde oluştu: 1. Çin Halk Cumhuriyeti (221), 2. Japonya (212), 3. Rusya (203), 4. Kore Cumhuriyeti (188), 5. Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (183), 6. ABD (182), 7. Tayland (181), 8. Türkiye (177), 9. Almanya (171), 10. Belarus (167).

Madalya sıralamasında takımımız ABD ile birlikte 104 ülke arasında 7. olmuştur. Puan sıralamasında takımımız 104 ülke arasında 8. olmuştur. Yine puan sıralamasında, takımımız Avrupa ülkeleri arasında Rusya'dan sonra 2. olmuştur. Takımımız 177 puanla, ülkemizin şimdiye kadarki 26 IMO katılımı arasında en yüksek toplam puanı elde etmiştir. Öte yandan, takımımız 6 puanla 5.liği kaçırmıştır. (Bkz. <http://imo-official.org>)

Bu sene yarışmaya ekibimizin başında lider olarak Bilkent Üniversitesi öğretim üyelerinden Okan Tekman ve lider yardımcısı olarak Azer Kerimov katıldılar.

Bu başarıda emeği geçen, matematik olimpiyat kamplarında ders veren değerli bilim adamlarımıza, yetişerek bize katılan eski olimpiyat öğrencilerimize, bu başarıyı elde eden öğ-

rencilerimizin kendilerine, bu öğrencileri okullarında yetiştiren değerli öğretmenlerimize, bir de emeği ve çalışmaları organize ederek maddi destek sağlayan TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.

Sonsöz

Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi geleceğin matematikçileri şu anki lise öğrencileri arasındadır. Ve biz eğitimcilere bu konuda büyük görevler düşmektedir. Bu olimpiyatlarda gün geçtikçe daha da önem kazanarak farklı okulların da ilgilenmesine neden olmaktadır. Ve özellikle uluslararası yarışmalarda başarı sağlanabilmesi demek toplumcu matematik anlayışına kaymakla mümkün gözükmemektedir. Amaç sadece altın madalya almaksa bu o kadar da zor bir durum değildir. Türkiye'de küçük yaşta seçilerek 6 yetenekli öğrencinin birkaç yıl boyunca yalnız bu çalışmalara çalışması sağlanabilir ve böylece Türkiye bu olimpiyatlarda üst sıralara yükselebilir ama böyle bir şey çok da anlamlı olmaz. Bunun yerine daha çok öğrenciye ulaşarak, daha çok gencin bilimle içli dışlı olmasını sağlamak ve onları geleceğin bilim insanları olmaya özendirmek çok daha güzel olur. Zaten böyle bir amaç da bilim olimpiyatlarının ana felsefesini oluşturuyor ve bu yarışmaların spor olimpiyatlarından ayrıldığı en önemli nokta olarak ortaya çıkıyor. Sporda ulaşılacak en son ve en güzel nokta bir olimpiyat şampiyonluğuken, bir öğrenci için bilim olimpiyatlarında alınacak başarı iyi bir bilimci olma yolunun, ilerde güzel duygularla anılacak bir başlangıcı olmaktan daha güzel bir önem taşımaz. Üstelik bu yarışmaların kıyasından bile geçmeyip de dünyanın önde gelen bilim insanları arasında girenlerin sayısı çok da fazladır. Özellikle görsel basında Akdeniz Olimpiyatları (spor) kadar matematik olimpiyatlarına da önem verilse bu iş daha da anlam kazanır. Başarı kolay kazanılmıyor ve tabii ki belli bir sistematik içermektedir. Bu tip başarılar, başarıyı kendine odak noktası kabul eden öğrencilerle olduğu kadar verilen eğitim basamağı ve eğitmenle de ilgilidir. Ümit ediyorum ki bu genç kardeşlerimiz ilerde M.İ.T., Stanford, Cambridge vb. gibi dünyanın en prestijli üniversitelerinde akademik kariyerini tamamlayarak, ekonomik teoriler geliştirerek globalleşen dünyada en verimli organizasyonun yakalanmasına ve insanların refah içinde yaşamasına katkıda bulunmak, insanlığı tehlikeye atacak hastalıklar için sabaha kadar laboratuvarında sabahlayan, "Türkiye'nin Microsoft" yazılımını yapan, nano âlemde ve genetikte adını dünyaya kazıyan bir ülkenin genç beyinleri/bilim insanları olmalarıdır.

Kaynakça:

1) <http://www.egitimplatformu.net/yazarlar/zafersimsek/matematikolimpiyatcalismalari.htm/>

Erişim: 01.07.2009

2) Karakaş, Prof.Dr.Halil İ., Aliyev, Doç.Dr.İlham, "Analiz ve Cebirde İlgili Olimpiyat Problemleri ve Çözümleri", Tübitak Yayınları, 1997.

3) http://sahinemrah.blogcu.com/26-balkan-matematik-olimpiyatlar_43152821.html

Erişim 05.07.2009

4) <http://ilkogretimolimpiyat.blogspot.com/>

Materyal ve düşünsel hayatın üretimi ve yabancılaşma

Kendini üreten insan hem materyal hem düşünsel kendini, ilişkilerini ve özlüce toplumu üretir. Dolayısıyla kendini, toplumunu, ilişkilerini nasıl üretiyorsa, kendisi, toplumu ve ilişkileri öyledir. Eğer yabancılaşma üretiyorsa, bu yabancılaşma kendinde, toplumunda, her yerde ve her şeydedir.

İnsan kendi fiziksel, bilişsel/psikolojik ve toplumsal hayatını her gün sürekli üretmek zorundadır. Bu üretimleri insan örgütlü yapılar ve ilişkiler içinde yapar. Bu örgütlü yapılar ve ilişkilerin tarzı, insanın kendini, diğerlerini/ötekileri ve toplumunu nasıl ürettiğini gösterir. Böylece, insan ne ve nasıl olduğunu, bu oluşun koşullarını da sürekli olarak yeniden üretir. Kendisi, dışı, üretimi ve ilişkileri üzerinde düşünceleri, yeniden ürettiği maddi hayatın kendisinden çıkar gelir. Kendisi, dışı, üretimi ve ilişkileri üzerinde düşünen insan, sadece var olan yaşam koşullarını tutmak için ilişkilerinin sürdürmeyle kalmaz; aynı zamanda onu değiştirmeye ve daha iyi yapmaya çalışır. Materyal ve düşünsel hayatı üzerine düşüncesini yansıtan ve bu düşüncelerle örgütlü yaşamını ve ilişkilerini kendisi ve diğerleri için tanımlayan ve açıklayan insan, böylece, var olan materyal ve düşünsel (duygusal dahil) dünyasıyla birlikte kendi tarihini yapar. Her acıktığında muz ağacına tırmanma ve muz yeme ile ilgili

gereksinim ve faaliyet üzerinde, maymun, düşüncesini yansıtamadığı veya yansıtmadığı için, kendi koşullarını değiştiremez (sınırlı çitleme ötesinde, çitleme, muzlar üzerinde sahiplik ve mülkiyet hakkı ve mülkiyet ilişkilerinden geçerek diğerlerini yoksun ve yoksul bırakmayı üretemez); böylece, kendi kültür ve tarihini yapamaz; ama kendi koşulları üzerine düşüncesini yansıtan ve yansıtabilen insan, kendini içinde bulunduğu koşullardan hareket ederek kendi tarihini yap-

Materyal ve düşünsel hayatı üzerine düşüncesini yansıtan ve bu düşüncelerle örgütlü yaşamını ve ilişkilerini kendisi ve diğerleri için tanımlayan ve açıklayan insan, var olan materyal ve düşünsel dünyasıyla birlikte kendi tarihini yapar.

Kapitalist üretim tarzı ve ilişkileri içinde, nesneler özneye ve öznel nesneye dönüştürülür.

makla kalmaz ve aynı zamanda diğeri-
nin de tarihini yapar. Bu süreçte, örne-
ğin, kendi zenginliğinde materyal ve dü-
şünsel olarak yoksunlaşmış ve yoksun-
laştırılmış, yabancılaşmış ve yabancı-
laştırılmışlar, "Neden Avrupa zengin?"
sorusuna, bilişsel ve materyal yoksun ve
yoksulluklarını yeniden üreten üretilmiş
yanıtlar vererek ve bu yanıtlara uygun
faaliyetleri yaparak ve destekleyerek,
kendi tarihlerini başkalarının belirlediği
biçimlerde yapmaya devam ederler. Maymunun sorunu, biyolojik yapı nede-
niyle çok sınırlı düşünme ve düşündüğünü
yaptıklarına ve yapmadıklarına, ya-
pabildikleri ve yapamadıklarına yansıta-
mama sorunudur. Başkalarının egemen-
liğini sürdürmeye, başkalarının efendili-
ğini/gücünü/iktidarını ve kendi köleliği-
ni/güçsüzlüğünü yeniden yaratmaya ka-
tılan insanın sorunu, üretim tarzı ve iliş-
kilerine işlevsel olarak üretilen ve yayı-
lan düşünceler üzerinde nasıl düşündü-
ğü ve düşündürüldüğü sorunudur: Sa-
bah erkenden kaldırılıp caminin yolu tut-
turulan çocuk veya okulun veya işyerinin
yolunu tutmak zorunda bırakılan insana,
aynı zamanda camideki, okuldaki ve iş-
yerindeki egemen üretim ilişkileri üzerin-
de düşüneneceği düşünüldüğü/bilindiği
için, bu üretim ilişkilerini meşrulaştıran,
doğrulayan ve haklı çıkaran (alternatifle-
ri aşağılayan ve kötüleyen) düşünsel
üretimlerle düşünenin neyi nasıl düşü-
neceği, özlüce düşüncesi üzerine, önce-
den üretilmiş işlevsel düşünceler oturtu-
lur.

Yabancılaşma, in-
sanın maddi ve düşün-
sel (düşünsele duygu-
salı da dahil edelim)
varlığını, belirlenmiş
örgütlü üretim tarzı ve
ilişkileri içinde üretme
biçimleri sonucunda
çıkan, insan/insanlık
durumudur. Aşağıda
sunacaklarım, birbiri-
nde bağımsız, kopuk,
ayrı oluşumlar değildir;
birbiri içinde, birbirini

tamamlayan karaktere sahip oluşumlar-
dır: Hepsi birlikte günümüzün insanlık
durumunu ve bu durumdaki insanın ken-
dinden, diğerinden, ürettiğinden, 'içini
doldurduğundan, dağıttığından/yaydı-
ğından, kullandığından/tükettiğinden,
duygu ve düşüncesinden, "Allah, din,
iman" derken, "Allah'tan, dininden ve
imanından," namaz kılarken, bu kılma
faaliyetiyle demek istenenlerden yaban-
cılışmasını anlatır. Bu yabancılaşma
yakınlaşarak/yakınlaşmayarak, katıla-
rak/katılmayarak ve yaparak/yapmaya-
rak gelir. Kopma değildir, tam aksine
bağlanarak oluşan bağlanmayla kopma-
dır.

Kendini üreten insan hem materyal
hem düşünsel kendini, ilişkilerini ve öz-
lüce toplumu üretir. Dolayısıyla kendini,
toplumunu, ilişkilerini nasıl üretiyorsa,

Üretimden elde ettiği artı
değerin gaspıyla emeğin
yoksunluğunu ve kendisinin
zenginliğini üretir. Üretim
noktasında, insanın bilinçli
ve amaçlı eylem kapasitesi
ondan yabancılaştırılır; insan
üretimde bir birim olur ve
üretimdeki insanlar arası ilişki
de üretim aygıtındaki "şeyler
arası ilişki" biçimini alır.

kendisi, toplumu ve ilişkileri öyledir. Eğer
yabancılaşma üretiyorsa, bu yabancılaş-
ma kendinde, toplumunda, her yerde ve
her şeydedir.

Üretime katmayla/ katılmayla üretilen yabancılaşma

Kitle iletişiminin üretiminde, üretim
için gerekli kaynakları mülkiyetinde tutan
kapitalist sermaye (veya devlet) ile ken-
di yaşam koşullarını üretme olanakların-
dan yoksun bırakılmış ve kendi yaşam
koşullarını üretebilmek için paraya, dola-
yısıyla kapitalistin belirlediği koşullarda
çalışmaya ihtiyacı olan emeğe gereksi-
nim vardır. Kapitalist üretim biçimi önce,
emeği mülkiyet yapısından geçirerek
kaynaklarından ayırır (yabancılaştırır).
Üretim yapmak için özel mülkiyetteki
kaynakların kullanılması gerekir. Bu da
emeğin işe koşulmasını zorunlu kılar.
Dolayısıyla önce emeği yabancılaştıran
sermaye, sonra da ücretli kölelik yoluyla
(insanları çalıştırarak) emek ile kendi
mülkiyetine geçirdiği kaynakları birleştire-
rek üretim yapar. Üretimden elde ettiği
artı değerın gaspıyla emeğin yoksunlu-
ğunu ve kendisinin zenginliğini üretir.
Üretim noktasında, insanın bilinçli ve
amaçlı eylem kapasitesi ondan yabancı-
laştırılır; insan üretimde bir birim olur ve
üretimdeki insanlar arası ilişki de üretim
aygıtındaki "şeyler arası ilişki" biçimini
alır. Marx'ın Kapital yapıtının ilk bölü-
münde belirttiği çok bilinen ifade oldu-
ğu gibi, üreten insanlara işleri sırasında-
ki sosyal ilişkileri işte çalışan insanlar
arasındaki doğrudan sosyal ilişkiler ola-
rak görünmez, onun yerine, kişiler ara-
sındaki materyal ilişkiler ve şeyler ara-
sındaki sosyal ilişki olarak görünür. Bu
görünümde, sosyal ilişkiler "oldukları gi-
bi şeyler arasındaki ilişki" olarak görü-
nürler; çünkü üretim noktasında serma-
ye, emek gücünü "şey" olarak niteler.
Kapitalist üretim tarzı ve ilişkileri içinde,
nesneler özneye ve öznel nesneye
dönüştürülür. Bu süreç sonucunda, öz-
neler belirlenmiş ve pasif hale getirilir-
ken, nesneler aktif ve belirleyici faktörler
yapılır (reification).

İnsan, gereksinimlerini hisseder, bunu gidermek için gerekli/alternatif faaliyetler üzerinde düşünür, bu faaliyetlerden en az birini yaparak gerçekleştirdiği üretimle gereksinimini giderir. Dikkat edilirse, yukarıdaki anlatıda, gereksinim insanın kendi gereksinimi, başkaları tarafından oluşturulmuş, yaratılmış bir gereksinim değil. Bu gereksinimi gidermek için olası faaliyetleri düşünen ve bunlar arasında seçim yapan, yine o insandır; seçtiği faaliyetle gereksinimi giderme üretimini de yapan yine o insandır. Kapitalizm tarzı örgütlenmeler ve ilişkilerde, insan gereksinimi hisseder veya insana gereksinim hissettirilir. Sorun, bu gereksinimi gidermek için faaliyeti yapma (örgütlenme ve üretme) ile gelir: gereksinimi gidermek için üretim yapma olanakları insanın elinden alınmıştır. Gereksinim ve gereksinim için üretim yapma arasına, mülkiyet tazı ve ilişkileriyle gelen güçlü bir yapı konmuştur.

Üretim bu yapılarda ve bu yapılar içinde geçerek yapılır. İnsan, kapitalist mülkiyet yapıları ve ilişkilerini doğası nedeniyle üretime kendi gücü ve kararı/istegi dışında, ötesinde ve üstünde belirlenmiş koşullara katılır; katılmak zorunda kalır. Üretimden, üretime özel biçimlerde katılması nedeniyle yabancılaşır. Dikkat edilirse, bu yabancılaşma, örneğin, işsizlerin üretime katılmayarak üretime katılmanın koşullarının belirlenmesine katılmasıyla gelen yabancılaşmadan, işsiz bırakma nedeniyle dışarıda bırakılmayla oluşturulan katılmadan farklı olarak, onun bütünlük bir parçası olarak,

Yabancılaşmayla hem işsizler hem de çalışanlar kendilerinin köleliğini, yoksunluğunu ve yoksulluğunu ve egemen yapıların materyal ve düşünsel zenginlik ve baskı koşullarını yeniden üretirler.

Var olan üretim koşulları, materyal ve düşünsel üretimin baskıları altında normalleştirilmiştir, doğrulanmıştır, haklılaştırılmıştır ve evrenselleştirilmiştir.

iş yapmayarak değil, iş yaparak yapılan üretime katılmayla oluşan bir yabancılaşmadır. Bu yabancılaşmayla hem işsizler hem de çalışanlar kendilerinin köleliğini, yoksunluğunu ve yoksulluğunu ve egemen yapıların materyal ve düşünsel zenginlik ve baskı koşullarını yeniden üretirler.

Üretim olanaklarından yoksunlukla üretilen yabancılaşma

Üretime katılmayla ilgili yoksunluğun ve yabancılaşmanın üretilmemesi için, insanın, gereksinimlerini gidermek ve kendini gerçekleştirmek için faaliyet yapabilmesinin zorunlu koşulu olan üretim olanaklarına sahip olması ve/veya üretim olanaklarını kullanabilmesi gerekir. Kapitalist üretim tarzında, insanların büyük çoğunluğu, mülkiyet ilişkileri içinde, bu olanaklardan yoksun bırakılmıştır. Üretim olanaklarından yoksun bırakılan insan, hem kendi yoksunluklarını hem de başkalarının zenginliğini üretmesi için, insanın yabancılaşmasının en önemli unsurlarından biriyle, yani paray-

la (ücretli kölelikle) üretim yapması için üretim olanakları (kaynaklar) ile birleştirilir. Bu birleştirmede, şu kesin garantiye alınır: Büyük çoğunluğun üretim olanaklarından/kaynaklarından yoksunluğunun devamı (yoksulluğun devamı) ve mülkiyetin korunması (üretilen zenginliğin kaynaklara/olanaklara sahip olanların elinde kalması). Dolayısıyla insan, gereksinimini giderme olanaklarını/araçlarını kullanırken, aslında o olanaklardan/araçlardan yoksun bırakılması nedeniyle yabancılaşır: kullandığı olanaklar/kaynakların üretim için gerekli koşullarını belirleyen o değildir. O sadece, başkaları tarafından belirlenmiş olanak/araç kullanma koşullarının yeniden üreticisi durumuna sokulmuştur.

Üretimin koşullarının belirlenmesiyle gelen yabancılaşma

İlişkili diğer bir yabancılaşma, üretim koşullarının belirlenmesiyle gelen yabancılaşmadır. Bu yabancılaşma, neyin üretileceğine, nerede üretileceğine, nasıl üretileceğine, hangi koşulda üretileceğine, ne amaçlar ve sonuçlarla üretileceğine (ve üretilmeyeceğine) karar verme koşullarıyla gelen yabancılaşmadır. Bu yabancılaşma, örneğin, sabah kalkıp daha kahvaltı bile yapmadan televizyonu açmaya kalkan çocuğunuza, "Hayır olmaz!" dediğinizde, "N'apacağım şimdi, geriye yatmaktan başka bir şey kalmadı!" diye yanıt vererek, odasına gidip yatması, örgütlenmiş ve içimize işlenmiş egemen üretim koşullarının bize sunduğu alternatiflerin ve alternatifsizliklerin bilinci ve davranışını, aynı zamanda yabancılaşmanın insan ve insanlık için üzücü karakterini anlatır. İş koşulları ve ücret politikaları gibi üretimin nasıl yapılacağı ile ilgili belirlemeye gelen yabancılaşmada, örneğin, ücretli/işsiz köle, iş yerindeki ve ücret politikalarıyla yaratılan koşullara düşüncesini yansıtmayı bile anlamsız, sonuçsuz ve gereksiz bulur ve hatta bu düşünce aklına bile gelmez.

Var olan üretim koşulları, materyal ve düşünsel üretimin baskıları altında normalleştirilmiştir, doğrulanmıştır, haklılaştırılmıştır ve evrenselleştirilmiştir. Üretimin koşullarının belirlenmesiyle gelen yabancılaşmada, sürekli demokrasi ve özgürlük teraneleri okuyan akademisyenler bile, kendi maaşlarının/ücretlerinin belirlenmesinde, en küçük bir güç/ehtiyake sahip değildirler. Güçsüzleştirilmişlerdir ve güçsüzleştirilmişliklerinde diğer güçsüzleştirilmişlerden (örneğin öğrencilerden) görece güçlü olmalarıyla kendi yabancılaşmışlıklarının acısının tadını çıkartırlar.

Üretilenin içeriğinin doldurulmasıyla gelen yabancılaşma

Neyin, nerede ve nasıl üretileceği, aynı zamanda, üretimin içeriğinin doldurulmasıyla ilişkilidir. Bunlara karar verenlerin karar vermesiyle başlayan ve gelen insan faaliyetleriyle üretilen yabancılaşmalara, aynı zamanda üretilen ürünün içeriğinin belirlenmesiyle gelen yabancılaşmalar da eklenir.

Ürün içeriğini doldurma pratikleri, örneğin, kozmetik, giyecek ve yiyecek gibi ürünlerde, ilgili endüstrilerin ve reklamcılık, moda ve televizyon gibi bilinç ekme işi yapan endüstrilerin ürünlere eklediği değerlerle yaratıkları ve yüceltikleri, fetişleştirmeyle yapılır: Pantene kullanmazsanız, saçınız sizi sevmez. Ürüne yüklenen değerlerle, insan kendi ve diğerlerinin gözünde insanlığını ve değerini kazanır: Converse giymeyle gelen değer pazarlamasıyla Conners (taklit) giymeyle gelen değersizleştirme... En kötüsü, elbette, üretilen ürünün içeriğinin doldurulmasıyla gelen yabancılaşmada, bir anne sevgisini veya bir insan sevgisini ifade etme (sevgiyi gösterme) faaliyetinde, iki insan arasına endüstriyel bir ürün (satın alınan bir hediye) yerleştirilir; bu yerleştirme yoluyla sevgi, sevgiyle aracılanmaz; sevgi bir ürünle aracılanır; ürüne atfedilen/yüklenen değer ne kadar yüksekse, bu ürünü satın alıp vermeye sevgi de o kadar yüksektir: Beş taşlı bir

Bölüşümün karakteri, insanın katkısıyla uyuşmayan bir şekilde olduğunda, örneğin, günümüz kapitalizminde üretim sosyalleşmiştir (herkes üretime bir şekilde katılır), fakat bölüşüm özeldir.

ırlantanın "sevgisi," teknolojik ürünle aracılanmamış bir dokunuşun sevgisi üzerinde egemenlik kurduğunda ve onu değersizleştirdiğinde, ürüne atfedilen değerle kurulan ve yüceltilen bir ilişkinin getirdiği yakınlaşmanın yabancılaşması yaşanır. İnsan bu yabancılaşmayı "asıl, gerçek, doğru, değerli" olarak benimseyi için, sürekli olarak her gün makyajını yapmak zorundadır; çünkü makyajsız ne kendine bakabilir ne de başkasının ona makyajsızken bakmasına dayanabilir. Dolayısıyla ürün/mal/emtia fetişizmi ile oluşan yabancılaşmada, yabancılaşma sadece ürün satın alma ve kullanma/tüketme eylemindeki yanlış imajın/gerçeğin yeniden üretilmesiyle sınırlı değildir; tüm sosyal eylemleri, sosyal ilişkilerin asıl/sahi yapısını yok ederek kapsar.

Ürün içeriğini doldurma pratiklerinde, iletişim ürünlerinde (örneğin sinema filminde ve televizyon programında), diğer her tür ürün içeriğini doldurmada olduğu gibi, materyal üretimi destekleyen egemen anlatılar ve kontrollü alternatiflerin anlatıları (burjuva feminizm, post yapısalcı ve post modernist kültürel incelemelerle gelen eleştirel söylemleri) ile içerikler doldurulur. Ürün içeriğini bu çerçevede doldurmaya

gelen yabancılaşmada, içerik "efendi" tarafından doğrudan müdahale ile çok ender olarak biçimlendirilir; içeriği biçimlendirenler, ücret/maaş karşılığı "efendileri için" biçimlendirenlerdir: Televizyon programlarını üretenler "efendiler/kapitalist bireyler" değildir; demiryolu kralı Pullman'ın "işçi sınıfının kiralanmış olanları" ve "sahibinin sesinin" ne ve nasıl olduğunu bilerek/tahmin ederek ürün içeriğini dolduranlardır. Bu dolduranlar, kendi yaşamlarını yeniden üretme olanakları elinden alınmış ve yaşamlarını üretme koşulları başkaları tarafından belirlenmiş insanlık durumunun parçası kişilerdir. Bu kişiler, "Ama bizim size yazdığımız haber ve verdiğimiz resimler, gazetede yazdığınız ve koyduğunuz resimler değil." diyen stajyer öğrencime, "Sen gerçeği öğreneceksin, biz onların (gösteri yapan öğrencilerin) ne istediğini biliyoruz, onların (gösteri yapan öğrencilerin) oyununa gelmeyiz." diyen gazete editörü veya program müdürü olsa bile, kendine, kendi gibilere ve insanca insan olmaya yabancılaşmışlardır.

Üretilenin bölüşümüyle gelen yabancılaşma

İnsanın örgütlü yapılar ve ilişkiler içinde materyal ve düşünsel hayatını üretmesi biçimleriyle gelen yabancılaşmalardan biri de üretilenin bölüşümüyle

Zenginliklerin yaratılmasına herkes katılır; fakat bölüşümde çoğunluk dışarıda bırakılır.

(zenginliğin paylaşımıyla) gelir. Bölüşümün karakteri, insanın katkısıyla uyuşmayan bir şekilde olduğunda, örneğin, günümüz kapitalizminde üretim sosyalleşmiştir (herkes üretime bir şekilde katılır), fakat bölüşüm özeldir: Zenginliklerin yaratılmasına herkes katılır; fakat bölüşümde çoğunluk dışarıda bırakılır.

Üretilen üründen yabancılaşma: Kullanımla/ tüketimle gelen yabancılaşma

"Tüketiyorum, o halde varım!" diyen insan, yabancılaşmasını kutsayan yabancılaşmış yabancıdır.

İnsanın ürününe yabancılaşması, sadece emeğinin bir nesne olması değil; fakat ürünün onun dışında, bağımsızca, ona yabancı bir şey olarak varolması ve ona karşı duran kendi başına bir güç olması anlamına gelir. Geniş bir karpuz tarlasında karpuz bekçilerini düşünün. Bekçiler karpuzu bekler; ama karpuzu yeme hakkına sahip değildir. Ancak gizlice çalarak yiyebilirler. Bir yazarı düşünün. Kitabını yazar; basılır kitabı; % 10 telif verilerse alır, beş on bedava kitapla birlikte... Yazar, kitapçıda kitabına bakar/bakabilir; ama almak isterse, parasını ödemek zorundadır. Çünkü artık o ürün onun olmayan bir emtiadır; yazar ürettiği üründen yabancılaştırılmıştır. Bu yabancılaşmada insan ürettiği nesneden yabancılaşır; üretilen nesneden yabancılaşma, diğerlerinde olduğu gibi, üretimin örgütlenme biçimiyle birlikte gelir. Bu biçimlenmede, örneğin, ürün üre-

tildikten sonra, üreten ücret/maaş vererek ürettiğinden edildiği gibi, ürettiğini kullanmak/tüketmek için para karşılığında satın alması koşulu ile gelen yoksun bırakma vardır.

Satın alarak sahip olma ile gelen bir diğer yabancılaşma da, kapitalizmin en aşağılık yabancılaştırmalarından biridir: barlarda ceket yakmaları, tabak kırmaları düşünün. Toplumsallığından ve kendinden topluma ve kendine rağmen yabancılaştırılmış mahluk/insan, bir ürünü satın alınca, onu istediği gibi kullanma ve kötüye kullanma hakkına sahip olduğunu sanır; bu onun bilişine işlenir. Ceketini yakma gibi ürünü tahrip edebilir, yok edebilir; çünkü, "o ürün, artık onundur". Üretim araçlarında ve kaynaklarda olduğu gibi, ürünün sosyalden/özel mülkiyet ilişkilerinden geçerek oluşturulan bir yabancılaştırmadır bu: Bu yabancılaştırmada, para dahil üretilmiş bir ürünü hor ve kötü kullanma hakkını hisseden ve bilincini taşıyan kişi için, o ürünün aslında toplumsal bir bitmiş ürün olduğu, onu satın almakla toplumsal karakterini yitirmediği bilişi yoktur veya birileri bu bilişi öne sürüyorsa, bu biliş aşağılanır.

Günümüzde egemen yapılan aptalca/ahmakça tüketim kültürüyle yabancılaşmalar derinleşir. Örneğin, bireyin kendi kendinden yabancılaşması, özün kullanımdan, tüketimden, teşhirden geçerek tanımlaması, değerini de bu yolla kazanılması ile yoğunlaşır.

Oyun, eğlence ve boş zamanın sömürgeleştirilmesiyle gelen yabancılaşma

İnsanın oyun, eğlence ve boş zamanı değerlendirmesinin evrim süreci, sınıfsal yabancılaşmaya ilişkilidir: Dinlenme, oyun ve eğlence, işçi sınıfının çalışma saatleri dışındaki zamanında kendi-

Oyunun, dinlenmenin ve eğlencenin ürettiği, asla kapitalist üretim tarzı ve ilişkileriyle ters düşmemesi gerekir ve tam aksine desteklemesi gerekir.

sini yeniden üretebilmek, rahatlamak ve çalışma sürecine yenilenmiş olarak katılabilmesi için gereklidir. Yani, iş dışı zaman, iş zamanının bütünsel bir fonksiyonudur. İnsan, içinde yaşadığı ilişkiler dünyasını dinlenme, oyun ve eğlence faaliyetleriyle yeniden üretir. Dolayısıyla oyunun, dinlenmenin ve eğlencenin ürettiği, asla kapitalist üretim tarzı ve ilişkileriyle ters düşmemesi gerekir ve tam aksine desteklemesi gerekir. Bu gereksinim ve bu faaliyetlerden geçerek zenginlik elde etme olasılıkları, bu faaliyetlerin kapitalist üretim tarzı ve ilişkilerine işlevsel hale getirilmesi gereğini, dolayısıyla bu alanlardaki zaman ve yerin sömürgeleştirilmesini getirmiştir.

Kendini gerçekleştirememesi nedeniyle veya üretim tarzının getirdiği materyal ve bilişsel egemenlik altında biçimlenmiş kendiyse birey, kendi kendinden yabancılaşır. İşyerinde insan, kendinin belirlediği kendi değildir, kendine ait değildir; kendinin örgütlenmediği bir yerde ve zamandır. Son zamanlara kadar çoğumuz, insanın iş dışında boş zamanında kendi gibi hissettiğini düşünürdük; çünkü iş dışı zamanı ve yeri, başkaları tarafından çok az örgütlenen zaman ve yeri. Ne yazık ki 21. yüzyılın boş zamanı ve dinlenme zamanının sömürgeleştirildiği koşullarda, kendi gibi hissettiğini sanması ciddi bir yanılgıdır: Çünkü artık boş zaman, oyun ve eğlenme zamanı ve yeri de kendi dışında, kendi üstünde

İnsanın ürününe yabancılaşması, sadece emeğinin bir nesne olması değil; fakat ürünün onun dışında, bağımsızca, ona yabancı bir şey olarak varolması ve ona karşı duran kendi başına bir güç olması anlamına gelir.

kontrol edemediği güçler tarafından düzenlenmektedir. Artık oyunun, eğlencenin ve boş zamanın ve bunlarla ilgili üretimin (örneğin oyuncağın üretiminin) örgütlenmesi, iş dışı zamanın, faaliyetlerin ve yerin sömürgeleştirilmesinden geçerek olmaktadır: Boş zaman da kapitalizmin kontrolünde olması gereken tüketim, dinleme, eğlenme ve oynama zamanıdır. Bu zaman da oyunda, eğlence ve dinlenmede endüstriyel ürünlerin kullanıldığı bir zamandır. Bu zamanın harcandığı yer de egemen güçler tarafından örgütlenmiştir: Evdeki oyunda, eğlence ve dinlenmede evin örgütlenmesi, televizyona ve bilgisayara göredir. Ev dışındakiler ise "Ankamall", "Migros", "Armada" gibi yerler içinde örgütlenmiştir. Sokakta eğlence, oyun ve maç tercih edilmeyen haline getirilmiş, örneğin, sokaktaki maçın yerini, sermayenin örgütlediği yer ve zaman sınırı içinde halı sahada

Yabancılaşmadan en uzak olarak nitelediğimiz "piknik" faaliyeti bile, "endüstriyel ürünlerle "tıkınma faaliyetine" dönüştürülmüştür.

yaapılan maç almıştır. En özgür olarak, yabancılaşmadan en uzak olarak nitelediğimiz "piknik" faaliyeti bile, "endüstriyel ürünlerle "tıkınma faaliyetine" dönüştürülmüştür.

Oyun-eğlence boş vakit faaliyetlerinin üretiminin ve dağıtımının sömürgeleştirilmesiyle insanın kendi oyunu, eğlencesi ve boş zamanını kendi yaşamından çıkartarak hem o yaşamı kutlayarak hem de ona karşıtlığı ifade ederek oyununda, eğlencesinde ve boş vaktini biçimlendirmesinde yansıtmaları olanakları ortadan kaldırıldı. Artık tüm bunların üretimi ve dağıtımı çeşitli endüstriyel çıkarlar tarafından yapılmaktadır. Dolayısıyla

bunların üretimi ve dağıtımında işçi olarak çalışan insan, bunların nasıl, nerede üretilene karar veremediği için kendi oyununu, eğlencesini ve boş zamanını üretme olanaklarından da mahrum edilmiş, yoksun bırakılmış, yabancılaştırılmıştır: Onun oyunu endüstrilerin düzenlediği oyundur; hatta "sermaye oyunu" bile... Onun oyuncağı, kendisinin kendisi için yaptığı oyuncak değil, endüstriyel ve siyasal güçlerin koşullarını belirlediği ve onu işçi olarak çalıştırdığı bir üretim ve dağıtımdır. Bu yabancılaşmayı bir diğeri

takip eder: "Tüketimin karakteriyle gelen yabancılaşma". Bu yabancılaşmada, insan oyununun, oyuncağının, eğlencesinin ve boş zamanının kullanıcısı ve tüketicisidir: Onu yeniden satın almak zorundadır çoğu kez. Oyunun kurallarını, oyuncağının biçimini, eğlencesini nasıl yapacağını ve boş zamanının nasıl harcayacağını düşünürken bile, düşüncesi ve dili bile sömürgeleşmişin

sömürgeleştiren tarafından yarattığı düşünce, dil, duyarlılıktır. Kullandıkları, düşüncesi, dili ve duyarlılıkları, kendinin sandığı egemen ötekilere aittir. Dolayısıyla düşüncesiyle, diliyle, duyarlılıklarıyla, kendine karşıdır; kendi için sandığı kendine yabancılaşmıştır. Bu yabancılaşma hem birey olarak kendine hem de kendi gibilere karşı düşmanlığa, sevmeye, değer vermemeye, değersiz görmeye kadar çeşitlenen sonuçlar getirir.

Yabancılaşmadan kaçış ve kurtuluş

İnsan yabancılaşmaların farkında olduğu için, yabancılaşma, yabancılaşma-

Yabancılaşan insan kaçış için işe, para kazanmaya, satın almaya, tüketmeye daha çok yöneldikçe daha çok yabancılaşır.

ranların dünyasına işlevsel bir şekilde yeniden tanımlanarak yabancılaşmanın geliştirilmesi, yabancılaşmadan kurtulma olarak sunulur: Yabancılaşan insan kaçış için işe, para kazanmaya, satın almaya, tüketmeye daha çok yöneldikçe daha çok yabancılaşır. Değeri yabancılaşmış ilişkilerde ve emtia fetişizminde bulan insan, bulduğunu sandığı enginlik ve değerde en değersizleşmiş ve en yoksullaşmış insandır: bu insan, insanlığını bulduğunu sandığı anda bile kaybetmiş olandır.

Yabancılaşma, "katılmaktan kaçış" veya "birinin katılmaması veya dışarıda bırakılması" değil, özel biçimlerde katarak, katılarak, dışarıda bırakılmasıdır. Bunun en somut örneklerinde biri de "oy vererek demokrasiye katılma"dır. Aslında, oy verme süreçlerinden geçerek kitlelerin toplum yönetimine katılması, toplumun (kendisinin) şimdisi ve geleceği için karar vermeye katılması, demokrasiye katılması engellenir, kitleler bu tür süreçlerle katılarak dışarıda bırakılır.

"Memnun işçi, verimli işçi, kendini "ait hissedene" işçi, iş yerinde beklentilerinin karşılandığını hissedene işçi (veya memur) yabancılaşmamış işçidir/memurdur" gibi, anlatılar, biliş yönetimi anlatılarıdır; çünkü memnuniyet ile rıza ile severek katılma, yukarıda belirttiğim gibi, katarak yabancılaştırmadır, yabancılaşmadır. Memnun olmayan işçi ile memnun olan işçi arasındaki fark, yabancılaşmışlık koşulundaki duygusal/düşünsel farktır.

"İş yerinde veya başka bir örgütlü yerde motivasyonsuzluk, verimli çalışmama, sorumluluktan kaçma, normsuzluk, kendini ait hissetmeme yabancılaşmadır; dolayısıyla bunların tersi düşünce ve davranış kalıplarına sahipsen, sen

yabancılaşmamışsın demektir." gibi anlatılar, kurnaz bir şekilde, yabancılaşmayı "kapitalist iş süreçlerine ve siyasal süreçlere katılmama" olarak tanımlamakta, egemen ekonomik ve siyasal çıkarların işlevselliğini yüceltmektedir. Bu kurnazca anlatıyla insan "merkezden" edilir ve

Yabancılaşma insanın psikolojik hali olarak görünebilir; fakat insanın yabancılaşma durumu günlük faaliyetlerde kendini nasıl ürettiğiyle ilişkilidir.

merkeze "şirket, devlet, veya kurum" yerleştirilir. Böylece, "Şirket/devlet benim/insanlık için ne yaptı?" gibi soruların yerine, "Sen/insan şirket/devlet için ne yaptın?" gibi sorular getirilir. Özlüce, iş yerindeki motivasyonsuzluk veya iş yapmadaki isteksizlik, "o işten, herhangi bir veya birden fazla nedenle yabancılaşmayı" anlatır; ama motivasyon olması ve istekle çalışma, yabancılaşmamayı anlatmaz ve "rızayla, istekle katılmayı" anlatır ki zaten "yabancılaşma" bu katılmanın bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Nesnellik, öznellik ve yabancılaşma

Üretimden tüketime kadar insan ilişkileri süreçlerinde en yoğun kullanılan kavramlardan biri de yansız olmayı ima eden nesnelliktir. Gouldner'ın (1970) belirttiği gibi, nesnellik insanların sevme kapasitesi kötürümleştigi zaman kendilerine sundukları tesellidir. Nesnellik yansızlık değil, kendinden ve toplumdan yabancılaşmadır. Nesnellik kişinin sevmediği fakat karşı gelmediği bir dünya ile anlaşması, barış yapmasıdır. Nesnellik, kişi statükodan koptuğu, fakat statükonun eleştiricileriyle özdeşleştirilmekten çekindiği zaman ve anlamlı alternatifler kadar toplumsal gerçeklerden ayrıldığı zaman yükselir. Nesnellik savı, kişiyi içsel sığınağın zayıflığını kurallaştırılmış uzaklık üstünlüğüne dönüştürür.

Nesnellik, yabancılaşmış ve siyasal bakımdan yersiz-yurtsuz olanların ideolojisidir. Bu "nesnel" kişiler, toplumsal statükonun sınırları içinde iş görürler. Dikkat edilirse, bu tür yabancılaşma postmodern kültürel incelemeler söyleminde gelen "özneelliğin" bir tür aynada yansması gibidir: Eleştirel söylem ile kişi, yabancılaştığı; ama üretim tarzı ve ilişkileri bağlamında incelemekten kaçındığı bir örgütlü dünyayı, hem kendisi için hem de sevmediği ama görece bir rahatlıkla yaşadığı sistem için tehlike yaratamayacak şekilde eleştirir. Bu eleştiriyle hem kendini rahatlatır hem de kontrollü alternatif sunduğu için sistemi rahatlatır.

Yabancılaşmanın kaynağı

Yabancılaşmanın kaynağı insanın psikolojisi değildir: Her tür yabancılaşmanın kaynağı, insanın örgütlü yapılar ve ilişkilerden geçerek kendini üretme biçiminde yatar. Yabancılaşma insanın psikolojik hali olarak görünebilir; fakat insanın yabancılaşma durumu günlük faaliyetlerde kendini nasıl ürettiğiyle ilişkilidir.

Duygusal yabancılaşma, duyguyu yitirme, duygusal buzlaşma, duygusuzlaşma değildir. Duygusuzluk dediğimiz, duygululuk gibi ama ondan farklı tarzda olan duygudur. Duygusal buzlaşma, duygusuzlaşma da öyle. Duygusal yabancılaşma dediğimizde, farklılaşmış duygudan bahsediyoruz ve bu duygu bir şekilde "insan olmaya ait olandan" ayrı, ona aykırı olarak kabul edilen duygudur.

"İnsan olma duygusu" "şirket politikaları-na ve iş koşullarına uymayı besleyen hisler ağı/kümesi" olarak tanımlanırsa, o zaman, duygusal yabancılaşma "şirket bizliği" taşımayanlarda görülür. Bu, akıllıca "ötekileştirmedir; kötü olan, "onlar" yaratmadır. Ama biz, ölçü olarak "şirket bizliğini" değil, "insan bizliğini" alıyoruz.

Duygusal yabancılaşma ile insanlara, yabancılaşmayı derinleştiren "duyarlılıklar" işlenir. Bu duyarlılıklar yüceltilir ve insan bu duyarlılıklara sahip olmayı "değer" ile ilişkilendirir. Bu duyarlılıklar, insan hakları, özgürlük, kadın hakları, çocuk hakları, sevgi, empati gibi birçok kavram içine işlenir. Bu işleme sonucunda, özgürlük, özgürlük teranesi okuyanın özgürlüğü değil, tam tersine onun özgürlüksüzlüğünün ifadesidir. Bu duyarlılıklar, kendisinin sandığı, kendisine ait sandığı, kendisiyle ilişkili hemen her şeye aykırı olan, ters düşen duyarlılıklardır.

Yabancılaşmanın etiği ve gerçeği

Yabancılaşmanın etiği kapitalist pazarın kişinin kendini gerçekleştirme (self actualisation) etiğidir. Dolayısıyla, yabancılaşmış insan, etik'ten yoksun insan değildir; aksine, demokrasi, özgürlük, insan hakları, hukukun üstünlüğü, empati gibi "içerikleri işlevsel olarak doldurulmuş" anlatılarla gelen "yüksek etik değerlerle beslenen" insandır. O insan, yaşamının her anında, önce kendinden ve diğerinden (diğerlerinden) kopartılır ve

sonra egemen üretim biçimi ve ilişkileri-ne işlevsel olan bağlarla yeniden bağla-nır. Yabancılaşmış insan, diğerleriyle bir-likteyken yalnızdır, egemen ve kontrollü alternatiflerin bağlarıyla bağlansa bile... Yabancılaşmış insan, nicel bağlamda çok ve nitel bağlamda farklılaşmış görü-nen derin duyarlılıklara sahiptir. Bu du-yarlılıklar endüstriyel yapılar ve bu yapı-ların bilinç üreten örgütlü ilişki ağları ile biçimlendirilmiş duyarlılıklardır: Bu du-yarlılığın seviyesi o denli yüksek alçaklı-ğa ve alçalmışlığa sahiptir ki, örneğin, hırsız'a "hırsız" dersiniz, vurguncu'ya "vurguncu" dersiniz, bu yüksek alçal-mışlığın duyarlılıkları "kabarır" ve hırsız ve vurguncu hakkında konuşmayı bir ke-nara bırakır ve "üslubunuz," "vücut dili-niz," "sivri diliniz" üzerinde konuşmalar, açıklamalar, söyleşiler, tartışmalar yap-maya başlar. Böylece, biçimin özü ta-nımladığı bir ortam yaratılır, sürdürülür ve "gerçek yerinden edilerek yabancı-laştırılır".

Yabancılaşma ve soruşturma

"Soruşturulmayan hayatın anlamı yoktur."; ama önemli olan nasıl soruşturulduğudur. Çünkü soruşturmamanın insan yoktur. Sorun soruşturmama sorunu değil, soruşturmalara yanıt olarak hazırlanmış ve din, inanç, demokrasi ve açık toplum (ve onların düşmanları) gibi çeşitli ikna edici paketlerle paketlenmiş "gerçekler" ile ge-lenin getirdiği sonuçlar sorunu-dur. Bu durumda ya örgütlü üretim ilişkileri içinde "ampul gibi yanan" (yani artık ışık vermeyen) ya da verili olanlarla "doldurulmuş" olan insan "ente-lektüel üretimiyle" "bitmiş" insandır. Bu "bitmiş" ürün, bitmiş paketi içinde, bu bit-miş kendini ve elbette kendini üreten üretim yapısını yeniden üreten faaliyet-lere rıza ile can ve gönülden, severek katılır. Bu katılmada, "dost ve iyi bizler," "dost ve iyi ötekiler" ve "düşman ötekiler" vardır. Bu "entelektüel yabancılaşma"

(insanın), kapitalizmde anti entelektüel (aydına düşman) üretimiyle gelen ve resmi okullar da dahil, kitle iletişim araç-ları yoluyla yayılan "cehalette bilgiçlik taslatan yabancılaşma"dır. Dikkat edilir-se, bu yabancılaşmada da insan birbirin-den ayrı, birbirinden uzaklaşmış yalnız varlıklar değil, tam aksine, birbiriyle belli tarzda ve içerikteki entelektüel üretimi (entelektüel yabancılaşmayı) yeniden üreten ilişki içindedirler. Bu ilişkiye, örne-ğin, üniversitelerdeki ofislerinde akşama kadar "çaylı, kahveli, sigaralı ve küfürlü dedikodularla, kendinden olmayanların (veya sevmediklerinin) kuyusunu kaz-makla" günlük üretim yapan "memur-akademisyenler" iyi bir örnektir. Bu tür ve benzeri yabancılaşmaları, toplumsal üretime ve ilişkilere genişlettiğimizde, "geri kalmışlığımızı ve geri bırakılmışlı-ğımızı" nasıl kendimiz yeniden ürettiği-miz de ortaya çıkar. Hele, bunu "küresel-leşme ve evrensel kültür/değerler" gibi

En temel sorun, kapitalizmin, materyal hayatı üreten insan üzerinden değil de nesneleri üreten üretilmiş nesnelerin/ürünlerin değeri üzerinde odaklanmasında yatmaktadır.

ideolojik çerçevelerin içinde yaptığımız-da, yabancılaşmamız, köleliğimizin zin-cirlerini boynumuzdaki gül demetleri sa-narak sevmeyi ve ona sarılmayı berabe-rinde getirir.

Sonuç

Kapitalist üretim tarzı ve ilişkileri için-de insanlar birden fazla yabancılaşma deneyimler: (a) İş yerindeki yabancılaş-mada insan ürettiği nesneden yabancı-

Yabancılaşmış insan, etik'ten yoksun insan değildir; aksine, demokrasi, özgürlük, insan hakları, hukukun üstünlüğü, empati gibi "içerikleri işlevsel olarak doldurulmuş" anlatılarla gelen "yüksek etik değerlerle beslenen" insandır.

laşır; üretilen nesneden yabancılaşma üretim sürecinin, üretim faaliyetinin bir sonucudur. Mallar/emtialar insan emeği-nin yabancılaşmış ürünleridir. (b) İnsan üretim sürecinden yabancılaşır: Neyin nerede, hangi koşulda, ne amaç ve so-nuçlarla üretileceğine karar verme gü-cünden insanın tümüyle yoksun bırakıl-ması, iş koşullarının tümüyle insanın dı-şında, ona rağmen belirlenmesi. (c)

Ürün üretildikten sonra, ücret vererek üretilenden ve zen-ginlikten emeğin yoksun bira-kılmasıyla gelen yabancılaş-ma. (ç) Kaynaklarla bağ kuran paranın, özü ve değeri tanımlaması ve tapılan amaç haline gelmesiyle oluşan yabancılaşma. (d) Kendini gerçekleştirememe nedeniyle veya üre-tim tarzının getirdiği materyal ve bilişsel egemenlik altında biçimlenmiş kendiyle kendi kendinden yabancılaşması. (e) İnsanın işine, işinin ürünü-ne ve kendisine olan ilişkisin-de gerçek olan (yabancılaş-

ma), aynı zamanda diğer insanlarla olan ilişkisinde de gerçektir ve bununla diğer insanlardan yabancılaşma gelir. En temel sorun, kapitalizmin, materyal hayatı üreten insan üzerinden değil de nesne-leri üreten üretilmiş nesnelerin/ürünlerin değeri üzerinde odaklanmasında yat-maktadır.

Not: Okuma kaynakları için benim şu kitapların kay-nakçalarına balkınız: İletişimi Anlamak, Öteki Ku-ram, Popüler Kültür ve "irfanerdogan.com" adresin-deki makaleler ve kaynaklar.

Kan davası ile sosyokültürel doku arasındaki bağlar ve ruhsal yönleri

“Biz” ve “onlar”... herhangi bir sebeple ortaya çıkmış kan davası durumlarında devreye giren temel biliş dizgesidir. Bu biliş dizgesinin kökü bin yıllar öncesine, tanrıdan toprağa kadar her şeylerine sınırlar koymuş ve bu sınırları her ne pahasına olursa olsun korumayı, ötekine hissettirmeyi, yaşatmayı ilk hedef olarak belirlemiş klan kültürüne dayanmaktadır.

Her şeyin hızla ve süreğen bir şekilde değiştiği, gerek bireylerin gerek ailelerin statülerinin altüst olduğu Urfa ve benzeri çevrelerde kişiler kendi toplumsal yerlerini grupların simgelerinde aramaktadırlar.

Farklı sosyokültürel dokuya ait gruplar arasında iletişim, etkileşim, çocukların toplumsallaşma biçimleri, beklentiler ve duygu ifadeleri açısından farklılıklar vardır. Etkileşimin, iletişimin ve öğrenme süreçlerinin engellendiği durumlarda yabancılaşma güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk, kültürel kopuşlar, toplumdan çekilme, reddedilme duyguları ile yaşanır. Yetişme çağına, kişinin kendisi hakkındaki duygu ve düşünceleri büyük oranda başkalarının onun hakkındaki duygu ve düşünceleri ile biçimlenir. Özellikle etnik gruplarda etnik özdeşimin benliğin önemli bir parçasını oluşturduğu ifade edilmektedir. Etnik kökenin yaşatılma kabul görmesi ya da reddedilmesi, ayrımcılığa ya da yoksunluğa maruz bırakılma derecesinin benlik gelişimi sorunlarıyla bağlantılı olduğu ileri sürülmektedir. Yapılan çalışmalar, böyle bir sosyokültürel çevrede benliği biçimlenen kişilerin farklı kültürlere ait kişilere olumsuz değerler yükleyen bir etnosentrisizmi yaşa-

dıklarını göstermektedir.(1) Toplumbilim ile ruhsalbilimin önemli kesişim alanlarından birisidir, söz konusu alan. Toplumbilim alanında etnik grup, dinsel grup ve benzeri alt grupların önemi giderek artmaktadır. Her alt grubun siyasi arenada bir çıkar ve baskı alanına sahip olması yanında asıl öneminin “kişilik” yapısının şekillenmesindeki etkisinde aranması gerektiği vurgulanmaktadır. Her şeyin hızla ve süreğen bir şekilde değiştiği, gerek bireylerin gerek ailelerin statülerinin altüst olduğu Urfa ve benzeri çevrelerde kişiler kendi toplumsal yerlerini grupların simgelerinde aramaktadırlar.(2)

Urfa, tarihi ve bugünüyle yeryüzünde farklı kültürlere beşiklik etmiş başlıca şe-

1) Jonson-Powell G.(1996), *Çocukluk Çağında Başlayan Bozuklukların DSM-IV tanısı ve Sınıflaması Hakkında Kültürel ve Etnik Düşünceler*, DSM-IV Bakış Açısıyla Kültür ve Psikiyatrik Tanı'dan(Ed.Mezzich J.E. ve Kleinman A., çev. Tüzer T.T.), Compos Mentis Yayınları, Ankara, 1997

2) Mardin Ş.(1992), *Makaleler İki: Siyasal ve Sosyal Bilimler, İletişim Yayınları, İstanbul*

Kan davası, ülkemizde ve özellikle medyada yapıldığı gibi horgörüyle değersizleştirilebilecek ya da cehaletin, eğitimsizliğin bir sonucu olarak görülecek bir olgu değildir.

hirlerden biridir. Geçmişte Süryani, Ermeni, İbrani nüfusun varlığı bilinmektedir ve günümüzde de çok az olmakla birlikte özellikle Ermeni nüfusun olduğu tahmin edilmektedir. Halen Türk, Kürt ve Arap kökenli insanlar birlikte yaşamaktadırlar. İnanç olarak çeşitli mezheplerin; Hanefi, Şafii, Alevi... birikteliği mevcuttur ve Yezidilik gibi inançlar da özellikle çevre de sürdürülmektedir.

Çok kültürlü bir çevrede, din bireyin dünyayla ilişkisini yapılandıran bir çerçeve oluşturur. Kişinin yaşadığı çevredeki toplumsal düzen hızlı bir şekilde değişmeye başladığında bu değişim sürecinde dini inanç ve ibadetler bir bağlanma hissi yaratır. Geçmiş ve bugünüyle çok kültürlü bir sosyokültürel çerçeveyi yaşatan Urfa, GAP projesiyle, göçler sonucunda hızlı nüfus artışıyla, aşiret düzeninden, geniş aile yapısından çekirdek aileye doğru bir değişimle birlikte yukarıdaki yargının tipik bir örneğinin yaşandığı bölgelerden biri de olmuştur: Ülkemizde dini değerler üzerinden siyaset üreten siyasal partinin ilk yerel yöneticilik kazandığı illerden biridir, Urfa.

Sosyokültürel bir görüngü: Kan Davası

Kan davası, ülkemizde ve özellikle medyada yapıldığı gibi horgörüyle değersizleştirilebilecek ya da cehaletin, eğitimsizliğin bir sonucu olarak görülecek bir olgu değildir. Kan davası, kan bağlarının birey ve onun davranışları üzerindeki

etkilerini kavramanın önemli bir çerçevesini sunar bize. Bloch, Mehmet Ali Kılıçbay'ın özenle çevirdiği kitabı Feodal Toplum'da, "Kan bağları asıl güçlerini her şeyden önce kan davalarında ortaya koymuşlardır... Hiçbir ahlaki yükümlülük faide (akrabaların aldığı intikam) kadar kutsal değildi." diye yazıyor.(3) Televizyonda popüler bir çocuk yarışmasının Urfa'da Urfalı çocuklarla yapılan bölümünde sunucu çocuğa soruyor: "Sizin kan davalınız var mı?" Yanıt, kısa ve kesin: "Var." Sunucu, garip bir kolaylıkla yine soruyor: "Onlara bir şey söylemek ister misin?" Yanıt: "Yok." Sunucu, soruyor: "Niye?" Yanıt: "Onlar beni seyretmezler kil.."

"Biz" ve "onlar"... herhangi bir sebeple ortaya çıkmış kan davası durumlarında devreye giren temel biliş dizgesidir. Bu biliş dizgesinin kökü bin yıllar öncesine, tanrıdan toprağa kadar her şeylerine sınırlar koymuş ve bu sınırları her ne pahasına olursa olsun korumayı, ötekine hissettirmeyi, yaşatmayı ilk hedef olarak belirlemiş klan kültürüne dayanmaktadır. Artun Ünsal, "Kan davası" adlı araştırmasında, Güneydoğu'daki kan davalarında Urfa'nın önde geldiğini ve bölgedeki kan davalarının Karadeniz ya da diğer bölgelerimizde görülenlerden temel farklılıklarının olduğunu dile getiriyor.(4) Bu farkla-

Harran'da geniş toprakları olan ve uluslararası sermaye ile ortaklık olanaklarını şiddetle araştıran bir toprak ağasının, Arap-Yahudi çatışmasını ev içi bir şiddet olarak yorumlaması dikkat çekicidir: "Araplarla Yahudilerin kavgası aile içi bir kavgadır. Buralarda amca çocukları her zaman kavgalıdır."

rın başında ise "ailenin toplumsal statüsünü hedef alan ve bu statüyü değersizleştirebilecek davranış ya da sözlerin" bile kan davası sebebi olarak addedilmesi geliyor. Bu ayırım, "biz ve onlar" diyalektiği, tek başına eyleme, hayata müdahale etme gücü çok zayıf olan insanlara değerler ve davranışlar dizgesi sunarken, kişinin bireysel bir "bütünlük" olarak kavranılmasının her türlü araçlarını da yok ediyor. Bloch, Avrupa'da feodalite dönemini, "şiddet ve sinirlilik yüzyılları" olarak şöyle betimliyor: "Bu soy zincirinin dayanak sağlama gücüne ve karşı tarafı zorlayabilme yeteneğine bakıp da aile içi yaşamın sevgi ve saflığa dayandığını düşünmek büyük bir hata olur... Bu şiddet ve sinirlilik yüzyıllarında toplumsal bağlar hem çok güçlü olabilirler hem de ihtirasın gerçekleşmesi uğruna yok sayılabilirlerdi... Çok canlı bir ortaklık duygusu, kişilere karşı duyulan çok düşük düzeyde bir şefkatle bir arada bulunmaktaydı. Böylece akrabalığın her şeyden önce bir iç yardımlaşma olarak görüldüğü bu toplumda, belki de teker teker alındıklarında, bireyler grubun yanında çok önemsiz kalmaktaydılar..." Artun Ünsal'ın yukarıda andığımız araştırması, hiçlik ile kahramanlık arasında gidip gelen bireylerin trajik öykülerine dair gözlemlerle dolu. Kişinin kendiliğine dair imajların bu denli dengesiz olduğu bir toplumsal dizgede, kan davası, öldürümde bulunan "intikam alan" kişi için en azından bu dengesizliğe belirli bir kararlılık sağlıyor: "Öncesinde ayağında çarık yokken kan davası ile mahkemede olan genç insanın kravat ve takım elbise ile hâkimin karşısına çıkması" örneğinde olduğu gibi.

Kan davası olgusu, sosyokültürel örüntünün kişi davranışı üzerine etkilerini araştırmada prototip bir çerçeve sunmaktadır. Zira olgunun kendisi, kuşaklar arasında aktarılmasıyla bir "sosyal genetik" içermektedir ve çevresinde dönen bir değerler silsilesi üretmektedir. Bu sosyal genetiğin niteliği henüz yeterince araştırılmamıştır. Harran'da geniş toprakları olan ve uluslararası sermaye ile ortaklık olanaklarını şiddetle araştıran bir toprak

3) Bloch M., Feodal Toplum, Çev.Mehmet Ali Kılıçbay(1983), Savaş Yayınları, Ankara

4) Ünsal A.(1996), Kan Davası, Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul

ağasının, Arap-Yahudi çatışmasını ev içi bir şiddet olarak yorumlaması dikkat çekicidir: "Araplarla Yahudilerin kavgası aile içi bir kavgadır. Buralarda amca çocukları her zaman kavgalıdır."

Toplumsal değişim "Versus" zira Urfa eski hamam eski tas

Kültürel psikiyatriye önemli katkıları olan Murphy'nin bu alanda özdeyiş haline gelmiş bir sözü vardır: "Transkültürel psikiyatri evde başlamalıdır." Sosyokültürel etkenlerin normal/normaldışı psikolojik süreçlere etkilerini incelemede, söz konusu toplumdaki yetiştirme şekillerine, toplumsal katılığın şiddetine, toplumsallaşma sürecinde karşılaşılan stresörlere, örneğin temel insani gereksinimlerin önüne geçen tabuların, sınırlamaların varlığına, işsizlik, yoksulluk, göç, geleneksel değerlerin hızla çözüldüğü hızlı şehirleşme, sanayileşme gibi etkenlere, kuşaklar arasında varolabilecek değer ve dünyayı anlamlandırma farklılıklarına, hızlı nüfus hareketleri, iletişimle birlikte başka kültürlerle etkilenmeye, aşiret düzeninden, büyük köklü aile yapısından çekirdek aileye geçişe ve geçiş sürecine özel önem atfedilir. Bununla birlikte, insan gelişimindeki merkezi önemine rağmen ailenin, ruh sağlığı çalışmalarında yeterli ilgiyi gördüğünü söylemek güçtür.(5)

Bölgedeki çekirdek aile oranı kırsal kesimde % 60, şehirde % 69 olarak kaydedilmiş olsa da, Batı literatüründeki anlamıyla, çekirdek aileye atlamak güçtür.

Urfa gibi sosyoekonomik ve kültürel değişimin büyük ivme kazandığı bölgelerde, günümüzde üç aile tipine de rastlamak olasıdır: geleneksel geniş aile, geçiş ailesi ve çekirdek aile. Geleneksel geniş ailede cinsiyete, yaşa ve aile içindeki konuma göre düzenlenmiş, erkeğin soy çizgisini izleyen bir hiyerarşi yaşanır. Bu ailenin temel karakteristikleri şunlardır: toprağa bağlı ekonomik varoluş, özellikle dinsel kurallarla ve toplumun tarihinden süzülüp gelen geleneksel değerlerle düzenlenen toplumsal yapı, aile dışı yaşama yönelik sorumlulukların geniş paylaşımı, bireysel karar verme ve hareket alanının kısıtlılığı; bazı üyelerin, özellikle de erkeklerin daha geniş özgürlük alanına sahip olması...(6) Aslında, özellikle yeni şehir merkezinde rastlanılan ve adları Yenişehir, Çankaya, Tugay vb. olan semtlerde, geleneksel mimarinin aksine dört-beş katlı betonarme binalarda oturan ebeveyn ve çocuklardan oluşan ailelerde de bu değerlerin belirleyiciliği kısmen devam etmektedir ve yakın zamanda sonuçlanmış bir araştırmada bölgedeki çekirdek aile oranı kırsal kesimde % 60, şehirde % 69 olarak kaydedilmiş olsa da, Batı literatüründeki anlamıyla, çekirdek aileye rastlamak güçtür.(7) İlginç bir gözlem de, "dışarı"dan gelmiş çekirdek memur ailelerinin de daha önce yaşadıkları şehirdeki "yaşam stili"nden kısmen

vazgeçmek durumunda kalmalarıdır: Özellikle bu ailelerin kadın üyelerinin şehirde ortak kullanılan mekânlara katılımı ya da katılım biçimleri değişmektedir. Her ne kadar geleneksel geniş ailenin temelinde var olan toprağa bağlı kapalı ekonomik koşullar şehir merkezindeki bu aileler için geçerli olmasa da, şehrin genel dokusunda adları Eyübiye, Yakubiye, Süleymaniye, Haşimiye...

olan semtlerde yaşanan hayatın renkleri daha belirgindir. Semt adlarında bile gözlenen ikiliğin kuşbakışı fotoğrafı ise şudur: Eski Urfa'ya "inanç turizmi"nin merkezi olarak bakan Yeni Urfa ile şehrin tam zıt ucuna, güney-güneybatısına kırsaldan gelenlerin yığıldığı geleneksel toplum. Koptagel İlal'in de belirttiği gibi şehirde kurgusu, biçimi çekirdek; fakat değerleriyle geleneksele yakın olan aileleri "geçiş ailesi" olarak görmek uygundur. Bu aile yapısı, kuşakların çatıştığı dünya sahnesidir de. Eski ile yeni, yalnız şehrin nazımında değil, kuşakların aktör-lüğünde de çatışır. İçinde bulunulan durum şöyle özetlenebilir: Günlük yaşam, kafasındaki ve düşlerindeki dünya tasarımı için Urfa'yı dar bulan genç bir kuşakla, gençliğindeki Urfa'yı özlerken bugünkü dünyayı tekin bulmayan eski kuşakların arasındaki gergin bir iptir. Eski kuşaklar, bugünkü gerçekliğin talep ettiği ilişkiyi yürütmekte başarısız olmuşlardır; deyiş yerindeyse, bu başarısızlık duygusu tüm Urfa'ya genelleştirilir. Bu duygunun yaygınlığı o denli şiddetlidir ki, şehirde yürütülen tartışmaların eninde sonunda geldiği tema, Urfa'nın nasıl korunacağı, kalkındırılacağı, kurtarılacağı olur. Hem geleneksel değerlerin sıkıca korunması talebi vardır hem de "aslında" Urfa'nın hakkı olan "GAP Başkentliği"ni çalmış "modern" Antep'i geçmektir, hedef.

Şehirde yürütülen birçok entelektüel etkinlikte ve kuşaklar arasındaki etkileşimde bu karmaşayı izlemek olasıdır. Urfa bağlarında gençliğinde türkü söylediğinde bülbüllerin sustuğu rivayet edilen ve yaşarken mesleği kazancılığı sürdürmeye gayret eden, hemen her gün şehrin çarşısındaki dükkanına gidip dualarla kapısını açan Kazancı Bedih ile İbrahim Tatlıses arasındaki farka benziyor bu çatışma. "Kız demedim, dul demedim, evlendim" ile başlayan diyonizyak türküyü Tatlıses, "Zira dünya eski hamam eski tas" diye söylerken, eski kayıtlarda söyleyenler, "Zira Urfa..." diyorlar. Urfa'yı "dünya" ile değiştirmek, basit bir kelime seçimi olmaktan çok sancılı bir süreçtir.

5) Kağıtçıbaşı, Ç.(1990), *Family and Socialization in Cross-Cultural Perspective: A Model of Change*, In *Nebraska Symposium on Motivation 1989: Cross-Cultural Perspectives*, (Ed. Berman J.J.), The University of Nebraska Press

6) Koptagel-İlal G.(1991), *Değişen Toplumda ve Türkiye'de Aile*, Hasta Aile'nin Türkçe Çevirisi'nde (Yazan: H.E.Richter), Yaprak Yayınları, İstanbul

7) GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı(2000), *GAP Bölgesi'nde Kadının Statüsü ve Kalkınma Sürecine Entegre Edilmesi Araştırması*, Ankara

Özellikle şehirli genç kuşağın bu süreci daha şiddetli yaşadığı öngörüsünde bulunmanın yanlış olmayacağı kanısındayız. Zira, geleneksel kırsal kesimde yetişmiş olan ergenlerin, içinde bulundukları çağlar boyunca yerleşmiş sosyokültürel örüntünün beklentilerine yönelik uyum tarzlarına sahip olma konusunda geçiş ailesi üyelerinden daha şanslı olduklarını söyleyebiliriz. Öztürk'ün belirttiği gibi, "Özerk bir kimlik aramayan, uysal, bağımlı, çekingen ve kimlik duygusu az çok rayına oturmuş olan" bu geleneksel aile gençleri, bu donanım nedeniyle, toplumumuzda erkekler için sünnet gibi bir "geçiş töreni" kabul edilecek askerlikte genellikle bir uyum sorunu yaşamazlar.(8)

Özünde Urfa ve benzeri çevrelerdeki nesnel gerçeklik ile literatürdeki aile vurgusu arasında önemli sorunlar olduğunu söyleyebiliriz. "Aile" ile ilgili paradigmlar ile yani Murphy'nin kültürel psikiyatrinin temeline yerleştirdiği "... evde başlamalıdır" yargısı ile söz konusu sosyokültürel örüntüdeki kültür-ruhsallık ilişkisi kısmen kavranabilir. Zira bu örüntüde aşiret kültürünün binlerce yıldır bu topraklara ektiği özellikler insan davranışında önemli etkilere sahiptir ve modern ruhbilimin üzerinden seslendiği aile çalışmaları, özellikle de anne-baba-çocuk üçgeni bu etkilerin dışavurumunda kısmi bir alanı içiriyor olabilir.

Bölgede ekonomik üretimin teknolojiyen çok insan gücüne dayanması, iş gücünün aile içinden karşılanması, toplumsal örgütlenme biçimi olarak aşiret örgütlenmesinin ya da etkilerinin hâlâ yaşıyor olması sonucu çok çocukluluk eğilimi vardır.

Siğmazken obalara...

Güneydoğu Anadolu, birçok açıdan tam bir geçiş sürecini yaşamaktadır. Bölgede çok farklı kültürel gruplar geçmişte olduğu gibi bugün de birlikte yaşamaktadır ve bu durum Bölge tarihi ve yakın geçmiş incelendiğinde, anımsandığında kolayca görüleceği gibi hem kültürel zenginliğin hem de çeşitli çatışmaların kaynağı olabilmektedir. Bölgede nüfus dağılımına bakıldığında 1995 DİE rakamlarına göre yaklaşık % 35'inin 15 yaşın altında olduğu görülmektedir. Bu durum bir yandan önemli bir genç insan gücü, öte yanda ise büyük bir eğitim ve istihdam sorunu anlamına gelmektedir. Bu hızlı nüfus artışının arkasındaki en önemli neden doğurganlık hızındaki yüksekliktir: Türkiye ortalaması 2,65 iken bölgede bu oran 4,37'dir. Buna karşın bebek ölüm hızı ise % 6,6'dır. Bloch'un Ortaçağ Avrupa'sını tarif ederken kullandığı "şiddet ve sinirlilik yüzyılları" deyiminin ifade ettiği duygusal coşkunluk ve düzensizliğin bir nedeni de bu varoluşsal konum olsa gerek: Hayat ve beklentiler; doğurganlık ile ölüm, özellikle de çocuk ölümleri arasında salınan bir sarkaçtır. Urfa'da ağlamak sözü yerine "ağıt geldi" denmesinin bir nedeni de konuşma diline ve ortak duyguya bu ölümlerin ve taziyelerin vurduğu bir damgadır.

Bölgede ekonomik üretimin teknolojiyen çok insan gücüne dayanması, iş gücünün aile içinden karşılanması, toplumsal örgütlenme biçimi olarak aşiret örgütlenmesinin ya da etkilerinin hâlâ yaşıyor olması sonucu çok çocukluluk eğilimi vardır. Geleneksel töre ve değerlerle özendirilen bu durumun dolaysız sonucu kesin bir cinsiyet ayrımıdır. Bir yandan erken evlendirme, çok eşlilik gibi geleneklerle kadının doğurganlığı son sınırı-

na kadar zorlanmakta, diğer yandan erkek çocuklar ailelerin "esas" çocukları olarak görülmektedir.(9), (10)

Bölgedeki çok çocukluluğa eğilim, çok çocuklu olmanın ölçütlerinde dahi farklılık göstermektedir. Yapılan bir araştırmada kadınlar ancak 4-5 çocuktan fazla doğurdıkları zaman kendilerini çok çocuk sahibi saymaktadırlar. Söz konusu araştırmacının bulgularına göre kadının ancak yaşı ilerledikçe ve oğulları yetişip gelin sahibi oldukça kararlara katılımı artmaktadır ve bu katılım da kamu alanı ile değil, ev içi özel alanla ilgilidir. Aynı çalışmada olumlu kadın nitelikleri şöyle sıralanmaktadır: Erkek çocuk sahibi olmak, yetişkin ve saygın oğlu olmak, köy dışında yaşayan meslek sahibi çocuğu olmak, hamarat, iyi huylu, güzel, okur-yazar, meslek sahibi olmak, dini görevleri yerine getirmek ve bu alanda bilgi sahibi olmak. Bu çalışmada, bölgede -kırsal kesimde- yaşayan kadınların % 64'ünün, şehirde yaşayanların da % 50'sinin bir ya da birden fazla sağlık şikâyetinin varlığı ve bunların kırsal alanda % 44, şehirlerde % 29,5 tanımlanamayan şikâyetler-ağrılar şeklinde olduğu bildirilmektedir.(11)

Polikliniğe depresif yakınmalarıyla ve ailesinden habersiz başvuran 19 yaşındaki bir genç kız, "ben" demiyordu ve kendi durumunu yaşıtı genç kızların durumu olarak genelliyordu: "Biz evin bir üyesi gibi değil, günü gelince gidecek bi-

8) Öztürk O.(1996), Göçle İlgili Kimlik Sorunları ve Psikoterapi İlkeleri, Türk Psikiyatri Dergisi, 7(3), 185-190

9) Sencer M.(1997?), GAP Bölgesinde Toplumsal Değişme Eğilimleri Araştırması, T.C.Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara

10) T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı(1997), Sosyal Politika Hedefleri, Ankara

11) GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı(2000), GAP Bölgesi'nde Kadının Statüsü ve Kalkınma Sürecine Entegre Edilmesi Araştırması, Ankara

riymiş gibi görülürüz. O güne kadar kapatılması gereken, her an kötü bir şey yapıp ailenin yüzünü utandıracak biri..." Asıl çarpıcı gözlemi ise, şu idi: "Ağbilerime de acıyorum. Her istedikleri yapıyor, gençtir, gezsin, tozsun deniliyor, üstlerine elbise alınıyor, ceplerinde harçlıkları oluyor... Böyle büyüyorlar, sonra da hayatı hiç tanımamış oluyorlar... yirmi yirmi beş yaşlarında hâlâ çocuk gibi oluyorlar, bizler çabuk olgunlaşıyoruz, onlar hiç büyümüyorlar sanki..."

Bu sancılı sürecin elbette ki sosyo-ekonomik temelleri göz ardı edilemez. Urfa'nın da içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde -1990 sayımlarına göre- ülke nüfusunun % 26'sı yaşamaktadır. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın yaptırdığı araştırmada halen yarı göçer bir yaşam biçimini sürdüren köylerin oranı Şanlıurfa'da % 11'dir ve yerleşik köyler de nüfus yoğunluğu açısından bölgedeki en düşük yoğunluklu köylerdir. Kırsal alana dağınık bir yerleşim tarzı hâkimdir. Bu çalışmaya göre, Şanlıurfa'da aşiret örgütlenmesinin bulunduğu köylerin oranı % 55,5'dir. Hane reislerine bir aşirete bağlı olup olmadığı sorulduğunda kırsal alanda % 57'si, şehirde ise % 33'ü bir aşirete mensup olduğunu bildirmiştir. Kırsal kesimde hane reislerinin % 75'i, eşlerinin % 10,7'si, şehirde ise % 81'i ve eşlerinin % 42,7'si okuma-yazma bilmektedir. Kırsal alanda sağlık sorunlarının çözümü için şeyh/ hoca ve benzeri kişilere başvuranların oranı % 2'dir ve bu oranın ruh sağlığı sorunlarında daha yüksek olduğu söylenebilir.

Bunlarla birlikte bölgede hızlı bir sözde şehirleşme gözlenmektedir ve Urfa diğer birçok şehrin aksine son yıllarda göç alan bir şehir haline gelmiştir. Şehirde gecekondular mahallelerini dolduran yoksul ailelerin durumunu, bu mahallelerin birinde ziyaret ettiğimiz lisenin müdürünün söyledikleri özetlemektedir: "Bunlar maraba bile değil." Köyünden koparak ağanın yanaşması bir köylüden daha kötü sosyoekonomik koşul-

İnsanlar şehre göç etmiş olsalar da, kan bağına dayalı geniş aile, akraba, aşiret yapısı, "köyün belleğinin gücüyle" sürdürülmektedir.

lara mecbur olmayı, Ramazan ayı boyunca elektriği gelmeyen mahalleye giden yerel bir televizyon muhabirinin uzattığı mikrofonla yetkililere gönderilen, "Elektriği kesiyorlar, camiye gidemiyoruz!.." yakınmasının anlamını bu denli özetleyecek az yargı vardır. İnsanlar şehre göç etmiş olsalar da, kan bağına dayalı geniş aile, akraba, aşiret yapısı, "köyün belleğinin gücüyle" sürdürülmektedir. Hayata bireysel, özgün seçimlerle, eylemlerle katılmak, bu katılım doğrultusunda siyaset üretmek çabası yok denecek denli sınırlıdır. Parlamento'da temsil yetkisi verilen vekillerin hemen hepsi aşiret içi, aşiretler arası güç ilişkileri ile seçilmekte ve bir aşiretin ileri geleni olmak ilk ölçütlerden biri olmaktadır. Göçerlik ve yarı feodal toplumsal yapı ile yüzyıllar boyu sistemleştirilen ve alışkanlık haline gelmiş ilişki, etkileşim, davranış kalıpları sürdürülmektedir. "Sığmaz iken obalara, şimdi girdik naylon torbalara!" Bu söz ovalara su gelmezden önce hayvancılıkla geçinen aşiretlerin eski kuşaklarının, toprağı işlemeyi, yerleşimi nasıl hor gördüklerini güzel duyurmaktadır. (12)

Şanlıurfa'da hane reislerine bir aşirete bağlı olup olmadığı sorulduğunda kırsal alanda % 57'si, şehirde ise % 33'ü bir aşirete mensup olduğunu bildirmiştir.

Şehir nüfusunun hızla artmasına rağmen, kadın köydeki toplumsal rolünü, yani ev hanımlığı ve çocuk büyütme şehirde de sürdürmekte, şehirleşme kadının toplumsal durumunda belirgin bir değişim yaratmamaktadır. Hatta, aileler için bildik ve güvenli köy koşullarına göre şehir merkezinde, özellikle kız çocukları üzerindeki baskının, "ev hapsi"nin daha yoğun olduğu bile söylenebilir. Anadolu'da birçok şehirde görüldüğü gibi, Urfa'da da şehir merkezine yakın yerlerde bağ edinmek, meslek olarak memurluk, esnafılık şehir merkezinde sürdürülse bile arazi edinme çabasını sürdürmek eğilimi yaygındır. Cumhuriyet döneminde toprağın yaşadığı serüven izlendiğinde bu eğilim açıkça görülür. Örneğin Harran Ovası'nda, Cumhuriyet'le birlikte kuru tarım gelişmeye başlamış, bölgede yaşayan azınlıkların yurtdışına göç etmesiyle birlikte hazineye geçen araziler 1948 yılına kadar hızla el değiştirmiş ve yeni toprak sahipleri çoğunlukla şehir merkezinde yaşayan esnaf ve devlet memurları olmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı'nın Mart 1997 yılında yaptırdığı "Sosyal ve kültürel dönüşme sürecinde Harran Ovası ve GAP uygulaması" adlı araştırmada bu süreç ayrıntılı aktarılmaktadır. Aynı çalışmada Erzincan Valisi Ali Kemal Bey'in tanıklığına da yer verilmiştir:

"İbtida kuvvet ile etrafındakilere tahakküm eden reis yaşanan muhitteki araziye hemen kamilen kendi uhdesine geçirmiştir. Araziyi akraba ve talukata işletmiştir. Aşiret efradından araziye muhtaç olanlar ziraat ile geçinmek isteyenler ya aşiret muhitinden uzaklaşmaya yahut arazilerinden bir miktarını isticar için reise müracaata mecbur olmuşlardır. Arazilerinin ekilebilecek kısımları, hemen umumiyetle, beylerin, ağaların, aşiret reislerinin eline geçmiş olduğu için halk ekseriyetle ne bir eve, ne de bir parça toprağa sahiptir. Ağanın, beyin, aşiret reisinin mezraa denilen arazisinden birer in tarzında yaptırmış olduğu kulübeye maraba namı ile sığınır.

Bütün mülkü altına serdiği bir çul, kırık bir testi, birkaç odun parçasıdır. Urfa'da ve Urfa'ya komşu vilayetlerde köyler heyeti umumiyesi ile esnaf ve ağniyanın batubudur. Esnafların en fakirinin dört köyü vardır. Otuz kırık köye sahip ve köyün bütün varidatını toplayan ağniya mevcuttur. Köylü emeğinin semeresinden ancak yaşamasını pek noksan olarak temini eden bir kısmını alır. Mutehalvi kısmı mal sahibi olan eşraf veya ağniyaya aittir."

Toplumsal düzensizlikler kadar, toplumsal düzendeki katılık, baskınlık ve sonuça toplumsal düzene aşırı uyumculuk da aynı kategoride değerlendirilmekte ve bu etkiler sonucunda kişinin yabancılaşma, değer karmaşası, rol yoksunluğu gibi psikokültürel stresörlere maruz kaldığı bildirilmektedir. Klimidis ve ark.'nın çalışmasında, Vietnamlı göçmen ergenlerin, çalışmanın yapıldığı bölgede doğmuş olanlardan daha düşük benlik değeri bildirdikleri kaydedilmiştir. Bu gençler, diğer gruba göre kendilerini değersiz, nefret edilen, üretici olmayan, umutsuz kişiler olarak buluyorlardı. Bizim araştırmamızda da kullanılacak olan "Offer Benlik İmgesi Ölçeği" ile ülkemizde yapılan geniş serili bir çalışmada, Ankara'daki öğrenci ve çalışan ergen grupları karşılaştırılmış ve ergenlerin % 80'inin olumlu benlik imgesine sahip olduğu, çalışan ergenlerin öğrencilere göre daha olumsuz benlik imajı taşıdıkları, öğrenci ergenlerin kaygı puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur.(13)

"Arazilerinin ekilebilecek kısımları, hemen umumiyetle, beylerin, ağaların, aşiret reislerinin eline geçmiş olduğu için halk ekseriyetle ne bir eve, ne de bir parça toprağa maliktir.(...) Bütün mülkü altına serdiği bir çul, kırık bir testi, birkaç odun parçasıdır."

Liberya'da iki yıl çalışan Wintrob'un sosyokültürel değişimle psikopatolojik görüngü arasındaki ilişkiye dair gözlemleri de kayda değerdir. Şehirleşme, kabilelerin dağılması, sanayileşme ile birlikte eğitilmiş insan gereksiniminin artması ve eğitsel başarıların önem kazanması, ailelerin öğrencilerden beklentisini artırmıştı. Wintrob, böylece sosyokültürel bir çerçevede kliniğe başvuran öğrencilerin yakınmalarının nedeni olarak başarılarını engellemek isteyen rakip ailelerin, diğer öğrencilerin ya da akrabaların büyü yapmasını gösterdiklerini bildirmişti.(14) Kendi klinik deneyimimiz benzer bir aile beklentisinin Urfa'da da kliniğe başvuran öğrencilerce sıklıkla bildirildiği ve yaşanan ruhsal zorlanmalarla ilişkilendirildiği şeklindedir. Zira, öğrencilerle yaptığımız çalışmada % 51,5'inin ailesinde yüksek öğrenim yapmış kişi, % 35,3'ünün ailesinde ise lise mezunu bulunmadığı saptanmıştır. Bu koşullarda liseyi bitirmek ve özellikle de üniversite sınavını kazanmak kendini topluma kabul ettirme ve kanıtlanmanın başlıca yolu haline gelmektedir. Bu imkânlar daraldıkça yeni kuşakların kendi benlik saygılarını bulma ve kimlik inşa etme süreçlerinde kan bağına dayalı etkenlerin devreye girdiği görülmektedir. Kan davası ve benzeri süreçlerde sıklıkla rol almak durumunda kalan gençlerin, hem ölen hem de öldüren kurban olmasına rağmen, olay sonrasında edindikleri toplumsal kartvizit yazık ki yukarıda söylediklerimizi desteklemektedir.

Urfa'da yaptığımız gözlemler ve klinik deneyimimiz göstermektedir ki, kişinin ruhsallığında etkili olabilecek bazı özgül varoluşsal konumlar vardır ve bunlar kültürle koşullanmaktadır. Daha önce de değindiğimiz gibi, Urfa'da ağlamak deyşi hemen hiç kullanılmaz ve "ağıt geldi" denir. Bu durumun, yas'ın toplumsallığı ile yani hemen tüm toplumla birlikte yaşanan yas geleneği ile bir de yüksek doğurganlık hızı ve olumsuz sağlık koşulları sonucu ölümlerin sıklığı ile ilgili olduğunu

Urfa'da ağlamak deyşi hemen hiç kullanılmaz ve "ağıt geldi" denir.

düşünüyorum. Bu incelemede sık sık dile getirdiğimiz ve kültür ve psikopatoloji etkileşiminde önemli olan birçok kültürel etkenin köklerini doğum ve ölüm ile ilgili gelenek ve inançlarda bulmak olasıdır. Bu gelenek ve inançlarda ise ilkel toplumdaki kalma arketiplerinin izleri her daim karşımıza çıkar. Doğum ve ölüme yönelik (isterse kan davasına bağlı olsun!) topluluğun geliştirdiği tutumlar, davranış örüntüleri o toplulukta ruhsallık ile kültür arasındaki etkileşimi incelemede prototip öğelerdir.

Urfa ve çevresinde bir söz vardır: "Yeni doğum yapmış kadının mezarı kırık gün açıktır." Hurafe olmaktan öte halen önemli bir gerçeği ifade eder bu söz. Doğum, kadının yaşamında en riskli deneyimlerden biridir. Sıklıkla evde ve yerel ebelerce yaptırılmaktadır. Doğum sonrasında hemen hiç tıbbi destek alınmamaktadır. Üstelik daha önceden değindiğimiz sebeplerle kadının doğurganlığı aşırı derecede zorlanmakta, birçok kadın ergenlik döneminde evlendirilmekte, sıklıkla hamile kalmakta ve doğum yapmaktadır. Gerek albasması, gerekse alkarısı deneyimlerinin bu zorlayıcı sürecin ve kadının hayatına giren çocuğun varlığıyla ilgili ruhsal zorlanmaların dışavurumları olma olasılığı yüksektir.

Yine özellikle kan bağına ruhsallık üzerine etkilerini incelemede kan davası olayları özgün bir çerçeve sunmaktadır ve bu alanda yapılacak çalışmaların bizat kendileri bu toplumsal sorunun çözümünün bir parçası olacaktır.

13) Özbay M.H. ve ark.(1991), Ergenlikte Benlik İmaji: Çalışan ve Öğrenci Ergenler Arasında Karşılaştırmalı Bir Çalışma, Türk Psikiyatri Dergisi, 2(2), 1991

14) Wintrob R.M.(1996), Kültürel Kökenli Sendromlar Hakkında Yorumlar-II, DSM-IV Bakış Açısıyla Kültür ve Psikiyatrik Tanı'dan(Ed Mezzich J.E. ve Kleinman A., çev. Tüzer T.T.), Compos Mentis Yayınları, Ankara, 1997

Anadolu'da kan davası*

Köylülerin başkalarına bağımlılıktan kurtarilmaları, artık şeflerin ya da geleneksel değerlerinin oyuncağı değil, gerçek birer vatandaş olmaları sağlanmalıdır. Ancak, kırsal alanlarda yönetenler-yönetilenler ilişkisinin sadece ülkenin doğusunda değil, bir ölçüde her yerde görüldüğü de unutulmamalıdır.

Aynı aşiret içindeki çekişmeler

Aynı ekonomik ve siyasal mantığa, örneğin, Şanlıurfa'nın Siverek ilçesinde Bucak aşiretinin iki ayrı kolu arasında yaşanan bir başka kan davasına da tanık oluyoruz.

Klan reislerinden basit köylüye, bu güçlü aşiretten 32 kişi yaşamlarını yitirmişlerdir.(1) Bucak aşiretinin yönetimini ellerine geçirmek için, Kezo ve Abik klanları geçen yüzyıldan bu yana savaşım içindedir. Diğerlerinde olduğu gibi bu sürtüşmede de, Hazine'ye ait kadastrosuz arazilerin işlenmesinin önemli bir payı bulunuyor. Gene aynı şekilde, çok partili yaşama geçilen 1945'ten günümüze, senatör ve milletvekili seçimleri düşman taraflar arasında sürekli çekişmeye yol açar. Biri AP'lidir, diğeri ise "bağımsız" kalmayı yeğlemiştir. Birçoğu yükseköğrenim görmüş aile reisleri de zaten, sahibi bulundukları köylerde evlerinde oturmayı bırakarak, kentlere taşınmış ve burada avukatlık, doktorluk, dişçilik, otelcilik gibi meslekler icra etmeye başlamıştır.(2)

Aşiret içi çatışmalar askıya alındıktan sonra da, Bucaklar, bölgedeki başka bir aşiretle anlaşmazlığa düş-

mekte gecikmezler. Kırvarlar aşiretiyle bir ortak alandan yararlanma hakkı konusunda patlak veren bu çatışma, 1972'den beri sürerken 1980'deki en son hesaplaşma beş ölü, iki yaralı ile sonuçlanmıştır.(3)

İşin ilginç yönü, Şanlıurfa Siverek'in Bucak aşireti ile Kars Arpaçay'ın Akbaş aşiretinin üyeleri başkent Ankara'nın Bahçelievler semtinde bile karşı karşıya gelebilmekte ve "birbirlerine üstünlük kurma" çabası silahlı çatışmayla sonuçlanmaktadır. Kırsal yörenin tarım ekonomisine dayalı kaynak paylaşım çekişmesinin yerine bu kez -oldukça kârlı bir alan olan- "oyun salonlarının işletilmesi" söz konusu olmaktadır. Ortam çok farklı olsa da, şiddete dayalı kırsal kültür, kendini kentte de göstermektedir.(4)

Mardin kökenli bir üniversite öğretim üyesinin de haklı olarak vurguladığı gibi, bu yerel dramların gerçek katilleri, geleneksel ayrıcalıklarını kıskançlıkla korumak isteyen ve toprak reformuna karşı çıkan kişilerdir.

*) Bu yazı Artun Ünsal'ın *Anadolu'da Kan Davası Yaşamak İçin Öldürmek* (YKY, 3. Baskı, Ocak 2006, İstanbul) adlı kitabının 188-195 ve 212-215. sayfalarından alınmıştır.

1) Bkz., Talat Polat, "Kan Davası", *Hürriyet*, 7 Haziran 1977.

2) Daha fazla ayrıntı için, bkz., Özer Öztep, "Ölmek için yaşayanlar", *Cumhuriyet*, 19-24 Ağustos 1967; İsmail Cem, "Ölenler ve kalanlar", *Milliyet*, 16 Haziran 1973.

3) *Hürriyet*, 12 Nisan 1980.

4) "Aşiret mafyası anlaşmazlığında silahlar konuştu", *Hürriyet*, 1 Ocak 1991.

Yörede dolaşan bilgilere göre, her dört aşiret de gerektiğinde hemen kendi adamlarından oluşan gerçek küçük orduları seferber edebilmektedir.

Aşiret dayanışmasının ekolojisi

Aşiretler arası mücadeleleri tarihsel, sosyoekonomik, idari ve siyasal bağlamları içinde ele almayı sürdürelim.

Geçmişin ağırlığı

Aşiret evreni, yaşam biçimi incelenirken geçmişten kaynaklanan özellikleri de gözden ırak tutmamak gerekir. Güneydoğu Anadolu'nun tarihten gelen kendine özgü bazı gelenekleri vardır. Bunların üzerinde durulmasında yarar görmekteyiz.

XIX. yüzyılın ikinci yarısına dek Osmanlı İmparatorluğu'nda toprak devlete aitti. (Bu durum, kuşkusuz fiiliyatta vareset değil, hile ve entrikayla büyük özel toprak mülkiyetlerinin oluşumunu engellememiştir.) Buna karşılık, Güneydoğu Anadolu'da etnik ve dilsel farklılıklar sonucu daha da güçlenen feodal sistem, aşiretlerin bir ölçüde Osmanlı toplumu dışında yaşamlarını kolaylaştırmıştır. Buna bir de XIX. yüzyılda, Kürt beylerine dönemin Osmanlı hükümdarı Yavuz Selim'le yaptıkları anlaşmayla belli bir yerel özerklik tanınması eklenecekti.

Yavuz Sultan Selim, 1514'te İran Şahı'nı Çaldıran'da yenilgiye uğrattıktan sonra, "Sefevî Devleti"ne karşı doğu sı-

nırlarını güvenceye almak ihtiyacı içindeydi. Osmanlı topraklarına katılan bu bölgede yerleşik 25 Sünni Kürt beyi Osmanlı egemenliğini kabul eder ve devlete bağlılık yemini içerken, Selim de buna karşılık, Kürt beylerinin yaşamlarını eskiden olduğu gibi aynen sürdürmelerine izin veriyordu. Ne mev-

cut mülkiyet sistemine dokunulacak ne de beylerle köylüler arasındaki feodal tür ilişkilere karışılacaktı. Başka bir Sefevî anlatımla, merkezi idare bu beyliklerin içişlerine karışmayacaktı. Elde ettikleri özerklikle daha da güçlenen beyler ise, yöredeki geleneksel çıkarlarına karışmayan Sultan'ın sadık bendeleri oluyordu. Aynı şekilde, XIX. yüzyılın sonunda, Sultan Abdülmecid'e karşı gösterdikleri bağlılığa karşılık, birçok Doğulu bey saygın "paşa" unvanıyla taltif edilirken, egemenliklerini sürdürdükleri toprakların

Büyük toprak sahipleri modern tarım teknolojisi getirmede bir yarar görmemektedir. Tarımda mekanizasyon pahalıya mal olacak, üstelik işsizliği artıracaktır. Artan işsizlikle birlikte, yöre halkı çalışmak için başka yerlere göç etmek zorunda kalırken, aşiretlerin sayısal gücü de doğal olarak azalacaktır.

mülkiyeti de Saray'dan gelen fermanla resmen tanınacaktı.(5)

Günümüze uzantıları

1923'te kurulan Cumhuriyet rejiminin de bu "uzlaşma"nın yarattığı alışkanlıkları birkaç on yıl içinde ortadan kaldırmasını beklemek elbette yanlış olurdu. Oysa, genç Türk Devleti doğada kaybolmuş, gözden ırak ve aşiretlerin çeşitli yönlerden iktidarına kafa tutmayı sürdürdüğü bu yörelerde otoritesini daha etkili bir şekilde kurabilseydi, geleneksel şefler bölgede bu denli etkili olamazlardı.

Öte yandan, bu kan davasına bulaşan aşiretler ile Türk klanı ve müttefiklerini Mardin'in yarı feodal yapısı içinde daha iyi tanıyabilmek için, basında yer alan bazı rakamsal verileri de aktaralım: Yörede dolaşan bilgilere göre, her dört aşiret de gerektiğinde hemen kendi adamlarından oluşan gerçek küçük orduları seferber edebilmektedir. Örneğin, 13 bin üyeli ve yaklaşık 30 bin dönüm toprağa egemen Türk ailesi,(6) '70'li yıllarda, Kızıltepe'de 400 silahlı adam toplayabiliyordu. Derik ailesinin güçlü Rutan aşiretinin önde gelen Necimoğlu ailesi ise, 15 bin dönüm toprağı ellerinde tutarken, yaklaşık 600 "silahlı"sı vardı. Necimoğullar'ın müttefikleri olan Kahramanlar'ın da 37 bin dönüm toprağı ve gereğinde 200 silahlı adamı bulunuyordu. Ve nihayet, Meşkinan aşiretinin en güçlü klanı ve evlilik yoluyla Türk ailesine akraba olan Özkanlar ise 15 bin dönümü denetimleri altında bulundurunca, 600 silahlı adamını anında müttefiklerinin hizmetine sunabilmekteydi.(7) İşte, "devlet içinde minik devlet"...

Toplumsal ve maddi güvensizlik

Köylülerin her an aşiret reislerinin emrine amade bulunması ve gerektiğinde silahını kapıp seferber olmasında, kuşkusuz büyük toprak sahiplerine bağımlılıkları yatmaktadır. Mardin'de resmi

5) Bkz., İsmail Cem, "Ölenler ve kalanlar"; ayrıca, Beşir Hatimoğulları, "Mardin'in İktisaden Geri Kalmışlığı Sorunu", Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt XXXII, No. 1-4, 1977, s. 250.

6) Ahmet Türk, "Bizim ağalık yaptığımız yok. Ama toprağımız var" derken Türk ailesinin denetiminde 29 bin dönüm toprak bulunduğunu doğruluyor. Ahmet Türk, ancak bu toprakları ağabeyinin ölümünün ardından hisselerine ayırdığını belirtiyor. Buna göre, kendisinin sadece 4 bin 500 dönüm toprağı var, geriye kalan topraklar ise kardeşleri ve ağabeyinin çocukları arasında bölüştürülmüş. Bkz., Nuriye Akmanla söyleşisi, Hürriyet, 6 Aralık 1992; Cumhuriyet, 28 Eylül 1992.

7) Necmi Onur, "Kanlı Topraklar", Hürriyet, 1 Aralık 1973.

istatistiklere göre, ailenin % 33'ü toprakların sadece % 2,9'una sahipken, ailelerin % 4,5'i toprakların % 49'unu ellerinde tutmaktadır.(8) Büyük bir bölümü sulanamayan bu topraklarda verim çok düşüktür. Öte yandan, büyük toprak sahipleri modern tarım teknolojisi getirmede bir yarar görmemektedir. Tarımda mekanizasyon pahalıya mal olacak, üstelik işsizliği artıracaktır: Artan işsizlikle birlikte, yöre halkı çalışmak için başka yerlere göç etmek zorunda kalırken, aşiretlerin sayısal gücü de doğal olarak azalacaktır. Oysa, aşiret reisinin kendisine içten bağlı kişilere gereksinimi büyüktür. Üstelik, yarıcılar sayesinde, büyük toprak sahipleri köyleri dışında oturma olanağını bulmakta, hasattan hasada yöreye uğramaktadırlar.

Ağaların yarıcılar ve marabalar üzerinde hâlâ büyük bir etkileri olmasının en önemli nedenlerinden biri de, onlara çalışma ve ürünleri oranında göreceli bir iş güvenliği ve gelir, hatta borç para sağlamasıdır. Tefeci faizi oranında olsa da, fakir yarıcıların bankalardan kolay kredi bulamayacakları, bulsalar da deveye kulak kalacağı bir ekonomik ortamda, ağadan borç para alınabilmesi elbette önemlidir. Ağa, köylüye oranla daha bilgili, "tahsilledir; sadece yarıcılara ya da tarım işçilerine değil, aşiretin tüm üyelerine akıl verir, yol gösterir. Bu yüzden, idare ve başkalarıyla çözemedikleri sorunları ortaya çıktığında, köylüler kendi

ağalarına koşar. Örneğin, Mardin'e bağlı 708 köy halkının sadece % 10,4'ünün ilkokul diploması bulunması(9), çevre ileri gelenlerinin toplumsal ağırlığı konusunda bir başka göstergedir.

Yörede yaşayan bir gözlemciye göre de, kan davalarının sürüp gitmesinde başlıca neden toplumsal etmenlerdir: "Vatandaşın devletle ilişkilerinin çok kopuk olduğu Doğu Anadolu'da aileler, özellikle kırsal alanda yaşayan yoksullar, ağa, bey, şeyh ya da aşiret reislerinin arkasına sığınır. Sıradan köylü, idare ile ilişkiyi bu ağalar, beyler veya aşiretlerinin ileri gelenleri aracılığıyla kurar. Bu yüzden, kabilesine bağlıdır. Bu nedenle ki, bir feodal güç olarak aşiret, o yörede etkinliğini sürdürür. Aşiretlerin etkinlik ve güçlerini artırma çabalarıyla kan davası arasında yakın bir ilişki vardır. Aşiretlerarası kaçınılmaz çekişme ve çatışmaların zaman zaman kan davalarına dönüşerek, uzun yıllar sürmesi de bu yüzden dir."(10)

Toplumsal yaşamın aşiretsel örgütlenmesinin, şefin otoritesinin tartışılmazlığının yanı sıra, çoğu topraksız aşiret mensupları üzerinde ekonomik baskısını içerdiğini görüyoruz. Yarı feodal bir ekonomik sistemde aile yapısı kolay kolay değişmez. Aile otoritesi gibi kabile otoritesinin de temelini oluşturan "babaerki aile otoritesi"ne kimse karşı çıkamamaktadır. Çocuklar hâlâ sülalenin, ailenin saygınlığı, namus, şeref ve yiğitlik gibi

Bir Anadolu atasözü şöyle der: "İnsan dağ başında yalnızken, Allah'tan büyüğü yoktur." Doğa içinde kaybolmuş, devlet elinin ulaşamadığı yarı feodal köylerde yaşayan köylü de yalnızlığını, çaresizliğini hissettiğinde aynı mantığı izleyecektir: Devletin olmadığı yerde, aşiret ağasından büyüğü yoktur...

içinde, ailesi ve aşiretine sırtını dayamadıkça doğal olarak kendini huzurlu hissedemez. Çünkü toplumsal kimliğini onlar olmadan kazanamaz; ekonomik güvence, dahası, hasımlarına karşı bir korunma bulamaz.

Göstermelik idare

Bir Anadolu atasözü şöyle der: "İnsan dağ başında yalnızken, Allah'tan büyüğü yoktur." Doğa içinde kaybolmuş, devlet elinin ulaşamadığı yarı feodal köylerde yaşayan köylü de yalnızlığını, çaresizliğini hissettiğinde aynı mantığı izleyecektir: Devletin olmadığı yerde, aşiret ağasından büyüğü yoktur... Ne var ki, dayanışma ve himayenin karşılığında, tıpkı ortaçağda senyörle feodal köylüleri arasındaki ilişkilerde olduğu gibi, bağlılık ve özveri bekleneciktir. Bu bağlılık o derecededir ki, aşiretler ya da klanlararası çatışmalarda intikam, sadece olaylarla doğrudan ilgili ailelere yönelmez, söz konusu aşiret ve klanların öteki üyeleri arasında da kurban alır. Eğer aşiretlerarası bir çatışmada ölen varsa, intikam sadece bu klanların ya da ailelerin değil, tüm aşiretin davası, namus borcudur.

"Sıradan köylü, idare ile ilişkiyi ağalar, beyler veya aşiretlerinin ileri gelenleri aracılığıyla kurar."

8) Köy Envanter Etütlerine Göre Mardin, s. 44-45

9) A.K., s. 101.

10) Talat Polat, "Kan Davası", Hürriyet, 7 Temmuz 1977. Gerçekten de her yerde kabile dayanışması, zalim mantığını sürdürmektedir. Örneğin, Güney Afrika'da Natal'de Inkhata Zuluları, ANC'ye yakın apartheid karşıtı UDF militanlarına karşı çarpışırken, 1986-1990 arası sadece kan davası sonucu 3 bin kişi öldürülmüştü. Bkz., Stephen Smith, "La Vendetta rythme la vie au Natal" Libération, 20 Şubat 1990.

Aynı şekilde, eğer aşiretler aralarındaki çatışmaya son verirlerse, bundan herkes yararlanır. Örneğin, Mardin'in Kızıltepe ilçesinde her biri yaklaşık 10 - 12 köye dağılmış Neceran ve Şükran aşiretleri arasında 30 yıldır süregelen kan davası etkili kişilerin araya girmesiyle sona erer. Şükran aşiretine ait Doyuran köyünde yapılan barış törenine her iki aşiretten yaklaşık 700 kişi katılır. Dünün düşmanları onuruna verilen ziyafet sırasında, barışmanın simgesi olarak beyaz bayraklar teati edilir. Günlük bir gazetesinin yerel muhabiri olayla ilgili gözlemlerini şöyle noktalar: "Kızıltepe'nin 20 köyünde yaşayan 2 aşiretin binlerce köylüsünün korkusu böylece sona erdi: Bundan böyle, çekinmeden diledikleri yerde dolaşabilecekler".(11)

Ortak barış yapıldığında en azından birkaç yıl için, aşiret dayanışmasından kaynaklanan ortak sorumluluk işlemeyecektir. Devlet, yörede gerçek bir otoriteye sahip olmadıkça, ağırlığını hissettirmedikçe, kendini güvende hissetme gereksinimi açısından, aşirete bağlılık devlete bağlılıktan önce gelecektir. Aşiretlerin üyelerinin birbirlerine karşı harekete geçmelerini de kolaylaştıran budur. Bir otağı paylaşamama yüzünden kopan kavgada, örneğin, yardımına gelineceğinden emin olan taraf hemen dikleşir, silaha sarılır. Yöredeki güvenlik güçlerinin sayıca sembolik kalması ve müdahale olanaklarının çok sınırlı olması da

insanları bu tür bir tercihe itmektedir. Zaten bu koşullar altında, ateşli silahların bulundurulup kullanılmasını engellemede kamu gücü ne ölçüde etkili olabilir! Dahası, birbirleriyle savaşan aileler çoğu zaman güvenlik güçleri tarafından iyi korunmadıkları duygusuna kapılmaktadır. Örneğin, Şanlıurfa'nın Bucak aşiretine bağlı Abik ve Keze klanları arasında kan davası olayında her iki taraf da jandarmayı uyuşuklukla, hatta yanlı davranmakla suçluyordu. Güvenlik güçlerinin tutumuna ilişkin benzer eleştirilerle Türk ailesi ve düşmanları arasındaki kan davasında da karşılaşılımıştır.

Devletin güçlü olduğunu göstermesi gerçekten zor mu? 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin ardından, jandarma birimlerinin yüz binlerce ateşli silaha el koydukları bilinmektedir. Ülke genelinde toplatılan silahın birkaç orduya yetecek sayıda olduğu açıklanıyordu. Bunun yanı sıra, aşiret reislerinin seçim desteğine gereksinim duymayan merkezi askeri iktidar da, bölgede otoritesini daha etkin bir biçimde kurabilmiştir. Ne var ki, 1983 yılında demokrasiye döndüğünde, yerel senyörler siyasal ayrıcalıklarına yeniden kavuşacaklardı. Ayrıca, Güneydoğu da 1984'ten başlayarak, güvenlik güçlerine gerilla taktikleri ile meydan okuyan silahlı Kürt ayrılıkçı eylemleri nedeniyle tam bir barut fıçısına dönüşecekti.

Öte yandan, devlet ve idare'nin de Doğu Anadolu'nun yoksul ve geri kalmış bölgelerinde, özellikle ekonomik açıdan

hüküm süren güvensizlik duygusunu giderici önlemler almada yetersiz kaldığı açıktır. Örneğin, birkaç kez yasalaştırılmasına karşın, gerçek bir toprak reformu uygulamasına geçilememiştir. Önce devlete ait toprakların, sonra da kamu yararı gerekçesiyle bedeli karşılığı istimlak edilen ağalara ait arazilerin dağıtılmasıyla gerçekleştirilecek böyle bir re-

form, ağaların yoksul yarıcılar üzerindeki ekonomik ve toplumsal, bunun yanı sıra siyasal baskısını kesinlikle azaltabilirdi: Örneğin, Mardin'in Midyat ilçesinden yoksul bir köylünün bir gazetede yayımlanan umutsuz yakarmalarla dolu mektubunda, ilçenin kuzeyindeki 10 kadar köy üzerinde etkili olan Deksuri, Batte ve Heverli aşiret reislerinin köylüler aleyhine davrandıkları, "onların can ve mallarına saldırmaya devam ettiklerini"(12) duyurulmaya çalışılmaktadır.

Bu koşullar altında, kan davası geleceğinin sürdürülmesine şaşmamak gerekir. Mardin kökenli bir üniversite öğretim üyesinin de haklı olarak vurguladığı gibi, bu yerel dramların gerçek katilleri, geleneksel ayrıcalıklarını kıskançlıkla korumak isteyen ve toprak reformuna karşı çıkan kişilerdir.(13)

Seçilen ve seçenler

Demokratik rejimin yarı feodal yörelerde şimdilik yerel ağaların, beylerin lehine işlediğini de belirtebiliriz. İktidardaki partiler, seçim endişesiyle önemli bir seçmen ve parlamenter potansiyelini el-

Mardin kökenli bir üniversite öğretim üyesinin de haklı olarak vurguladığı gibi, bu yerel dramların gerçek katilleri, geleneksel ayrıcalıklarını kıskançlıkla korumak isteyen ve toprak reformuna karşı çıkan kişilerdir.

11) Günaydın, 28 Ağustos 1976.

12) Hürriyet, 31 Ekim 1982.

13) Beşir Hatimoğulları, "Mardin'i saran gerilimin temel nedenleri", Halk, 25 Haziran 1973.

lerinde tutan ve başkentteki dostlarının emrine veren yerel aşiret reislerinin çıkarlarını kollamayı yeğler görünmektedir. "Siyaset pazarı" ya da "siyasal müşteriler", ülkenin doğusunda iyi bilinen bir olaydır.(14) İktidardaki parti de kendisine verilen desteği karşılıksız bırakmayacaktır. Örneğin, yörede yapılması gereken gerçek bir toprak reformu uygulamasını savsaklayabilir ve büyük toprak ağalarının, özellikle kadastronun geçmediği yerlerde, ayrıcalık ve güçlerini sürdürmesine göz yumabilir. Nitekim, 1973 yılında parlamentodan geçirilen son toprak reformu kanununun, uygulamada, Güneydoğu Anadolu'da pilot bölge seçilen Şanlıurfa'da dişe dokunur bir sonuç verdiği söylenemez. Öte yandan, iktidardaki siyasal parti ve koalisyon or-

takları, devlet bankalarına ve özellikle Ziraat Bankası yöneticilerine direktifler vererek, yörenin ileri gelenlerinin kredi taleplerine öncelik vermesini isteyebilirler. Böyle mekanizmalar sayesinde, yörenin "oy depoları" olan aşiret reisleri aracılığıyla, siyasal pazar ilişkileri sağlam temellere dayanırılır. Oysa, zavallı köylüler bir avuç toprak sahibi olabilmek ya da gereksindikleri üç beş kuruş krediyi alabilmek için yıllarca beklemek zorunda kalırlar.

Bu bağlamda, Duverger'in *Halksız Demokrasi* kitabından şu gözlemi aktaralım: "Halk kitleleri, cahil kaldığı sürece temel tercihlerini kendisi doğrudan yapamaz. Bu durumda halk, onun yerine bir diyaloga giren karar veren bir politikacı sınıfının aracılığına başvurur.(15) Bu gözlem, Mardin ve diğer az gelişmiş yöreler için de geçerlidir. Çoğu aynı zamanda aşiret reisi olan büyük toprak sahipleri, seçimlerde ya aday olur ya da kendi gösterdikleri insanları aday yaparlar. Daha sonra da ekonomik, sosyal ve siyasal etkileri altındaki seçmeni yönlendirerek, bu kişileri seçtirirler. Seçimler demokratiktir. Ancak o ilin çıkaracağı milletvekili sayısı herkese yetmeyeceğinden, yörenin güçlü aileleri arasında -Ankara'ya kendilerinden birini yollamak için- kıran kırana bir çekişme başlar. Çünkü, başkentte kendilerinden bir adamın bulunması önemlidir. Ayrıca, 1969-80 yılları arasında sağ partilerde bölünmeler ve 1980

Ekonomik açıdan, çeşitli kalkınma projeleriyle kitlelerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi, kan davası geleneğinin giderek terk edilmesine katkıda bulunabilir.

askeri darbe sonrasında yeni partilerin ortaya çıkmasının da, aynı seçim bölgesindeki güçlü ailelerin çekişmesini daha da kızıştırdığı açıktır.

Çelişkili bir durum; ama, demokratik sistem daha bir süre mevcut sosyoekonomik düzenin sürdürülmesinde aracı olacaktır. Baştaki hükümetler isteseler de istemeseler de, bu "devlet içinde devletçikler" in varlığına göz yumacaklardır.(16) Eğer Doğu ve Güneydoğu'daki köylüler hâlâ aşiret ya da klan reislerinin kişisel tercihleri, emelleri, ekonomik ya da siyasal çıkarları için seferber olmayı sürdürüyorlarsa, kan davasının somut kanıtlarından birini oluşturduğu bu daya-

Doğu ve Güneydoğu'daki köylüler hâlâ aşiret ya da klan reislerinin kişisel tercihleri, emelleri, ekonomik ya da siyasal çıkarları için seferber olmayı sürdürüyorlarsa, kan davasının somut kanıtlarından birini oluşturduğu bu dayanışmanın olumsuz sonuçlarına karşı önlemler alınmalıdır.

14) Bkz., Semih Vaner, "Le clientélisme de parti et la science politique turque", *Cahier d'études sur la Méditerranée orientale et le monde Turco-iranien* (CERI), Tari., Fondation Nationale des Sciences Politiques, No: 7, 1989, s. 45-55.

15) Maurice Duverger, *Démocratie Sans le Peuple*, Paris, Seuil, 1967, s. 10.

16) Doğu'da bazı büyük aşiretlerin toplumsal ve siyasal gücünü yansıtan somut bir örnek olarak, ünlü Bruki aşiretinin reisi eczası Nadir Kartal'ın, bir gazetecinin sorularına verdiği yanıtlar yeterince anlamlıdır; birkaçını buraya aktaralım: "Aşiret başlıbaşına bir kurumdur. Yazılı hiçbir kanunu yoktur. Örf ve adetlerle idare edilir. Ama yazılı kanunlardan daha geçerlidir (...). [Toplam] 400 bin nüfusumuz var. Bunun 33 bini oy, yani 20 yaşın üzerinde oy kullanma hakkına sahip 35 bin kişi (...) 105 tane köyümüz var. Ayrıca Van içinde de üç mahalleimiz vardır. O da aşirete mensuptur (...) "Nadir Kartal, aşiretlerde, li-derliğin genelde miras yoluyla geçtiğini, "Babadan oğula. Aynı şeyhlik, ağalık gibi" olduğunu söylüyor, ancak babası Kinyas Kartal'ın ölümünden sonra "se-çimle" başa getirildiğini belirtiyor. "Milletim beni seçti". Kartal "milletim" söz-cüğünü "aşiretim" yerine kullanıyordu. Seçimi babasının mevlidi münasebeti ile bir araya gelen aşiretin 600 kadar ileri geleninin, "Aksakallılar"ın yaptığını söyleyen Kartal, "Aşiret oybirliği ile bu görevi bana erdi. Dünyada feodal şi-şemde ilk defa demokratik bir seçim oluyor ve lider seçiliyor" diye vurgulu-yor. "Neden?" sorusunu ise "Çünkü talep çok fazlaydı. Demokratik yolla olsun istedim" yanıtını veriyor. 1991 yılında DYP Van il başkanlığını sürdüren Na-dir Kartal'ın amcaoğlu Remzi Kartal'ın HEP il başkanı olması konusunda ise "O bölünme değildir. Sadece politik görüş farklılığı vardır. O, meselelere fark-lı, benden farklı bakıyor", derken oyların "sadece politikada" dağıldığını kabul ediyor ve 35 bin seçmenli aşiretinin "yoğun ağırlığı babam Kinyas Kartal ve benim yer aldığım YDP çizgisinde" diye ekliyor. Nadir Ağa aşiretinden hiçbir şey istemediğini, tersine hep vermesinin, babasının ve kendisinin sürdürdüğü saygınlığın sırrı olduğunu belirtirken, bunun tek istisnasının "oy" olduğunu da itiraftan çekinmiyor: "Dört yılda bir isteriz. O da bir tek oydur. Genel se-çimde verilecek oy (...) Tabii biz ne dersek aşiretimiz bize hayır demez"... Eczacı Nadir Kartal, babasının yolundan gidiyor. Feodal sistem için "zamanla yok olacak" görüşünde. Bu arada "koruculuk" sistemine de şiddetle karşı: "Bu sistem Kürt'ü Kürt'e vurduruyor. Ama ben bunu engelliyorum. Van'ın dört bir yanındaki aşiretlerimizde bir tek korucu yoktur. İzin vermiyorum (...) Biz çö-zümü sevgide buluyoruz. Bizim hedeflerimizin başında bu aşiret sistemini or-tadan kaldırmak gelmektedir. Benim aşiretim Kürt'lür. Milleti aşiretlere böl-mek milleti küçültmektir". Bkz., Özcan Ercan'la söyleşi, *Milliyet*, 18 Ağustos 1991. Nadir Kartal Kasım 1991 genel seçimlerinde, tıpkı babası Kinyas "Ağa" gibi, DYP'den milletvekili seçilecekti, amcaoğlu Remzi Kartal da DEP' ten. Kı-sacası, Bruki aşireti bir iktidardan öteki de muhalefetten iki ağır topunu Bü-yük Millet Meclisi'ne gönderirken, kan bağı, akrabalık, klan ve aşiret ilişkileri-nin, oy sandığından, soyut parti programlarından çok daha ağır bastığı açıkça ortaya çıkmıyor mu?

nişmanın olumsuz sonuçlarına karşı önlemler alınmalıdır. Köylülerin başkalarına bağımlılıktan kurtarılmalrı, artık şeflerin ya da geleneksel değerlerinin oyuncağı değil, gerçek birer vatandaş olmaları sağlanmalıdır. Ancak, kırsal alanlarda yönetenler-yönetilenler ilişkisinin sadece ülkenin doğusunda değil, bir ölçüde her yerde görüldüğü de unutulmalıdır. Örneğin, Orta Anadolu kenti Eskişehir'in iki büyük ailenin egemenliği altında bulunan bir köyündeki günlük yaşam da pek farklı gözükmemektedir. Söz konusu köyde meydana gelen bir olayla ilgili olarak, Eskişehir mahkemesinin verdiği kararda, tanık ifadelerine göre köydeki durum şöyle özetleniyordu: "(...) Kaya ve Çetinkaya ailelerinin Sandıközü köyünde nüfusça çoğunlukta olmanın yanında, büyük bir nüfuza sahip oldukları ve sözlerinin geçtiği de anlaşılmaktadır. Bu yüzden, köyün özel ya da resmi nitelikteki tüm işlerinin onların arzularıyla şekillenildi; köy muhtarından ihtiyar heyeti üyeliğine, köy korucusuna kadar diledikleri kişileri bu görevlere seçtirdik; ve kendi ailelerinden olmadıkça, köyde yaşayan öteki kişilerin maruz kaldığı haksızlık ve kötü muamelelere karşı kayıtsız kaldıkları..."(17)

Gerçek bir toprak reformu hangi bahara?

Ekonomik açıdan, çeşitli kalkınma projeleriyle kitlelerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi, kan davası geleneğinin giderek terk edilmesine katkıda bulunabilir. Çünkü, bu gelenek özellikle yararlanılan kaynakların "sınırlı miktarda" bulunduğu bölgelerde yaygındır. Devlet Planlama Teşkilatı ve Türkiye Borsalar ve Odalar Birliği'nin yayımladığı raporlar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayanların sıkıntı ve çaresizliğine bir kez daha dikkat çekmekte ve kamu yatırım-

Özellikle hâlâ yarı feodal yapıların egemen olduğu bölgelerde, gerçek bir toprak reformunun uygulamaya konulması, alınabilecek en geçerli önlemdir. "Toprak Reformu", Türkiye'de 1930'lu yıllardan beri "Bitmeyen Senfoni"dir.

larının yetersizliği ve sosyal altyapının hemen hemen bulunmayışı konularında alarm zillerini çalmaktadır.(18)

Bölgesel düzenlemeler politikası çerçevesinde, kamu ve özel yatırımlarının en az gelişmiş bölgelere doğru yönlendirilme çabalarının daha da artırılması yerinde olacaktır. Aynı şekilde, Anadolu'da görece düşük tarımsal verimliliği çeşitli yöntemlerle artırmaya ve köylülerin yaşam düzeyini yükseltmeye çalışılmalıdır. Tarım kredilerinin artırılması ve tarım ürünlerinin çeşitlendirilmesi de bu yönde büyük yarar sağlayacaktır. Fırat Nehri üzerinde -aralarında Atatürk Barajı'nın da bulunduğu- bir dizi baraj ve hidrolik santralin ve çevredeki ovaları sulama sisteminin yapımını öngören Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) tümüyle gerçekleştirildiğinde, ülke bütününe göre zamanın çok gerisinde kalmış geleneksel sosyoekonomik görüntüyü mutlaka değiştirecektir. Tarımsal sanayi yönünden dinamik ve iş kaynakları sağlamaya elverişli bu bölgede, uzmanlara göre, 2005 yılına kadar halen kişi başına

düşen gelir 1990 rakamlarıyla 638 dolar-dan 1321 dolara yükselerek iki katına, yani 1990'daki ulusal ortalama düzeyine çıkacaktır.

Gene de, özellikle hâlâ yarı feodal yapıların egemen olduğu bu bölgelerde, gerçek bir toprak reformunun uygulamaya konulması, alınabilecek en geçerli önlemdir. "Toprak Reformu", Türkiye'de 1930'lu yıllardan beri "Bitmeyen Senfoni"dir. En son, 1973 yılında çıkarılan Toprak ve Tarım Reformu Yasası da, ölü doğmuş bir bebektir. İlk önce 1975'te pilot bölge seçilen Urfa'da başlatılan uygulama, Anayasa Mahkemesi'nin yasayı iptalinin ardından durdurulmuştur. Mayıs 1978'e dek verilen süre içerisinde yeni bir yasa çıkartılması öngörülmüşken, özellikle büyük toprak sahipleri lobisi, reform çabalarının yeniden çekmeceye konmasını başarakattı. Tıpkı, Anayasası'nın 44. maddesi uyarınca 24 Kasım 1984'e dek bir Toprak ve Tarım Reformu Yasası'nın çıkarılması gerekirken, konunun "hasıraltı" edileceği gibi.(19) Oysa, DPT'nin hazırladığı GAP Master Planı, 1989'a göre, topraksızların oranı, örneğin Adıyaman'da % 21,2, Gaziantep'te % 28,6, Mardin'de % 41,3, Siirt'te % 44,6, Diyarbakır'da % 45,1 ve Urfa'da

Devlet, Doğu ve Güneydoğu illerini güçlü aşiretler aracılığıyla kontrol etmek yerine, asıl yarıfeodal yapıları oradan kaldırmayı hedef almalıdır.

17) Eskişehir Mahkemesi, Dosya No: E/965/67; K.967/84.

18) DPT ve TOBB'nin Doğu ve Güneydoğu ile ilgili ekonomik raporu, "Halk açıkla-sınırında", Milliyet, 28 Mart 1990.

19) Bkz., Artun Ünsal, "The Odyssey of the Land Reform in Turkey", Turkish Daily News, 23-31 Ocak 1976; "Devlet Bakanı Enver Akova Urfa'da konuştu: "Toprak Reformu Kanunu'nun haksız ve aksak yönleri düzeltilecek", Milliyet, 2 Nisan 1978; Yalçın Doğan - Müslüm Akalın, "Kamulaştırılan topraklar eski sahipleri-ne geçiyor", Cumhuriyet, 18 Temmuz 1979; Yalçın Doğan, "Danıştay'ın yürüt-meyi durdurma kararları toprak reformu için önemli sorunlar yaratıyor", Cumhuriyet, 19 Temmuz 1979; "Hükümetin Toprak Reformunu kurarmak için herhangi bir çalışması olmadığı bildiriliyor", Cumhuriyet, 20 Temmuz 1979; "Bakanlar Kurulu, toprak reformu tasansını yeniden ele alıyor", Milliyet, 24 Nisan 1982.

% 48,1'dir. Kısacası, Van'ın büyük aşiretlerinden, 35 bin nüfuslu ve 12 temel kolu ve sayısız klanı Ertuşi aşiretinin ön-de gelen ve İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi çevre mühendisi Ahmet Hamdi Orhun'un da özellikle vurguladığı gibi, "Toprak mülkiyetinin, bilhassa kadastronun olmaması ve hazine arazileri en büyük sorun. Hazine arazilerini kullananlara bu toprakların verilmesi lazım. Bunlar toprak kavgalarına ve çatışmalara yol açıyor."(20)

Toprakların, ayrıcalıklarına düşkün ve ailelerarası düşmanlıkları kışkırtmaya hazır bir avuç ağa arasında haksızca paylaşılmış olduğu yerlerde, topraksız köylülerin büyük toprak sahiplerinin boyunduruğundan kurtarılması, kan gütme âdeti ile savaşım da kuşkusuz olumlu sonuçlar doğuracaktır. Devlet, Doğu ve Güneydoğu illerini güçlü aşiretler aracılığıyla kontrol etmek yerine, asıl yarife-

odal yapıları oradan kaldırmayı hedef almaktadır. Hükümetler, yalnız toprak reformuna bel bağlamamalı; merkezi idarenin yerel birimlerini daha iyi örgütleyerek, başta sağlık reformu olmak üzere(21) sosyal kamu hizmetlerini geliştirmeli ve okuma yazma bilmeyen insanların nüfusun % 40'ını bulduğu yerlerde, sanayi ve okullaşmayı geliştirme çabalarını hızlandırma yoluyla da, aşiret reislerinin olumsuz etkilerini azaltmalıdır. Ancak böyle bir politikayla bu yoksul ve sahipsiz bölgelerin sakinlerine güven verilebilir.

Anadolu'da yeni sanayi merkezlerinin kurulması ve buna bağlı olarak kent ile köy arasında ulaşım ve haberleşme olanaklarının daha da geliştirilmesi ve zihniyetlerin değişmesi daha uzun zaman alsa da, genelde, köylülerin global toplumla bütünleşmelerini kolaylaştıracaktır. Böylelikle, artan toplumsal hare-

ketlilik ve akışkanlık, şiddet geleneğini ve atalardan miras kalan törelere bağlılığı da etkileyecektir. Kırsal kesimde eğitim ve okullaştırma çabalarının artırılmasının da, Anadolu'da yeni kuşakların global toplum normlarına göre daha hızlı toplumsallaştırmalarını sağlayacağı düşüncesindeyiz. Ortaokul ve dağlık bölgelerdeki köy çocukları için zorunluluk haline gelen yatılı okul sayısının artırılması da, köy geleneklerinin olumsuz etkileriyle savaşım da önemli bir silah olacaktır. Daha pratik bir yaklaşımla, Çocuk Mahkemeleri'nin de, yerel şiddet kültüründe doğan çocukların yeniden eğitiminde önemli işlevi olabilir. Camilerde, köyle-

Hükümetler, yalnız toprak reformuna bel bağlamamalı; merkezi idarenin yerel birimlerini daha iyi örgütleyerek, başka sağlık reformu olmak üzere sosyal kamu hizmetlerini geliştirmeli ve okuma yazma bilmeyen insanların nüfusun % 40'ını bulduğu yerlerde, sanayi ve okullaşmayı geliştirme çabalarını hızlandırma yoluyla da, aşiret reislerinin olumsuz etkilerini azaltmalıdır.

rinden ilk kez kopan askerlerin toplandığı kışlalarda, kan davası karşıtı eğitim verilmesi de düşünülebilir. Hatta, kan gütme geleneğine karşı bayrak açmak, kırsal yörelerin gençlerine seslenmek için tekrar tekrar televizyon program ve dizilerinden neden yararlanılmasın?

İşte, Anadolu'dan kan davası ile savaşım da mutlaka yararlı olabilecek birkaç önlem... İdari, adli, sosyal ve ekonomik bu önlemler sayesinde, kırsal kesimde toplumsal şiddetin kaynakları tümüyle kurumsala da, en azından boyutları küçültülebilir, sanıyoruz.

"Vahşi güdülerin evcilleştirilmesi", kuşkusuz uzun vadeli bir süreçtir.(22) Kan davası geleneği, Anadolu'da hemen yarın silinecek değildir. Gerçek ilacı, toplumsal akışkanlığın hızlanması ve bunu sağlayacak olan ise, ülkenin giderek sanayileşmesidir. Sanayileşme köylüyü, ailesini, kendini her yerde hissettiren bas-kısından kurtarıırken, zaten aile de, bundan böyle egemen kültürün, ana toplumun normlarına karşı daha duyarlı ve geçirgen olacaktır.

Atatürk'ten sonra gelen iktidarlar, feodal gericiğin karşısında diz çökmüşlerdir.

20) Bkz. Özcan Ercan'ın Orhon'la söyleşi: "Doğu'nun sorunu ekonomik", Milli-yet, 18 Ağustos 1991.

21) Örneğin, 1990'lı yıllarda Güneydoğu'da bir yaştan altındaki çocuk ölüm oranı binde 92'dir. Türkiye ortalaması binde 23,5'tur oysa. Bu bölgede her 100 doğumdan 64'ünün sağlık kuruluşlarının dışında yapıldığını da ekleyelim. Bkz., "Güneydoğunun canı da 20 yıl geri", Milliyet, 4 Eylül 1992.

22) Yüzyıllar boyunca ülkelere göre kişisel şiddetin evriminin öğeleri üzerine, bkz., Chesnais, Histoire de la Violence, s. 37-195."

Türkiye’de feodal kalıntıların tarihsel temelleri ve töre cinayetleri

Türkiye’de toprağa dayalı üretim biçimlerinin çok köklü bir geçmişi bulunmakta, bunun da ötesinde, feodal kalıntılar günümüzde bile yaşamaktadır. Bu nedenle töre cinayetleri karşısında Türkiye’nin öncelikli olarak yapması gereken, kapsamlı bir toprak reformundan sonra milli sanayileşme hamlelerine girişmektir.

Sosyolojik anlamda sağlıklı olarak kabul edilen bir toplum, birey ve toplum etkileşimini dengeli olarak sürdürebilen bir toplumdur. Oysa cemaat kültürünün törel değerleri, bireyin kişiliğinin veya dünya görüşünün önündedir.

Töre cinayetleri, Türkiye’deki cemaat kültürüyle(1) ilişkili bir sosyal gerçekliktir. Cemaat kültürü, feodal toplumun bir üstyapı kurumu olarak kabul

edilebileceği gibi, sadece dinsel bir kavram da değildir. Bireyin üzerinde bulunan ve bireyin sosyal davranışlarını yönlendiren, dinsel değerlerin de içinde bulunduğu kültürel değerler sistemidir. Bu nedenle cemaat kültürünün yaygın olduğu toplumlar dış denetimli toplumlardır. Bireyler, insan ilişkilerini kendi kişiliklerine ve vicdanlarına göre değil, dışardan gelen sosyal baskı, ceza ve yönlendirmelere göre düzenlerler. Sosyolojik anlamda sağlıklı olarak kabul edilen bir toplum, birey ve toplum etkileşimini dengeli olarak sürdürebilen bir toplumdur. Oysa cemaat kültürünün törel değerleri, bireyin kişiliğinin veya dünya görüşünün önündedir. İnsanlar toplumsal yaşamın bütün alanlarına ilişkin doğru ve yanlış ölçütlerini arar-

ken, kendilerinde değil; fakat kendi üzerlerinde üstün bir düzenleyici güç ararlar.

Cemaat kültürünün gücü feodalizmden doğar

Cemaat kültürü, toprağa dayalı feodal toplumun sosyolojik bir özelliğidir. Feodal üretim biçimleri, cemaat kültürünü yan cebinde taşır. Sözelimi, "Ortaçağ Avrupası"ndaki egemen akıl yürütme biçimi Aristo mantığıdır. Aristo mantığı,

Cemaat kültürü, toprağa dayalı feodal toplumun sosyolojik bir özelliğidir.

1) Cemaat kültürünü kent (cemiyet) kültürünün karşısı olarak kullanıyoruz. Bu yönüyle sanayileşme, işbölümü ve farklılaşmanın gelişmediği toplumlar cemaat kültürünün özelliklerini gösterirler.

toplumsal ilişkilerin tepedeki genel bir kurala göre biçimlendirilmesidir. Bu akıl yürütme biçimi tümdengelimci olması nedeniyle cemaat kültürünün baskıcı ve yönlendirici gücüne apaçık bir örnektir.(2) Gerçekten de toprağa dayalı üretim biçimlerinin egemen olduğu feodal Avrupa'da toplumsal kurallar, yönetim gücünü elinde bulunduran dinsel ve kişisel otoriteler tarafından verilmiştir. Başka bir insan aklının bu toplumsal kurallara sadece uyması beklenmiştir. Düşüncesi, mantığı kilise kurallarına uymayan kimseler, 19. yüzyılın başlarına kadar "Engizyon Mahkemeleri"nde yargılanmışlardır. Avrupa'da kapitalizmin gelişmesi ve toprağa dayalı üretim biçimlerinin yıkılmasıyla birlikte cemaat kültürünün birey üzerindeki baskıcı ve yönlendirici gücü azalmış, insanın kişiliğine ve aklı yürütme yeteneğine duyulan güven artmıştır.

Türkiye'de feodalizm ve cemaat kültürü

Türkiye ise toprağa dayalı üretim biçimlerinin ve toprak ağalığının 21. yüzyılda bile yaşanmakta olduğu bir toplumsal yapı özelliği gösterir. Buradan yola çıkarak, törel değerlerin Türk toplumu içinde baskıcı ve düzenleyici bir güç olarak varlığını sürdürdüğü kolaylıkla söylenebilir. "Töre ne derse odur." anlayışı, Ortaçağ feodal toplumlarındaki Aristo mantığının kendisidir. Töre yorumlamak veya töreye karşı çıkmak söz konusu olamaz. Töre, tümdengelimci özellikleriyle toplumsal yaşamı düzenler; insan ilişkileri töreye göre düzenlenir. "Mahalle baskısı" feodal içerikli bir kavramdır. Cemaat kültürünün birey üzerinde kayıtsız ve koşulsuz denetim kurma isteğini anlatır. Türkiye konulu sosyal bilim tartışmalarında "mahalle baskısı" kavramının sıklıkla kullanılması

ve kabul görmesi bile, toplum üzerinde kural koyucu ve yönlendirici bir cemaat kültürünün onaylandığını göstermektedir.

Kısacası, feodal yaşam biçimlerinin görüldüğü toplumlar da törel değerlerin kural koyucu ve yaptırımcı bir gücü bulmaktadır. Türkiye ise günümüzde "ağalık" veya "aşiret" gibi feodal toplum özelliklerini bünyesinde yaşatmayı sürdürdüğü için, cemaat kültürünün ve törel değerlerin yönlendirici etkisine tanık olmaktayız. Geriye dönük üretim ilişkilerinin bulunduğu bölgelerde evlilikler, kişisel duygu ve düşüncelerden çok törel kurallara göre yapılır. Sözgelimi "berdel", iki farklı ailede yaşayan kızların karşılıklı olarak bu ailelerin erkekleriyle evlendirilmesi kuralını koyar. Bu kural, insanların aşk veya sevgi gibi kişisel duygularının çok önündedir. Öyle ki, evlilikler kişisel duygulara göre kurulmadığı gibi, "berdel" ile evlendirilen kadınlardan birisi boşanırsa diğer ailedeki kadın eşiyile mutlu olsa bile boşanmak zorunda kalır. Töre cinayetlerini işleyen kimseler ise bu eylemlerini kişisel bir kin veya öfkeden çok, topluluğa egemen olan kural koyucu değerlerin baskısıyla gerçekleştirirler.

Feodal kalıntıların tarihsel kökleri

Türk toplumu içinde törel değerlerin bireyi ezip yönlendirmesini "çağdışı" bulunan kesimler, bu görüntüleri ayıplama yoluyla, cezalarla, gönüllü eğitim çalışmalarıyla veya kitap bağışlama kampanyalarıyla önlemek istemektedir. "Çağdışı" görüntüler, "cehalet" olarak adlandırılmakta ve eğitim kurumu yardımıyla bu sorunların aşılabileceği düşünülmektedir. Oysa sorun, Türkiye'nin 21. yüzyılda bile toprak ağalığı veya aşiret düzeni gibi feodal kalıntılardan kurtulamamış olmasıdır. Feodal kalıntıların altında yaşayan kimse,

Geriye dönük üretim ilişkilerinin bulunduğu bölgelerde evlilikler, kişisel duygu ve düşüncelerden çok törel kurallara göre yapılır.

yaşamını sürdürebilmek için -çok doğal olarak- feodal kültür yapısını benimsemiştir. Bireyin dünyaya bakışını, akıl yürütme gücünü, duygu ve düşüncelerini öne çıkartmak için, onun yaşamının kökten bağlı olduğu sosyoekonomik ilişkileri değiştirmek gereklidir.

Osmanlı Devleti'nin yoksullaşması ve toprak ağalığının güçlenmesi

Türkiye'nin toprak ağalığı veya aşiret düzeni gibi geriye dönük üretim biçimi kalıntılarını sürdürmesi, temelleri 16. yüzyıla dayanan tarihsel bir sürecin ürünüdür. Sanayileşmek ve yerelliklerden kurtulup merkezi devletler olarak örgütlenmek, toplumların ekonomik olarak zenginleşmesiyle birlikte gerçekleşen olgulardır. Oysa 16. yüzyıldan sonrası, Osmanlı Devleti'nin yoksullaşmasının tarihi- dir. 15. yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti'nin kontrolünden bağımsız yeni ticaret yollarının bulunması ve sonuç olarak Batı'nın dünya egemenliğini eline geçirmesi, Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve toplumsal yapısında birbiriyle bağlantılı iki önemli sorun yaratmıştır: İlk olarak, Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyıla kadar büyüme gösteren yerli sanayi yıkıma uğramıştır. İkinci olarak ise merkezi devlet yapısı gücünü yitirmiştir. Osmanlı devletinin uluslararası ticari ilişkilerde en büyük gelir kaynağı olarak değerlendirilen "İpek Yolu"nun eski önemini yitirmesi, yerli sanayinin zarar görmeye başlamasının ilk

Feodal kalıntıların altında yaşayan kimse, yaşamını sürdürebilmek için -çok doğal olarak- feodal kültür yapısını benimsemiştir.

2) Bilindiği gibi, Aristo mantığı, "Bütün insanlar ölümlüdür, Sokrates bir insandır, böyleyse Sokrates ölümlüdür." tasımıyla anlatılır.

adımı olarak görülebilir. Doğan Avcıoğlu, bu sürecin ilk adımını şöyle anlatmaktadır:

"Önceleri Hindistan ve Süveyş malları Süveyş'e gelmekte, oradan Müslümanlar eliyle bütün dünyaya dağıtılmaktaydı. Batı'nın ticari üstünlüğü eline geçirmesiyle birlikte bu mallar, Portekiz, Hollanda ve İngiliz gemileriyle Batı'ya taşınmakta ve oradan bütün dünyaya dağıtılmaya başlanmıştır. Batılılar, ihtiyaç duymadıkları malları İstanbul'a ve öteki Doğu-İslam ülkelerine getirmekte ve beş kat fiyatla satmakta ve böylece çok para kazanmaktadırlar. Doğu-İslam ülkelerindeyse altın ve gümüş kıtlığı baş göstermiştir."⁽³⁾

Bilindiği gibi, bir ülkede yerli sanayinin gücünü koruması ve gelişebilmesi için ilk koşul, ucuz hammadde bulunabilmesidir. En basit akıl yürütme biçimiyle bile ulaşılabilecek bu sonuç, "merkantilist" siyasetin de belkemiğini oluşturmuştur. Oysa Batı'nın ekonomik üstünlüğü ele geçirmesiyle birlikte Türkiye'nin kendi hammaddeleri Batı'ya akmaya başlamıştır. 16. yüzyıldan sonra altın-gümüş bolluğu sayesinde zenginleşen Avrupa, merkantilist siyaseti doğrultusunda Osmanlı Devleti'nden hammadde alımına öncelik vermiştir. Fiyatların çok düşük kaldığı Türkiye'den buğday, canlı hayvan, pamuk, ipek, bakır, zift ve kereste gibi hammaddeler doğrudan doğruya Avrupa'ya akmaya başlamıştır. Halil İnalcık'ın M. Akdağ'dan aktardığına göre: "Bu dönemde Batı ülkelerinin Türkiye'den muazzam hammadde alımları nedeniyle 16. yüzyılda özellikle Batı Anadolu'da ve Marmara havzasında neredeyse kronik bir tahıl kıtlığı ile yüksek fiyatlar hüküm sürmüştür."⁽⁴⁾

Başka bir ifadeyle 16. yüzyıldan sonra Batı, merkantilist bir siyaset ile yerli sanayisini geliştirirken Osmanlı Devleti merkantilist siyasetin tam tersini uygulamıştır. Osmanlı Devleti'nin Batı devletlerine verdiği kapitülasyonlar ve en sonunda İngilizlerle imzalanan 1838 Ticaret

Antlaşması, bu sürecin en açık örneğidir. Kapitülasyonlar ile Osmanlı devleti 14. yüzyıldan başlayarak Batı devletlerine tek taraflı veya karşılıksız olarak ticari ayrıcalıklar sağlamıştır. 1838 Ticaret Antlaşması ise, Osmanlı Devleti'nin Batı ile olan ticari ilişkilerinde gümrük duvarları ve vergilendirme gibi bütün korumacılık önlemlerini kaldırması ve böylece ileri Avrupa ekonomisinin açık pazarı durumuna gelmesidir. Halil İnalcık, bu süreçle birlikte Osmanlı sanayisinin 20. yüzyıla kadar zayıfladığını ve en sonunda yok olduğunu belirtmektedir.⁽⁵⁾ Çünkü bu dönem içinde Türkiye Batı'ya hammadde vermekte ve karşılığında yüksek fiyatla sanayi ürünleri almaktadır. Aşağıdaki tabloda Osmanlı Devleti'nin 1910 yılına ait dışsatım (ihracat) ve dışalım (ithalat) rakamları gösterilmektedir.⁽⁶⁾

Osmanlı Devletinin 1910 yılındaki dışalım ve dışsatım oranları

Görüldüğü gibi, 20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti sanayi ürünleri alan ve hammadde satan bir ülke durumuna gelmiştir.

Avrupa'dan ithal edilen iplikler, kumaşlar ve sentetik boyalar, Türkiye'deki en güçlü sanayi kolu olan pamuk sanayisine zarar vermiştir. İngiliz pamuk ipliği Bursa'nın pamuk ipliğinin yerini almıştır. İzmir'deki kâğıt, porselen ve cam fabrikaları, hazinenin durumunu/açıklarını karşılamaya imkân vermediği için kapanmıştır. Kısacası, Hilmi Ziya Ülken'in belirttiği gibi, "Bu dönemde Türk sanayisinin bütün dalları yıkılmıştır."⁽⁷⁾ Böylece, 16.

16. yüzyıla kadar gelişen yerli sanayi, Batı'nın Osmanlı Devleti karşısında ticari üstünlüğü ele geçirmesiyle birlikte 20. yüzyıl başında Batı karşısında bütünüyle ezilmiştir.

yüzyıla kadar gelişen yerli sanayi, Batı'nın Osmanlı Devleti karşısında ticari üstünlüğü ele geçirmesiyle birlikte 20. yüzyıl başında Batı karşısında bütünüyle ezilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin yoksullaşması, merkezi örgütlenmenin çöküşünü ve feodal yapıların güc kazanmasını gündeme getirmiştir. Çünkü bir ülkede merkezi devlet örgütlenmesi, o ülkede ticaretin örgütlenmesi ve korunmasıyla yakından ilişkilidir. Öyle ki, tarihte devlet örgütünün ortaya çıkması özel mülkiyetin ve ticaretin gelişmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Pazarların ve ticari faaliyetlerin güvenliği öncelikli olarak bir kamu otoritesiyle sağlanmaktadır. Bir ülkede ticari ilişkilerin varlığı, o ülkede ticaret ilişkilerini ni düzene sokan bir devlet örgütlenmesi olduğunu gösterir. Kısacası, devlet otoritesi ticaretle ve zenginlikle birlikte yürür. Ticaretin zayıfladığı veya bütünüyle yok ol-

Dışsatım (İhracat)	Dışalım (İthalat)
Ürün Oran	Ürün Oran (%)
Tahıl % 45	Sanayi Ürünleri % 59.4
Hammadde % 38.4	Tahıl % 25
Yapım malları % 13	Hammadde % 7
Diğer % 3.6	Diğer % 8.6
Toplam % 100	Toplam % 100

3) Avcıoğlu, Doğan. *Türkiye'nin Düzeni*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1968, s: 28.

4) İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt 1, Eren Yayınları, İstanbul, 2000, s:233.

5) İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt:2 Eren Yayınları, İstanbul, 2000, s:1017.

6) Kili, Suna. *Atatürk Devrimi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, Ankara, 1983, s: 83.

7) Ülken, Hilmi Ziya. *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1979, s: 34-35.

duğu bölgelerde merkezi bir devlet otoritesinden de söz edemeyiz.

Doğan Avcioğlu'na göre, Osmanlı Devleti 16. yüzyıla kadar merkezi bir örgütlenme düzeni göstermekteydi. Çünkü kârlı bir ekonomik faaliyet olarak görülen fetihler ve Anadolu'yu boydan boya geçen ticaret yollarının denetimi zorunlu olarak merkeziyetçi bir devlet örgütlenmesini gerektirmekteydi. "Osmanlıların Selçuklulardan miras buldukları geniş ticaret şebekesinin korunması, can ve mal güvenliğinin sağlanması; ancak merkezi bir otorite tarafından yürütülebilirdi." (8) Dolayısıyla yukarıda anlattığımız gibi, ticari ilişkiler üzerindeki denetimin zayıflaması, Osmanlı Devleti'nin merkezi niteliğini de zayıflatacaktır.

Gerçekten de 16. yüzyıldan sonraki dünyanın ekonomik dengelerinin değişmesi, Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesinin zayıflamasıyla sonuçlanmıştır. Çünkü Osmanlı Devleti, kendi topraklarındaki ticari ilişkilerin denetimini kaybetmiştir. Başarısız savaşlar, fetihlerin bir gelir kapısı olma özelliğini yok etmiştir. Osmanlı Devleti'nin elinde bir gelir kaynağı olarak sadece reaya (köylüler) kalmıştır. Bununla beraber, 18. yüzyılın so-

nundan başlayarak mültezimlerin reaya-yı ezmesi sonucunda, Osmanlı Devleti reayadan da vergi alamayacak bir duruma düşmüştür. Başka bir deyişle "dirlik sistemi" çökmüştür. Sonuç olarak devlet, reayadan vergi toplama işini mahalli eşrafa devretmeye başlamıştır. (9)

Reayadan vergi toplama işinin mahalli eşrafa devredilmesi, Osmanlı tarihinde bir dönüm noktasıdır. Osmanlı devleti, elde kalan son gelir kaynaklarını yitirmemek için Anadolu toprakları üzerinde yerel ileri gelenleri desteklemiş, onların reaya üzerindeki otoritelerini pekiştirmiştir. Sosyal bilimlerde özellikle tarihçiler tarafından "âyan" adı verilen yerel halk arasından söz geçirebilecek kişiler böylece -merkezi otoritenin zayıflamasına paralel olarak- güçlenmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin otoritesi, yerel otoriteler karşısında zayıflamıştır. Bernard Lewis bu süreci şöyle anlatmaktadır:

"Devlet gelirlerinin iltizama verilmesi, hizmetten çok paraya dayanan yeni bir feodalizmin zuhuru yol açtı. Bu hal, 18. yüzyılda âyan'ın ve derebeylerinin özerkliklerinin artmasıyla birleşince, üzerindeki kontrolün tamamen yitirilmesine sebep oldu. 1808'de bir taşra âyanları toplantısı tarafından, bir eyalet özerkliği senedinin (Sened-i İttifak) 2. Mahmut'a kabul ettirilmesi, bu feodal 'adem-i merkeziyet' sürecinin en yüksek noktasını teşkil etti." (10)

Merkezi otorite, yerel otoritelerden eski otoritesini geri almak için çabaladıysa da başarılı olamamıştır. "Hükümet, 18. yüzyılın sonlarına doğru (1786), âyanların nüfuzuna son vermek için her kasyaya bir "şehir kethüda-

Osmanlı devleti, elde kalan son gelir kaynaklarını yitirmemek için Anadolu toprakları üzerinde yerel ileri gelenleri desteklemiş, onların reaya (köylü) üzerindeki otoritelerini pekiştirmiştir.

si" (halka karşı devleti temsil eden kişiler) görevlendirmiştir. Ancak bunlar, o bölgenin ikinci ve üçüncü derecedeki adamları olduklarından ve nüfuzlu eşrafa söz geçiremediklerinden, merkezi hükümetin emirleri yerel yönetimlerde geçersiz kılınmış ve 1790 yılında âyanlık geri gelmiştir. (11) Bernard Lewis ise, 2. Mahmut döneminden başlayarak merkezi otoriteyi yeniden oluşturma çabalarının önemli bir değişiklik yaratamadığını ifade etmektedir. Örneğin: "Eyaletler zaman zaman merkezi hükümetin doğrudan doğruya kontrolü altına alınmakla beraber, yine de ekonomik bir merkeziyet sağlanamamıştır." (12) Niyazi Berkes, merkezi devlet otoritesinin giderek zayıfladığı bu dönemi, "19. yüzyıl boyunca süren anarşi, yıkım ve sömürülme dönemi" (13) olarak görmektedir. Suna Kili ise, Osmanlı Devleti'nde merkezi toprak düzeni bozuldukça, "Osmanlı toplumu içinde beylerin, güçlü aile ve kişilerin egemenliğinin arttığına" işaret etmektedir. (14) Kısacası, Halil İnalcık'ın ifadeleriyle "18. yüzyılda taşra, eşraf ve âyan hanedanlarının yerel güçler olarak sahneye çıkmalarıyla birlikte, hayli değişik, bir bakıma merkeziyetçiliğini kaybetmiş bir Osmanlı İmparatorluğu ortaya çıkmıştır." (15) Eşraf veya toprak ağalarının Osmanlı toplumsal yapısı içindeki güçleri, 20. yüzyılın başına kadar sürmüştür. 18. ve 20. yüzyıllar arasında merkezi otoritenin gücünü yeniden egemen kılmak amacıyla reform çabaları içine girdiği gö-

Kârlı bir ekonomik faaliyet olarak görülen fetihler ve Anadolu'yu boydan boya geçen ticaret yollarının denetimi zorunlu olarak merkeziyetçi bir devlet örgütlenmesini gerektirmekteydi.

8) Avcioğlu, Doğan. *Türkiye'nin Düzeni*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1968, s: 14.

9) Avcioğlu, Doğan. *Türkiye'nin Düzeni*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1968

10) Lewis, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s: 381.

11) Avcioğlu, Doğan. *Türkiye'nin Düzeni*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1968, s: 33.

12) Lewis, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s: 381.

13) Berkes, Niyazi. *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975, s: 123.

14) Kili, Suna. *Atatürk Devrimi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983, s: 56.

15) İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt:2 Eren Yayınları, İstanbul, 2000, s:537.

rülebilir. 2. Mahmut ve 3. Selim dönemi reform hareketleri bu çabaların en belirgin örnekleri olarak kabul edilebilir. Fakat bu çabalar, toprağa bağlı nüfuzlu sınıfın gücünü önemli ölçüde etkileyememiştir.

Merkezi yapının zayıflaması ve toprağa bağlı nüfuzlu sınıfın güç kazanması, Türkiye'de devlet yönetiminin eşraf, ağa ve bey gibi çıkar temsilcilerinin eline geçmesi demektir. Gerçekten de 20. yüzyılın başında Türk toplumunun en güçlü sınıfı, "eşraf sınıfı" olmuştur. Şevket Süreyya Aydemir bu nedenle olsa gerek, "Kurtuluş Savaşı'nda aydınlar ister istemez eşrafla iyi geçinmek zorundaydılar." (16) ifadesini kullanır. Öyle ki, eşraf sınıfının Kurtuluş Savaşı'na destek vermesinin en belirgin nedeni, "İtilaf Devletleri'nin Türkiye'nin Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde Rum ve Ermeni devletleri kurma yolundaki amaçlarıdır. Yoksa "tam bağımsız bir ülke kurmak" ve "toprağa bağlı üretim biçimlerinden kurtulup milli sanayileşmeye hız vermek" eşraf sınıfının talepleri arasında değildir.

Kurtuluş Savaşı sırasında Batı emperyalizminin kontrolü altındaki Ermeni ve Rum çeteler, bu amaçla Türk ve Kürtleri Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu böl-

Cumhuriyet dönemindeki bütün toprak reformu denemeleri, toprak ağalarını "kırmadan" yürütülmeye çalışılan ılımlı girişimler olmuş, sanayileşme çabalarına uygun kesin sonuçlar alınamamıştır.

gelerinden uzaklaştırmak istemektedirler. Bu durum, bölgedeki toprak ağalarının veya aşiret reislerinin ekonomik veya toplumsal çıkarlarına ters olduğu için, eşraf sınıfı Kurtuluş Savaşı'na destek vermiştir. Zira, "İtilaf Devletleri'nin bölgede Rum ve Ermeni devletleri kurmaktan vazgeçeceklerini ifade ettikleri zaman, eşraflar Kurtuluş Savaşı'ndan vazgeçmek ve itilaf devletleriyle uzlaşmak istemişlerdir. (17) Türk devriminin sonraki aşamalarında ise milliyetçi aydın kadro, eşraf sınıfını yanında tutabilmek ve böylece devrime yönelik güçlü bir muhalefete yol açmamak için tarımı devletçilik politikasının dışında bırakmak zorunda kalmıştır. Çünkü tarım ile sanayinin bütünleştirilerek gelişmesini kapsayan bir kalkınma planının benimsenmesi ve bu yolda köklü bir toprak reformuna gidilmesi, bu dönemde Türkiye'nin en güçlü sınıfı olan eşraf ve toprak ağalarının toplumsal çıkarlarına taban tabana ters olacaktır. Bu nedenle 1945 yılında çıkartılan "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" içinde olmak üzere, Cumhuriyet dönemindeki büt-

tün toprak reformu denemeleri, toprak ağalarını "kırmadan" yürütülmeye çalışılan ılımlı girişimler olmuş, sanayileşme çabalarına uygun kesin sonuçlar alınamamıştır. (18) Kısacası, Türk toplumu içindeki feodal kalıntılar 21. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Sonuç

Sabri Ülgener, (19) Doğan Avcıoğlu, (20) Halil İnalcık, (21) Doğu Perinçek (22) ve Samir Amin'in (23) incelemelerine bakıldığında, Türkiye'nin 16. yüzyıl başlarında kapitalizmin eşiğine kadar geldiği görülür. Çünkü bu dönemde Türk-Arap ve İran coğrafyasında ticaret gelişmiş, Osmanlı Devleti'nde belirgin bir sermayeci sınıfı oluşmuş, Türk ve Müslüman tüccarların sayısı gayrimüslim Osmanlı tüccarlarının sayısını aşmıştır. İpek Yolu'nun denetimini elinde tutan Osmanlı Devleti zenginleşmiş ve bütün bunların sonucu olarak merkezi gücünü korumuştur.

Bu sürecin devam etmesi ve Osmanlı Devleti'nin merkezi gücünü koruyabilmesi durumunda, toprak ağalığı veya aşiret gibi feodal yapıların Osmanlı toplumu içinde güçlenmesi söz konusu olamazdı. Böyle bir süreç içinde feodal kalıntılar kolaylıkla yok edilebilir, Türk toplumu cemaat kültüründen ve törel değerlerin baskısından uzaklaşabilirdi. Oysa yukarıda anlatıldığı gibi Türkiye'de toprağa dayalı üretim biçimlerinin çok köklü bir geçmişi bulunmakta, bunun da ötesinde, feodal kalıntılar günümüzde bile yaşamaktadır. Bu nedenle töre cinayetleri karşısında Türkiye'nin öncelikli olarak yapması gereken, kapsamlı bir toprak reformundan sonra milli sanayileşme hamlelerine girişmektir. Gönüllü eğitim kampanyaları düzenlemek veya bu suçlar karşısındaki yaptırım gücünü artırmak, bu girişimleri destekleyecek daha sonraki önlemlerdir.

Türk devriminin sonraki aşamalarında milliyetçi aydın kadro, eşraf sınıfını yanında tutabilmek ve böylece devrime yönelik güçlü bir muhalefete yol açmamak için tarımı devletçilik politikasının dışında bırakmak zorunda kalmıştır.

16) Aydemir, Şevket Süreyya. Tek Adam, Cilt 2, Remzi Yayınları, İstanbul, 1966, s:30.

17) Eşraf sınıfının İtilaf devletleriyle uzlaşma arayışları konusundaki örnekler için bkz. Avcıoğlu, Doğan. Milli Kurtuluş Tarihi, Cilt:1, Tekin Yayınları, İstanbul, 2006, s: 52.

18) Bkz. Berkes, Niyazi. Türk Düşününde Batı Sorunu, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975, s: 122-128.

19) Sabri Ülgener'den aktaran Aktaran: Avcıoğlu, Doğan. Türkiye'nin Düzeni, Bilgi Yayınları, Ankara, 1968, s: 21.

20) Avcıoğlu, Doğan. Türkiye'nin Düzeni, Bilgi Yayınları, Ankara, 1968, s: 13-14.

21) İnalcık, Halil. Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Eren Yayınları, İstanbul, 2000, s:270.

22) Perinçek, Doğu. Osmanlı'dan Bugüne Toplum ve Devlet, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1991, s: 27.

23) Amin, Samir. Avrupalılaşma, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1992, s:86.

Yabancılaşma ve şiddet ilişkisinin psikodinamiği

Evet, yabancılaşma şiddeti olağanlaştırır ve kendi hayatına yabancılaşan bir insan için başkasının hayatının zerre kadar önemi yoktur. Bu nedenle de yok etme eylemi sıradan bir işleme dönüşür.

İnsanın doğası, kendini diğerlerinden ayrı tutmaktan ziyade onlarla iç içe olmak, başka insanlarla bütünleşmek ve kaynaşmak eğilimi göstermektedir. Geçmişte birçok ırkın ve kavmin birbiriyle karşılaştığında, birbirini yok etme çabasına girmektense barışçı biçimde birbiriyle kaynaştığını, yeni bir ırk, yeni bir kültür oluşturduğunu görürüz. Binlerce yıl önce Mezopotamya'da Asya kökenli Sumerler ile Sami kökenli Akalar karışır, Anadolu'da Asya kökenli Hattiler sonradan gelen Kafkas ırkları ile birleşerek Hitit ırkını ve kültürünü yaratırlar. Etrüsklerle kuzeyden gelen kavimler karışarak Roma uygarlığını kurarlar, Pelasglar, Dorlar, İyonlar karışarak antik Yunan ırkını ve uygarlığını oluştururlar. 11. yüzyılda Orta Asya'dan Anadolu'ya yönelen göçlerle gelen Oğuz, Türkmen boylarının Anadolu'da o tarihte meskün olan kavimler ile hiçbir ciddi sürtüşmesi olmamıştır; bu bütünleşme Anadolu Türklüğü ve kültürünü yaratmıştır. Yine aynı dönemde Avrupa'nın merkezinden Batı'ya doğru göç eden bir Germen kavmi olan Franklar, o sırada Galya olarak bilinen topraklarda Kelt asıllı Galyalılarla karşılaşmışlardır. Bu karşılaşma sonunda ortaya çıkan yeni millete Franklar isimlerini (Fransızlar),

Galyalılar da dillerini vermişlerdir. Bu karşılaşmaların hiçbirinde bir katliam ya da bir kavmin diğerini yok etme girişi yoktur. İnsanlar kavgasız dövüşsüz birbirleri ile karışarak bilgilerini, topraklarını, güçlerini paylaşmışlardır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, o dönemlerde insanların henüz bir düşman yaratma mecburiyetinin pençesine düşmemiş olmalarıdır, bu yazının ilerleyen bölümlerinde, insanlığın düşmansız yaşayamayacak hale nasıl geldiği tartışılacaktır.

Postmodernizm, bana (hâkim sınıflara) saldırmaz, Tanrı adına iyi kul ol, kötü olana saldır, yok et, bunu beceremiyorsan da kendini yok et şiarını yaratmıştır.

Anadolu'yu gezince bu kavimler karışımının izlerini gözlemlerinizle görürsünüz. Aynı köyde bile her çeşit göz rengini, simsiyah saçlı esmer derili insanların yanında çilli, kızıl saçlı ya da sarışın insanların, ince suratlı ya da elmacık kemikleri çıkık geniş suratlı insanları, kemerli, uzun, küçük, büyük her çeşit burun tipini, alın yapısını görmeniz mümkündür. Şolohov, *Ve Durgun Akardı Don* adlı eserinde Don kıyısı Kazaklarındaki tip zenginliğini sürekli vurgular, Kazak köylerinde mısır püsküllü saçlı mavi gözlü Kazaklar yanında Kalmuk suratlı, çekik gözlü ya da esmer, kara gözlü Kazaklar da bulunmaktadır. İskandinav masallarından Snorres Edda'da, İskandinav halklarının ataları olarak kabul ettikleri Odin'in, Turklend'dan (dünyanın ortasındaki Türk ülkesi) ayrılarak arkasına da takılan genç, yaşlı, kadın, erkek kalabalık bir grupla kuzeye doğru yola çıktığı, bugün Almanya, Fransa, İsveç, Norveç, Danimarka olarak bilinen bölgelere oğullarını kral olarak bıraktığı, Asya dilini, adaletini, gelenek ve göreneklerini de bu bölgelere taşıdığı anlatılır.(1)

Tarım ve hayvancılıkla geçinen ve üretim araçları gelişmemiş ilk toplumlar da en önemli zenginlik işgücüdür. İşgücünde artış, zenginleşme anlamına gelmekteydi; çünkü ne kadar işgücünüz varsa o kadar çok tarlayı ekip biçebilme ve o kadar çok hayvana bakabilme olanağı ortaya çıkıyordu. 6000 yıl önce tüm dünya nüfusunun 1 milyondan az olduğu tahmin edilmektedir. Göz alabildiğine uzanan devasa verimli toprakların bomboş durduğu ve yerleşim birimlerinin de birbirlerine yıldızlar kadar uzak olduğu o dönemlerde şu ya da bu nedenle karşılaşan insan toplulukları, üzerinde yaşadıkları dünyanın kendilerine sunduğu devasa zenginliği algıladıkları için birbirlerini tehdit olarak algılamamışlar, mantıklarını kullanarak işgüçlerini, deneyimlerini, dillerini, bilgilerini paylaşma ve birleştirme yoluna gitmişlerdir. Durkheim,

İnsanların birbiriyle dayanışma içinde üreterek yaşamaktan çıkarak birbirinin emeğini kullanarak yaşamaya başlamasının önemi, birbirlerine yabancılaştırma, düşmanlaşma gibi etkenleri toplumların yaşamına sokmasından ileri gelmektedir.

bu dönemi toplum kimliğinin birey kimliğinden önce geldiği, mekanik dayanışmanın egemen olduğu, bireylerin birbirlerine benzediği ve kendilerini henüz bütünden farklılaştıramadıkları toplumların olduğu dönem olarak tanımlar.(2)

Şehirleşme ile birlikte sosyal sınıfların belirginleşmesi, ayrışması ve bu sınıflardan emeği ile geçinmeyip diğer insanların yarattığı artı değeri kullanarak geçinen nüfusun kalabalıklaşmaya başlaması ile birlikte insanlar birbirleri ile sürekli mücadele eder hale gelmişlerdir. Bu sınıf mücadelesi ne ırk, ne de kültür temellidir, sadece ve sadece yaşamını sürdürebilmek için başkasının emeğine ne kadar ihtiyaç duyulduğu ile ilgilidir. Bu yapılaşmanın ilk örneğini Roma'da görmekteyiz. Roma öncesinde kurulmuş olan diğer şehirlerin nüfuslarının büyük çoğunluğu Roma'dan farklı olarak tarımla geçindiği için, Roma öncesinde başka hiçbir şehirde tarım dışı faaliyetle emeği ile geçinmeyen nüfus, bu derecede artmamıştır. Nüfusu 1 milyona yaklaşan Roma'da, tarım dışı faaliyetle emeğini kullanmadan geçinen nüfus, varlığını sürdürebilmek için orduyu ve devlet kurumlarını kendi ihtiyaçlarını karşılayacak bir doğrultuda yapılandırarak kullanmaya başlamıştır. Ordunun ve devletin bu derece açık biçimde kentli-ayrıcalıklı kalabalık bir nüfusun çıkarlarını korumak ve onların refahını sürdürmek için kulla-

nıldığı başka bir örnek Roma öncesinde yoktur. Örneğin Hititlerde, Sumerlerde, eski Mısır, Çin, Maya, Hint, Yunan uygarlıklarında kentli ya da diğer nüfusun büyük çoğunluğu tarımla uğraştığı için başkasının emeğini kullanmaya ihtiyaç duyan, kalabalık, egemen bir sınıf ortaya çıkmamıştır.

İnsanların birbiriyle dayanışma içinde üreterek yaşamaktan çıkarak birbirinin emeğini kullanarak yaşamaya başlamasının önemi, birbirlerine yabancılaştırma, düşmanlaşma gibi etkenleri toplumların yaşamına sokmasından ileri gelmektedir. Her ne kadar Durkheim, birlikte yaşayan bireyler çoğaldıkça yaşam mücadelesi de o ölçüde yoğunlaşır ve bu durumda oluşan toplumsal farklılaşma, bu mücadelenin barışçı yollarla çözümünü anlamına gelmektedir, dese de, kolektif bilincin varlığını idame ettiremediği bireyci toplumların sonunda çözülmeye gideceğini belirtir.(3)

Hegel, insanın birey olabilmesi için, özde farklı olmadığı ve geçmişte birleşik

Durkheim, kolektif bilincin varlığını idame ettiremediği bireyci toplumların sonunda çözülmeye gideceğini belirtir.

1) Lagerbring, Sven, *İsveççenin Türkçe ile Benzerlikleri; İsveçlilerin Türk Ataları.*, Hazırlayan: Abdullah Gürgün, Kaynak Yayınları, İstanbul, Birinci Basım, Şubat 2008.

2) Tolan, Barlas, *Çağdaş Toplumun Bunalımı; Anomi ve Yabancılaştırma*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1980, s 12-13.

3) Tolan, Barlas, *Çağdaş Toplumun Bunalımı; Anomi ve Yabancılaştırma*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1980, s 17-18.

olduğu, tümel, içinde bulunduğu çevreye, topluma ait şeylerden ayrılmasının zorunlu olduğunu belirtir; yani insan bireyselleşme sürecinde özüne ait bazı şeyleri, ki bunlar günümüz psikiyatrisinde nesne reprezentasyonları (temsilcileri) olarak adlandırılır, dışsallaştırmak durumundadır. Hegel, bu durumu yabancılaşma olarak tanımlar.(4) Feuerbach da yabancılaşma sürecinde insanın özünü dışına yansıttığını; yani özünü dışsallaştırdığını belirtir.(5) Marx ise, kapitalizmin insanı kendi emeğine yabancılaştırdığını, insanın emeğinin, ürününün insanı köleleştiren yabancı bir güç olarak karşısına dikildiğini belirtir.(6) Marx'ın yabancılaşma tanımında da bireyin öзде farklı olmadığı ve geçmişte birleşik olduğu bir şeyden ayrılması, sürecin önemli bir parçasıdır. Hegel ve Feuerbach, yabancılaşma sürecini Hristiyan ve kentsoylu toplumlar temelinde incelemişler... İnan-

Marx, kapitalizmin insanı kendi emeğine yabancılaştırdığını, insanın emeğinin, ürününün insanı köleleştiren yabancı bir güç olarak karşısına dikildiğini belirtir.

Hızlı değişen toplumlarda kişi parçalanmış, çeşitli değer ve eylemlerinde kendisini farklı kişiliklerin güdüsüne terk etmiş; yani kimliğini yitirmiştir.

cı tam, örnek bir Hristiyan Batı toplumu- nun yabancılaşarak çözülme gibi bir sorun yaşamasını kabullenemeyen Hegel, romantik bir yaklaşımla, yabancılaşmanın insanın gerçek Hristiyan özünü bulması için onu tekamül ettirici bir araç olduğunu öne sürerek sonunda kendi tanımladığı bir olguyu inkâr etme noktasına gelmiştir. Burada yabancılaşma tanımları birbirleri ile kıyaslandığında, Hegel ve Feuerbach'ın burjuvazi ya da sermayedar komprador sınıf için yabancılaşma tanımı yaptıkları, Marx'ın ise sanayi toplumlarında emeği ile geçinen sınıf için bir yabancılaşma tanımı yaptığı görülmektedir; yani Hegel ve Feuerbach sömürenler, Marx ise sömürülenler (sanayileşmiş ülkeler tarafından sömürülen sanayileşmemiş toplumların emekçilerini kastetmez) için yabancılaşma tanımları yapmıştır. Görüldüğü gibi, sömüren de sömürülen gibi yabancılaşma kâbusundan kaçamamaktadır. Bu açıdan her ne kadar Marx tarafından eleştirilse de Hegel ve Feuerbach'ın tanımlamalarının önemi büyüktür. Bu üç yabancılaşma tanımında da ortaklaşa vurgulanan önemli nokta, bireyin bir dönemde özüne ait olarak hissettiği şeyleri bir noktadan sonra zorunlu olarak dışsallaştırma sürecine girmesidir.

Feodal toplumun çözülmesi aile ilişkilerinde, komşuluk ve yardımlaşma ilişkilerinde, iş ve özellikle feodal toplum biçiminin geleneksel üretim ilişkilerinde, değer sistemlerinin çeşitli öğelerinde belirgin biçimde gözlemlenmektedir.(7) Hızlı değişen toplumlarda kişi parçalan-

mış, çeşitli değer ve eylemlerinde kendisini farklı kişiliklerin güdüsüne terk etmiş; yani kimliğini yitirmiştir. Değerleri ve eylemleri tutarsızlaşan bu kişinin artık kendi özüne de yabancılaşmış olduğunu söyleyebiliriz. Yabancılaşmanın bir başka boyutu da tarımsal üretimden tarım dışı üretime geçişte kendini gösterecektir. Tarımsal üretimde kuşkusuz, üretici ve ürünün bütünlüğü, tarım dışı üretime oranla çok daha büyüktür ve insanın emeğine ve emeğinin ürününe yabancılaşması, henüz meta fetişizminin tam olarak egemenlik kuramadığı yarı kapalı "öztüketim" toplumlarında çok daha düşük bir düzeydedir. Tarım dışı modern faaliyetlerin ani bir biçimde ve kuşak farkı bile olmaksızın gelişmesi, bireysel düzeydeki yabancılaşma olgusunun daha da şiddetli ve dramatik bir biçimde ortaya çıkmasına neden olmaktadır.(8) Bu durum hem kapitalist düzende yaşayan toplumları hem de sosyalist düzende yaşayan toplumları etkilemiş ve bu toplumların bireylerinin yabancılaşmasına neden olmuştur. Kapitalist toplumların rekabete açık olması, kapitalist düzen içinde yaşayan toplumların bireylerinin sosyalist düzende yaşayan toplumların bireylerine göre yabancılaşmayı daha ağır yaşamalarına neden olmuştur. Güney Kaliforniya Üniversitesi'nde Richard Easterlin adlı araştırmacının "Lost in Transition" adlı araştırmasında, eski Doğu Bloku ülkelerinde 1989-2005 yılları arasındaki memnurluk-rahatlık durumu incelenmiş ve demokratik gelişmelerle kişisel hoşnutsuzluk arasında ters ilişkinin olduğu, ekonomik durum ve aile yaşantısındaki bozulmadan dolayı insanların daha mutsuz olduğu saptanmış. Sosyalizmden kapitalizme geçişte çalışma hayatı ve çocuk yetiştirmeden memnun olanların sayısı düşerken, sosyal stres semptomlarında, boşanmalarda, aile içi şiddette, alkol ve uyuşturucu kullanımında artış yaşanmış. Easterlin'e göre kişi başına artan gelir, tüketim mallarına da-

4) Özbudun, S., Markus, G., Demirel, T., Yabancılaşma ve..., Ütopya Yayınları, Ankara, 2007.

5) Özbudun, S., Markus, G., Demirel, T., Yabancılaşma ve..., Ütopya Yayınları, Ankara, s 20, 2007. s 17-18.

6) Özbudun, S., Markus, G., Demirel, T., Yabancılaşma ve..., Ütopya Yayınları, Ankara, 2007, s 21.

7) Tolan, Barlas, Çağdaş Toplumun Bunalımı; Anomi ve Yabancılaşma, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1980, s 219.

8) Tolan, Barlas, Çağdaş Toplumun Bunalımı; Anomi ve Yabancılaşma, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1980, s 220.

Sağlıklı bireyler yetişmesi için toplumun yaratıcı üretkenlik içinde olmasının önemi büyüktür.

ha kolay ulaşabilmek ve yaşam standardının yükselmesi gibi faktörler toplumdaki sosyal güvensizliği dengeleyemiyor.(9) Fromm'un belirttiği gibi, "akıl sağlığı" bireyin topluma uyum sağlamasından değil, toplumun bireyin temel gereksinimlerini karşılayacak biçimde örgütlenmesinden geçmektedir. Yani sağlıklı bireyler yetişmesi için toplumun yaratıcı üretkenlik içinde olmasının önemi büyüktür.

Üretim biçiminin değişmesi ve yaratıcı üretkenlik olmadan yaşamak gibi toplumu ve bireyi olumsuz etkileyen bu etkenlerin yanında, son yüzyılda evrim teorisinin yanlış yorumlanmasıyla, kapitalist toplumlarda rekabetin toplum hayatına sokulması, yabancılaşmayı yoğunlaştıran önemli etkenlerden biri olmuştur. Evrim teorisi tabii ki çok doğru ve gerçek bir durumu tanımlar. Bu teorisinin en önemli ayağı da doğal seleksiyondur:

İnsan için doğal olan rekabet değil, dayanışmadır. Oysa bazıları tarafından rekabetçi ortamın, ekonomide, sosyal yaşamda doğal seleksiyon benzeri bir işlev görerek en iyiyi bulmaya yardımcı olacağı iddia edilmektedir.

Doğada o anki zorlu şartlara uyum sağlayacak en iyi donanıma o anda sahip olan tür hayatta kalır, kurallı; doğa, doğal seleksiyon yoluyla en doğru seçimi yapar, biçiminde saptırılarak yorumlanmıştır. Oysa doğa, çoğu zaman, bir türün hayatta kalabilmesi için bizim toplum yaşamında olumsuz saydığımız bazı özelliklerin varlığını arar. Milyonlarca yıl önce bizim atamız olan insansılardan

daha zeki, daha duyarlı, daha paylaşımcı başka insansıların olduğunu düşünün; ama bu insansılar yeterince saldırgan olmadıkları için yok olmuş olabilirler ya da toplumda olumsuz özellikler olarak gördüğümüz başkalarını kandırma, aldatma, dolandırma, çapkınlık gibi özellikler bir insanın hayatta kalmasını veya genlerini daha çok aktarmasını sağlayabilir. Soğuk, sıcak ya da kurak ortamlar, sadece bu şartlara uyamadığı için -diğerlerinden daha zeki olsa da- bir türü yok edebilir, zekâsı daha düşük olduğu halde bu şartlarla baş edebilen türler hayatta kalırlar. Yani doğal seleksiyon bir bakımdan daha güçlü olanı ayırt edebilir ama bu gücü oluşturan özellikler, toplumun olumlu varsaydığı özellikler olmayabilir; çünkü, insan toplulukları için artık öncelik hayatta kalmak değil, mutlu olmak, sağlıklı bir toplumda yaşamak olmuştur. Bunun için de birbirine yabancılaşmadan, paylaşımçı, dayanışma içinde olan bireylerden oluşan bir toplumun oluşturulması gereklidir. Evrimin kutsallaştırılarak sosyal modelleri bu yönde oluşturma gayreti, doğal seleksiyonu sağlıklı bir toplumun gereği sayıp toplumda rekabeti körükleyen "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler!.." anlayışı üstüne kurulmuş olan rekabetçi serbest piyasa ekonomisini yaratarak son yüzyılda kapitalist toplumlarda yabancılaşmayı körükleyen

en önemli etkenlerden birisini ortaya çıkartmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi, insan için doğal olan, insanın yapısına uygun olan rekabet değil, dayanışmadır. Oysa bazıları tarafından rekabetçi ortamın, ekonomide, sosyal yaşamda doğal seleksiyon benzeri bir işlev görerek en iyiyi bulmaya yardımcı olacağı iddia edilmektedir. Ama maalesef rekabetçi ortam ve serbest piyasa ekonomisi en düzenbazın, en kötü niyetlinin, en açgözlü ve hasis olanın ayakta kalmasına yardımcı oluyor gibi görünmektedir. Rekabetçi toplumlarda bireyin kendini topluma ait hissetmesinin önüne geçilir. Birey, toplumun diğer fertlerini rakibi olarak algıladığı için onlardan uzaklaşır. "Diğerleri" kötü, yok edilmesi gereken rakiplerdir, kendisi ise iyi ve var olmayı hak edendir, böylece bireyin bilinci bölünür, iyi-kötü ayrımı hayat algısının temeline oturur, bu tür bir algı yabancılaşmayı körükler, kişilik yapısı da aşağıda anlatılan gelişimin daha erken dönemlerindeki ilkel-hastalıklı narsisistik özellikler kazanarak sağlıksızlaşır.

Bu bilgiler ışığında mülkiyetin gelişmediği, emeği ile geçinen nüfusun ağırlıklı çoğunluğu oluşturduğu, toplumun bireyden önce geldiği mekanik dayanışma toplumlarında yaşayan insanların iyi-kötü ayrımının pençesine düşmemeleri,

Rekabetçi toplumlarda bireyin kendini topluma ait hissetmesinin önüne geçilir.

Postmodernizm tüketimin yeterli etkiyi göstermemesi durumlarında bireylere, "Başvuracağınız merci inandığınız kutsal güçtür, ona başvurun", demektedir.

bu nedenle de dışsallaştırma zorunluluklarının az olması ya da hiç olmamasından dolayı yabancılaşma sürecine girmediklerini söyleyebiliriz. Bu noktada, bu toplumlarda insanlarda iyi-kötü ayırımının neden az olduğunu ya da hiç olmadığını sorabiliriz. Bu sorunun cevabı, sınıfsal ayrışmanın olmadığı ve başkasının emeğini kullanma ihtiyacı içinde olmayan toplumların bireylerine, sağlıklı ruhsal gelişimleri için gereken olanakları sağlamasında yatmaktadır. Bu toplumlarda, ruh sağlığının gereği olan bütünleşmiş nesne içselleştirmelerinin tüm zenginliği ile yapılabilmesi ve bu içselleştirmeler yoluyla oluşan bütünleşmiş ve zengin bir kendiliğin oluşmasının önünde bir engel bulunmamaktadır. İçselleştirme, en ilkel biçimde bazı Afrika kabilelerinde ölen atalarının beyninin yenmesi biçiminde görülür; hatta bu eylem nedeniyle "Kuru" denen yavaş virüs enfeksiyonu, ölen insanın beyninin yenmesi ile beyni yiyen insana bulaşır. Bu ilkel bir oral dönem içselleştirme eylemidir. Daha sağlıklı içselleştirme eylemlerinde bireyin kimliği, içinde bulunduğu toplumun diğer bireyleriyle, değerleriyle, gelenek ve görenekleriyle bütünleşmiştir; hatta bulunduğu coğrafya, tabiat, varsa yapılarla bir bütünleşme gözlenir; ama bu bütünleşme kendilik farkındalığı

gını engelleyecek derecede iç-dış dünya sınırlarında silikleşmeye neden olmaz. Yani Durkheim'ın tanımladığı gibi, mekanik dayanışmanın egemen olduğu toplumlarda kolektif bilinç bireysel bilincin çok büyük bir bölümünü kapsar.(10)

Yabancılaşmanın başlaması bireyde, kişilik gelişimiyle ilgili en önemli mekanizma olan narsisistik süreçlerde, yani tasdik edilme ihtiyacının giderilmesinde aksamalara yol açar.(11) Kohut'un vurguladığı gibi, narsisistik bütünlük, yani takdir edilme gereksiniminin sağlıklı toplumsal ilişkilerle giderilmesi, bütünleşmiş bir kendilik yaratılabilmesinin en önemli şartıdır.(11) Bireyin kendi yeteneklerini ve gücünü algılayıp onlarla özdeşleşebilmesi için, önce bu yeteneklerin ve gücün toplumsal takdirinin gerçekleşmesi gereklidir. 2004 yılında Ehrenberg'in araştırmasında, işgücünün sömürü aracı olarak kullanıldığı durumlarda, aşırı talebin, gerçek kendiliğimizin sergilenmesinin yolu olarak kullanılması bireylerde narsisistik sorunları artırdığı vurgulanmıştır. Toplumsal ilişkilerin çözüldüğü bir ortamda yaşayan bireylerin tasdik edilme ihtiyaçları, alışveriş yapmak gibi belli bir tür eyleme indirgenmiştir. Kendilikte bütünleşme zaafı arttıkça tasdik merciine ulaşamamaya tahammülsüzlük de artar. Bu durum bağımsız olma çabasını doğurur; çünkü özne diğerinden (tasdik eden merciden) ayrı kalmaya, onun kaypaklığına ve öznel simbiyotik gereksinimleri açısından itaatsizliğe katlanamaz. Bu sonu gelmez tasdik ihtiyacı bireyi küçük bir çocuğa

Yabancılaşmanın başlaması bireyde, kişilik gelişimiyle ilgili en önemli mekanizma olan narsisistik süreçlerde, yani tasdik edilme ihtiyacının giderilmesinde aksamalara yol açar.

dönüştürür. Bu durumdan bıkan küçük çocuğun, tasdik merciine (egemen güçler ya da yönetici elit) karşı ayaklanma tehlikesi bertaraf edilmeye çalışılmaktadır. Postmodernizm, talebin arzı geçmesi ya da tüketimin yeterli etkiyi göstermemesi durumlarında, toplumda yöneticilere karşı ortaya çıkacak olan hoşnutsuzluk durumunu gidermek için tasdik merciini dinsel boyuta taşımış, soyut kutsal kavramlar yaratarak, bireylere, "Tasdik edilme sorunlarınız için bana (yönetici seçkinlere) gelmeyin, başvuracağınız merci inandığınız kutsal güçtür; ona başvurun", demektedir. Bu amaçla geleneksel dinler, mantar gibi türeyen ve hangi odaktan yönetildiği belli olmayan tarikatların, tarikat liderlerinin eline bırakılarak yeniden yapılandırılmış, günlük hayatta her alana müdahale edecek biçimde operasyonel hale getirilmiş ya da yeni inanç sistemleri (kuantum fiziği bile bu amaç doğrultusunda kullanılmıştır) yaratılarak insanları akılcılıktan uzak, inançla yaşayan sürülere dönüştürmek amaçlanmıştır. Burada öncelikli amaç yabancılaşmış bireye, kaderin güçlü akıntısında sürüklendiğini ve kaderini değiştirmek gibi bir beyhude çabaya girişmemesi gerektiğini kabul ettirmektir. Kaderinden hoşnut olmayan birey'e üç seçenek sunulmaktadır: 1- Birey, iyi bir kul olmadığı için başına bunlar gelmiştir, bundan sonra daha iyi bir kul olmak için çabalamalı ve biat etmelidir. İsyan olasılığı böylelikle sıfırlanır. 2- Birey illa da isyan edecekse, ona sorununun kaynağının kendisini ya da toplumu yoldan çıkartan kötülerden (bireyler, inançlar, medeniyetler, ırklar, ülkeler, milletler) kaynaklandığı empoze edilir. O, kendisini iyi bir kul olmaktan alıkoyan kötülere bulmalı ve inandığı şey adına onları yok etmelidir. Bu amaçla üretilmiş tonlarca komplo teorisi, hatta çok tutulan dizi filmler vardır; isyan enerjisi böylelikle ilgisiz bir hedefe yöneltilmiş, saptırılmış olur. 3- Bunları yapamayan bireylere de nihilizm ikram edilir: İntihar et çünkü yaşam za-

10) Tolan, Barlas, *Çağdaş Toplumun Bunalımı; Anomi ve Yabancılaşma*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1980, s. 12.

11) Hartmann, Hp.: *Psychoanalytic Self Psychology and Its Conceptual Development in Light of Developmental Psychology, Attachment Theory, and Neuroscience*, *Self and Systems: Ann. N.Y. Acad. Sci.*, 2009, 1159: 86-105.

ten anlamsız ve absürddür, yaşasan ne olur yaşamasan ne olur, sarmalına birey sokulunca zaten isyan öznesi, dolayısı ile isyan olasılığı yok olacaktır. Yüzlerce yıl sonra "Haçlı Seferleri" ya da "Cihat" söylemlerinin canlanmasının nedeni budur. Yani postmodernizm, bana (hâkim sınıflara) saldırma, Tanrı (ya da neye inanıyorsan, bu serbest piyasa ekonomisi bile olabilir) adına iyi kul ol, kötü olana (kendi içindeki zayıflıkları başkalarına yansıtarak onları kötü yap) saldır, yok et, bunu beceremiyorsan da (zaten o zaman Tanrı'nın iyi kulu değilsindir) kendini yok et şiarını yaratmıştır. Fransız kraliyet ailesinin giyotine gitmesi, Sovyet Devriminde Rus kraliyet ailesinin yok edilmesi, hâkim sınıfları alarma geçirmiş ve bir daha bu olayların tekrarlanamaması için toplumun felsefesini kontrol altına almaya karar vermişlerdir.

Klein'a göre ilk 6 ayda bebek, bakıcısı ile içselleştirme, yansıtma, introjektif ve projektif özdeşim yoluyla ilişkiye girer, yani onunla bütünleşir. Sonraki dönemlerde zihinde içselleştirilmiş bu nesne temsilcileri iyi, idealize ve kötü nesne temsilcileri olarak bölünürler. Bu bölünme, çocuğun kendi bilinçdışı yıkıcı fantezilerinden korunması için gereklidir. Winnicott, bu aşamadan sonra çevresince benimsenip tasdik edilen çocuğun sağlıklı bir kendilik geliştirmeye devam edeceğini, koruyucu ve benimseyici bir

çevreden yoksun kalan çocuğun her şeye kadir olma içerikli fantezilere sığınaarak güvensiz bir kendilik geliştirdiğini söyler. Kohut, sağlıklı bir kendilik geliştirememesi durumunda bireyin idealize edilmiş nesne temsilcileri yaratarak onlarla bütünleşme ihtiyacının arttığını ve düşük kendilik değerinin de dışarıdaki nesnelere yansıtılarak "kötü olan bana ait değil diğerine ait" kavramının geliştirildiğini belirtir. Sağlıksız bir gelişim durumunda, bütünleşemeyen kendilik nedeniyle içgüdüsel dürtü dışavurumları cinselleştirme veya saldırganlık yoluyla gerçekleştirilir.(12)

Psikolojik gelişimin doğal seyrini sürdürdüğü durumda, insan doğumundan itibaren çevresinde duyumsadığı nesneleri içselleştirir ve onların birer zihinsel temsilcisini (mental reprezentasyon) zihninde oluşturur. Bu zihinsel temsilciler bireyi rahatsız edecek zayıflıklar ve çatışmalar barındırmıyorsa, birleşerek bireyin "ben" algısını oluştururlar. Teorik olarak en güçlü ve sağlıklı ben kavramı, bireyin çevresinde duyumsadığı canlı-cansız her şeyin temsilcisini çatışmasız olarak içselleştirebilmesiyle olur. Bu çeşitlilikte fakirleşme, insanın fiziksel varlığının içine hapsolmasına ve yok oluş korkusunun büyümesine neden olur. Yani bu fakirleşme nedeniyle ölüm korkusu büyür; çünkü içselleştirilen şeylerde zenginleşme, fiziken yok olsak da benli-

Yabancılaşma, günümüz refah toplumlarında yaygın bir psikiyatrik sorun olarak yabancılaşma nevrozuna dönüşmüştür.

ğimizle bütünleştirdiğimiz ama fiziken bizden ayrı olan şeyler vasıtası ile var olmayı sürdürdüğümüz algısını yaratır. Bu da var oluşun kalıcı hissedilmesine neden olur. Yabancılaşma, narsisizm sürecinin sağlıklı işleyerek olgun bir narsisizm geliştirilmesini, dolayısıyla sağlıklı bir kendilik geliştirilmesini engeller; çünkü yabancılaşma, bireyi kendisinin ve çevresindekilerin yaratıcı emeğinin oluşturduğu güçlü duyumsamaktan alıkoyar ve zayıf nesne temsilcilerinin

Yabancılaşma, bireyi kendisinin ve çevresindekilerin yaratıcı emeğinin oluşturduğu güçlü duyumsamaktan alıkoyar ve zayıf nesne temsilcilerinin içselleştirilmesine, bütünleşmiş, sağlıklı bir "ben" kavramının ortaya çıkmasına engel olur.

içselleştirilmesine, bütünleşmiş, sağlıklı bir "ben" kavramının ortaya çıkmasına engel olur. Çünkü insanda güç, yaratıcı üretim yetisinin artışı ile hissedilebilir.

Zihinsel zayıf nesne temsilcileri zihinsel bütünleşmeyi engellerler ve bu aşamada olumsuz, zayıf özellikleri barındıran nesne temsilcilerinin dışsallaştırılması gereksinimi başlar. Zayıf nesne temsilcileri ile dolmuş bir zihin, güçlü bir kendilik kavramı oluşturamayacağı için birey, hem zayıf kendilik parçalarını dışına yansıtma/dışsallaştırmaya çabalararak daha güçlü ve mükemmel bir kendilik oluşturma çabasına girme mecburiyetinde kalır hem de kendi dışında olan ve kutsallaştırılmış, idealize edilmiş bir varlıkla bütünleşme çabasına girer. Yani başkasının emeğini kullanarak yaşamını idame ettirme aşamasına gelen insan, sağlıksız narsisistik kişilik özellikleri kazanarak Hegel, Feuerbach ve Marks'ın bahsettikleri dışsallaştırma mecburiyeti-ne mahkûm hale gelir. Bu duruma bir de rekabetçi ortamın yarattığı korku, yalnızlık hissi gibi duygusal etkilenmeleri de eklerseniz sağlıklı bir insanın bile erken gelişme dönemlerine gerileyeceği (regrese olacağı) bir tabloyla karşı karşıya kalırız. İşte bu noktada kendi dışındaki nesnelere de yabancılaşan birey, onları yok etme çabasına girer ve şiddet eğilimi baş gösterir. Bu noktada dostluk-kardeşliğin yerini düşmanlık alır.

Bu nedenlerle yabancılaşma sadece sömürülenin sorunu değildir, sömüren

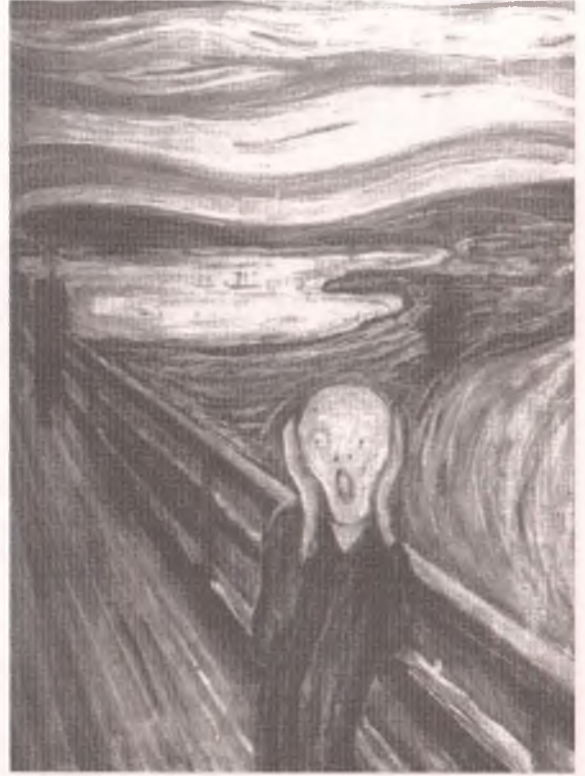
12) Fenichel, O., *Nevrozların Psikoanalitik Teorisi*, Ege Üniversitesi Matbaası, 1974, İzmir, s 29-93.

de aynı kuyuya düşer; hatta komünist toplumlarda bile ciddi bir sorun olmuştur. Bundan dolayı yabancılaşma, günümüz refah toplumlarında yaygın bir psikiyatrik sorun olarak yabancılaşma nevrozuna dönüşmüştür(13). Eski dönem nevrozlarının ana özelliği olan represyon, konversiyon ya da "içgörü" eksikliği yerini amaçsızlık ve hayatın anlamsızlığına bırakmıştır. Refah toplumları derin bir anlamsızlık hissiyatı sorunu ile boğuşmaktadır. İnsanoğlunun bir anlam bulmaya ihtiyacı vardır. İnsanların sağlıklı olabilmeleri için gereken anlamı yakalamalarına yardımcı olacak altruizm, fedakârlık, kendini bir amaca adama, yaratıcılık, keyif alma, kendini gerçekleştirme gibi mekanizmaları hayata geçirme sıkıntıları vardır.

Yaratıcı üretkenlikten çok uzaklaşmış olan günümüz toplumlarında yukarıda belirtilen sebepler dolayısıyla kendine ve çevresine yabancılaşan insanı şiddet sarmalı beklemektedir. Hepimizi dehşete düşüren saldırganlık, cinayet, toplu tecavüz eylemleri, hatta katliam haberlerine maalesef artık çok sık rastlıyoruz. Bu korkunç yok etme eylemlerinde saldırganın aslında saldırdığı nesneyi değil de, farkında olmadan kendi içinde benliği ile bütünleştiremediği için zihninde sürekli rahatsızlık yaratan benlik parçasını yansıtarak yok etmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Saldırganların çoğu, yabancılaşma sorunu nedeniyle saldırı anında karşındakini nesnel olarak değerlendireme yetisini yitirmiş bireylerdir.

Yabancılaşma şiddeti olağanlaştıır ve kendi hayatına yabancılaşan bir insan için başkasının hayatının zerre kadar önemi yoktur. Bu nedenle de yok etme eylemi sıradan bir işleme dönüşür.

Saldırgan aslında, içindeki şeytanı, yani yaratıcı üretkenlikten kopmuş, zayıf, ne kadar güçlü, zengin ve geniş olanağlar içinde görünse de aslında zayıf, çaresiz, başkasının emeğine ve gücüne muhtaç, kendisine yetemeyen zavallı yarattığı yok etmeye çabalamaktadır. 1099'da Tanrı adına Haçlı seferine çıkan Haçlıların Kudüs'ü ele geçirdiklerinde 70.000 Müslüman ve Musevi'yi katletmelerini Tanrı mı emretmişti? Fransa'da 1572'de Paris ve civarında birkaç gün içinde 40.000 Protestan'ı katleden Katolikler Tanrı mı yönetiyordu? Batılı egemenlerin Yugoslavya'yı parçalama savaşında, sosyalist sistemde yemiş insanlar, hatta komşuluk yapmış olanlar bile insanlık tarihinde eşine az rastlanır bir biçimde birbirlerini topluca yok etme, topluca tecavüz etme eylemlerine giriştiler. 21. yüzyılın başında uzay çağını yaşayan gelişmiş Batılı ülkeler, petrolüne göz diktikleri Irak halkına gıda ve ilaç ambargosu uygulayarak 10 yılda Irak'ta 1 milyon çocuğun açlık ve hastalıktan ölmesini seyrettiler. Sayısı artırılabilir tüm bu acı örneklerde (yaşanan soğukkanlı saldırganlıkların kökünde) insanın kendisine ve dış dünyaya yabancılaşmasının sonucunda içinde büyüyen şeytanı dışsallaştırma ve bu şeytanı yok etme yanılgısı yatmaktadır. Saldırganlar, içlerindeki kötüyü yok ettiklerini sanırlar; bu yanılgı, yabancılaşma zemininde insanların usta birer katil olmasına yol açmaktadır. Yakın bir zamanda Kosova'da Arnavutların bulunduğu yerlere Sırp kılığına girerek saldırıda bulunup Arnavutları Sırlara karşı kışkırtma çabasında iken yakalanan Alman gizli servis elemanları, Basra'da El-Kaideci kılığında sivil halka saldırırken suçüstü yakalanıp sonra İngiliz ordusuna teslim edilen İngiliz gizli servis

elemanları ya da 12 Eylül öncesinde bir solcu kahvesi, bir sağcı kahvesi tarayıp halkı birbirine düşürmeye çalışan kim bilir hangi gizli servisin elemanları, Kahramanmaraş, Çorum, Sivas katliamlarının uygulayıcıları, keskin yabancılaşma sürecine sokuldukları bir eğitimden geçmiş olan insanlardır. Evet, yabancılaşma şiddeti olağanlaştıır ve kendi hayatına yabancılaşan bir insan için başkasının hayatının zerre kadar önemi yoktur. Bu nedenle de yok etme eylemi sıradan bir işleme dönüşür.

Yüce değerlerin peşinde koşarak toplumu peşinden sürükleyen kahramanların kalmadığı, yabancılaşmanın pençesine düşerek birbirinin üstüne basıp yükseleceği yanılgısına kapılmış, başkalarına uyguladığı eziyeti, üretilen yapay bin bir kutsal kavram yoluyla kendi vicdanında akladığı yanılgısı ile yaşayan insanlarla dolu günümüz dünyasında şiddet, insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar artmış ve yaygınlaşmış durumdadır. Bu sorunun çözümü de yabancılaşmaya çözüm bulunması ile mümkün olacaktır.

Ülkemizde ve dünyada şiddet

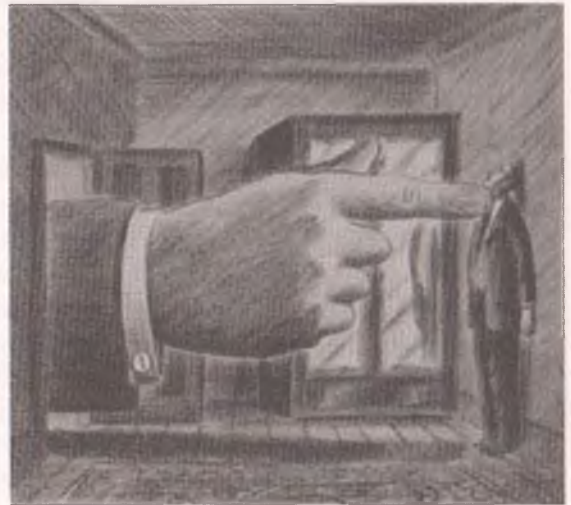
“Öfke”, yerine göre hayat veya yuva kurtarıcı, yerine göre de kaybettirici bir davranış stratejisinden başka bir şey değildir. Fazla biriktirilmeden zemininde ve zamanında öfkenin boşaltılması, süblime edilmesi, en azından entelektüalize edilmesi çok insanidir. Sanat, edebiyat, sporlar, dinler ve benzeri insani, insancıl eğitimlerle ne kadar kendimizi ve çevremizi geliştirirsek, yıkıcı öfkeye de o kadar zor mağlup düşeriz...

Giriş

Gerek bireysel, gerekse kolektif şiddet hem bütün dünyada hem de ülkemizde tırmanış göstermekte. Bunun altında yatan evrimsel, psikolojik, psikiyatrik ve sosyal psikiyatrik unsurları gözden geçirmek isterim. Bütün canlılarda ortak olarak yaşama ve yaşatma, öldürme ve ölme, çoğalma temel itici güçleri vardır ve diğer bütün davranışlar da bunlara indirgenebilir. Yaşama-yaşatma yönünde işleyen temel itici güce “Eros”, ölme-öldürme yönünde işleyene de “Thanatos” ismi verilmiştir. Türün devamı için de, bu iki impetustan (itici güçten) kaynaklanan cinsellik (enerjisi libido) ve saldırganlık (enerjisi destrüdo veya destructo) bütün canlılarda ortaktır. İçgüdü ve dürtü kavramları üzerindeki bazı tartışmalara değinmek istiyorum. Freud eserlerinde Almanca “triebe” kelimesini kullanmış, sonradan diğer lisanslara yapılan tercümelerde kavramsal ve terminolojik tartışmalar doğmuştur. İçgüdü (instinct), tarifi üzere, türün devamını sağlamaya yönelik ve o

türe has, doğuştan mevcut stereotipik eğilimleri ifade eden bir terimdir ve Freud'un da çok etkilendiği Darwin ekolünün kazandırdığı bir kavramdır. Dürtü (drive) ise benzer amaçlara hizmet eden, biyolojik kaynaklı psikik itici güçleri ifade eden bir terimdir. Bu iki kavramın iç içeliği sebebiyle, içgüdüsel dürtüler (instinctual drives) gibi terimlerin halen de kullanıldığını görüyoruz;(1) keza, merkezi sinir sistemindeki (MSS) işlem yolları, yolakları da çok yakındır. Bu da, evrimsel bir perspektiften bakıldığında, en temel adaptif davranış stratejileri olmalarından kaynaklanmaktadır. Gene evrimsel açıdan bakıldığında, nedense

Şiddetin ve saldırganca davranışın ne zaman “normal”, ne zaman “anormal” addedileceği felsefi ve kültürel yönü de olan bir sorunsaldır.

1) Sadock, B.J., Sadock, V.A., (2005), Kaplan & Sadock's Comprehensive Textbook of Psychiatry, 8th Edition, Philadelphia, Lippincott Williams & Wilkins, 715.

sadece bir *Homo sapiens sapiens*'lere özgüymüş zannedilen aşırı saldırganca ve şiddet içeren davranışlara hemen bütün hayvanlar âleminde rastlanmaktadır; mesela her üç yetişkin erkek şempanze-den birisi diğer erkeklerce hunharca dövülerek katledilmektedir.(2),(3) Dolayısıyla, şiddetin ve saldırganca davranışın ne zaman "normal", ne zaman "anormal" addedileceği felsefi ve kültürel yönü de olan bir sorunsaldır; mesela, göğüs göğse savaştaki bir askerin gözünün karar-mış olması adaptifken, bunu sivil hayatta sürdürmesi -post travmatik stres bozukluğunda görüldüğü gibi maladaptiftir.

Evcil hayvanların, tıpkı insanlar gibi, içgüdülerini kontrol etmeyi öğrenebildiklerini biliyoruz. Freud bu temel eğilimlerin evrim yoluyla tevarüs edildiğini kabul etmekle beraber, Jung gibi bir tahlile girmemiştir. Evrim skalasında yükseldikçe, içgüdüsel davranışla öğrenilme yoluyla kazanılan davranış dengesi ikincisi lehine değişmektedir. Gene de, içgüdüsel eğilimlerin tamamen kaybolduğunu söylemek "de facto" mümkün değildir. Bütün hayvanlardan farklı olarak, "kendini aşabilme kapasitesinde, mecburiyetinde, hatta mahkûmiyetinde olan" tek varlık insandır. Bazı kişilik özelliklerinin kalıtsal olduğu bilimsel olarak gösterilmiştir.(4)

Evcil hayvanların, tıpkı insanlar gibi, içgüdülerini kontrol etmeyi öğrenebildiklerini biliyoruz.

Öfkenin (kızgınlık) İngilizce karşılığı "anger".(5) Etimolojik ve semantik açıdan saldırganlıktan (agression) farklı bir seyri olmuş tarih boyunca... Öfkenin manasını bir de İngilizce kamustan öğrenelim (6): "Gerçek veya hayali bir zarar görme sonucunda ortaya çıkan intikam ve cezalandırma itkilerinin de sıklıkla refakat ettiği kuvvetli bir memnuniyetsizlik hissi" deniyor ve diğer akraba kelimelerden (rage, furry gibi çok güçlü öfke) bahsediliyor...

Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü'nde (7) şöyle anlatılmış: Öfke, eski Türkçe. Öpke (karaciğer)'den öfke. Bunun öbge, öyke (hınç, kızlık (Yazarın Notu: herhalde "kızgınlık" olacak) gibi karşılıkları da var. Öpke – öbge – öyke – öfke değişimi, az da olsa, anlam ayrılığına yol açtı. Öyke (öfke), övke (öfke), öyken/öygen (akciğer), "... akciğerdir... Türkte öyken dirler. (Ter. Kam. 3/818)". Öfke'den öfkelenmek, öfkelenmek, öfkeli gibi sözcükler türerken kökte bir anlam değişmesinin varlığı duyulmuyor. Öfkelenme olayında yüzün kızarması, yüze kan yürümesi, gövdenin ısınması karaciğerle bağlantılı sanıldığından öpke/öfke özdeşliği kuruldu. Halk ağzında kızmak sözcüğü de öfkelenmek anlamındadır. Kızmak da yüzün kızışması, kızarması olayıyla, kızan kişinin gövde sıcaklığının yükselmesiyle bağlantılıdır. Öfkeli, öfkelenmek, öfkeli...

"Ajitasyon" ise şiddetli huzursuzluk demektir. Bir teşhis değil, bir durum değerlendirmesidir ve hemen her psikiyatrik hastalıkta görülebilir. Ayrıca, mesela bir dopamin antagonistinin yan etkisi olan akatizi de ajitasyona yol açabilir. Ajite hastaların taşkınlığa (eksitasyon) sürüklenmesi

Bütün hayvanlardan farklı olarak, "kendini aşabilme kapasitesinde, mecburiyetinde, hatta mahkûmiyetinde olan" tek varlık insandır.

ihtimali daima mevcuttur.

Bir de "terör" kelimesinden bahsedelim. Türkçe'ye, Fransızca "terreur" kelimesinden geçmiş olan terör kelimesi Latince kökenli. Latince: "korkudan titreme" veya "titremeye sebep olma". Fransızca Petit Robert Sözlüğü: "Bir toplumda bir grubun halkın direnişini kırmak için yarattığı ortak korku" olarak tanımlanır. Oxford İngilizce Sözlük: "Genellikle siyasi sebeplerle halkın gözünü korkutmak ve halkı yıldırma için dehşet öğesini kullanmak". Türk Dil Kurumu Sözlüğü: "Yıldırma, cana kıyma ve malı yakıp yıkmak, korkutma, tedhiş". Literatürde terör kelimesi bazen şiddet veya siyasi şiddet kavramlarıyla eş anlamlı olarak kullanılmakta. Türkiye'de yıllarca teröre karşılık olarak anarşi kelimesi kullanılmış, son yıllarda bu terk edilerek "terör" kullanılmaya başlanmıştır. "Anarşi" Yunanca kökenli, "başsız, yöneticisiz" demek. İngilizce Sözlük: "Otorite yoksunluktan veya otoritenin ve diğer yönetim mekanizmalarının tanınmamasından doğan düzensizlik durumu". Arapça kökenli "tedhiş" kelimesi de zaman zaman terör anlamında kullanılır: "korku salma, yıldırma"

Konunun evrimsel ve organik yönü

Hayvanlar âleminde müşahade edilen saldırganlığı dört ana grupta toplamak mümkündür. Moyer'in 33 sene önce yaptığı tafsilatlı saldırganlık sınıflaması hâlâ geçerliliğini korumaktadır:(8)

2) Doksat, MK, Savrun, M., (2001) Evrimsel psikiyatriye giriş, *New/Yeni Symposium*; 39: 131-150.

3) Doksat, MK, (2008), *Evrimsel Psikiyatri*, Prof. Dr. Ayhan SONGAR, II. Davranış Fizyolojisi Sempozyum Kitabı, Uğur, M., Balcıoğlu İ., editörler, İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri. Sempozyum Dizisi No: 66, 111-153.

4) Doksat, MK., (2007), *Evrimsel Psikiyatri, Psikiyatri Temel Kitabı*, Köroğlu, E., Güleç, C., editörler. Ankara: HBY Basım Yayın, 733-752.

5) Ayvalık HB, ER NM, Kışlak, ŞT, Erkuş, A. (2000), *Psikoloji Terimleri Sözlüğü*, İngilizce Türkçe, Ankara, Türk Psikologlar Demeği Yayınları.

6) Longman Webster English College Dictionary, (1985), London: Merriam-Webster Inc.

Moyer KE (1976) *The Psychology of Aggression*, London, Harper & Row.

7) Eyuboğlu, İZ., (1995), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş Üçüncü Basım, İstanbul, Sosyal Yayınlar.

8) Moyer KE (1976) *The Psychology of Aggression*, London, Harper & Row.

Tip	Ortaya çıkaran Uyarıcı	Şekil
Avcı	Doğal av	Etkili, pek az affektif ifade
Territorial	Yaşama alanında sınır ihlali	—
Erkekler arası (rekabete dayalı)	Rakip erkek	Törenselleştirilmiş davranışlar
Korkuyla oluşan	Tehdit	Otonom reaksiyonlar, savunmaya yönelik davranışlar
Maternal (koruyucu)	Tedirginlik çağrıları, yavruya yönelik tehdit	Başlangıçta çatışmayı önleyici çabalar
Huzursuzluk (irritabl)	Engellenme, mahrumiyet, acı çekme	Hiperaktivite, affektif ifade bol
Enstümental	—	—

Dikkat edilecek olursa, bütün bu saldırganlık tipleri insan davranışlarında da mevcuttur; hele sonuncusu, oldukça bize hastır. Diğer hayvanlarda rekabet önemli bir seleksiyon faktörüken, bu rolünü insanda da koruduğu aşikârdır. İnsanlığın ilk dönemlerinde de saldırganlık, küçük grupların diğer gruplardan kendilerini korumaya yönelik pratik ihtiyaçlara hizmet etmekteydi (evrimsel teleolojiye uygundu).

Ancak, pratik ihtiyaçlara hizmet eden saldırganlığın ve onun yarattığı öfkenin, bugün insanlığın tümünü ortadan kaldırmaya yönelik davranış kalıbı haline geldiği de söylenebilir (Nazizm'in uygulamaları, Afrika'da, Kıbrıs'ta, Bosna'da, Makedonya'da ve Ortadoğu'da yaşananlar hazin birer örnektir, evrimsel teleolojiye uygun değildir) ki, bu dahi tartışılabilir.

En temel iki içgüdüsel dürtünün adeta bir sentezi olan "öfke", yerine göre hayat veya yuva kurtarıcı, yerine göre de kaybettirici bir davranış stratejisinden başka bir şey değildir. Fazla biriktirilmenden zemininde ve zamanında öfkenin boşaltılması, süblime edilmesi, en azından entelektüalize edilmesi çok insani-dir. Aksi halde, bastırılan ve yansıtılan öfkenin sadece tahripkâr yönü olur ve evrimsel-işlevsel bir değeri kalmaz. Sa-

nat, edebiyat, sporlar, dinler ve benzeri insani, insancıl eğitimlerle ne kadar kendimizi ve çevremizi geliştirirsek, yıkıcı öfkeye de o kadar zor mağlup düşeriz...

Konunun psikolojik yönü

Çeşitli içgüdü teorileri öne sürülmüşse de, evrimsel perspektif zaten bunları kapsamaktadır.

Başını Albert Bandura'nın (9),(10) ortaya koyduğu Sosyal Öğrenme Teorisi'ne göre ise şiddet ve saldırganlık tamamen öğrenilmiş davranış örüntülerinden ibarettir. Edimsel (operant) şartlanma ile gıda veya oyuncak gibi bir şeyi elde etmek için saldırganca davranıp başaran ve taltife ulaşan hayvan veya insan bunu itiyat haline getirecektir. Bunu görüp de sosyal rol halinde ve/veya benimseyerek özdeşleşen diğer bireyler de bunu tatbik ederek, diğerlerinin davran-

En temel iki içgüdüsel dürtünün adeta bir sentezi olan "öfke", yerine göre hayat veya yuva kurtarıcı, yerine göre de kaybettirici bir davranış stratejisinden başka bir şey değildir.

nişlerini pekiştirirler.

Bütün indirgeyici teoriler gibi, bu teori de her şeyi izah edememektedir; çünkü saldırganlıkla ve şiddetle ilgili beyin modülleri olmasa, istediğiniz kadar öğrenin, bunu eyleme dökemezsiniz. Gene de bazı türlerde, ilginçtir ki insana en yakın tür olan Bonobo şempanzelerinde saldırganlık sıfıra yakındır; çünkü her şeyi seks yaparak çözerler. Biz insan türünde sapkınlık addedilen her türlü cinsel eylem onlarda normaldir (bu sebeple de hayvanat bahçelerine koymazlar) ama bir tek şey hariç: Anne Bonobo, erkek evladının yaklaşmasına müsaade etmez; yani fücür yasağı daha bu aşamada başlar. Bu konuda ayrıntılı ve güvenilir bilgiye (http://en.wikipedia.org/wiki/Bonobo_Chimpanzee) adresinden ulaşılabilir.

Dinamik psikoloji açısından birkaç kavrama değinebiliriz: Bastırılan (represe veya refule edilen) öfke, biriken öfke ve yansıyan öfke. Öfkesini şu veya bu sebeple yerinde veya dozunda ortaya dökemeyen, biriktiren bireylerin veya toplumların bunları alakasız sahalarda boşaltmaları demektir. Patronuna kızan, parasızlıktan bunalan veya arkadaşlarınınca hor görülen erkek, eve gelince karısını sudan bir bahaneyle tartaklar. Kocasına anlatamadığı, sergileyemediği öfkesini çocuğunu döverecek boşaltan anne, yaşadıkları çeşitli sosyal ve maddi sıkıntıları ilk gittikleri spor müsabakasından sonra bireysel veya kitlesel olarak "ötekiler" üzerinden kusan fanatikler...

Cehalet de çok büyük bir besi yeridir öfkenin birikip büyümesi için! Gelişmiş, rafine ve sofistike tatmin vasıtaları olmayan, sanat, edebiyat, spor gibi süblimasyon veya entelektüalizasyon mekanizmalarını kullanmak için asgari görgü, eğitim ve öğretimden mahrum kalanlar için bu sonuç kaçınılmazdır: En çığ cinsel ve saldırganca eylemleriyle libidolarını boşaltırlar.

Bir de buna televizyonlarda, sinemalarda seyrettikleri mübalağalı mafya film-

9) Bandura, A., (1973), *Aggression, A social learning analysis*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

10) Bandura, A., (1977), *Social learning theory*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

leri, etnik, erotik ve ekonomik kışkırtıcı özdeşleşme-benimseme figürleri gibi olmaya gayret ederek, Sosyal Öğrenme Teorisi'yle de akraba halde, anti sosyalleşecek veya sınırda kişilik özellikleri geliştireceklerdir.

Memleketimizde uzun senelerdir bu konuda büyük medyanın nasıl da büyük bir sorumsuzluk içerisinde davrandığını, tamamen bilinçli bir şekilde her türlü provokatif ve ahlaki, manevi değerleri ayaklar altına alan yahut sömüren yayınlar yapıldığını görmekteyiz. Bilhassa bir toplumun temel atomu olan aile kurumu dahi "kim kimi seçecek" yarışmalarıyla ayaklar altına alınmaktadır!

Çocukluk çağında şiddete, tacize veya ihmale maruz kalanlarda yetişkin hayatta saldırganlık görülmesi adeta bir kuraldır.

Konunun psikiyatrik yönü

Bazı psikiyatrik hastalıkların saldırganca davranış ve öfkeyle sergilenebildikleri bilinmektedir:

- Saldırganca davranışa yol açabilecek zihinsel bozuklukların tıbbi sebepleri (özet).(11)

- Genel tıbbi bir duruma bağlı olarak gelişen zihinsel bozukluklar.

- Deliryum, demans, amnestik ve diğer kognitif bozukluklar.

- Şizofreni ve diğer psikotik bozukluklar.

- Duygudurum bozuklukları.
- Anksiyete bozuklukları.
- Uyku bozuklukları.
- Genel tıbbi bir duruma bağlı olarak gelişen katatonik bozukluk.
- Genel bir tıbbi duruma bağlı olarak gelişen kişilik değişikliği (örneğin duygusal oynaklık, dezinhibisyon, saldırganlık, apati veya paranoya).
- Bilhassa katatonik eksitasyona dikkat edilmelidir.

Özel durumlar

- Merkezi sinir sistemi bozuklukları (HIV enfeksiyonu ve diğer kafa içi enfeksiyonları), tümörler, nörodejeneratif bozukluklar (Huntington hastalığı, Wilson hastalığı, multipl skleroz gibi) ve beyin damar hastalıkları.

- İktal (nöbet geçirilen) dönemde ortaya çıkabilen epilepsiyle ilişkili saldırganlık (amaçsızca ve stereotipik davranışlar şeklinde ortaya çıkar), nöbet sonrası saldırganlık (sıklıkla deliryuma bağlıdır), nöbetler arası dönemde saldırganlık.

- Travmatik beyin hasarı.

- Sistemik bozukluklar (elektrolit anormallikleri, hipoksi, üremi, metabolik anormallikler-(Cushing hastalığına ikincil), enfeksiyonlar, otoimmün bozukluklar- (SLE, porfiriya), toksinler.

- Maddeyle ilişkili bozukluklar (örneğin alkolle, amfetaminler, kafein, esrar, kokain, hallüsinojenler, inhalanlar, nikotin, morfin türevleri, PCP, sedatif/hipnotikler ve anksiyolitik kullanımıyla ilişkili).

- Madde bağımlılığı, zehirlenmesi, yoksunluğu, madde kullanımıyla tetiklenen zihinsel bozukluklar.

Konunun sosyal psikiyatrik yönü

Memetik biliminin kurucusu Richard

Memetik, "Bencil Gen" kitabının yazarı Richard Dawkins tarafından 1976'da kültürel genetik, yani "memlerin çoğalmasını, yayılmasını ve evrimini teorik ve ampirik olarak inceleyen bilim" anlamında kullanılmıştır.

Dawkins, bazı dini, ideolojik ve benzeri sosyal kurumların nasıl yayıldıklarını ortaya koymuştur. (<http://en.wikipedia.org/wiki/Memetics> adresinden tetkik edilebilir.)

Alman evrimsel biyoloğu 1904'deki *Die Mnemische Empfindungen in ihren Beziehungen zu den Originalenempfindungen* isimli eserinin 1921'de İngilizceye tercümesinde Mneme olarak kullanılmış. Memetik (İng. memetics) ise, genetik teriminden mülhem olarak "Bencil Gen" kitabının yazarı Richard Dawkins tarafından 1976'da kültürel genetik, yani "memlerin çoğalmasını, yayılmasını ve evrimini teorik ve ampirik olarak inceleyen bilim" anlamında kullanılmıştır. Bir kişinin hafızasında tutulan ve başka birisine de kopyalanabilen bilgi örüntüsüne mem (İng. Meme) denir. Memler adeta zihinsel virüslerdir ve genellikle çok ko-

İngiliz evrim biyoloğu Richard DAWKINS.

11) Gross, AF., Sanders, KM, (2008), Aggression and Violence, Stern TA, Rosenbaum JF, Fava, M, Biederman, J., Rauch SL., editors, Massachusetts General Hospital Comprehensive Clinical Psychiatry. Philadelphia, MOSBY Elsevier, 895-905.

lay bulaşırlar; yeter ki intikal edecekleri vasatın bağışıklığı (direnci) çok güçlü olmasın!

Memler bir şahıstan öbürüne taşınabilen kognitif veya davranışsal örüntüler olduğuna, nakledilen kişi de bunu taşımaya devam edeceğine göre, bu taşınmaya replikasyon, taşıyana da taşıyıcı denebilir. Memlerin bu kendini replike etmesi ve gittikçe büyüyen bir grup ferde yayılması da, o memi tıpkı bir gen gibi replikatör haline getirir.

Dawkins, şu üç özelliğin başarılı bir replikatörde bulunduğu dikkat çeker: 1) Kopyalama sadakati

(copying-fidelity): Kopya ne kadar aslına sadıksa, pek çok kopyalanmadan sonra da o kadar ilk örüntüsünü koruyacaktır. Fotokopiden yapılan fotokopiler gittikçe kalitesini yitirir. 2) Bereketlilik (fecundity): Kopyalanma ne kadar süratli olursa, replikatör de o kadar çok yayılacaktır. Bir endüstriyel basımevinin yapacağı yayın ofisteki baskı makinesinden çok daha velut olacaktır. 3) Uzun ömürlülük (longevity): Replike olan bir örüntü ne kadar uzun ömürlü olursa, o kadar çok kopyası yapılabilir. Camdaki buğu üzerine yazılanların hızla kaybolacağı, fotoğrafı çekilenlerin ise baki kalacağı gibi.

Gen ve mem farkları: Genler sadece ebeveyninden çocuğa taşınabilirken (vertikal transmisyon), memler herhangi iki veya fazla kişi arasında taşınabilir (horizontal transmisyon veya çoğul ebeveynlik). Genlerin nakli için bir nesle gerek varken, memlerin replikasyonu sadece dakikalar zarfında gerçekleşebilir. Buna karşılık, memlerin kopyalanma sadakatleri genellikle genlerinkinden çok daha düşüktür. Bir hikayenin kişiden kişiye yayılırken aldığı son hal orijinalinden çok çok farklı olabilir (kulaktan kulağa oyunundaki gibi). Bu farklılık aslında kültürel

örüntülerin DNA yapılanmasından büyük farkını da gösterir: Memlerin evriminin araştırılıp modellenmesi çok daha güçtür; ama genler keşfedilmeden önce de genetik bilimi vardı. Bunun hayvanlar

Tufts Üniversitesi'nden filozof Daniel DENNET.

âlemindeki tipik örnekleri arasında kuş şarkılarının ekserisi, avlanma yöntemlerinin ve araçların kullanımının toplumsal gruplar arasında yayılması sayılabilir. İnsanlar âleminde ise hemen bütün kültürel entiteler mem olarak telakki edilebilir: dinler, lisan, modalar, şarkılar, teknikler, bilimsel teoriler ve kavramlar, gelenekler, görenekler vs. Memetik yayılma süratli ve bol mutasyondur. Memetik mutasyonların çoğu, genetik olanların ak-

sine, işlevsel ve adaptiftir. Bu adaptasyonlar da gâh Darviniyen, gâh Lamarckiye olabilir. İnsan kültürünün diverjansı ve konverjansını, keza "akıl hastalıklarının" yani maladaptif davranış örüntülerinin (maladaptif memetik organizasyonların) takip ve tespitinde de memetik çok işe yarayabilir.

Tufts Üniversitesi'nden filozof Daniel Dennet, 1992'de yazdığı "Bilinçli Olarak İzah Edilme" makalesinde mem kavra-

Tufts Üniversitesi'nden filozof Daniel Dennet, 1992'de yazdığı "Bilinçli Olarak İzah Edilme" makalesinde mem kavramını zihin teorisinde önemli bir yere oturttu.

mini zihin teorisinde önemli bir yere oturttu. R. Dawkins, 1993'de yazdığı "Zihnin Virüsleri" makalesinde memetiği dini inanç fenomenini ve organize dinlerin muhtelif özelliklerini izah etmek için kullandı. 1996'da, ondan habersiz olarak, Richard Brodie ve Aaron Lynch dünyadaki bütün kültürel gelişimleri memetik ile izah ettiler. 1999'da İngiltere'den psikolog Susan Blackmore, *Mem Makinası* kitabıyla lisanın ve kendiliğin gelişmesinde memlerin önemini vurguladı. Memin tarifi ve beyindeki karşılığının gösterilememesi memetikçileri "eksternalistçiler" ve "internalistler" diye ikiye ayırdı. Aunger tarafından editörlüğü yapılan ve Dennett'in önsözünü yazdığı *Darwinizing Culture: The Status of Memetics as a Science* kitabı 2000'de yayımlandı. Susan Blackmore büyük gruplar halindeki mem komplekslerine mempleksler adını taktı. Memetik yerine memoloji (memeology) teklif edildi. Memoid terimi defektif alt kültür için kullanıldı. Bir memmin bilgi muhtevasına memotip dendi. Birbirini destekleyecek veya simbiyoz gerecek şekilde evrimleşip gelişen memler topluluğuna mem kompleksi (meme-complex) veya mempleks (memeplex) dendi. Mesela, dinlerin ortaya çıkışı böyle izah edildi.

Memetik birikim (cumulation) tıpkı genetik havuzun yeterince dolunca taşması ve yeni bir türün ortaya çıkmasına yol açması gibiydi. Memetik evrimsel sıçramalar da şizotipal veya şizofren bir bireyin karizmasıyla kalabalıklaşan grubu bölüp inananlarıyla beraber ayrılmasına ve yeni bir kültür- din doğmasına yol açıyordu. Bu sayede kültürel

farklılıklar, dinler ve kavimler oluştu. Evrimsel jargonda iyi-faydalı/kötü-faydasız kavramlarının karşılığı işlevsel olan ve olmayandır. Kültürel evrim arenasında ayakta kalanlar işlevseldir. Bunlar da diğer kâmlığı, sağlıklı bağlanmaları, toplumsal hiyerarşiyi adilane kuran memleklekslerdir. Aksine gelişenler patolojik memetik mutasyonlardır (kültürel neoplazmlar yani kanserler, tümörler).

Günümüzde "Memetik Havuz" çok kirlendi. Yeni mutasyonlar neoplastik ve tahripkâr.

Göçler, savaşlar, açlık ve sefalet, emperyalizmin bitmek tükenmek bilmez iştahı yüzünden sınırda (borderline) ve antisosyal kişilik bozukluğu, her türlü psikiyatrik ve bedensel hastalık patlaması yaşanmaktadır...

Antineoplastik tedavi şart! Bunu kim ve nasıl yapacak? Hepimiz bu sorunun cevabını araştırmalıyız. Çünkü türümüz ve gezegenimiz elden gidiyor. Psikopatolojiler çok arttı.

Epilog

İnançlar, yani sevgi, saygı, aidiyet-mensubiyet, kendini aşma/ego idealini gerçekleştirme şartlı reflekslerdir...

Şartlı Reflekslerin Özellikleri: Pekleştirilmeye muhtaçtırlar (reinforcement). Yoksa zamanla sönerler (extinction). Dehşet, şiddetli korku ve terör gibi olumsuz yaşantılar, temel güvenlik duygusunu berhava ederek, şartlı refleksleri sü-

ratle silerler. Propaganda ile yeni ve istenmeyen şartlı refleksler kolayca yerleşebilir.

Türkiye'nin Başlıca Zorlayıcıları (Stresörleri): Demokrasiyi hâlâ hazmedemeyen toplumsal yapımız (cehalet, feodalite), etnosentrizm, göç, ekonomik kriz, üst üste yaşanan ve yaşanacak depremler, dahili ve harici bedhahlar (artan Arabizm ve unutturulmak için her şey yapılan Atatürk İlke ve İnkılapları), etnik terör, dinci terör, yasa dışı solun ve sağın terörü...

Türkiye'nin Toplumsal Tutkalı: 100 kûsur etnik, daha da fazla dinsel grubun iç içeliği, 1000 kûsur senelik beraber yaşayabilme alışkanlığı; kaderde, kederde ortaklık ve merkezi idareye (devlete) güvenme duygusu, Bir şartlı refleksler manzumesidir... Hiç bir gelişmiş ülkenin TV'lerinde Türkiye'deki gibi şiddet, vahşet ve intihar sahnelerine yer verilmemektedir. Bizde ise, hele bazı kanallar, hiçbir şey bulamazlarsa, "arşiv" veya "canlandırma" diye defalarca insanları terörize etmektedir. İkiz Kule saldırılarından sonra ABD'nin izlediği milli yayın politikası dikkat çekicidir. Şiddetin defaten gösterilmesi teröristlerin ekmeğine yağ sürer; metakomünikatif açıdan, zımnên, terörün propagandasını yapar; aynı şey intihar haberleri için de geçerlidir; bir yandan da muhtelif mihrakların beyin yıkama taktikleri bu sayede daha başarı kazanmaktadır! Bu tür yayınların şiddeti

ve intiharı artırdığı defaten ispatlanmıştır. Depresyona, post travmatik stres bozukluğu ve diğer psikiyatrik hastalıklara yol açar. Bütün intiharların % 50 ilâ % 70'inin altında duygudurumu bozuklukları yatar. Depresyonda intihar riskinin genel popülasyondan 30 kat fazladır. İntihar girişimlerinin % 25'inin tekrarlandığı ve bunların da % 30'unun ölümle sonuçlandığı bilinmektedir. Akut ve kronik intiharlar vardır...

Düzeysiz Tartışma Programları: Kötü benimseme-özdeşleşme nesneleri oluşturmaktadır; toplumumuza tartışmayı değil kavga etmeyi, uzlaşmayı değil sekteleşmeyi aşılamaktadır; radikal bazı kanallarda daha seviyeli yayınlar yapıldığı için, güzellik arayışı içerisinde olan kitleler buralara ve onların propaganda-larına itilmektedir.

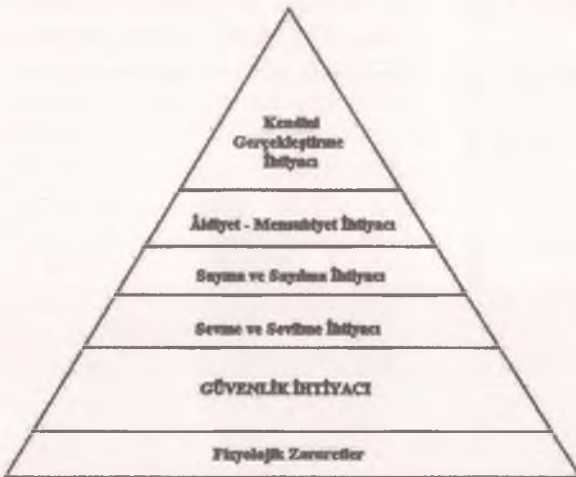
Medya Terörünün Sonuçları: Hatalı bilgilendirme (misenformasyon), bilgisizleştirme (dezenformasyon); kentin köyleşmesine, akültürasyona hizmet; kimlik kaybını (anomi) ve yabancılaşmayı körükleme (alienasyon); kültürel ve sosyal entropiyi artırma (dezentegrasyon); kültürel yok oluş ve siliniş (asimilasyon); toplumun birbirine sebebin dahi bilmeden düşman olan yüzlerce sektör potansiyel bombalar haline sokulması...

Ne yapmalı?

Kendi etiğini otokontrolle kurması için, kötü yayın yapan medya ileri gelenlerinin ikaz edilmesi; seviyeli ve cazip eğitim programlarının mecburi hale getirilmesi; topyekûn eğitim seferberliği hamlesi başlatmak; yasal ve caydırıcı yaptırımlar uygulamak.

Kim Yapacak?

Seviyesizliği artık herkesi yıldırان s-yasi kadroların yerine bir Milli Mutabakat Hükümeti kurularak, acilen ne gerekiyorsa onların yapılması tek çıkış yolumuzdur.

Abraham Maslov'un ihtiyaçlar hiyerarşisi

Yoğun bir çalışmanın kısa bir özeti:

Mardin saha araştırmasına dair ön değerlendirme raporu

Türkiye'nin güneydoğusunun Mardin özelinde üretim biçimi ve mülkiyet ilişkilerine yani temel üretim biçimi olan tarımda temel üretim aracı olarak kullanılan toprak üzerindeki mülkiyet türünün halen feodal aile mülkiyeti olduğunu söylemek mümkündür.

Kavramsal çerçeve ve metodoloji

Bu çalışmada takip ettiğim akıl yürütme tarzı hipotetik-dedüktif akıl yürütme tarzı olmuştur. Bilge Köyü katliamı üzerine yaptığım ön araştırma benim için kaba gözlem ve asıl araştırma için kavramsal çerçeve geliştirmeme ve gerçeklik hakkında bulmacalar oluşturmama katkıda bulunmuştur. Bilge Köyü araştırması, kafamda bir takım soruların ve kavramsal açıklama modellerinin gelişmesine saik olmuştur.

Güneydoğu bölgesi benim için oldukça yeni bir araştırma sahası oldu. Ve neredeyse 20 yıldır öğrendiğim sosyolojik kuramları ve metodolojik bilgi mi farklı bir alanda uygulama ve test etme fırsatını buldum. Batıda sosyoloji sivil toplum ile daima

devlet arasına bir mesafe koyar; çünkü Batı toplumu ekonomi ve piyasa temelli-dir. Ancak bizde toplum siyaseten ve siyasi alanda kuruludur bu yüzden siyasi alanın örgüt biçimi olan devletin Türkiye'nin özellikle bu kadar az gelişmiş bir bölgesinde insanların yerel dinamiklerden özgürleşmesi için elzem olduğunu ben bu araştırmalarım sırasında somut olarak fark ettim. Demokrasi ve liberalizmin temel sayılıklarını paylaşmama rağmen, bu kadar çok insan hakkının hiçe sayıldığı, insanın öncelikle yeri geldiğinde kendi aile ve akrabalarının saldırılarından korunması için en asgari güvenlik sorununun halli için devletin kaçınılmaz

Devletin Türkiye'nin özellikle bu kadar az gelişmiş bir bölgesinde insanların yerel dinamiklerden özgürleşmesi için elzem olduğunu ben bu araştırmalarım sırasında somut olarak fark ettim.

binaen grup dışına karşı dayanışmanın içerde yarattığı husumetleri açıklamak için de doktora tezimde hocam Nilgün Çelebi'nin ufuk açıcı telkinleri ile geliştirdiğim öznelik ve nesnelik arasındaki diyalektik ilişkiyi hem kuramsal olarak kullandım (doğal bir biçimde yani olması gerektiği bi-

misyonu, bölgede devletin modernleşmedeki elzem rolünü bir kez daha artırmaktadır. Türkiye'de asker ve bürokratlardan kurulu yönetici elit, Türk socius'unu modernleştirme misyonu ile Tanzimat'tan beri ciddi bir çaba içindedir. Türkiye'nin batısı bu süreçte modern bir sivil toplumu geliştirebilmiştir ve devletin demokrasi üzerindeki vesayeti artık sorunlaştırılırken aynı durum asla güneydoğu için geçerli değildir.

Bilge Köyü araştırması, öncelikle Türkiye'nin bu bölgesinde devlet ve toplum ilişkilerinin farklılığını gösterdi. Ayrıca benim için, sosyolojide holistik-bütünsel kuramların kapalı toplumlar için açıklayıcı değeri bir kez daha gözler önüne serildi. Holistik kuramlar bireyi toplum önünde pasifleştirir. Bu kuramsal yaklaşımlar ancak gene bireyin toplum karşısında ikincilleştiği kapalı toplumlar için açıklayıcı olabilir. Önce ontoloji sonra metodoloji düsturuna şunu eklemeliyiz: Ontolojiden önce onto'nun yani toplumsal gerçekliğin kendisi gelmeli ve bu ele aldığımız gerçekliğe uygun ontolojik kuramı bilerek seçmeliyiz. Bilge Köyü çalışmasında yapısalcılık bu açıdan benim için velut oldu.

Proje için de kuramsal yaklaşım olarak Marks'ın feodal aile mülkiyet ilişkisi, Durkheim'in ceza evriminin iki kanununu ve kolektif bilinç ve atasözleri arasında kurduğu bağı surveyde pratiğe geçirdim daha doğrusu operasyonelleştirdim. Ayrıca bu sosyolojik kuramsal yaklaşıma

çimde) hem de bu kuramın yansıdığı survey'de operasyonelleştirdim. Bir bilimsel çalışmanın ele aldığı gerçeklik ile bu gerçekliği açıklamak için kullandığı kuramı ve uygulaması birbirleri ile tutarlı olmalıdır; bu tutarlılığı sağlamanın bilinci ile hareket ettim. Araştırmada temel olarak yoğunlaştığım (ve araştırma sorusu): aile içi ve akrabalar arası çatışma ile toplumsal yapı ve kültür arasındaki ilişkinin neliğidir. Burada temel sayıtlım, insana ve insan-grup-kültür ilişkisine dairdir. Öncelikle insanın içinde hem özne olma, kendini ifade etme hem de güvenlik arayışı nedeniyle topluluğa ait olma ihtiyaçlarının var olduğunu kabul ettim. Bu hal sosyal düşüncenin genel tarihine yayılmıştır; ancak bunu kristalize eden Freud ve öncesinde Rousseau olmuştur. 80 sonrası gelişen yeni işlevselci kuramlar da bu diyalektik zıtlığa dikkat çekmektedir ve buna artık "kararsızlık" adını ver-

mektedirler. İnsanoğlu en bağımlı olduğuna karşı en fazla nefret geliştirir. Çünkü içindeki özgür olma istemine kaçmadığı için, bu insanlar ve kurumlar tehdit oluşturmaktadır. Bölgede kan bağı esaslı bir toplumsal dayanışma tipi görüldüğüne göre, bu toplum mekanik toplumdur. Bu dayanışma, insanı grup içinde alabildiğine sarmakta, kuşatmaktadır. Nereye bakılsa bir akraba ile burun buruna gelmektedir. Güvenliği için onlara muhtaçtır; ama bu bağımlılık aynı zamanda husumetlere de neden olabilmektedir. Husumet kavramı sosyolojik olarak yeniden tanımlanmalıydı. Üstelik toplumsal yapının bu şekilde dolayımı olarak içte nasıl şiddeti var kıldığı da kuramla açıklanmalıdır.

Survey'in örnekleme, Mardin'in tüm ilçelerinden ve kapsam içine alınan bu ilçelere bağlı 15 köyden alınarak oluşturulmuştur. Toplam evrenden % 5 hata payı ile 384 olarak hesaplanan örneklem, kayıp verileri göz önüne alarak ve araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için 636 sayısına ulaştırılmıştır. Survey uygulaması toplam nüfusun, ilçelerin merkez ve köy nüfuslarına orantılandırılarak ve tüm ilçelerin mahallelerine kadar indirgenerek -taramanın sağlıklı olmasına büyük özen gösterilerek- yapılmıştır. Bu özeni sağlayan doktora öğrencim Ayşegül Sili'ye müteşekkirim. Evren örneklem orantılamasını yapmakta bana yardımcı olan Arş. Gör. Dilek Polat arkadaşına da her zamanki gibi minnettarım.

Araştırmada üç temel veri seti oluşturulmuştur: Öncelikle şiddet ve kültür ilişkisini açıklamak için kullandığımız kuramsal yaklaşımı operasyonelleştirerek sınanmasını sağlamak üzere bir anket yani survey uygulaması yapılmıştır. Bundan başka aile ve akrabalar arası husumeti olan on ilçeye bağlı 15 köye benim bizatihi uyguladığım monografiler ve derinlemesine görüşmeler ve temel kuramsal tezimiz olan ve şiddet ile feodal aile mülkiyet ilişkilerini dayandırdığımız resmi kayıt ve bu konuda görevli bürokratlar ile yapılan görüşmeler, üçün-

Bilge Köyü katliamı üzerine yaptığım ön araştırma benim için kaba gözlem ve asıl araştırma için kavramsal çerçeve geliştirmeme ve gerçeklik hakkında bulmacalar oluşturmama katkıda bulunmuştur.

cü veri setini oluşturmuştur.

Özellikle Mardin Tarım İl Müdürümüz Beşir beyefendi ile yapılan görüşme önemli olmuştur. Görünüşte parçalanmış gibi görünen toprak üzerindeki feodal aile mülkiyetinin kullanım hakkının erkek kardeşler tarafından sadece birisine aktarılması, aile mülkiyetinin pratikte parçalanmasının önüne geçmekte ve sonuçta birey üzerinde ailenin baskısını artırıcı etkisi devam etmektedir. Bununla birlikte köylerde yaptığım monografi ve derin görüşmelerde de aile mülkiyetinin korunduğu dikkat çekmektedir.

Türkiye'nin güneydoğusunun Mardin özelinde üretim biçimi ve mülkiyet ilişkilerine yani temel üretim biçimi olan tarımda temel üretim aracı olarak kullanılan toprak üzerindeki mülkiyet türünün halen feodal aile mülkiyeti olduğunu söylemek mümkündür. Kanunlarımız bireysel veraset hakkı tanırken ve kâğıt üzerinde tapular ayrı olmasına rağmen, erkek kardeşler toprak üzerindeki kullanım haklarını büyük olana devretmektedirler.

Bununla beraber, kız çocuklarına değersiz oldukları için değil, gene bu aile mülkiyet türünden ötürü miras verilmediği de anlaşılmıştır. Yenilmez Köyü muhtarına bu konudaki açıklamaları için müteşekkirim. Muhtar, görüşme esnasında, "Neden kızıma miras vereyim ki ben onu kardeşimin oğluna verdim; aramızda ayrı gayrı yok ki!" demiştir. Kız çocukları amca oğluna verildiği ve erkek kardeşler arasında mal ayrımı pratikte olmadığı için, kızlara miras gereksiz hale gelmiştir. Gene bölgede, kız çocukları değersiz değildir; çünkü onlar amca oğulları olmazsa farklı sülaleler ile akrabalık bağı kurmak için evlendirildiği için, akrabalık ilişkilerini kuvvetlendirerek önemli bir misyona sahiptirler. Bu konuda Üç Kavak Köyü İlköğretim Okulu Müdürü kısa bir formül ortaya atmıştır:

"Erkek çocukları ailenin fizik gücünü, kız çocukları ise akraba sayısını artırır."

Verilerin yorumlanması

Bu araştırmada kurduğum bu entelektüel bulmacaları çözmek için önerim, belirli bir formül üzere ilerler. Buna göre, kan bağına dayalı kapalı topluluk (ki burada kast edilen köy topluluğu olan akraba gruplarıdır), kendi içlerinde bir boyutu ile feodal aile mülkiyet ilişkilerini korumak üzere geliştirdikleri endogamik-içten evlilik ve farklı sülalelerin kız alıp vermeler ile geliştirdikleri hısım-akraba ilişkileri ile nihai olarak amaçladıkları dışa karşı güçlü ve caydırıcı olma ve bu şekilde kendi kapalı topluluğunun güvenliğini sağlama istemlerine bağlı olarak grup içinde bireyi nesneleştirmektedir. Topluluk, kan bağı ile bağlı tek bir organizma olarak hareket etmektedir. Bireyin bastırılan özne yanı içerde husumet, çekemezlilik, kıskançlık gibi duygusal, aşırı negatif patlamaları tetiklemektedir. Birey kendini ifade etme, kendi çıkarının topluluğa karşı peşinde koşma arzularını ancak geleneğin bir şekilde üstü örtülü görmezden gelerek onayladığı anti değersel davranış kalıpları ile gerçekleştirebilmektedir. Çünkü, topluluk bireyden tamamen kendini topluluğa hasretmesini beklediği için, onun kendi öznelik yanını ifade edebileceği meşru yolları kapamakta ve bu da bireyde öfke ve nefret ve kin birikmesine neden olmaktadır. Sonuç ise, aile ve akrabalar

İnsanoğlu en bağımlı olduğuna karşı en fazla nefret geliştirir. Çünkü içindeki özgür olma istemine kaçamadığı için, bu insanlar ve kurumlar tehdit oluşturmaktadır.

arası içsel çatışmalardır. Bu kuramsal açıklama survey'de, akrabalık ve aile ilişkilerinin bu iki yanlılığını vurgulayan atasözleri ile sınanmış ve görülmüştür ki "Kardeş kardeşi hem bıçaklar hem kucaklar." atasözüne katılımcılar % 55,5, "Akrep etmez akrabanın ettiğini..." atasözüne katılımcılar % 60, "Et tırnaktan ayrılmaz." atasözüne katılımcılar % 94,5 oranında "Katılıyorum" diyerek onay vermişlerdir.

Bu kan bağına yoğunluğu ve bireyin organizma olan topluluğun canlı bir hücre olması, kan davalarının ardındaki nedene de işaret etmektedir. Canlı bir beden olan topluluk, kendine ait bir hücre eksildiğinde karşı taraftan da bir hücre eksilterek durumu eşitlemenin yoluna gitmektedir. Bu hipotezimizi, "Cana can, dişe diş, göze göz!" atasözü ile sınıadık ve anketimizi cevaplandıranların % 36,8'i bu söze "Katılıyorum" diyerek onay verdiler.

Köy monografilerinde aile ve akrabalık sistemlerine odaklanılmıştır. Ve ilginç bir biçimde aralarında kan davası ve husumet olan örneklerdeki 15 köy-akraba topluluğunun Çelebi ailesine benzer özellikler sergilediği görülmüştür: Öncelikle ataerkil akraba sisteminin bir getirisi olarak erkek tarafı kız-ana-dayı tarafına karşı saldırgandır. Zayıf taraf daha saldırgandır ve kan davalarında dış göçe zorlama vardır; ancak sorun giderilmektedir. Çünkü taraflar-

dan biri başka köye, örneğin Üç Kavak'tan Salih ve Yenilmez Köyü'ne gidenler kendi aralarında tekrar kapışmaktalar ve çatışan taraflar köyün iki uç mahallesinde konumlanmaktadırlar. Ancak -daha az görülmekle beraber- Salih Köyü'nde olduğu gibi, aynı mahallede kapışmak için fırsat bekler konumda beraber de oturabilmektedirler. Kan davalarının çıkış nedeni, feodal üretim biçiminin temel üretim araçları olan toprak, kadın, hayvan ve su mülkiyetine dairdir. Kan davasında, taraflar arasında nüfus ve maddi zenginlik açısından bir denklik varsa sulh olabilmektedir. Kan davalı topluluklar arasında öldürülen canların topluluk içinde eşit statüde olması gerekmektedir; eğer alınan can ile verilen can eşit değilse denklik sağlanmamakta ve dava uzamaktadır.

Bütün bu veriler, ilk çalışmamda olduğu gibi geleneklerin bir tür matematik denklik formülü ile çalıştığını göstermektedir. Kan davasının devamı akrabalığa dayalı sorumluluk sisteminin devam etmesidir. Grup yeknesak bir bütün olarak görülmekte ve birinin yaptığından tüm grup sorumlu tutulmaktadır. Durkheim'ın "Ceza Evriminin İki Kanunu" adlı makalesinde de belirttiği gibi, hapis cezasının yaygınlaşması akrabalığa dayalı sorumluluk sisteminden bireyselleşme ile bireye ait sorumluluk sistemine geçilmesi ile birlikte olmuştur. Nitekim, Şanlı İlköğretim Müdürü'nün (ki görüşülen köy öğretmenlerinin çoğunlukla kendi köylerinde veya yakın köylerde görevli olduğu dikkat çekmektedir) görüşme esnasında, "Ben kendini bilmez akrabamın yaptığından neden sorumlu olayım..." demesi, köylerde eğitim ile bireyselleşmenin ve akrabalık ilişkilerinin dağıldığına ve dolayısı ile kan davalarının da bu sorumluluk sisteminin dağılması ile ortadan kalkacağına bir işarettir.

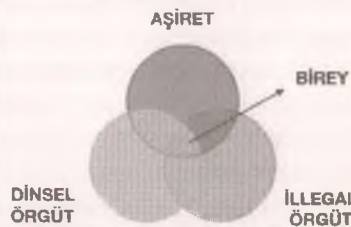
Öneriler

Bu kısa değerlendirme göstermektedir ki bölgede devlet kurumunun ve memurlarının idari planda sorumluluğu büyüktür ve vazgeçilmezdir. Özellikle hushmetli köyler kendi içlerinde güven kay-

Aşiret ve birey

- 1- Kürt aşiretlerinin topluma olan mesafesi oldukça uzaktır.
- 2- Özellikle endogamik evlilikler aşiretlerin dışarı açılmasını engellemektedir.
- 3- İçerden evliliklerle pekişen grup içi dayanışması bireyin kayıtsız şartsız aşirete itaatını sağlamaktadır.
- 4- Grup içi dayanışma dışarıya karşı tepkilerinde bütünsel hareket etmelerine neden olmaktadır.
- 5- Bu yüzden kan davası gibi olaylarda birey bir komutana itaat eden er gibi hareket ederek eyleme geçebilmektedir.
- 6- Gruba karşı dışarıdan gelen tehditlere karşı bütün olarak hareket eden aşiret içi grup dayanışması dialektik olarak grup içi çatışmalarda şiddetli çözümleri de beraberinde getirebilmektedir.
- 7- Özellikle ailenin ya da aşiretin liderliği söz konusu olduğunda ataerkil aile yapısı gereği amca çocukları liderlik için kıyasıya mücadeleye girebilmektedir.
- 8- İki temel çatışma nesnesi söz konusudur: kadın ve toprak. çünkü her ikisi de topluluğa zenginlik üretir. toprak besin kadın insan üretir. insan hem işgücüdür hem de dış tehdite karşı sayısal üstünlük olarak caydırıcı güce sahiptir.
- 9- Aşiretin ya da ailenin birey üzerindeki baskısının birey tarafından kabulü bir tür geleneksel topluluk sözleşmesine dayanır. buna göre, bireyin geçiminden ve can güvenliğinden aşiret sorumludur. bu güvenin karşılığında ise birey aşirete itaat etmektedir: güvenlik için özgürlükten vazgeçilmektedir.
- 10- Aşiretin birey üzerindeki baskısının kaldırılabilmesi için devlet kurumları bireyin güvenlik ve gelecek kaygılarına cevap verebilmelidir.
- 11- Aşiretler dinsel cemaatlar gibi bireyin tüm hayatına ipotek koyabilmektedir.
- 12- Birey ile bu tür sosyal örgütlenmeler arasında devlet kurumları girebilirse birey ancak o zaman özgürleşir ve aşiretin "askeri" olmaktan kurtulur.
- 13- Böylece bölgedeki geleneksel toplumsal yapı ve onun getirdiği şiddet kültürü ile başedilebilir.

Bölgede bireyin üzerinde baskı kuran kesişen yapılar

14- Bireyin üzerinde baskı kuran yapılardan bireyin özgürleşmesi için devlet kurumlarının bireyin güvenlik, eğitim, geçim gibi temel ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir.

15- bireyin bağlı olduğu köklü tarihsel ve kana dayalı ilişkiler ve gruplardan bağımsızlaşması için bireyin modern bir toplumun üyesi olduğu doğrultusunda daha evrenselci bir kültür ile yetiştirilmesi gerekmektedir.

16- Bireyin kanı ve inançları ile değil aklı ve profesyonel verimliliği ile dahil olduğu modern topluma üyelik onu kendi topraklarından ve değerlerinden uzaklaştıracaktır.

17- Dolayısı ile şiddeti tetikleyen "itaat kültürü" ortadan kalkabilecektir.

18- Artık birey duyguları ile değil aklı ve evrensel değerler ile hareket edebilecektir.

19- Modern toplumda birey merkezdedir. Birey ve diğer sosyal ve siyasal örgütlenmeler arasında baskı değil karşılıklı ve sınırlı belirleme vardır.

Modern birey ve sosyal ağı

bına uğradıkları için şehrin mülki amirlerinin direkt müdahalesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Köylünün, devleti ile kendisi arasına giren ve feodal tahakkümü yeniden üreten araçlardan oldukça rahatsız olduğu görülmüştür. Türk modernleşmesinin bu tampon mekanizmaları her bölgede modernleşme hızına bağlı olarak zaman zaman ortaya çıkmaktadır ve modernleşme önündeki temel engellerdir. Hem bireyin vatandaş olarak bireyselleşmesi bu şekilde engellenmekte hem de devlet köylüye istenilen biçimde tanıtılmakta ve arada güven kaybı oluşabilmektedir. Köylerde Valilik tarafından direkt olarak görevlendirildiğimizi söyleyince, köylülerin içleri rahat ve samimiyet ile sorularımızı cevaplandырdıkları ve sıkıntılarını da ifade etmekte beis görmedikleri gözlemlenmiştir. Aracı kimseler ile yıpratılan köylü ile devleti arasındaki ilişkilerin tamir edilmesi elzemdir. Bunun için, köylü ile dolaylımsız temas için belirli periyotlar ile gezen eğitimli insanlardan oluşturulmuş mobilize ekipler oluşturulabilir.

Bir toplum ya içerden kendiliğinden ya da dışardan müdahale ile gelişir ve değişir. İçerden bu değişim kapitalizmin gelişmesi ile mümkündür. Kapitalizmin gelişimi kana değil verimliliğe dayalı sosyal ilişkilerin gelişmesine yol açarak bireyselleşmeyi sağlar. Birey ve grup arasındaki ilişkilerin gevşemesi ile ilgilendiğimiz kan davası ve husumetler zamanla ortadan kalkar. Ancak bu uzun yılları gerektirir daha fazla canın heba olmasını tek engelleyecek güç bölge şartlarında devletin topluluğa dışardan müdahalesidir. Akraba evliliği sorunların kökünde yer almaktadır, bireyi eritmekte-

dir. Aynı zamanda yoğun bir şekilde engelliler sayısının artışına neden olmaktadır. Çok çocuk, olayın diğer vahim yönüdür. Reel şartlarda insanlar topluluğun dışı karşı güvenliği için iki olaya yönelmektedir. Demek ki insanların temel problemi dışı

karşı güvenlidir. Devletin bu soruna çözüm üretmesi elzemdir. Çok çocuk, köy içinde savunma ve saldırı aracı olarak şiddeti körüklemekte, dış göçte ise kentte kapkaççılığın emek deposu olmaktadır. Akraba evliliğinin ve çok çocuk üretmenin bir şekilde engellenilmesi oldukça elzemdir. Topluluk dışı açıldıkça kan davalarının oranı da düşmektedir. Mülkiyetin kâğıt üzerinde bireyselleşmesi bölge-

de aile mülkiyetini yok edememiştir. Kız çocuklarının köyde eğitimi önemlidir; çünkü çoğu aile taşınmalı sistem ile kız çocuklarını başka köy ve ilçeye göndermeye yanaşmamaktadır. Kız çocuklarına ilköğretim orta kısmında ve lise eğitiminde aile planlaması öğretilmelidir. Anelerin bilinçlenmesi çocuk sayısını düşürecektir. Bilge Köyü'ne Diyarbakır'dan gelin gelmiş olan Şehribar'ın dört çocuk ile sınırlı kalması buna bir işarettir. Şehribar, eşinin de kanaatlerini belirleyerek, "Kocam da çok çocuk istemiyor abla..." diyecek kadar belirleyici olabildiğini göstermiştir: hem de gururla...

Geniş rapordan önce bölge sorunlarının aciliyeti, ham verileri yorumlamanın kaçınılmazlığı bu ön raporun yazılmasına neden olmuştur. Eksiklikler, kitap olarak basılması düşünülen raporda dikkate alınacaktır.

Toprak ağalığına karşı mücadelede bir örnek: Cumhuriyet Köyü

Diyarbakır Bismil Aslanoğlu köylüleri, yüzyıllardan beri işledikleri hazine topraklarını kanunsuz bir şekilde gasp eden ağa Kahraman ailesine karşı yıllardan beri mücadele ediyorlar. Aslanoğlu köylüleri; "Köylüye Toprak, Millete Birlik ve Vatana Bütünlük" sloganıyla Diyarbakır'da miting yaptılar. "Yıkılsın Ağalık Yaşasın Cumhuriyet" şiarı ile köylerinde Cumhuriyet Bayramı'nı kutladılar, köylerinin adını Cumhuriyet Köyü olarak değiştirdiler. Toprak ve özgürlük mücadelelerini, Türk Bayraklarını yükselterek ve ellerinde Atatürk posterleri ile verdiler.

Bu süreç içinde defalarca toprak ağalarının saldırısına uğradılar. Köyleri basıldı, saatlerce ateş altında kaldılar. Haklarını, yasal yollardan aradılar. Kaymakamlık tarafından tamamı ağalara kiralanan Hazine arazilerinin bir kısmının kendilerine kiralanmasını istediler. Kabul edilmeyince dava açtılar. Diyarbakır İdare Mahkemesi bu taleplerini haklı bularak davalarını kabul etti. Mahkemelerin topraksız köylülerin meşru haklarını tescil etmesi ağaları daha da hırçınlaştırdı. 17 Temmuz 2008 günü sabah saatlerinde Cumhuriyet köyünden Bismil'e gitmekte olan, toprak mücadelesinin önderlerinden Muhyettin Öksün ile yeğeni Ömer Öksün, yollarına puslu kuran ağa Neval Kahraman'ın adamları tarafından şehit edildiler.

Cumhuriyet köylüleri, Türkiye'nin birlik ve bütünlüğü için, halkımızın refahı için nasıl mücadele verilmesi gerektiğini bütün Türkiye'ye hayatları pahasına gösterdiler, göstermeye devam ediyorlar.

Aslanoğlu Köylülerinin ortaçağ zulmüne karşı Cumhuriyeti savunarak verdikleri kahramanca mücadele ne yazık ki basınımızda yeterince yer alamadı.

Ağanın adamları jandarma koruması altında toprakları sürüyor. Diğer tarafta ellerinde Türk bayrakları ile köylüler.

Şiddeti anlamaya çalışmak

Ekonomik zorluklar ve işsizliğe gelince artık deneyimle biliyoruz ki ekonomik kriz sosyal ve kültürel olarak sorunlara, aile içi şiddete ve sokaktaki şiddete yol açmaktadır. Kişinin beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamaması engellenme ve öfke doğuruyor.

Mardin'e gitmeye karar vermemin nedeni: Mezar kazan keçeleri izleyen çocukları gösteriyorlardı televizyonlarda... Hiç etkilenmiyor gibi görünseler de etkilendiklerini hatta bu etkinin ömür boyu sürebileceğini düşününce gitmemiz gerektiğine karar verdim. O sırada Kızılay Derneği'nden aradılar ve olayın üçüncü gününde oradaydık. Psikologlar, psikiyatrlar, sosyal hizmet uzmanları, psikolojik danışmanlar, çocuk gelişim uzmanları ve doktorlardan oluşan bir ekip halinde çalıştık. Çocuklar hatta yetişkinler biraz da ergenler daha iyi durumdalar ama bu olayın uzun dönemde onlar üzerindeki etkilerini göreceğiz.

"Mardin Olayı" bize sanırım iki şeyi gösterdi; ilki, şiddetin ne boyutlara ulaşabileceğini, ikincisi de toplumda bazı kesimleri ne kadar ihmal ettiğimizi ve yalnız bıraktığımızı. Evet gerekince koşuturuyoruz ama yeterli mi? Eminim sosyologlar başta olmak üzere diğer uzman gruplar bu konuyu inceleyip, nedenleri üzerinde çalışacaklar ve önerilerini getireceklerdir. Benim burada paylaşacaklarım bu alanda çalışan ve olayı anlamaya çalışan bir psikolog olarak bireysel gözlem ve görüşlerimdir.

Şiddet nedir ve neden ortaya çıkar?

Yeni bir olgu değil bizde şiddet, Menemen Olayı, Kahramanmaraş olayları, Sivas

Olayı hemen aklıma gelenler... Bunlar toplumsal örnekler. Bütün bunlara ev ve aile içi şiddet örnekleri, aileden 5 kişiyi doğrayanlar, annesini vuranlar gibi örnekleri de katabiliriz. Ne oluyor o zaman, kanımızda mı var bu acımasızlık ve vahşet?

Şiddet doğuştan gelmez ve genetik değildir

Bunu biliyoruz çünkü araştırmalar artık bunu tartışma götürmeyecek biçimde göstermektedir. Çocuklar ne görürlerse onu taklit edip içselleştirmeye ve aynı davranışı hemen göstermeye eğilimli olduklarından, çok küçük yaştan itibaren saldırgan davranışları gösterdiklerinden bu dışarıya doğuştanmış gibi görünmektedir. Ya da "genetiktir" yorumunu yapmak işimize gelir, böylece "ne yapalım önleyemeyiz" gibi bir açıklama getirip rahatlarız hep beraber. Şiddet olgusunu anlamazsak kontrol edemediğimiz gibi azaltamayız da, kendiliğinden yok olma-yaacağı da açık artık.

Nedret Öztan ile çalışan ekip: Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği ekibi.

Çocuklar ne görürlerse onu taklit edip içselleştirmeye ve aynı davranışı hemen göstermeye eğilimli olduklarından, çok küçük yaştan itibaren saldırgan davranışları gösterdiklerinden bu dışarıya doğuştanmış gibi görünmektedir.

Psikolojik nedenler arasında bireysel güvensizlik, öfke ve stresle baş edeme-me, problem çözme becerilerinin olma-ması sayılabilir. Karısı dır dır ettiği için onu öldüren koca örneğinde olduğu gi-bi... Sosyolojik nedenler arasında tek ki-şinin bütün grup üzerindeki kontrolü, di-ğerlerinin söyleneni sorgulamadan yap-ması ya da yapılan sessiz kalması sayı-labilir.

Ailevi geleneksel roller, erkeğin üs-tünlüğü, kadının güçsüzleştirilmesi, erke-ğin ona bakması ve kontrol etmesi, ede-mezse öldürmesi artık neredeyse usul-den gibi. Kız başkasını seçerse başlık parasından olacağı ya da miras başkası-na gideceği için öldürüldüğü gibi... Evlilik-te kadın mutsuzluğunu ifade ettiğinde de öldürülür, boşanma için mahkemeye gi-derse de öldürülür, boşanırsa da öldürü-lür. Erkek için inanılmayacak kadar ağır bir yük bu. Kadın eşit birey değil de korunmaya muhtaç birey ola-rak görülmekte. İkincil konuma geçince de aile içi şiddet artmak-ta, çünkü bütün yükü üstlenen er-kek zor durumda kalıp öfkelenin-ce şiddete başvurmakta. Böyle durumlarda hem kadını koruyamı-yoruz hem de ayrımcılığı önle-mekte yetersiz ve duyarsızız. Aile içi şiddete tolere edilmesi, şiddete uğramış olan kadına karşı olum-suz tavırlar, başvuran kadını eve yollayıp şikâyetini çekmesi için baskılar, suçlu işleyenlerin nere-deyse dokunulmazlıklarının olma-sı, mahkemelerin de suçu "namus, gele-nek" gibi gerekçelerle hafifletmeleri aile içi şiddeti bitirmek yerine artırmaktadır.

Aile içi iletişimde zorluklar, anne-ba-ba tartışmaları, çatışmalar, çocuklarla il-gili fikir ayrılıkları "aile içinde kalmalıdır" diyen bir kapalı ve dışarıdan karışılmaz aile anlayışımız var. "Almanya'da çocu-ğunu bile rahat dövmeyezsin, polis kapına dayanır." diye sızlananları duymuşsu-nuzdur. Bizde ise kız bir arkadaşı ile gö-rülürse dövülür, bıçaklanır, ölmedi diye hastanede saldırılır. Polis korumaya alır, çocuk yurduna verilir sonra da mahkeme rızasını da alarak çocuğu tekrar aileye teslim eder. Neden? Herhalde yarım ka-lan işi (!) bitirsinler, diye. Geçmişte ör-

nekleri var. Bu arada çocuğun rızası var, siz uzmanlara ne oluyor, diyebilirsiniz. Ama onun da bunu neden istediğine bak-mak gerek.

Ayrıca ailede zayıf, tutarsız ya da aşırı sert disiplin uygulanması da şiddete zemin hazırlamakta. Örneğin gençler öz-gür olma adına dürtüsel davranışları hak gibi görmekte, her şeyi hakları gibi gör-mekte ama sorumluluk almamaktalar. Anne-babalar da hele kendileri sıkı bir di-siplin ile yetiştirilmişlerse çocukları rahat bırakmakta, hiç bir disiplin uygulamamakta. Sorun olunca da "Düşünemedim, bilmiyordum..." gibi bahaneler hem gen-ce hem çevresine zarar vermekte...

Toplumsal nedenler

Kimlik, aidiyet duygusu önemli hepi-miz için. Günlük hayatta küçük gruplara ait hissederiz kendimizi, sorun olmaz...

Köydeki yetişkinlerle planlama toplantısı yaparken...

Her türlü gruba hak, hukuk, eşitlik soh-be-ti de yaparız. Bir gün birisi büyük grup kimliğimizi tehdit ederse o zaman herkes aynı tepkileri veriyor. Ne olsa yapmaya hazırız. Irak'ta, "Sen Sünni'sin ben Kürt'üm o Şii..." yüzünden insanlar bir-birini öldürüyor. Belirsizlik ortamı ve değer çatışmaları, özellikle din ve etnik köken konusunda çatışmalar hep şiddetle so-nuçlanmakta.

Hızlı kentleşme ve göç

Hem küçük yerleşme birimlerinin (köy ve mahalle gibi) hem de şehirlerin kendilerine özgü değer sistemleri, âdet-ler, gelenek ve görenekleri vardır. Örne-ğin köyde herkes birbirini tanır; yanlış bir

şey, komşular görür ve duyar, diye yapı-lmaz ya da yapılamazdı. Ekonomik zor-luklar ve terör nedeniyle insanlar şehirle-re taşınıp şehrin uçlarında gecekondu-larda yaşamlarını oluşturmaya çalışınca iki şey oldu: Hem ekonomik zorlukla kar-şılaştılar, kendileri açlık sınırında yaşar-ken lüks yaşantısı olan zenginleri gördü-ler hem de sosyal desteklerini (aynı za-manda kontrollerini) kaybettiler. Sonuç olarak değer sistemlerinin sarsılması ve boşluk ortaya çıktı. Bu sosyal boşluk ve bu boşluğun özellikle olumsuz kişiler ve gruplar tarafından doldurulması ve yön-lendirilmesi özellikle gençler üzerinde et-kili olmaktadır.

Şiddetin hak olarak görülmesi yani ne olursa olsun güçlüğün haklı olması, baba eşini döverse, anne çocuğunu dö-verse, patron işçisini taciz ederse ve haklı olursa, çocuğun da yeri gelince hakkı olur, dövmek hatta öldürmek.

Diğer faktörlere gelince, polisin tutumu bazen kavga üzerine ara-yınca gelmemesi ya da gelirse aile bütünlüğünü koruma adına kadını eve gitmeye cesaretlendirmesi hat-ta zorlaması, silahların varlığı, ko-lay bulunması ve kutlamalarda kul-lanılması ve kutsallaştırılmaları sa-yılabilir.

Kitle iletişim araçlarının şiddetin yaygınlaşmasındaki rolü, bilerek ya da bilmeyerek rol almaları, çizgi filmler ve oyunlardaki bul ve yok et kültürü, TV ve sinema dizilerindeki abartılmış şiddet öğelerini görüyo-ruz. Şiddetin sık sık gösterilerek normal-leştirilmesi ve duyarsızlaştırma bizim ül-kede medyanın temel görevi sanki. Onu kısıtlamaya kalkınca insan hakları ve bil-gi alma özgürlüğünün kısıtlanması filan söz konusu oluyor. "Avrupa'da böyle de-ğil neden kısıtlanıyoruz." deniyor. Örne-ğin, özgürlükler ülkesi Amerika'da Katri-na vurduğunda tek kare yayımlanmadı. 11 Eylül ile ilgili kanlı ayrıntılar hiç yok. Ne kaybetti toplum. Ya da sizce deprem-de göçük altında kalmış cesetlerin parça parça çıkarılmasını izlerken ya da katli-amın yapıldığı evden yayın yapıp "İşte sayın seyirciler bunlar duvara yapışmış beyin ve saç parçaları..." diyen muhabiri izlerken biz ne kazandık?

Köy çocukları ile çalışırken...

Ayrıca medya bazen işlenen suçu ayrıntılı gösterdiğinde yol göstermiş de oluyor. Özendirici etkisi var. Mesela 5 kişi soygunu yaptı ve kaçtı yakalanmadı ya da hepsi bir yerlerde keyif ediyorlar havası veriliyor ama siz hiçbir suçtan yargılanıp içeriye giren birini, hapisteki yaşamını televizyonda görüyor musunuz? Ya da "adım adım nasıl insan öldürülür"ü göstermenin hangi yararı var bilmiyorum.

Medyadaki rol modellerinin davranışları çizgi film ve dizilerde kişilerin davranışları olduğu kadar gerçek yaşamda da televizyona demeç veren kişilerin söz ve davranışları yetişkinler için model oluşturmaktadır. Örneğin sporda centilmenlikten söz ederken, futbol kulüp başkanlarının öfke ve şiddet içeren demeçlerine ve taraftarların birbirini doğramasına hiç anlam verememişimdir. Böyle baktığımızda bazı siyasetçilerin tavırları da suçlama, öfke ve saldırganlığa örnek oluşturmaktadır.

Ekonomik zorluklar ve işsizliğe gelince artık deneyimle biliyoruz ki ekonomik kriz sosyal ve kültürel olarak sorunlara, aile içi şiddete ve sokaktaki şiddete yol açmaktadır. Kişinin beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamaması engellenme ve öfke doğuruyor. Her ailede 2 ya da 3 kadın ve 20-30 çocuk olursa bu sorun yaratabilir. Temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayan insanlardan biz nasıl olur okumalarını, anlamlı bir şekilde davranmalarını ve sosyalleşmelerini, yani "kendilerini geliştirmelerini" bekleyebiliriz ki!

Sonuç olarak

Ya çabuk unutuyoruz, unutmaya çalışıyoruz ya da zamanla şiddete alışıyoruz ve umursamamaya başlıyoruz.. Bir de artık şiddet artık "sorun" değil "sorun çözme yöntemi" olarak yaşantımıza yerleşmekte. Trafikte sorun çıkınca kavga ediyoruz, ailede sorun çıkınca kavga ediyoruz, okulda sorun çıkınca kavga

ediyoruz, güçlü olan diğerini dövüyor ve öldürüyor ama tabii ki sorunlar çözülüyor. Ayrıca anlaşma ve uzlaşma, kültürümüzde zayıflık olarak kabul edilmekte. Sadece kendimizi haklı gören, karşıdakine bırakın empati ve saygıyı, söz hakkı bile tanımayan yaratıklara dönüşüyoruz.

Neler yapmalıyız? Hep "sevgi ve hoşgörü" bir çözüm gibi sunuluyor ama bu kavramların içi boş bırakıldığı gibi zaten onaylanmıyor da ve bunları yapan kişiler enayi olarak kabul ediliyor. O zaman ne yapmalıyız?

Bireysel olarak neler yapmalıyız? En başta bireysel farklılıklara tolerans göstermeyi ve saygı duymayı öğrenmeli, sorunları şiddetle değil daha sağlıklı ve kalıcı biçimde çözmeyi ve öfkemizi kontrol etmeyi öğrenmeli ve öğretmeliyiz.

Anne-babalar ne yapmalı? En önemli ve yaşamdaki ilk rol modeller olduklarını hiç unutmamalılar bence. Bu hem çok zor ama aynı zamanda da keyifli bir süreçtir. Çocuklarımız kendilerini kontrol etmeyi, eğer biz bunu onlara öğretirsek (ve tabii ki aynı davranışları kendimiz de sergilersek) öğrenir. Değilse bazı yetişkinlerin inandığı gibi "zamanı gelince" kendiliğinden olmaz. Anne-baba eğitimi son zamanlarda oldukça moda olan bir kavram. Burada kastettiğimiz sadece, "Anne babalık böyle yapılır..." deyip diğer toplumlar için işleyen modelleri onlara kuru kuru anlatmak değil, ama onları ve hassas oldukları konuları, önceliklerini anlayıp yine onlara uygun yollar ve çözüm önerileri getirebileceğimiz toplantılardır.

Okullar ne yapmalı? Okullar her konuda aile ve topluma destek olan sistemlerdir. Ama son zamanlarda gördüğüm kadarıyla anne-babalar kendi yapmaları gereken görevleri de okullara yüklemeye çalışmaktalar. Bu da okul ve öğretmenlerin yükünü artırdığı gibi, iki sistemin çatışmaya girip birbirini suçlamasına neden olmakta ve bundan da en çok çocuk ve gençler zarar görmektedir. Çocuk ve gençlerde kişilik ve karakter gelişimi, insan hakları ve problem çözme gibi konular, ne sadece ailenin ne de sadece okulun görevidir. Bu iki sistem çatışıp birbirini suçlamak yerine anlaşmak, sorumlulukları ve görevleri paylaşmak ve birbirlerini desteklemek durumundadırlar.

Toplum olarak ne yapmalıyız? Güç kullanımı ve şiddete yönelik çözümlere izin verilmemeli ve cezalandırılmalı... Bunu yaparken adalet ve eşitlik kavramlarını da unutmamalı. Medyanın denetlenmesi veya kendini denetlemesi şart. Medyanın şiddetin yaygınlaşmasında değil bilinçlenme ve toparlanmada, ayrıca toplumu olumlu yönde eğitmekte yardımcı olması, şiddet içerikli programlara kısıtlama getirmesi ve eğitici programlara ağırlık vermesi beklenmelidir.

Yasaların uygulanması gerekmektedir. Yasaları uygulaması gereken insanlar uygulamazsa kim uygulayacak ya da uygulanmayacaksa neden yasa yapıyoruz! Boşluktan yararlanmak isteyenlere gün doğacaktır. Bu süreçte gecikme ya da erteleme olduğunda bir sonraki olumsuz ve şiddete yönelik davranışları da cesaretlendirmektedir. "Nasıl olsa bir şey olmaz!" ya da "Yapamazlar!" diyerek suç işleyen insan sayısı artmaktadır.

Sonuç olarak ne yazık ki "şiddet" yaşantımızın bir parçası haline gelmiştir. Burada yapacağımız şey, birisi ya da birileri buna bir çözüm bulsun, diye beklemek yerine yaşımız, konumumuz ve koşullarımız ne olursa olsun bireysel olarak şiddet göstermemek, gösterenleri uyararak ve toplumsal düzeyde de hak ve sorumluluklarımızın farkında olmak, aynı hak ve sorumluluklara diğer insanların da sahip olduğunu unutmamak gerekir. Kısacası eğer insan isek, hem kendimize hem de diğerlerine saygı göstermek ve bu saygıyı da hak etmek gerekir.

Kaos, kompleksite, post normal bilim ve Batı'nın ikinci karanlık çağı

N. Bohr'un "Kuantum Teorisi" ve W. Heisenberg'in "Belirsizlik İlkesi" ile beraber, "Görelilik Kuramları" bilimde mutlaklığın yerini görelilik, olasılık ve belirsizliğin aldığı savlarına dayanak yapılan A. Einstein bakın ne diyor: *"Gerçeklikle kıyaslandığında bugünkü bilimselliğimiz ilkel ve çocukça kalmaktadır. Ama gene de güvenebileceğimiz en değerli şeydir bilim."*

İnsanlığın oluşturduğu en eski uygarlıklardan beri bilinen bir gerçek vardır; iyi ile kötü, düzen ile düzensizlik hep iç içedir. Düzeni daima düzensizlik izler.

Sözlük anlamı karmaşa ve düzensizlik olan "kaos", birkaç dekad evveline kadar bilim çevreleri tarafından bir fantezi olarak görüldü. Ünlü İngiliz matematikçi I. Stewart tarafından periyodisitesi olmayan bir düzen olarak tanımlanan kaos, öngörülemeyen ve rastlantısal özellikleri ile modern bilimin sınırlarını aşan, en azından bugünkü bilimselliğimiz ile açıklayamadığımız bir olgudur. Kaos'un bu özelliği geleneksel modern bilim düşmanlarınca ve kendi egemenliklerini sürdürebilmek için çareyi modern bilimi kötülemek, aşmak ve değersizleştirmekte bulan emperyalist efendilerce kötüye kullanılmış ve kullanılmaktadır. Bu bilim düşmanları, neredeyse yaşamdaki tüm sistemlerin kaotik bir yapısı olduğunu öne sürmekte ve bu yolla bilimin yetersizliğini öne sürmektedirler. Bir sistemin kaotik bir sistem olması için kararlı olmaması (unstabil), periyodik olmaması (aperiodic), başlangıç durumuna hassas bağıllık göstermesi

ve doğrusal olmayan geri bildirimler (non linear feed-backs) içeren karmaşık (complex) bir sistem olması gerekir.

Kaotik davranışa dair ilk raporu 1972 yılında Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde meteoroloji uzmanı olarak çalışan E. Lorenz yayımlamıştır. Lorenz hava sıcaklığı, basıncı, rüzgâr hızı gibi oluşumların doğrusal olmayan, dolayısıyla öngörülemeyen meteorolojik faktörler olduklarını ve bunların başlangıç durumlarındaki en ufak bir değişikliğin öngörülemeyen, çok farklı değişimlere neden olduğunu söylemiştir.

Öngörülemeyen, düzensiz oluşumları tetikleyen "garip çekerler" denen (belki "tuhaf harekete geçiriciler" demek daha

Ünlü İngiliz matematikçi I. Stewart tarafından periyodisitesi olmayan bir düzen olarak tanımlanan kaos, öngörülemeyen ve rastlantısal özellikleri ile modern bilimin sınırlarını aşan, en azından bugünkü bilimselliğimiz ile açıklayamadığımız bir olgudur.

Bilim düşmanları, neredeyse yaşamdaki tüm sistemlerin kaotik bir yapısı olduğunu, bu yolla bilimin yetersizliğini öne sürmektedirler.

açıklayıcı olabilir! L.S.) oluşumlar vardır ki, bunlar çoğunlukla "fraktal" objelerdir. Latince "kırık taş" anlamına gelen fraktal kavramı, kaos teorisinde anahtar rol oynar. B. Mandelbrot tarafından ortaya atılan "fraktal geometri" öz benzerlik (self similarity) özelliğindeki fraktal yapıların şehirlerden borsaya, insan beyninden damar sistemine dek aklınıza gelen organik ya da fiziki her yapıda olduğunu, dolayısıyla evrenin tümüyle kaotik yapıda olduğunu söyler.

Biz gene şu tuhaf harekete geçiricilere dönelim! Matematik bir yapıda "garip çekerler" faz boşluğu (phase space) olarak bilinir. Matematiğin yanı sıra, toplumlar da bizlere kimlik veren devlet, din, sınıf, cemaat gibi garip çekerlerden söz edilebilir. Garip çekerler, tuhaf görünümü olmaları yanı sıra başlangıç durumuna hassas bağımlı olmaları ile de karakterizedirler. "Garip çekerler" deyimini, sıvı türbülansını kausun tipik bir örneği olarak gösteren ünlü Fransız fizikçi D. Ruelle'e borçluyuz. Ruelle, sıvı türbülansı ile ilgili gözlemlerinde bunun daha henüz keşfedemediğimiz kuralları olması gerektiğini ve hareketin kendi içinde kesinli olmayan, asla tekrarlamayan ve "non periyodik" özellikte olduğunu söylemiştir. Kaotik olgulara dair ilk raporları yayımlayan Lorenz, "Kelebek etkisi" ile meşhurdur. Lorenz'in "garip çeker"inin kelebeği andırması nedeni ile kelebek, kausun sembolü olmuştur. Bir kelebeğin tek bir kanat çırpışının çok uzaklarda bir yerde bir kasırgaya neden olması "Kelebek etkisi" olarak bilinir. Kaosu açıklamada kullanılan "May Ayrımı Diyagramı"nın mucidi R. May, biyolojik sistemlerin doğrusal olmayan, dolayısıyla öngörülemeyen mekanizmaları olduğunu öne sürmüştür.

Gene M. Feigenbaum kausun matematiksel bir acayiplik olmadığını, öngörülemez geri bildirimli (non linear feedback) sistemlerin evrensel bir özelliği olduğunu öne sürmüştür.

1977 Nobel kimya ödüllü I. Prigogine, gerçeğin çoğunlukla kararlı (stabil) olmayan bozukluklar ve değişkenliklerle dolu olduğunu (yani kaotik olduğunu), biyolojik ve sosyal sistemlerin açık olduklarını, dolayısıyla mekanik (deterministik) kurallarla açıklanamayacağını öne sürmüştür.

Bunlar önceden Yeni Kantçılar tarafından da öne sürülmüş, zamanın ruhuna çok uygun sözlerdir. Prigogine'e göre düzenin kaynağı geri dönüşümsüzlüktür (irreversibilite) ve geri dönüşümsüzlük insanın oluşumunda yapıcı role sahiptir. Kapalı sistemler dışında tüm evren "irreversibilite"ye tabidir.

Kaosçu görüşe göre, yaşam kendi kendini düzenleyen (self organizing) bir sistemdir; dolayısıyla yaşam açıktır, yaratıcıdır ve karmaşıktır (complex).

1980'li yıllar politikada, felsefede, kültürde, bilimde ve sanatta büyük değişimlerin yaşandığı bir dönüm noktasıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla başlamasıyla birlikte seçenezsizleşen ve vahşileşen kapitalizm, felsefi olarak liberalizm'den neoliberalizm'e evrimleşirken, toplumun yaşam tarzı da modernite'den postmodernite'ye kaymıştır. Eğer postmodern bir ortamda yaşıyorsanız, bilmelisiniz ki bu kaotik (bilimsel olarak öngörülemez, rastlantısal) bir ortamdır. Yaşadığınız şehirlerin fraktal ve kendi kendini yok eden yapıları bunun en iyi kanıtlarıdır!

1980'lerden itibaren egemen emperyalist güçlerin dayattığı bu değişimden bilim de nasibini almış, hemen her olguda ve oluşumda kausun yer aldığının vurgulanışı ile beraber "Kompleksite" (Karmaşıklık Bilimi) denen yeni bir bilim (!) ortaya çıkmıştır. Kompleksite, karmaşık sistemlerin bilimidir ve kaos sınırlarındaki yaşamları inceler. Kendiliğinden kendi kendini düzenleme (spontaneous self organizing), karmaşık (kompleks) sistemin temel özelliğidir. Keza, değişimlere uyum gösterme (adaptation) de bu karmaşık sistemlerin özelliğidir ve her şey bir diğeri ile ilintilidir. Her ne kadar bu

yeni bilimin (!) bilimsel kriterleri ve metodolojisi net olarak ortaya konmamışsa da tüm canlıların ve fizik sistemlerin çoğunun bu tür karmaşık (kompleks) sistemler olduğu öne sürülmüştür.

"Gözümüzden kaçan çok küçük bir neden, görmezden gelemeyeceğimiz denli büyük bir etkiye yol açar ve biz bu etkinin rastlantısal olduğunu söyleriz." diyen *Bilim ve Yöntem* adlı büyük eserin yazarı H. Poincare, kausun popüler olmasından çok önceleri solar sistemin kaotik yapıda olduğunu öne sürmüştür.

Kaotik yapıda olan karmaşık sistemlerde geleneksel bilim geçersiz olduğu gibi güvenilmezdir de. Güç ya da bilgiye kıyasla güvenlik ön planda tutulursa, geleneksel bilimsellik karar verirmede çok yanıltıcı olabilir. Bu tezden hareketle S. Fantowicz ve J. Ravete adlı bilim felsefecileri "Post normal bilim" kavramını ortaya attılar. Bu iki bilim felsefecisine göre, önemli pek çok konuda neyin daha güvenli olacağını bilemeyeceğimiz için, oto-

rite konumundaki bakış açılarını çoğaltmalı, tanımların kesinliğinden daima şüphe etmeli ve farklı değerlendirmelere her zaman açık olmalıyız. Yani bu vicak vıcık, postmodern dünyada bilimin ve bilim adamlarının otoritesine son vermeliyiz!

Bilim Felsefesi deyince, bilimin ve bilimselliğin sorgulanması olarak anlayabileceğimiz bu felsefe dalının özellikle ikinci Cihan Harbi sonrası popülerleştiğini belirtmeliyiz. Açık

... vahşileşen kapitalizm, liberalizmden neoliberalizme evrimleşirken, toplumun yaşam tarzı da moderniteden postmoderniteye kaymıştır.

Toplum'un mucidi K. Popper ve öğrencileri T. Khun, I. Lakatos, P. Feyerabend bu dalın en önemli isimleri kabul edilir. Hemen hepsinin ortak özelliği bilimin ve bilimselliğin insanlığa kattığı olumlulukları bir yana bırakıp bu kavramları olumsuz-

layarak sunmalarıdır ki, bu da zamanın ruhuna pek uygundur. İki büyük felaket sonrasında, kapitalizmin sosyalizme karşı yaşam savaşı verdiği bir çağda yaşanan olumsuzlukları bilime ve insan aklına yüklemek o çağın modasıdır. Zira iki büyük savaş da paylaşım savaşıdır ve paylaşamayanlar bilim ve teknolojiye en ileri gitmiş ülkelerdir. Demek ki, insanlığa verdiğiinden fazlasını kaybettiren bilim ve bilimsellik ciddi biçimde sorgulanmalıdır!

Bakın bu yaygın ve sapkın görüşe, kaos konusunda en yetkin eserlerden biri olan *Rastlantı ve Kaos*'un yazarı D. Ruelle ne diyor:

"Bilim tümüyle ahlak dışında ve tümüyle sorumsuzdur. Bilim sadece bazı soruları yanıtlar, kararları ise insanlar verir. Bir zamanlar doğa adını verdiğimiz şeyi bugün çevreye indirgemiş bulunuyoruz ve yakında belki de çöplük olarak adlandırmamız gerekecek. Daha güzel bir geleceğe mi, yoksa kaçınılmaz bir sona mı yaklaştığımızı bilemiyorum."

Bugün eleştirel aklın da düşmanı olan dogmatik kafalı geleneksel bilim düşmanları ile egemen konumlarını ve her şeylerini bilime ve bilimselliğe borçlu olan egemen emperyal güçler, sırf sömürüye dayalı egemenlikleri tehlikeye girmesin diye kol kola girerek bilim düşmanlığı yapmaktadırlar. İnsanı kendine ve yaşadığı çevreye yabancılaştıran, bu

Bugün yaşamakta olduğumuz postmodern çağ, insanlığın ikinci karanlık çağıdır!

yüzden insan insana (baba/oğul, karı/koca, komşu/komşu, patron/işçi) mutlu olmayı beceremeyen, kafası bozulduğunda, sevgilisi ile olacakken ya da gece eğlenmeye giderken mutlaka para ile madde (hap) satın alan, çökmekte olan bir uygarlıktır söz konusu olan! Tek endişeleri kendi dışlarındaki genç, dinamik toplumların bilimin ışığı ile aydınlanıp, güçlenip sömürüye karşı isyan ederek mevcut egemenliklerini tehdit etmeleridir. Kendi silahları (bilim) başkalarının eline geçmesin, diye üniversitelerinde, gazete ve televizyonlarında sömürge zihniyetli sözde aydınlarla, sözde bilim adamlarıyla bilim düşmanlığı yapmaktadırlar.

Bilgisayarlarınızın, televizyonlarınızın, cep telefonlarınızın renkli ve parlıtlı ekranları asla sizi aldatmasın! Bugün yaşamakta olduğumuz postmodern çağ, insanlığın ikinci karanlık çağıdır!

İnsan aklına ve onun ürünü olan bilime güvenilemeyeceği tezleri -kimden ve nereden gelirse gelsin- Aydınlanma karşıtı, karanlık söylemlerdir. Evrendeki organik ya da fiziki sistemlerin çoğunun tamamen kaotik sistemler olduğunu söyleyerek bilimi önemsizleştirmek, üstelik bilimsellikten uzaklaşmanın insanları daha özgür ve mutlu kıldığını ifade etmek cahillikten değilse sömürgeciliktir. Bu noktada sömürgeci Batı'nın ikiyüzlülüğüne dikkatinizi çekmek isterim; eleştirel akıl ve modern bilimle kendi içinde Aydınlanma'yı sağlamış olan egemen efendilerin, dünyanın geri kalanına (ve ikna edici olabilmek için kendi halkına da) aklın ve bilimin öncülüğünün güvenilemez oluşunu söylemelerini, buna dayanak olarak Kuantum ve Kaos Teorileri'ni göstermelerini nasıl açıklamamız gerekiyor?

N. Bohr'un "Kuantum Teorisi" ve W. Heisenberg'in "Belirsizlik İlkesi" ile beraber, "Görelilik Kuramları" bilimde mutlaklığın yerini görelilik, olasılık ve belirsizliğin aldığı savlarına dayanak yapılan A. Einstein bakın ne diyor: "Gerçeklikle kıyaslandığında bugünkü bilimselliğimiz ilkel ve çocukça kalmaktadır. Ama gene de güvenebileceğimiz en değerli şeydir bilim."

Evet, bugünkü bilimselliğimizle -öngörüldüğü gibi pek de sık olmayan- rastlantısal, öngörülemez ve karmaşık yapı-

Bilim düşmanlarının tek endişeleri kendi dışlarındaki genç, dinamik toplumların bilimin ışığı ile aydınlanıp, güçlenip sömürüye karşı isyan ederek mevcut egemenliklerini tehdit etmeleridir.

daki olguları açıklayamıyoruz. Mikro ya da makrokozmosta, ışık hızında da bilimselliğimiz geçmiyor (şimdilik Tanrı'ya zar atıyoruz!). Üstelik hiçbir bilimsel doğrunun mutlak olmadığını, günün birinde bilimsel olarak aksinin ispatlanabileceğini kabul ediyoruz. Ancak, aksi bilimsel olarak ispatlanana kadar güvenebileceğimiz en değerli şey, aklımızla sorgulayarak ve deneylerle test ederek bulduğumuz, şimdilik doğruya en yakın olan şey değil mi?

Warwick Üniversitesi matematik profesörü I. Sreewart diyor ki, "Pek çok insan için kaos terimi, artık rastlantısallık dışında pek bir şey ifade etmiyor. Kaos artık bir metafor oldu, kontrol ya da düzenin olmadığı durumlar için kullanılan bir metafor. Ama sıklıkla yanlış kullanılan bir metafor. Kaosun bu kötü kullanımı derin (!) bir entelektüalizmin moda olması ile olmuştur. (Anlaşılmazlıkta hikmet arayan bir entelektüalizm! L.S.) Kaos, her şeye çözüm olmasa da karmaşık evrenle onu açıklamaya çalışan basit kurallar arasında bir uzlaşma sağlayabilir. Kaosun esas önemi problem çözmede yeni bir araç olarak ve doğa hakkında yeni bir düşünüş biçimi olarak, geleceğimizi şekillendirmede etkin olabilme potansiyelinde olmasıdır. Hepsi bu!"

Evet, gerçekten de bilgi sınırlıdır, sınırsız olan ahmaklıktır.

Kaynakça

- 1) *Bilim Felsefesi*, C. Yıldırım, Remzi Kitabevi, 2007
- 2) *Bilimin Öncüleri*, C. Yıldırım, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 2001
- 3) *Chaos*, Z. Sardar, Icon Boks, 2008
- 4) *Düşünce Tanhisi*, O. Hançerlioğlu, Remzi Kitabevi, 2005
- 5) *Postmodernism*, R. Appignanesi & C. Garratt, Icon Boks, 2007
- 6) *Rastlantı ve Kaos*, D. Ruelle, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 2006

Osmanlı'da bira bahçeleri

Bir “bira kültürü” varsa zaten bu topraklarda doğdu. Anadolu’da 3000 – 4000 yıl önce de bira tüketiliyordu. Hatta bir rivayete göre 7000 yıl önce, ilk Sumer tabletlerinde dahi biranın sunulduğu resmedilmiş, yazılmış. Dolayısıyla biranın Anadolu’da doğduğu söylenebilir.

Araştırmacı-yazar ve ülkemizin önemli koleksiyonerlerinden Mert Sandalcı'nın bira kültürü içerikli koleksiyonu, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Biraya Dair” adıyla Ankara, İstanbul ve İzmir'de sergilenmiştir. İdil Biret'i hedef alan çirkin saldırıya da cevap olması düşüncesiyle bu koleksiyona dair yaptığımız röportajı okurlarımıza sunuyoruz.

Osmanlı Devleti'nde bira tüketiliyor muydu?

- Koleksiyonu yapmaya başladığımdan beri bana en sık sorulan soru buydu. Sonunda, yakın geçmişimizden bu derece kopuk, daha da ileri bir söylemle “cahilce” yaşıyor olmamız öyle oldu ki beni bu koleksiyona daha da bağımlı bir hale getirdi. Bu sebeple de koleksiyonun adı “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bira” oldu zaten. Sergide de durum değişmedi, hayretle dolu bir yüz ifadesi ardından hep malum soru... Bu aslında ilginç bir durum. “Neden?” dersanız, Osmanlı İmparatorluğu'nun saymaya kalksanız 10 tane büyük sanayi tesisi varsa bunlardan en az üç tanesi bira ile ilgili. Dev fabrikalardır bunlar! Bir tanesi “Bomon-

ti”, bir tanesi de “Büyükdere Nektar” ve sonuncusu da daha sonra şarap fabrikasına dönüşen İzmir'deki “Aydın Bira Fabrikası”. Büyükdere Nektar Fabrikası olarak kullanılan yapı hâlâ Büyükdere'dedir; sonraki yıllarda Tekel'in kibrit fabrikası olmuştur. Günümüzde ise otel olmayı bekliyor... Bomonti'deki fabrikanın ana gövdesi ise zamana meydan okuyor. Yakında alışveriş ve kültür merkezi olacak; göreceğiz.

Tabii insanların, “Osmanlı'da bira var mıydı?” diye sorması beni oldukça düşündürüyor. Bu eğitim sistemimizin bozulmasının yanı sıra, Osmanlı'yı yanlış algılamaktan da ileri gelen bir şey. Osmanlı, günümüz Türkiye'si gibi “nüfusunun % 99'u Müslüman” denilen bir ülke değil. Baktığımızda, Selanik'in 1900'de-

“Müslümanlar da geliyor muydu?” sorusuyla sıkça karşılaşıyorum. Böyle bir kısıtlama Osmanlı Devleti'nde yok; bir “Müslümanlık Polisi” yok! O dönemde Müslüman'ın nereye girip giremeyeceğine yasak koyan bir müdahale ile karşılaşmıyoruz.

Bilim ve Ütopya Genel Yayın Yönetmeni Gani Bayer, Koleksiyoncular Derneği Başkanı Korkut Erkan ve Mert Sandalcı “Eski Zaman Sanat ve Kültür Merkezi” nde...

ki nüfusunun % 75'inin Musevi olduğunu görüyoruz. Yani, Selanik o yıllarda dünyanın en büyük Musevi kentli İzmir'in neredeyse % 70-80'i Rum; ha keza Trabzon'un... Kayseri'nin, Erzurum'un Ermeni'si var... Bütün bunlara baktığımız zaman Osmanlı'da içki, şarap, bira ve rakı kültürünü muazzam olduğunu düşünebiliriz. Biriktirdiğimiz ve

sergilediğimiz malzemeler, fotoğraflar ve ürünler de aslında bunu çok güzel ortaya koyuyor.

Bira tüketimi salt İstanbul ile de sınırlı değil yani.

- Tabii ki... İstanbul, İzmir, Selanik: Bira konusunda buralarda büyük üretim yapılmış. Bu üç şehre "bira şehri" de diyebiliriz bir anlamda. Ama "Anadolu'da durum neydi?" diye sorarsanız, örneğin 1885'te mükemmel birahanesi olan bir şehir vardı ve o da Erzurum'du. Şabanyan Efendi'nin birahanesi, Osmanlı Ticaret Almanakları'nda geçer. Bunun gibi başta Edirne olmak üzere pek çok şehirde de yerel üretimler yapılmıştır.

Sizin koleksiyonunuzda bütün bunlara dair ürünler var değil mi?

- Pek çoğuna ait belgeler bulunuyor. Bazı resimler, araştırmalar, bize bu yönde yardımcı oluyor. Örneğin, Erzurum'daki "Şabanyan Birahanesi" ile ilgili belge yok; ama Osmanlı Ticaret Almanakları'nda "birahane" olarak kaydı var. Dolayısıyla belki günün birinde oradan

Osmanlı'da içki, şarap, bira ve rakı kültürünü muazzam olduğunu görüyoruz. Biriktirdiğimiz ve sergilediğimiz malzemeler, fotoğraflar ve ürünler de aslında bunu çok güzel ortaya koyuyor.

kalma bir parça, obje ya da belge bulunup koleksiyonda görsel olarak yerini alacak ve buranın varlığı ispatlanmış olacak.

İstanbul ve İzmir gibi şehirlerde birahaneler ve bira bahçeleri var bir de...

- İzmir'de, İstanbul'da birahaneler vardı tabii çok sayıda... Özellikle İstanbul ve İzmir'de bira üretimi yapılan fabrikaların kendi büyük bira bahçeleri var. Orada fıçılarla biralar sunuluyor. Bunun gibi Anadolu'da da benzer mekânlar mevcut. Sergide, örneğin Edirne'de, İskenderun'da ve başka yerlerde çekilmiş bazı fotoğraflar var. Hatta, mesela İnebolu'daki "İlkbahar Birahanesi"nin Osmanlı döneminde çekilmiş fotoğrafı var. Dolayısıyla Osmanlı döneminde de ülkenin her tarafında birahanelerimiz ve bira bahçelerimiz vardı, denilebilir.

Bunlar halka açık, herkesin girebileceği mekânlar mı?

- Tabii ki halka açık; herkes içeri girip bira içebiliyordu. Bir de "Müslümanlar da Müslüman kadınlar da girebiliyor muydu?" sorusuyla sıkça karşılaşıyorum. Böyle bir kısıtlama Osmanlı Devleti'nde yok; bir "Müslümanlık Polisi" yok! O dönemde Müslüman'ın nereye girip giremeyeceğine yasak koyan bir anlayış da yok.

Bu anlamda bira, kapsayıcı bir şehir kültürü haline gelmiş olabilir mi Osmanlılarda?

- Elbette! Dünyada bir "bira kültürü" varsa zaten bu topraklarda doğdu. Anadolu'da 3000-4000 yıl önce de bira tüketiliyordu. Hatta bir rivayete göre 7000

yıl önce, ilk Sumer tabletlerinde dahi biranın sunulduğu resmedilmiş, yazılmıştır. Dolayısıyla biranın Anadolu'da doğduğu söylenebilir. Arpanın ilk yetiştiği yer Anadolu, ondan da elde edilen ürün bu içki; yani ilk içkilerden... Özdeyişi bile var: Yozgat'ta daha bira fabrikaları kurulmadan evvel halk arasında kullanılmış: "Fatma Ana helva yapmış; hadi biraz helva yiyelim." diye. Erkekler

toplantıdan ayrıлып bira içmeye giderlermiş ve bira içmenin gizli gizli adı da "Fatma Ana'nın helvasını yemek" imiş.

Bu dediğiniz aşağı yukarı hangi tarihlere rastlıyor?

- Sanıyorum Osmanlı'nın son dönemleridir.

Peki, sizin koleksiyonunuzda en çarpıcı bulduğunuz şeyler nedir?

- Koleksiyonda bira tarihi açısından, 1846'da İzmir'de üretime geçmiş "Prokopp"un şişesi ve 1950'de açılan İstanbul'un ilk birahanelerinden "Cosmas"ın şişesi, bardak altlıkları ve etiketleri çok çarpıcı bana göre. İktisat tarihi açısından pek çok belge de uzmanları tarafından değerlendirilecektir, diye umuyorum.

Şark Malt Hülasesi reklamı. Gülbüz bir bebeğin kucağında Şark Malt Hülasesi.

"Biranın Gıda-i Kıymeti", 1940'lı yıllarda gazete eki olarak verilmiş bir bira reklamı.

Osmanlı'da bira üretimi sanayinin gelişimiyle koşut olarak başladı, diyebilir miyiz?

- Tabii. İki kardeş olan Bomontiler, İsveç'ten geliyorlar ve 1890'da modern üretim teknikleriyle çalışan ilk bira fabrikasını kuruyorlar Feriköy'de. Daha sonra Bomontiler'in kurdukları fabrika devletleştirilip Tekel'e devir olunca bu kez iki kardeş Mısır'a gidiyor ve orada büyük bir bira fabrikasına ortak oluyorlar. Onlarla ilgili de belgeler ve hisse senetleri var. Yani İstanbul'dan göç edip bu kez Mısır'da devam ediyorlar bira üretmeye ve onların Mısır'daki fabrikalarında bira üretimi hâlâ devam etmekte.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde de bira bir kültür olmaya devam ediyor. Sanki Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bir miras bırakılmış gibi... Bu devamlılık nasıl gerçekleşiyor?

- Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bu geçiş nasıl olmuştur; bu gerçekten tartışılması gereken bir konudur. Bu geçişin bira özelinde "yumuşak bir geçiş" olduğunu belirtmek gerekiyor. Tek özel bir durum var aslında: Cumhuriyet'ten önce iç-

kili mekânların ve içki satışlarının cami, okul gibi yerlere belirli me-safelerde olma zorunluluğu yoktu. Sergide bunun örnekleri var. Örneğin, Edirne'de üç şerefeli bir caminin duvarına bitişik bira ve konyak satan mağazalar var. Cumhuriyet ile beraber doğru bir karar ile okul, cami, kilise gibi yerlerin 300 metre yakınında içki satılmasına izin verilmemeye başlıyor. Yani, "Osmanlı'da bira var mıydı?" sorusunu bir kenara bırakın; isteyen istediği yerde içki satabiliyordu!

Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ) Bira Fabrikası'nın öyküsünü de bizimle paylaşabilir misiniz?

- Ankara'daki bira fabrikası Atatürk'ün emriyle inşa ediliyor. Aslında Atatürk ile İsmet İnönü arasındaki bir çatışma da Ankara'daki bira fabrikasının kuruluşu ile başlar. Atatürk'ün o bölgeye bira fabrikası kurulması talimatını verdiğinden İnönü'nün haberi yoktur ve bu durumu öğrendiğinde, "Böyle bir inşaat nasıl başlar; bizim fikrimiz neden alınmıyor!" gibisine bir tepki verir İnönü.

Bira nasıl duyuruluyor? Reklâmları nasıl oluyor?

- O dönemde devletin muhteşem bira reklamları var. Sergide örnekleri var; örneğin, "Bir bardak biranın gıdayı (kıymeti)" diye. "Bir bardak bira neye eşdeğerdir?" denilmiş ve yazılmış, işte "şu kadar gram tavuk etine", "şu kadar gram dana etine" diye... Bira gerçekten de çok besleyici bir içkidir. Örneğin Almanların ufak tefek kalmamalarında çok bira tüketmelerinin rolü vardır. Biranın tortusundan da zaten ruhsatlı bir ilaç çıkar: "malt hülasası". Bu ilaç, "Şark malt hülasası" adıyla Os-

manlı'dan Cumhuriyet'e bu geçiş nasıl olmuştur; gerçekten tartışılması gereken bir konu. Bu geçişin bira özelinde "yumuşak bir geçiş" olduğunu belirtmek gerekiyor.

manlı'da da kullanılmıştır, Cumhuriyet'te de... Bira fabrikalarında -eczacıların denetiminde- bu ilacın üretimi yapılır, eczanelerde satılır... Bu ürün, bira yapıldıktan sonra ardında kalan posadan elde edilir. Harp zamanlarında balık yağı ithali çok zor, vitamin pahalı. İşte bu biradan elde edilen ilaç çok sayıda insanın hayatını kurtarmıştır. Veremlilere, gebelere, çok zayıf çocuklara vitamin ve balık yağı yerine verilmiştir. Şimdi diyeceksiniz ki bizim bira fabrikaları artık bunları üretmiyor. Ama eczanelerde Danimarka'dan ithal bir ilaç var. Avrupa'da da yaygın olarak kullanılıyor. Onun besleyici özelliği hiçbir zaman değişmedi; "Kullanıyorduk ama yeterince yararlı değilmiş!" denilmedi hiçbir zaman. Ve biz mükemmel bira fabrikalarımız olmasına karşın, yeter miktarda ithal ediyoruz bugün... Anlamak mümkün değil!

Söz konusu ilaçlar Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında üretiliyor muydu?

- Evet, hem İstanbul hem de Ankara fabrikalarında üretiliyordu. İki formda üretiliyordu: Gliserofosfat ilaveli ve glise-

Cumhuriyet'in ilk döneminde devletin muhteşem bira reklâmları var. Sergide örnekleri var; mesela "Bir bardak biranın gıdayı kıymeti" diye. "Bir bardak bira neye eşdeğerdir?" denilmiş ve yazılmış, işte "şu kadar gram tavuk etine", "şu kadar gram dana etine" diye...

rofosfat ilavesiz. Bu iki farklı ilaç, reçeteyle satılan ilaçlardı. Bu ilaç, insanları güçlendirmek için kullanılıyordu.

İsterseniz tekrar sergiye dönelim. Bira bahçelerindeki görünüm de sizin koleksiyonunuzdan anlaşıldığı üzere çok düzeyli. Kadınlar, çocuklar hep birlikte oturabiliyorlar değil mi?

- İnsanları şaşırtan fotoğraflar bunlar. Fesli bir dede, başörtülü bir babaanne, damat, gelin ve dokuz-on yaşlarında çocuklar... Her birinin elinde de birer tane bira kupası! Dediğim gibi biray Osmanlı içki olarak görmedi. Çünkü ilaç olarak dahi içilmekteydi. Bira böbrek taşı düşürür; besleyicidir. Pek çok faydalı yönü vardır. Zaten Kuran-ı Kerim'de de deniliyor: İçkinin faydası da vardır zararı da; ama zararı faydasından daha fazladır. Dolayısıyla bir bardak birayı usulüne göre içtiğinde beslenirsin; sarhoş olmazsın. Sorun, arka arkaya kupalarca içmekte.

Sizin koleksiyonunuzda başka neler var?

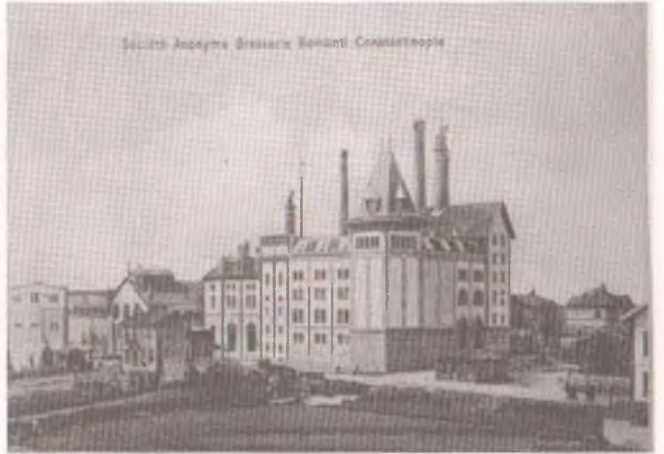
- 20 yıl içinde birayla ilgili eskicilerde ve uluslararası piyasada karşıma çıkan ne varsa topladım. Faturalar, mektup kâğıtları, şişeler, bardak altlıkları, hisse senetleri... Örneğin, Bomonti'nin 1911 tarihli ilk hisse senedi kimsede yoktur: tek bir parça görüldü bugüne kadar. O da

sergileniyor. Bu tür malzemeler, etiketler; bugün Tekel'in bile elinde olmayan çok çeşitli bira etiketleri var. İşte Abdullah Efendi Lokantası, Çınar Oteli, Dilsen Oteli... Tekel, kendisine müracaat eden her yer için özel bira etiketliyle bira sunmuştur. Farklı farklı etiketler yani... Bütün bunlar, mevcut koleksiyonda.

Sergi sırasında olumlu veya olumsuz tepkilerle karşılaştınız mı?

- Sergi sırasında pek çok tepkiyle karşılaştım, diyebilirim. İnsanlar dedelerini, anneannelerini görür gibi oldu bu sergide. Ben şöyle diyebilirim: Yüzlerce kişi, İstanbul ve Ankara dahil, "İyi ki varsın, iyi ki bu sergiyi açtın." dedi. Çünkü belgeler konuşuyor aslında. Yapmış olduğumuz kitapta da öyle. Yani ben bilimsel içerikli bir bira tarihi ortaya koyma iddiasında değilim. Olay bir koleksiyoncunun 20 yıl boyunca ciddi ve profesyonel olarak ne topladığını yorumlamasından ibarettir aslında. Resim altları gayet kolay okunabilen ve insanın kendini kaptırıp geçmişe dalıp gideceği bir sergi oldu sonuçta. O bakımdan çok mutluyum, diyebilirim.

Sanırım sizin için asıl önemli olan salt "koleksiyonculuk" değil.

Bomonti Fabrikası için Bon-Marche firması tarafından, özel olarak basıldığı tahmin edilen bir kartpostal.

- Koleksiyonculuk, anlaşılabilirdiğin ve paylaşılabilirdiğin oranda güzel! Yaptığın işe önceleri, "Bu deli de olur olmaz her şeyi topluyor!" diye burun kıvrıranların bir eser ortaya çıktığında, "Vay anasını!" demeleri bir koleksiyoncu için en büyük mutluluktur. Yani, dünyaya kazık çakıyorsun bir anlamda; koleksiyonunla ölümsüzleşiyorsun. Bakın ölümsüzleşmek o kadar kolay değildir. Çocukların, torunların oluyor. Diyorsun ki "Sülalemi devam ettiririm..." Büyük İskender'in torunu olan birini tanıyor musunuz? Hayır! Roma İmparatorlarının da yok... Asurlu, Sumerli hiçbir torun torba yok ortalarda: "Dedemin dedesi şuydu, buydu" diyebilen. Ama böyle bir kitap yaptığın zaman, 300 yıl sonra da 500 yıl sonra da o kitaba ulaşıp insanlar, "Vay be!" diyebilirler; diyeceklerdir. İşte onun bilincinde olmak bir koleksiyoncu için yaşanacak en son keyiftir.

Tarihi saklıyorsunuz bir anlamda.

- Yalnızca saklamıyor, yok olmaktan kurtarıyor, doğruları ortaya koyuyor son olarak da kendini yüzyıllar sonrasına taşıyorsun. Biliyorsun ki bu kitap ve bu koleksiyon adınla hep var olacak ve yine biliyorsun ki yıllar sonra bile insanlar hayranlıkla sayfalarını karıştıracaklar. Benim için en büyük keyif işte.

Çok teşekkür ederiz.

Bira bahçesinde kadeh kaldıran kadınlar...

Cumhuriyet'in eğitim felsefesi nasıl oluştu?

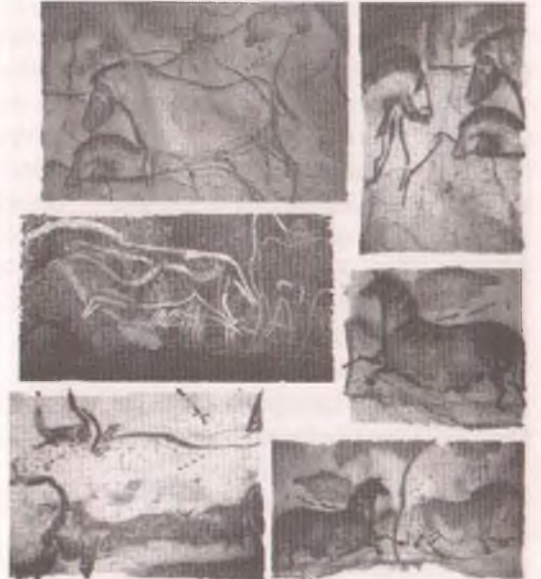
Savaş içinde olan ve henüz bir devlete sahip olmayan TBMM'nin ağırlıklı tartışma konularının başında eğitim geliyor. Bu mecliste elbette, din ağırlıklı eğitim isteyen görüşler de dile getiriliyor. Ama, mecliste laik ve bilime dayalı eğitim yapılması gerektiği düşüncesi ağırlık kazanıyor.

Eğitim nedir?

Eğitim klasik anlamda, toplumda birikmiş bilginin ve değerlerin yeni kuşaklara aktarılması olgusudur. Bu açıdan bakıldığında, eğitim olgusu, özünde ilkel kabilelerde ne ise gelişmiş toplumlarda da odur, yalnızca aktarılan şeyler farklıdır. "Bilgi"nin ve "değerler" in aktarılması toplumsallaşmayı sağlar ve kültürü yaratır. Giderek, bu oluşum bir döngüye dönüşür. Eğitim mevcut kültürü yeni kuşaklara taşır, yeni kuşaklar kendilerine miras gelen kültürü zenginleştirerek kendilerinden sonraki kuşaklara eğitimle taşırlar. Geçmişteki uzun zamanlar içinde oluşan göçebe ve yerleşik kabileler yaşamlarını sürdürme uğraşlarında, bulundukları çevrenin koşullarına bağlı olan yararlı deneyimler edinmişlerdir. Bu deneyimler nasıl avlanacakları, nasıl ürün yetiştirecekleri, nasıl seyahat edecekleri, nasıl ticaret yapacakları, nasıl şifa bulacakları, nasıl yönetilecekleri gibi basitten karmaşıklığa giden konuları içerir. Kazanılan deneyimler o toplumların "değerler"ini yaratır. O değerler, bireyin ve/veya kabilenin

tümünün yararına olan, kabilenin devamını sağlayan şeylerdir. Bu "değerler" günden güne artarak kuşaktan kuşağa "görme, işitme ve taklit" yoluyla geçmiştir. Bir topluluğun birlikte taşıdığı bu "değerler" "kültür" dediğimiz karmaşık yapıyı oluşturmuştur. Kültürün içinde kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi vardır, sanat vardır, inanç vardır, gelenekler ve görenekler vardır.

Eğitim olgusu, özünde ilkel kabilelerde ne ise gelişmiş toplumlarda da odur, yalnızca aktarılan şeyler farklıdır. "Bilgi"nin ve "değerler" in aktarılması toplumsallaşmayı sağlar ve kültürü yaratır.

Yazının icat edilmediği dönemlerde eğitimin görme, işitme ve taklit yoluyla gerçekleştiğini varsaymak yanlış olmayacaktır.

İnsanlık tarihinin büyük bölümü henüz yazının icat edilmediği, dolayısıyla yazılı tarihin sahip olmadığı dönemlerdedir. O dönemlerde eğitimin görme, işitme ve taklit yoluyla gerçekleştiğini varsaymak yanlış olmayacaktır. Zaten daha sonraki dönemlerde de bu üç araç, eğitim ve öğretim yöntemlerinin temel taşları olmuş ve olmayı sürdürmektedirler.

Tarihçiler uygarlaşmanın MÖ 3000 yıllarından sonra Mezopotamya, Mısır, Hint ve Çin'de birbirlerinden bağımsız olarak başladığını söylerler. Benzer gelişmenin daha uzak coğrafyalarda oluşan Maya, İnka ve Aztek uygarlıklarında da olduğu kuşku götürmez. Elbette bu uygarlıklar arasında farklılıklar vardır, ama hepsi bilgiyi sonraki kuşaklara taşıyacak araçları (söz, resim, heykel, yazı, anıt) icat etmişlerdir. Sözel aktarma kısa sürelidir, ancak eş zamanlı yaşayanlar arasında yapılabilir. Ama sözler birleşip "diller" oluştuğunda kültür taşıyan en etkili araç oldu. Öteki araçlar çağlar sonrasına bilgi ve mesaj aktarabilen araçlardır. Demek ki söz, resim, heykel, yazı ve anıtlar bir toplumun bilgisini, kültürünü, değerlerini gelecek kuşaklara aktarmanın önemli araçları olmuştur.

Bu yazının amacını çok aşacağı için eğitimin, çağlar boyunca farklı coğrafyalardaki gelişimine girmeyeceğiz. Mezopotamya, Mısır, Eski Yunan, Roma ve Bizans uygarlıklarının yarattığı bilgi ve kültür insanlığa bırakılan büyük miraslardır. Ancak, hemen her coğrafyada, yakın zamana kadar, eğitimin üst sınıflar için yapıldığını görüyoruz. Bu yolla haneleri yeterince bilgili kılmak ve devlet yönetimi için yeter sayıda hizmetkar yetiştirmek amacı güdülmüştür. Devletlerin çağlar boyunca kendi varlıklarını sürdürebilmesi ve/veya emperyalist emellerini gerçekleştirebilmesi için yaptıkları askeri eğitimi konu dışında tutuyoruz.

Toplumlar büyüdükçe onları yönetenler, yönetim tarzları ve yönetim yasaları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Yakın zamana kadar, dünyanın hiçbir yerinde bu günkü gibi örgün eğitim ve ardeşan okullar sistemi yoktu. Eğitim babının oğula, ustanın çırağa, yaşlının gence, arkadaşın arkadaşına öğretmesi eyleminden ibaretti. Ama doğanın sundukları (besin, enerji, refah) artan nüfusa az gelmeye başlayınca ülkeler arasında paylaşım savaşı başladı. Bu savaşta daima bilginin galip geldiği görüldü. O nedenle, akıllı devletler bilgi üretimine ve bilgi aktarımına; yani eğitime önem vermeye başladılar. Eğitimin gücünü çok iyi kavrayan devletler hızla örgün eğitime geçmişler, eğitim ve öğretme bütçelerinden büyük paylar ayırmaya başlamışlardır. Bunu başaranlar kısa zamanda güç ve refaha kavuşurken, bunu yapamayan devletler çağın gerisinde kalmışlardır. Kural çok açıktır: Çağdaş eğitim yapamayan devletlerin geleceği olamaz; onlar sömürülmeye ve sonunda yok olup gitmeye mahkûmdurlar.

Elbette, her ülke çocuklarını devlet yönetiminin tercihleri doğrultusunda eğitiyor. Peki, erekları birbirlerinden çok farklı olan devlet eğitim hedeflerinden hangisi doğrudur? Örneğin İngiltere, Japonya, İsrail, Suudi Arabistan ve Tali-

ban'ın verdiği eğitimlerin hedefleri birbirlerinden çok farklıdır. Bunlardan hangisi en doğrusudur? Dün bir kabilede çocuğun kabileye uyumlu ve yararlı birisi olarak eğitilmesi ne ise, bugün bir çocuğun kendi devletinin ülküleri doğrultusunda eğitilmesi aynı şeydir. Devletlerin eğitim hedeflerinin farklılığı, o hedeflerin doğru olup olmadığı konusunu gündeme taşır. Bu nedenle, günümüzde "alternatif okullar" düşüncesi ortaya çıkmıştır ve bu düşüncenin yabana atılamayacak kadar sağlam dayanakları vardır. Ama, bu konu, bu yazının kapsamında değildir.

Din ve devlet

Tarih öncesi zamanlarda kâhinler ve kahramanlar (ya da kurnazlar) toplulukların yönetilmesinde çok etkin olmuşlardır. Giderek kâhinler inanç kurumlarını, kahramanlar krallıklarını oluşturmuşlardır. Bazen çatışsalar bile, inanç kurumları ile krallıklar çoğunlukla el ele yürümüşlerdir. Hatta, krallar rahipliği de üstlenmişlerdir. Sumerlerde, Eski Mısırlılarda rahip krallar ve/veya tanrı krallar vardır. Büyük dinlerde de aynı olguyu görüyoruz. Avrupa'nın karanlık tarihi kilise ile kralların çekişmesi ya da işbirliklerinin tarihidir. İslam'da halifelik ile devlet yönetimi arasındaki sıkı ilişkiler apaçık ortadadır.

Toplumlar büyüdükçe onları yönetenler, yönetim tarzları ve yönetim yasaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece, "değerler" in rahipler ve krallar eliyle oluşturulması dönemlerine geçilmiştir. Dolayısıyla "değerler" in içerisine, aslında bireyin ya da toplumun yararına olmayabilen; ama, yönetim erkine güç kazandıran öğeler de katılmaya başlamıştır.

Cumhuriyet'in eğitim felsefesini yarılatabilmek için, bir yandan dünyanın sosyoekonomik gelişimine öte yandan Hristiyan ve İslam dünyasında oluşan eğitim hareketlerine kuşbakışı bakmamız gerekiyor.

Hemen her coğrafyada, yakın zamana kadar, eğitimin üst sınıflar için yapıldığını görüyoruz.

Grammar School: Ticaret yapan orta sınıf için Latince öğretimi yapan okullar açıldı. Bu okullarda Latince gramer, din bilgileri ve aritmetik öğretilirdi.

Din, siyaset ve sermaye

Toplumların yönetiminde inanç kurumları daima çok etkili olmuşlardır; çünkü inanç, toplumları yönetmenin en iyi aracı olma özelliğine sahiptir. 4000 yıl boyunca bu aracı ustalıkla kullanan inanç kurumları ve devlet bireyin, ailenin ve toplumun yaşam biçimine yön ve şekil vermiştir. Kaçınılmaz olarak farklı inançlar, farklı toplumların kültürlerine iyice sinmiştir ve sonuçta kemikleşmiş toplumsal düşünce sistemlerini ve ona dayalı sosyal düzenleri yaratmıştır. Budist, Yahudi, Katolik, Protestan, Şia, Sünni vb. inanç sahibi kişilerin bu inançlarını kalıtım yoluyla edindiklerini hiç kimse söylemiyor. Farklı inançlara bağlılığı yaratan etmen, insanın içinde yetiştiği kültürdür, sosyal düzendir. Binlerce yılda yaratılan kültür sistemlerinin ve sosyal düzenlerin kolayca değişmesi beklenemez. O nedenle toplumlar tutucudur, mevcut düzeni bozacak her yeni düşünce çoğunluğun tepkisiyle karşılaşır.

Zamanla paylaşılanların çoğalması, paylaşılacakların azalması, siyaseti ve ticareti öne çıkarmaya başlamıştır. Gidererek din, siyaset ve sermaye üçlüsünün koalisyonu oluşmuştur. Bir yandan, dini ustaca kullanan siyaset, kurulu düzeni yönetme erkini kolayca elde edebilmektedir. Öte yandan, siyaset ile el ele veren sermaye, kurulu düzenden azami kazancı elde etmeyi her zaman başarmıştır. Geçen yüzyılın ikinci yarısından son-

ra parasal gücü çok artan ticari kurumlar, küresel sermayeye dönüşmüştür. Küresel sermaye yalnız üretim araçlarını elinde tutmakla yetinmiyor; artık siyaset kurumunu da yönetiyor. Başka bir deyişle, şimdi din-siyaset-küresel sermaye koalisyonu bütün dünyayı yönetmektedir. Bu koalisyonun başı daima küresel sermayedir. Üstün gücüne dayanarak, çoğu ülkenin siyasetçilerini yönetebilmektedir. İnanç kurumları ise bazı

ülkelerde doğrudan, bazı ülkelerde ise dolaylı olarak siyaset kurumunu etkileyebilmektedir. Bütün bunlardan çıkan sonuç şudur. Söz konusu üçlü koalisyon, hemen her ülkede istediği düzeni kurmaya uğraşır ve kurduğu düzenin devamını ister. O halde, onların, kurdukları düzeni sarsabilecek hareketleri yok etmek veya o hareketlerin gücünü zayıflatmak için ellerindeki bütün olanakları kullanmaları çok doğaldır.

Büyük dinler ortaya çıkmadan çok önceleri başlayan ruhani eğitim, büyük dinlerin hemen hepsinde artarak ve bazen birbirleriyle rekabet ederek devam etmiştir. Asya'da Budizm öğretisini yapan okulların karşısına, İslam, Horasan'da aynı nitelikteki okullarla karşı durmaya çalışmıştır. Horasan'daki bu okulların Suriye'ye gelişleri bizim medreselerin kökenini teşkil eder. Çok basite indirerek, medreselerin kökeninin Budizm okullarına dayandığını söyleyebiliriz. Bu olgu, birbirini taklit olayı değil,

inanç kurumlarının ve devletlerin korunma ve/veya üstün gelme savaşıdır. Avrupa'da da durum farklı değildir. "Ortaçağ Avrupası"nda eğitim din adamları eliyle kiliselerde yapılmaktadır. Üst sınıf için evlerde yapılan bireysel eğitim halka uzaktır; üst sınıfın egemenliğinin devamına yöneliktir. Roma İmparatorluğu'nun çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olması, Latince'yi çağlar boyunca geçerli tek dil haline getirmiştir. Birçok Avrupa ülkesinde üst sınıfın Latince öğrenmesi üst sınıfta yer almanın ve o yeri korumanın aracı haline gelmişti. Ayrıca, o coğrafyada ticaret yapmak isteyenler Latinceyi öğrenme gereğini duydular. Ticaret yapan orta sınıf için Latince öğretimi yapan okullar açıldı. Bu okullarda Latince gramer, din bilgileri ve aritmetik öğretilirdi. Bu nedenle bu okullara "Grammar School" gibi adlar verildi. Avrupa'da halen bu ad kullanılmaktadır. Botanik, zooloji vb. bilimlerde bilimsel terimlere Latince adlar verilmeye başlandı; bu gelenek hâlâ devam etmektedir. Buradan çıkaracağımız sonuç şudur: Tarihte eğitim, ruhani ve siyasi baskıların etkisinde yol almıştır.

Avrupa da Kilise, uzun süre eğitimde çok faal ve etkili olmuştur. Asıl amaç din adamı yetiştirmek olsa bile, kilisenin bu eylemi Avrupa eğitimine ve kültürüne damgasını vurmuştur. Başlangıçta, hiçbir şeyin yoktan var edilemeyeceğini söyleyen Eski Yunan filozoflarının görüşleriyle özde ters düşen Hristiyanlık, sonunda felsefenin ortaya koyduğu sağlam düşüncelerden kaçınamayacağını anlamış ve ustaca bir manevrayla Aristoteli mantığını yanına almıştır. Bu olgu, Avrupa düşünce sistemiyle Hristiyanlığı uzun süre yan yana götürebilmiştir. Avrupa'da eğitimin kilisenin tekelinden kurtuluşu ancak büyük sancılı toplumsal olaylardan sonra gerçekleşmiştir. Bunlar arasında Rönesans, Protestanlığın ortaya çıkışı (1529) ve Fransız devrimi (1789) gibi olaylar yalnız Avrupa kültürünü değil, dünya kültürünü de derinden etkilemiştir. Bu sancıları çeken Avrupa, çareyi din ile devlet işlerini birbirinden ayırmakta ve onun sonucu olarak "Kilise tekeli"nden kurtulmuş bilime yönelik ye-

Ortaçağ Avrupasında eğitim din adamları eliyle kiliselerde yapılmaktadır. Üst sınıf için evlerde yapılan bireysel eğitim halka uzaktır; üst sınıfın egemenliğinin devamına yöneliktir.

ni bir eğitim düzeni kurmakta buldu.

Başlangıçta İslam dünyasındaki eğitim, Avrupa'dakinden farklı bir gelişim çizgisi izledi. Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarından miras kalan çok zengin bir kültüre sahip olan Ortadoğu, ayrıca, bir yandan Eski Yunan ve Bizans'tan gelen eğitim gelenekleri ile öte yandan İran ve Hint eğitim gelenekleriyle tanıştı. Bunun sonucu olarak Ortadoğu'da çok verimli bir bilim ortamı oluştu. Başlangıçta, İslam öğretisi bu zengin kültürün üzerinde yeşerdi. Emevilerden sonra gelen Abbasilerin (750-1258) bilginlerin önünü açmasıyla Bağdat bir bilim merkezi oldu. Eski Yunan düşünürlerinin kitaplarının çevirisine başlandı. Bu ortam, bilgi üretimi başlattı. Bu dönemde İslam bilginleri ve filozofları yetişmeye başladı. İslam'ın Altın Çağı (İslam Rönesansı) diye adlandırılan bu parlak dönem (MS 750-1250) ne yazık ki, Moğolların istilasıyla tamamen durdu. İslam dünyası o tarihten sonra bilgin ve filozof yetiştiren ortamdaki yoksun kaldı. Bu olgu, yalnız İslam

Emevilerden sonra gelen Abbasilerin (750-1258) bilginlerin önünü açmasıyla, Bağdat bir bilim merkezi oldu.

lam kültürü için değil, dünya kültürü için de büyük bir kayıp oldu. 1250 den sonra, İslam dünyası bilimde ve eğitimde ortaçağ Katolik kilisesinin düşünce sisteminden esinlenen katı kurallara takınmaya başladı. Osmanlı İmparatorluğu da bu akımın etkisinde kaldı. Avrupa, eğitimin yoluna bilimin ışığını koyarken Osmanlı'da medrese eğitimi bilime ve sanata kapılarını sıkı sıkıya kapattı, ahiret işleriyle uğraşmaya başladı. Asya'dan taşınan inanç kültürleriyle İslam'ın kurallarını birleştirip ortaya hoşgörülü bir İslam anlayışı çıkaran Anadolu, giderek, Arapların katılaştıran İslam anlayışına boyun eğdi. Osmanlı tahtını güçlendireceği varsayımı ile başlatılan bu eylem, sonunda Osmanlı'nın yıkımına neden olan etmenlerin başında gelir.

İmparatorluğu çöküşten kurtarmak isteyen aydınların 1830'larda başlattığı tartışmalar, hanedan üzerinde ciddi baskılar oluşturdu. 1839'da Sadrazam Mustafa Reşit Paşa Tanzimat'ı ilan etti. Gülhane Hattı Hümayunu, bir Rönesans'tı. 1876 yılında I. Meşrutiyet ilan edildi. 1878 yılında II. Abdülhamit meclisi kaptı. 1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edildi. Arka arkaya toprak kaybıyla hızlanan çöküşü durdurmak için farklı fikir akımları ortaya çıktı. Tarihçiler bu akımları dört gruba ayırır:

1. Osmanlıcılık: İmparatorluk sınırları içinde yaşayan bütün etnik grupları tek bir vatan toprağı altında bir arada tutmak isteyen ve 1860'tan sonra ilgi gören, II. Abdülhamit tarafından desteklenen, II. Meşrutiyet'in ilk yıllarına kadar devam eden bir düşünce akımıdır.

2. İslamcılık: Bütün dünya Müslümanlarını bir araya getirecek "İslam Birliği"ni kurmak ve bunun için Hilafet'i araç olarak kullanmak isteyen düşünce akımı. Osmanlıcılık akımı tutmayınca, II. Abdülhamit döneminde ortaya çıkan ve İslamcılık politikasıyla Balkanlardaki etnik grupların devletten kopmalarını engellemek isteyen düşünce akımlarından biridir. Eyleme geçmesi olanaksız olan bu düşünce, Batı'nın Osmanlı İmparatorluğuna ve öteki Müslüman ülkelere uyguladığı politikaları engellemenin tek yolunun "İttihad-ı İslam" (İslam birliği) ol-

1824 yılında II. Mahmut bir ferman ile sıbyan okulunu (ilköğretim) ve 1838 yılında rüştiyeleri (ortaokul) kurdurdu. Rüştiyeler ahiret işleri yerine dünya işlerini öğretecektir. Ama, artık çok geç kalınmış ve imparatorluk hızla çöküş dönemine girmiştir.

duğu görüşünü savunan edebiyat hareketine dönüştü.

3. Türkçülük: Dünyadaki bütün Türkleri birleştirmeyi amaçlayan ve geçmiş Tanzimat dönemine kadar uzanan Turancılık akımı. Tanzimat dönemine kadar "Türk" sözünden yalnız "Osmanlı Türkleri" anlaşılıyordu; Tanzimat devrinde Türk kelimesinin anlamı birdenbire genişledi ve "Türk" sözü dünyadaki bütün Türkler için kullanılır hale geldi.

4. Batıcılık: Bu terime biri olumlu, ötekisi olumsuz iki anlam yüklenmektedir. Olumlu anlamı şudur: Yaklaşık 200 yıl önce Osmanlı'da başlayıp Cumhuriyet'ten sonra da devam eden çağdaşlaşma hareketinin itici gücüdür. Avrupa, teokratik yapıdan uzaklaşarak bilim ve teknikte hızla ilerlemeye başlamış, Osmanlı'ya üstünlük sağlamıştır. Artık Osmanlı geri kalmıştır, savaşlarda yenilmektedir. Üstelik Batı yalnızca bilim ve teknikte değil, bireysel ve toplumsal hak ve özgürlükler konusunda da üstünlüğü ele geçirmiştir. O halde Osmanlı da kurumları değiştirip Batı'ya benzemelidir. Devleti kurtarmak ve modernleştirmek amacıyla ortaya çıkan Batıcılık akımının temelinde, Tanzimat dönemindeki ve daha önceki ıslahat hareketleri yatar. Öncülüğünü Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın yaptığı varsayılan bu düşünceye padişahlar da katılmıştır. Osmanlı Devleti'nin çöküşünü Batı'nın bilim ve teknolojisine sahip olamayışında gören bu akım, tek kurtuluş yolunun uygar bir Batı devleti olmakta, yani Batılılaşmakta

görmektedir. Batıcılığın olumsuz anlamı biraz ironiktir ve bu günlerde çok revaçtadır. Antiemperyalist bir mücadeleden sonra elitizmin halk kültüründen kopuşunu ifade eden bir kavrama dönüşmüştür. Batılılaşmanın bu olumsuz anlamı, özellikle Cumhuriyet karşıtlarının ve radikal dincilerin tercih ettiği anlamdır.

Osmanlı aydınlarının başlattığı tartışmaların etkisiyle, son zamanlarında Osmanlı hanedanı eğitimde arka arkaya hamleler yapmaya başladı. 1824 yılında II. Mahmut bir ferman ile İstanbul'daki kimsesiz çocuklar için, "Sıbyan okulu"nun (ilköğretim) zorunlu ve parasız olmasını öngördü. 1826 yılında bu ferman bütün imparatorluk topraklarını kapsar hale getirildi. 1838 yılında rüştiyeler (ortaokul) kuruldu. Rüştiyeler medreselerden farklıdır ve ahiret işleri yerine dünya işlerini öğretecektir. Ama, artık çok geç kalınmış ve imparatorluk hızla çöküş dönemine girmiştir. Son zamanlarında Osmanlı'nın yaptığı eğitim hamlelerinden önemlilerini kronolojik sırasıyla görmek, Cumhuriyet'in eğitim hareketini anlamamıza yardım edecektir. Bu hamleler, bazı çevrelerin göstermeye çalıştığı gibi Cumhuriyet okullarının geçmişe dayanan kurumlar olmadığını, Cumhuriyetin eğitim felsefesinin köksüz bir elitizm hareketi olmadığını kanıtlar.

1846 - Makâtib-i Umumiye Nazırlığı kurulduktan sonra rüştiyelerin sayısı çoğalmaya başladı.

1848 - Dar-ül Muallimin (orta öğret-

men okulu) ,

1863 - Dâr-ül Fünûn (üniversite),

1868 - Dâr-ül Muallimin-i Sıbyan (ilköğretmen okulu),

1869 - Dâr-ül Muallim-i Âli (yüksek öğretmen okulu),

1869 - Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (genel eğitim yasası) yürürlüğe konuldu. Bu nizamname ile Osmanlı'da "öğretmenlik" ilk kez bir meslek olarak kabul edilmiş oldu.

1869 - Dâr-ül Fünûn-u Osmanî,

1870 - Dâr-ül Muallimat (kız öğretmen okulu),

1881 - İdadiler,

1882 - İlk devlet kütüphanesi açıldı (içinde yalnızca altı ciltlik "Naima Tarihi" vardı),

1900 - Dâr-ül Fünûn-u Şahane,

1910 - 1913 Sultaniler (sonra "lise" oldu) açıldı,

1914 - 1919 Dâr-ül Fünûn'da ders vermek üzere Almanya'dan 20 öğretim üyesi getirildi,

1913 - "Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkati" ile ilköğretim ücretsiz ve zorunlu kılındı,

1917 - Tıbbiye'ye kız öğrenciler alındı,

1919 - Dâr-ül Fünûn'a bilimsel özerklik tanındı.

Bu liste yalnız Batılılaşma hareketinin ürünü olan halka açık önemli okulları içeriyor. Saray okulları, medreseler, azınlık okulları, cemaat okulları, askeri okullar vb. nitelikleri açısından ayrıca incelenmeye değer kurumlardır. Yukarıda-

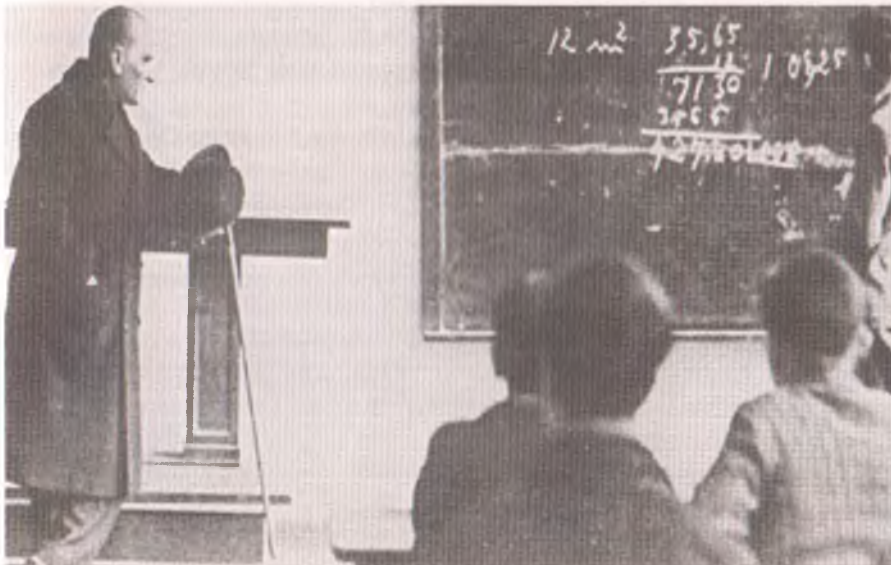
"1924 Anayasası"nın

87. maddesi, "Eğitim her düzeyde parasız ve ilköğretim zorunludur." der. 3 Mart 1924 tarihinde çıkan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" (Eğitim Birliği Yasası) bu felsefeyi yeter bir açıklıkla ortaya koymuştur.

ki listeye ek yapmak istersek, Batılılaşma hareketinin hız kazandığı Meşrutiyetten sonra "Dar-ul" öntakısıyla başlayan ve belirli meslek alanlarında eleman yetiştirmeyi amaçlayan çok sayıda okul açıldığını belirtmeliyiz. Bu okulların ortak niteliği, gene yukarıdaki listedekiler gibi, uhrevi olmak yerine dünyevi oluşlarıdır.

Tarihçi Halil İnalcık'a göre, Batıcılık hareketi ve o harekete karşı düşünceler Osmanlı devletinin ikinci padişahı Orhan Gazi (1326-1359) saltanatına kadar gerilere gitmektedir. "Devleti idare edenler halk kitaplarında Frenkleşme ile İslam'a aykırı fiiller işlemekle suçlanıyordu. Başka bir ifade ile bürokrasi ve halk, tutuculuk konusunda karşı karşıya gelmişlerdi. Anonim halk tarihleri, 'İdareciler, Freng'i taklit ederek sakallarını kıırıyorlar...' diye yazıyordu." Ayrıca, I. Murad zamanında Sırlar yoluyla topçuluk öğrenilmesi, Fatih'in Macar Urban'ın döktüğü toprakları İstanbul'u fethetmesi, Kanuni Sultan Süleyman'ın tophanesinde Alman top ustalarının çalışması gibi örneklerin, Osmanlı'nın Batılılaşma sürecinin köklerini oluşturduğunu ileri süren İnalcık, bugünü hazırlayan bilinçli Batılılaşma hareketinin Viyana bozgunu ile başladığına dikkat çekiyor.

Cumhuriyet'in eğitim felsefesinin, bütün bu uzun geçmişten ve Batılılaşma çabalarından iyi ders alan bir düşünce üzerine kurulu olduğu açıktır. "1924 Anayasası"nın 87. maddesi, "Eğitim her düzeyde parasız ve ilköğretim zorunludur." der. 3 Mart 1924 tarihinde çıkan "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" (Eğitim Birliği Yasası) bu felsefeyi yeter bir açıklıkla ortaya

koymuştur. Cumhuriyet'in eğitim felsefesini maddeleştirmek istersek şunları söyleyebiliriz:

- Eğitim;
- Laiktir,
- Bilime dayalıdır,
- İrk, din, cinsiyet ayrımı gözetmez,
- Okullar karma eğitim yapar,
- Her düzeyde ücretsizdir,
- İlköğretim zorunludur.

Cumhuriyet eğitiminin hazırlık dönemi

1920'lerde Ege bölgesinde eğitim işlerini üstlenen üç ayrı güç vardır:

1. TBMM hükümetinin Maarif Vekâleti,
2. Osmanlı Devleti'nin Maarif-i Umûmiyye Nezâreti,
3. Yunanlıların işgali altındaki bölgelerde Yunanlıların Anadolu Eğitim Genel Müdürlüğü.

Yunanlıların Anadolu'ya tayin ettikleri Eğitim Genel Müdürü, verdiği bir emirle işgal altındaki yerlerin bütün okullarını Yunan hükümetine bağlıyor ve genelgesinde şöyle diyordu:

- Şimdilik, yalnız dil dersleriyle tarih öğretimini değiştiriyoruz.
- Rumca, resmi dil olacaktır.
- Bundan sonra özel ve resmi okullar yoktur; hepsi bir idare altında toplanmıştır.

1920 - İstanbul'da "Maarif-i Umumiyye Nezareti" var. 1920 Mayıs ayı başlarında Ankara'da "Maarif Vekâleti" kuruluyor. TBMM'nin ilk Maarif Vekilliği'ne Rıza Nur Bey, Meclisçe seçiliyor. Savaş içinde olan ve henüz bir devlete sahip olmayan TBMM'nin ağırlıklı tartışma konularının başında eğitim geliyor. Bu mecliste elbette, din ağırlıklı eğitim isteyen görüşler de dile getiriliyor. Ama, mecliste laik ve bilime dayalı eğitim yapılması gerektiği düşüncesi ağırlık kazanıyor.

1924 - Anayasa, Köy Kanunu, Tev-

hid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi. Eğitimci John Dewey davet edildi. Muallim Mektebi ve Yüksek Muallim Mektebi kuruldu. Bunların her birisi kendi başına büyük sosyal değişim yaratan hareketlerdir.

1924-1946 - Henüz Cumhuriyet kurulmadan başlatılan eğitim seferberliği, bu dönemde de büyük zorluklara karşın başarıyla sürdürülüyor. Savaştan yorgun çıkmış ve yokluklar içinde kıvranan genç Cumhuriyet, eğitime olağanüstü önem veriyor. Okuma-yazma seferberliği başlatıyor, okul çağına gelen her çocuğa zorunlu ilköğretimi götürüyor. İlk, orta ve yüksek öğretmen okulları ve Üniversite açıyor. 1940 yılında, dünya savaşın ateşi içindeyken Köy Enstitüleri açılıyor. Ancak altı yıl devam edebilen Köy Enstitüsü hareketi 20-30 yıl sürebilseydi, eğitim birliği ve laik eğitim şurasından burasından çekiştirilip bozulmasaydı, 1930'lar-da başlayıp 1945 yılında meclis gündemine gelen "Çiftçi Topraklandırma Kanunu" ve benzeri reformlar yapılabilseydi, bugün Türkiye Avrupa Birliği'nin kapısında diz çöküp beklemiyor olacaktı; aksine, şimdi AB kapısını yüzümüze kapatanlar, Türkiye'nin liderlik ettiği uluslararası platformlara girebilme şanslarını arıyor olacaktı.

Cumhuriyet döneminde öğretmen yetiştiren okullar Kronolojik liste

16 Mart 1848 - "Darümuallimin" kuruldu

1891 - "Darümuallimin-i Aliye" kuruldu. İdadi'lere öğretmen yetiştirme amacıyla yapısı sık sık değişti. 1915'teki yapısıyla Cumhuriyet'e devroldu.

1924 - Eğitimci John Dewey davet edildi, Türk milli eğitimi üzerine rapor hazırladı.

1924 - 4 yıllık Öğretmen Okulları açıldı.

1924 - "Yüksek Muallim Mektebi", Fransa'daki "Ecole Normal Supérieure" modeline göre açıldı. 1940 yılına kadar üstün nitelikli eğitim yaptı.

1926 - Öğretmenlik sistemi başlatıldı (Tarım Vekaleti - Maarif Vekaleti).

1926 - 22 Mart: "Maarif Teşkilatına Da-

ir Kanun" yürürlüğe girdi.

1926 - İlk "Muallim Mektepleri" açıldı.

1926 - "Köy Muallim Mektepleri" açıldı.

1927 - "Denizli Erkek Muallim Mektebi ⇒ Köy Muallim Mektebi", "Kayseri-Zencidere Muallim Mektebi ⇒ Köy Muallim Mektebi" açıldı.

1926 - 1927 - "Orta Muallim Mektebi (Konya)" açıldı.

1929 - 1930 - "Gazi Orta Muallim Mektebi" açıldı. (Konya'dan Ankara'ya taşındı.)

1933 - 34 - "Köy Muallim Mektepleri" kapatıldı.

1933 - "Öğretmen Okulları" 6 yıla çıkarıldı.

1935 - "Köy Eğitim Kursları" açıldı.

1937 - "İzmir-Kızıllı Köy Öğretmen Okulu", "Eskişehir-Çifteler Köy Öğretmen Okulu" açıldı.

1940 - 17 Nisan: "Köy Enstitüleri" Kuruldu (Kanun No: 3803): Köy Öğretmeni + Sağlık Memuru.

1947 - "Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü" kapatıldı.

1947 - "Gazi Eğitim Enstitüsü" açıldı. Fen ve Edebiyat Bölümleri ayrıldı. İstanbul, Balıkesir, İzmir'de "Eğitim Enstitüleri" açıldı.

1953 - "İlköğretmen Okulları" açıldı.

1953 - "Köy Enstitüleri'nin öğretim programları değiştirildi.

1953 - "Köy Enstitüleri'nin öğrenci kaynağı değiştirildi.

1954 - Ocak 27: "Köy Enstitüleri" kapatıldı.

1973 - Öğretmenlerin yüksek öğrenim görmeleri ilkesi getirildi (1739 sayılı Yasa).

1974 - 89 "Öğretmen Okulu" kapatıldı. Bazısı "Öğretmen Lisesi", bazısı "2 Yıllık Eğitim Enstitüsü" oldu.

1974 - "Mektupla Eğitim" ve "Hızlandırılmış Eğitim" uygulamaları, öğretmen yetiştirme sistemimizi tarihindeki en kötü konumuna getirdi.

1974 - 1980: Öğretmen yetiştirme sistemimizin en kötü dönemi...

1982 - "2 Yıllık Eğitim Enstitüleri" kapatıldı.

1982 - Öğretmen yetiştirme görevi üniversitelere verildi.

Savaştan yorgun çıkmış ve yokluklar içinde kıvranan genç Cumhuriyet, eğitime olağanüstü önem vermiştir.

Dilim'e Göre

Değer bilmezlik mi?

Fritz Neumark, Ernst Reuter, Wilhelm Röpke, Umberto Ricci, Bruno Taut, Clemens Holzmeister, Kurt Bittel, Hans Güstav, Hans-Henning von der Osten, Georg Rohde, Benno Landsberger, Walter Ruben, Wilhelm Peters, Felix Haurowitz, Reginald Oliver Herzog, Rudolf Nissen, Ernst Hirsch...

Bu isimleri hatırlayabildiniz mi? Size acaba bir şeyler söylüyor mu bu isimler? Pek çoğunuzun, "Hayır!" dediğini duyar gibiyim. Günümüzde maalesef, esamileri ("esame" değil!) okunmaz, yaptıkları yadsınır oldu bu aksiyoner bilim adamlarının... Hülasa, unutturuldular bize! Sistemli bir art niyet güderek mi yoksa şükran hislerinden nasibi almamış bir kafaya hizmet için mi böyle bir tutum takındı, inanın anlamış değilim! Bildiğim tek şey, yukarıda saydığım isimlerin her birinin 1930'lu yıllarda ülkemize gelip genç Cumhuriyet kazanımlarımızın sağlam temel direkleri olduğudur. Kimlikleri ve yaptıkları da herkes tarafından bilinmelidir. Nasıl ki Hammurabi Kanunları'nı ve Mısır Ehramları'nı genç dimağlarımıza kazıdılar... Asıl bu devre ve "bu dev isimler" bilinmelidir!

Herhangi birini seçip kısaca tanıyalım:

Profesör Fritz Neumark: 1933 yılında "Üniversite Reformu Programı" çerçevesinde çağrılı olarak ülkemize geldiğinde genç bir akademisyendi ve zaten "Hitler faşizmi"nden kaçıp kurtulmak zorundaydı... Gazi Hazretleri'nin keskin zekâsıyla, diğerleri gibi ülkemizde misafir edildi. Hem de -gene diğerleri gibi- yüksek maaşla ve Boğaziçi'nde ikamet etmek kaydıyla... İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin kurucusudur. Ülkemizde on dokuz yıl kalmış ve Almanya'ya döndüğünde de iki kez Frankfurt Üniversitesi'ne "rektör" seçilmiştir. Ayrıca -şükran ifadelerini çoklukla kullanmayı ihmal etmeden- Türkiye'de geçen yıllarını bir anı kitap haline getirmiştir. Ne değerdir ki bilinel!

Peki, diğerleri...

Onların da kim olduklarına ve neler yaptıklarına kısaca bir göz atalım isterseniz:

Ernst Reuter: Sosyal Bilimler Fakültesi'ndeki İskân ve Şehircilik Enstitüsü'nün kurucularından olup ilk tüzük taslağını da hazırlayan kişidir. II. Dünya Savaşı sonrası (1948'de) Berlin ikiye bölününce, Batı Berlin'in ilk belediye başkanı oldu ve 1951 yılında da Alman Kent Meclisleri'nin başkanlığına getirildi. Dünyanın sayılı kent bilimcilerindendir.

Ord. Prof. Dr. Wilhelm Röpke: Almanya'nın ilk ordinaryüs profesörlerinden, ünlü bir iktisatçı.

Ord. Prof. Dr. Umberto Ricci: Roma Üniversitesi Öğretim

Üyesi, iktisat teorisyeni.

Prof. Dr. Bruno Taut: Çağdaş mimarlığın kurucularından, "Bauhaus Okulu"nun da kurucusu.

Prof. Clemens Holzmeister: Kentbilimci, özgün mimar.

Prof. Dr. Kurt Bittel: Arkeolog.

Prof. Dr. Hans Güstav: Arkeolog.

Prof. Dr. Georg Rohde: Filolog.

Prof. Dr. Beno Landsberger: Asurolog.

Prof. Dr. Walter Ruben: Hindolog.

Prof. Dr. Wilhelm Peters: Pedagog.

Prof. Dr. Felix Haurowitz: Kimyacı.

Prof. Dr. Rudolf Nissen: Genel Cerrahi Uzmanı.

Prof. Dr. Ernst Eduard Hirsch: Ünlü hukukçu. *Pratik Hukukta Metot* isimli eseri, hâlâ tüm hukukçuların ve hukuk öğrenicilerin başucu kitabıdır. 1943 yılında Türk uyuşuna geçti.

... devam edelim:

Ülkesine döndükten sonra, iki dönem Münih Üniversitesi'ne "rektör" seçilen: Ankara Tıp Fakültesi'nin kurucularından **Prof. Dr. Alfred Marchionini**, İstanbul Üniversitesi Kanseri Araştırma Enstitüsü'nü kuran: Ünlü patolog, **Prof. Siegfried Oberndorfer**. İstanbul Üniversitesi Zooloji ve Hidrobiyoloji Enstitüleri kurucusu: **Prof. Curt Kosswig**. İlk botanik bahçemizi kuran (*İstanbul'da*): **Prof. Alfred Heilbronn**. İstanbul Üniversitesi Astro-nomi Enstitüsü'nü kuran: **Prof. Erwin Findlay**. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Jeoloji Bölümü'nün kurucusu: **Prof. Wilhelm Salomon-Calvi**. İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu'nun kurucusu: **Prof. Leo Spitzer**.

İsimlerini sayıp kendileri hakkında sadece genel bilgiler sunmaya çalıştığım bu "önemli ve değerli" şahsiyetlere daha birçok isim ilave edebilir ve bu yazıyı -kolaylıkla- bir kitap haline getirebilirim. Nedir, böylesine değerleri sıkça anıp genç kuşaklara da aktarmazsak eğer, kadirşinaslığımızı nasıl belli edebiliriz ki!

Sonlamayı da kusursuz bir kara mizah örneğiyle yapayım: Zamanın Maarif Vekili (*Milli Eğitim Bakanı*) olan Hasan Âli Yücel'in bir seher vakti kapısı çalınır. Ziyarete gelen, mülteci Alman profesörlerden biri olup Türk vatandaşlığına geçtikten sonra, maaşının dörtte bir'e düşürülmesinin şaşkınlığını yaşamaktadır... "Sayın Vekilim" der, aceleyle: "Yani, şimdi ben, Türk vatandaşlığına geçtiğim için cezalandırılıyor muyum!?" Hasan Âli Bey, bu söze karşı hafızalardan silinmeyen tarihi yanıtını verir: "Hocam, yoksa sen Türk olmayı kolay mı sanıyorsun!"

Üçlemeler

"Üçlemeler"de, kelimelerin -etimolojik derinliğine girmeden- üç dilde/coğrafyada ve zamanda, karşılıklarını ve kısaca anlamlarını bulacaksınız: Bugünkü Standart Türkiye Türkçesi (BSTT), Osmanlı Türkçesi ve Batı dilleri...

* **Devingen/Müteharrik/Mobil:** 1-) Hareketli. 2-) İşleyen, çalışan. (Benzinle müteharrik, buharla müteharrik, 4 tekerlekli müteharrik [4 tekerden çekiş])

* **Hoşgörü/Müsamaha/Tolerans:** 1-) Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu. 2-) Bir boksörün ağırlık sınıfındaki ağırlığının kabul edilecek kadar azlığı ya da çokluğu.

BİLMEK LAZIM

Harikzedegân Apartmanı: Türkiye'nin ilk betonarme binası, Harikzedegân Apartmanı/Tayyare Apartmanı'dır. 1918'deki yangından zarar gören ve evsiz kalanlar için Laleli'de yapılmıştır; ülkemizdeki ilk betonarme yapı olması yanında, toplu konut projelerimizin de ilklerindendir. Neoklasik akımın temsilcisi **Mimar Kemalettin Bey** tarafından planlanmıştır.

Ütopyadan Gerçeğe

Ütopyadan Bilime

Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya

Fakültesi (1921)

ADTCF'nin kısa tarihine dönüp baktığımızda, ütopyadan bilime doğru evrilen sürecin çok hızlı bir biçimde tamamlandığını, ulusal üniversite kavramının ütopyadan ölküye, ulusallaşmaya, laikleşmeye, bilimselleşmeye nasıl dönüştüğünü YÖK düzeniyle özgünlüğünü nasıl yitirdiğini görüyoruz.

Kuruluş

1

1 Mart 1935 gecesı Çankaya Köşkü'nde Atatürk, Maarif Vekili Abidin Özmen'e birdenbire şu emri vermiştir: "Not defterinizi çıkarınız ve söylediklerimi

lütfen yazınız." Afet İnan'ın aktardığına göre bu yazılar, Ankara'da bir Dil Tarih Fakültesi'nin kurulması için Maarif Vekleti'nce yapılacak hazırlıklara iliskindi. Fakülte'nin kurulmasıyla Kültür Bakanlığı görevlendirilmiştir. Atatürk, Fakülte'nin adını koymuş ve kuruluşla ilgili çalışmaları yakından izlemiştir.(1)

Kültür Bakanlığı, konuyu daha geniş bir ölçekte ele alarak Ankara'da bir Atatürk Üniversitesi'nin kurulmasını kararlaştırmış ve bütçe ile ilgili çalışmalara başlamıştır.(2) Atatürk Üniversitesi için 1936 yılı bütçesine bir buçuk milyon lira ödenek konulacaktır. 1935 yılında yeni Üniversite'nin Pozitif İlimler ve Pedagoji Fakülteleri ile Beden Terbiyesi ve Resim ve Elisheri Enstitülerinin açılması düşünülmektedir. Bu fakültelerle ADTCF (An-

kara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi), yeni kurulacak üniversiteye bağlanacaktır.(3) Bu bölümlemeden, ilk aşamada ADTCF'nin klasik bir edebiyat fakültesi olarak değil, salt bir dil-tarih-coğrafya fakültesi olarak düşünüldüğü görülmektedir. Kurulacak Atatürk Üniversitesi'nin fakültelerinden birini oluşturacak olan ADTCF'nin, önceleri İtfaiye Meydanı'ndaki ortaokula yerleştirilip Fakülte için de Cebeci'de bir bina yapılması düşünülmüştür.(4) Ancak, daha sonra ikinci

Atatürk, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin açılış töreninde.

9 Ocak 1936

Fakülte'nin kurulmasıyla Kültür Bakanlığı görevlendirilmiştir. Atatürk, Fakülte'nin adını koymuş ve kuruluşla ilgili çalışmaları yakından izlemiştir.

1) İnan, Prof. Dr. Afet, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı, Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayın no: 239, s. 11 ve 15.

2) Atatürk Üniversitesi, Cumhuriyet, 30.07.1935, sayı 4025, s. 1+8.

3) Atatürk Üniversitesi, Cumhuriyet, 06.08.1935, sayı 4032, s. 1+7.

4) DTCF, Tan, 10.06.1935, sayı 49, s. 2.

Vakıf Hanı'nda yerleşmeye başlamıştır. Diğer fakültelerin buraya sıkıştırılması mümkün olmadığından, Gazi Terbiye Enstitüsü'nde kurulması ve öğrencilerinin de yeni üniversiteye devredilmesi düşünülmektedir. Atatürk Üniversitesi rektörlüğüne Mehmet Fuat Köprülü'nün getirilmesi kararlaştırılmıştır.(5)

ADTCF'nin ilk öğrencileri yatılı ve gündüzlü olmuşlardır. Fakülte'ye alınacak yatılı öğrenci için seçme sınavı yapılmıştır. Bu sınava katılmak için lise veya bir defaya özgü olmak üzere altı yıllık öğretmen okulu mezunu veya öğretmen olmak koşulu getirilmiştir. Gündüzlü öğrenciler için lise mezunu olmaları, bakalorya sınavı vermiş olmaları, 1935 yılı mezunları için olgunluk sınavını vermiş olmaları koşulu getirilmiştir. Yatılı öğrenciler 120,(6) gündüzlü öğrenciler 280 kişidir.(7)

12 Kasım 1935 günü gazetelerde ADTCF'ye giriş sınavını kazananların adları yer aldı. 1936 yılı içinde Ankara'da öğretime başlayacak ADTCF için Evkaf Apartmanları'nın bir bölümü üç yıllığına kiralanmıştı. Binanın iç bölümlenmesi dersane, yatakhane ve yönetim yerine uygun duruma getirmek için kimi değişiklikler yapıldı. Söylentilere göre Fuat Köprülü'nün milletvekilliği devam etmek koşuluyla dekanlığa getirilecektir. İlk aylarda binada yemek verilmiyordu. Öğrenciler kahvaltılarını ve akşam yemeklerini, Fakülte'nin Ulus'ta gösterdiği bir lokantada yiyorlardı. 1936 Mart'ından itibaren yemekler, binanın alt katındaki büyük salonda verilmeye başlandı.(8)

ADTCF'nin ilk binası, II. Vakıf Hanı. Bu binada bugün Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü yerleşiktir (Korkut Erkan Belgeliği).

ADTCF, 14.06.1935 gün ve 2795 sayılı yasayla kurulmuş, 09.01.1936'da törenle açılmıştır. Başlangıçta Evkaf Apartmanı'na yerleşen Fakülte, burada dört yıl kalmıştır. Yeni binada(9) öğretim 04.11.1940'ta başlamıştır.(10) ADTCF 13.06.1946'ya değin MEB'ye bağlı kalmış, 4936 sayılı Üniversiteler Yasası'yla AÜ'nün bir fakültesi olmuştur.(11) Ali Muzaffer Göker, İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Reisliği (Dekanlığı)'ndan sonra ADTCF'de uzunca bir süre dekanlık yapmıştır (1935-27.01.1939).(12)

Maarif Vekaleti 1936-37 öğretim yılında Ankara'da bir İktisadiyat Fakültesi açmak için çalışmalar yapmaktadır. Daha önce açılan ADTCF de yeni fakülteye bağlanacaktır. Daha sonra bir edebiyat fakültesi de açılarak işlem tamamlanacaktır. İktisadiyat Fakültesi'nin açılmasından sonra Ankara Üniversitesi'nin diğer halkaları oluşturacak olan fen ve tıp fakültelerinin kurulmasına geçilecektir. Yeni Fen Fakültesi açılırken Gazi Terbiye

Enstitüsü'nün fen bölümü, bu yeni fakülteye aktarılacaktır. İlk aşamada İktisadiyat Fakültesi'nin kadrosunun, İÜ profesör ve doçentlerinden sağlanması düşünülmüşse de(13) Şevket Aziz Kansu dışında bu aktarım gerçekleşmemiştir. 1933 Üniversite Reformu'nda açığa çıkarılan Edebiyat Fakültesi müderrislerinin bir bölümüne yeni açılan ADTCF'de görev verildi. Ferid Kam İran Edebiyatı,(14) Fazıl Nazmi Örkün Yunan Dili ve Edebiyatı (1936-1940), İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu Pedagoji (1941-1944), Prof. Ali Muzaffer Göker Tarih dersi (1939-1941) verdiler. Ali Muzaffer Göker, Fakülte'nin kuruluşundan 27.01.1939 tarihine değin dekanlık görevini de yürüttü.(15) İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Ali Muzaffer Göker, DTCF'deki profesörlüklerinin ardından milletvekili yapıldılar. Göker, daha sonra büyükelçi atandı.(16)

1935'in sonlarına doğru Ankara'ya gelmeye başlayan ADTCF'de görevli yabancı hocalar da öğrenciler gibi Evkaf Apartmanı'nın üst katındaki dairelerine yerleşmişlerdir. Dolayısıyla öğrenciler, yabancı hocalarla 1935'in sonlarında tanışmaya başlamışken, Türk profesörlerle ancak Fakülte'nin açılışından (09.01.1936) sonra tanışmışlardır.(17)

Kültür Bakanlığı'nın ADTCF'de derslere 1 Kasım 1935'te başlanacağını duyurmasına karşın, bu durum Fakülte'nin açıldığı 9 Ocak 1936 tarihine değin gerçekleşmedi. ADTCF 9 Ocak 1936 Perşembe günü saat 15.30'da Türkocağı salonunda yapılan görkemli bir törenle açıldı.(18)

5) Atatürk Üniversitesi Hazırlıkları, Cumhuriyet, 21.08.1935, sayı 4047, s. 4.

6) Bu sayı, diğer kaynağa göre 40'tır.

7) A) DTCF'den, Cumhuriyet, 08.10.1935, sayı 4095, s. 9.

B) İnan, Prof. Dr. Afet, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı, Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayın no: 239, s. 19-20.

8) A) ADTCF, Cumhuriyet, 09.07.1935, sayı 4004, s. 3.

B) Temir, Prof. Dr. Ahmet, Fakültenin Kuruluş ve Açılışı ile İlgili 60 Yıllık Anılarım, Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sempozyumu, Bildiriler, Ankara 24-25 Nisan 1996, Ankara Üniversitesi Basımevi 1998, s. 431.

9) Bruno Tauf'ın tasarladığı, Atatürk Bulvarı üzerinde bulunan ve bugün DTCF'nin yerleşik olduğu taş bina.

10) Çadircı, Doç. Dr.Musa; Süslü, Yrd. Doç. Dr. Azmi, Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi, AÜ Rektörlük Yayınları 82, Ankara 1982, s. 146-8.

11) Çadircı, Doç. Dr.Musa; Süslü, Yrd. Doç. Dr. Azmi, Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi, AÜ Rektörlük Yayınları 82, Ankara 1982, s. 153.

12) Çadircı, Doç. Dr.Musa; Süslü, Yrd. Doç. Dr. Azmi, Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi, AÜ Rektörlük Yayınları 82, Ankara 1982, s. 166.

13) Hükümet Merkezinde Açılacak Üniversite, Cumhuriyet, 10.02.1936, sayı 4218, s. 1+2.

14) Onan, Necmettin Halil, Ferit Kam, AÜDTCF Dergisi, c. II, sayı 5, 1944, s. 812-5.

15) Süslü, Doç. Dr. Azmi, DTCF'nin 50 Yıllık Tarihi, AÜDTCF Yayınları Ankara, 1986, s. 39, 355, 483.

16) Çankaya, Ali, Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler 1859-1949, c.II-III, Ankara 1954, s. 661-2.

17) Temir, Prof. Dr. Ahmet, Fakültenin Kuruluş ve Açılışı ile İlgili 60 Yıllık Anılarım, Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sempozyumu, Bildiriler, Ankara 24-25 Nisan 1996, Ankara Üniversitesi Basımevi 1998, s. 431.

18) Temir, Prof. Dr. Ahmet, Fakültenin Kuruluş ve Açılışı ile İlgili 60 Yıllık Anılarım, Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sempozyumu, Bildiriler, Ankara 24-25 Nisan 1996, Ankara Üniversitesi Basımevi 1998, s. 437.

ADTCF, 9 Ocak 1936 tarihinde Atatürk ve İsmet İnönü'nün de katıldığı Ankara Halkevi'nde yapılan bir törenle açılmıştır. Fakülte'nin açılışında, Evkaf Apartmanı'nın kiralık dairelerinde oluşturulan kürsüleri şunlardı: Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih-Coğrafya, Antropoloji, Sümer, Akad, Hitit, Macar, Çin, Hint, Yunan, Latin Dil ve Edebiyatları ile yaşayan dillerden Alman, Fransız, İngiliz, Rus, Arap, Fars Dil ve Edebiyatlarıdır. 1937'de Arkeoloji öğretimine başlanmış, 1939'da Felsefe Şubesi ile ilgili dersler programa konmuştur.(19) Fakülte'de ilk ders, 9 Ocak 1936 günü yapılan açılış töreninin ardından Afet İnan tarafından "Tarihe Giriş" konusu üzerinde verilmiştir.(20)

Fakülte'nin bugün bulunduğu yer seçildikten sonra planları yapılmış ve Atatürk bunları titizlikle izlemiştir. Hatta dış görünüş bakımından geleneksel Türk yapı tekniğine uygun olmasını özendirmiştir.(21) ADTCF'nin demir ve beton olan binasının yapımına 1938 Nisan'ında başlanmış ve Mayıs 1940'ta bitirilmişdir.(22) Atatürk Bulvarı'na bakan cephe "Ankara taş" ile örülmüş, arka ve yan cepheler ise sıvayla kapatılmıştır. Bina elektrikle ve otomatik olarak verilen sıcak

hava ile ısıtılmıştır. ADTCF proje ve inşaat planlarının hazırlanması, Güzel Sanatlar Akademisi'nin Mimarlık Bölümü'ne havale edilmiş ve o zaman bu şubenin başında bulunan Prof. Bruno Taut'un yönetim ve gözetimi altında yapılmıştır.(23)

Evkaf Apartmanı'ndan Fakülte'nin yeni binasına 1940 Şubat'ında taşınmaya başlanmış ve yeni bina 4 Kasım 1940'ta törenle öğretime açılmıştır. Konferans Salonu (bugün Farabi Salonu), AÜ'nün açılış törenlerinin (yıllık) yanında birçok kültürel etkinliklere de sahne olmuştur. Açılış törenine TBMM Başkanı Abdülhalik Renda, Başvekil Refik Saydam, yasama, yürütme, yüksek yargı kurumlarının başkan ve üyeleri, İÜ Tıp, Hukuk ve Edebiyat Fakülteleri dekanları katılmışlardır. Törene İstiklal Marşı ile başlanmış, bunu Başvekil Refik Saydam ile Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in konuşmaları izlemiştir. Fakülte profesörlerinden Manisa Milletvekili Yusuf Hikmet Bayur da "Trablusgarp Savaşı'ndan Balkan Savaşı'nın Başına Kadar Giden Devre" başlıklı açılış dersini vermiştir.(24) ADTCF'nin açılış törenine Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün katılmaması dikkat çekicidir. Bu durum, Atatürk'ün Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün açılış törenine (29 Ekim 1933) katılmamasını anımsatmaktadır. İsmet İnönü, cumhurbaşkanı olduktan sonra 13 Kasım

ADTCF'nin ikinci binası. Fakülte bugün de bu binada etkinliğini sürdürmektedir. (Korkut Erkan Belgeliği).

1940 Çarşamba günü saat 16.30'da ADTCF'nin yeni açılan binasına gelmiş, kendisini Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, Dekan Vekili Mehmet Emin Erişirgil ve fakülte müdürü karşılamışlardır. İnönü, Fakülte'nin enstitülerini dolaşıp bilgi aldıktan sonra saat 20.30'da buradan ayrılmıştır.(25)

İçerik

Atatürk, Tarih ve Dil Kurumlarını akademi yapabilmek için bir fakülte açmanın mı, yoksa Avrupa ve Amerika'ya öğrenci göndermenin mi doğru olacağı noktasında tereddüt eder. Afet Hanım, fakülte açmanın Ankara Üniversitesi'nin kurulmasına önderlik edeceğini, buna koşut olarak dışarıya öğrenci gönderilmesini önerir. Atatürk, Cumhuriyet'in kurumlarının Ankara'da kurulmasından yanadır. Bu sürecin Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ile başlamasını ister. Afet Hanım'ın bir edebiyat fakültesi düşüncesine karşılık, Atatürk, Birinci Türk Tarih Kongresi'nde be-

Atatürk, Birinci Türk Tarih Kongresi'nde belirgin bir biçimde ortaya çıkan tarih ve dil arasındaki ilişkiyi göz önünde tutarak yeni fakültenin adının "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi" olması konusunda ısrar eder.

19) Milli Şef ve Cumhurreisimizin Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ni Ziyaretleri ve Fakültenin Yeni Binasında Tedrisata Başlaması, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, 9.

20) İnan, Prof. Dr. Afet, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı, Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayın no: 239, s. 19-20.

21) İnan, Prof. Dr. Afet, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı, Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayın no: 239, s. 47.

22) Afet Hanım'a göre bina Mart 1940'ta bitmiştir (İnan, Prof. Dr. Afet, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı, Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayın no: 239, s. 47).

23) Milli Şef ve Cumhurreisimizin Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ni Ziyaretleri ve Fakültenin Yeni Binasında Tedrisata Başlaması, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, 10.

24) A) İnan, Prof. Dr. Afet, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı, Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayın no: 239, s. 47.

B) Milli Şef ve Cumhurreisimizin Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ni Ziyaretleri ve Fakültenin Yeni Binasında Tedrisata Başlaması, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, 9.

25) Milli Şef ve Cumhurreisimizin Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ni Ziyaretleri ve Fakültenin Yeni Binasında Tedrisata Başlaması, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, 5.

lirgin bir biçimde ortaya çıkan tarih ve dil arasındaki ilişkiyi göz önünde tutarak yeni fakültenin adının "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi" olması konusunda ısrar eder. Fakülte'nin kuruluşuna ilişkin geri çekilen ilk kanun projesinde fakültenin kapsamı, tarih-coğrafya ve arkeoloji enstitülerinden oluşan "Ankara Tarih-Coğrafya Fakültesi"dir. İkinci aşamada dil enstitüsünün eklenmesiyle kurulacak yeni fakülte, "Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi" adıyla anılmıştır.(26)

Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin ifade ettiği anlama açıklık, işlevine genişlik kazandırmak gereksinimiyle "Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi (Ankara Edebiyat Fakültesi)" vurgusunun fakülte yöneticileri tarafından yapıldığına, yıllar sonra tanık oluyoruz.(27)

Gerek Afet Hanım'ın söylemlerinde gerekse Maarif Encümeni kararında, o günler itibarıyla bir AÜ düşüncesi ve özlemi vardır.(28) Burhan Belge, ADTCF'nin AÜ'nün çekirdeğini oluşturduğunu ve bu seçimin rastlantı olmadığını ileri sürer:(29) "Ankara Üniversitesi'nin parça parça ve organik bir yoldan kuruluşunda Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesi'ni öne almak bir tesadüf eseri değil, 'Büyük Önder'in millet ve devlet hesaplarına girmiş bir adımdır, bir devrimdir."

Atatürk'ün Edebiyat Fakültesi'nin fahri müderrislik beratını sunmak üzere 1922'de Ankara'ya gelen kurula(30) "Fahri müderrisliğinin, edebiyattan ziyade tarihe ait olmasının daha münasip olacağını" söylemesi üzerine, "Edebiyat Medresesi'nin edebiyat, tarih, felsefe, içtimaiyat ve coğrafya şubelerinden mürekkep olduğuna göre, bu hususun tahakkuk etmiş olduğu yolundaki cevaba tebessümle mukabele buyurması" dikkat çekicidir. Bu görüşme Atatürk'ün Edebiyat Fakültesi içinde bir tarih bölümünün

bulunup bulunmadığı sorusunu değil de tarih bölümünün edebiyat fakültesi dışında ayrı bir bölüm olarak düşündüğünü çağırıştırmaktadır. Nitekim Türk Dilini Tetkik Türk Tarihini Tetkik Cemiyetleri ile ADTCF adında bağımsız bir tarih fakültesi kurması bu çağırışımı doğrular niteliktedir.

ADTCF'nin akademik yapısı ve programları hazırlanırken, bizzat Atatürk'ün buyruğuyla çeşitli yabancı üniversitelerin 1934-35 yıllarına ilişkin programları incelenmiştir. Bu ayrıntı, Türk Tarih Tezi'nin yanında bilimsellik kaygısının da ön planda tutulduğunu göstermektedir.(31)

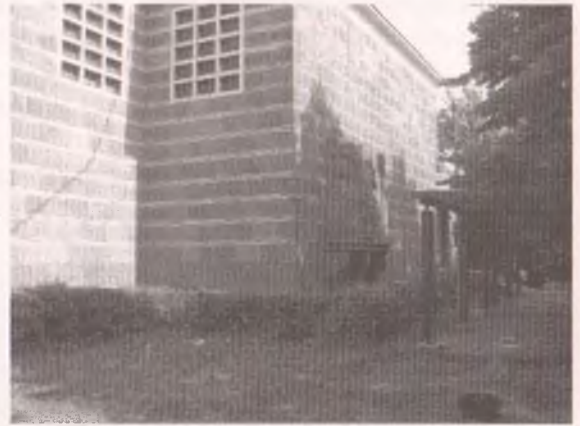
ADTCF'nin kurulmasıyla da hem İÜ'nün tekeline son verilmiş hem de İnkılap'a koşut bir üniversitenin temeli atılmış oldu. Çünkü, İnkılap şöyle veya böyle bir üniversite kurumuna dayanmak zorundaydı. Bu, o günlerin olmazsa olmaz toplumsal koşuluydu. Bu görevi, alanları, işleyişleri ve kadroları itibarıyla ne Ankara Hukuk Mektebi ne de Gazi Muallim Mektebi yapabiliirdi. Üniversite devlet olmanın, egemen olmanın, etkin olmanın meşruiyet kazanmanın simgesi idi. ADTCF, bir fakülte olmaktan çok bir uluslaşma ülküsünün kurumsal ifadesi olarak hayata geçirildi. TTK ve TDK süreçlerini denetleyecek bir bilim-yargı kurumuymdu. Belki dünyada örneği tek bir akademi idi. Kuruluş aşamasında fakülteye egemen olan Güneş-Dil Kuramı'nın kısa zamanda ülküselleşerek ulusallaştığı, kuruluşundan on yıl sonra da nasıl bilimselleşmeye başladığı, ADTCF'ye ütopya-ülkü-bilim ekseninde bakıldığında açıkça görülecektir.

Atatürk'ün ADTCF'ye bu

bağlamda yüklemek istediği işlev, 1940'lı yılların Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından da dile getirilmiştir.(32) "Atatürk, ona, bizim alıştığımız bir ismi, 'Edebiyat Fakültesi' adını vermedi; başka memleketlerde bunun benzeri olan ilim müesseselerine konulmuş bir ismi seçmedi. Bunun büyük manası vardır. Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi adını münasip görmesi, Türk İnkılabı'nın bu müesseseden beklediği gayeye sarahatle işaret etmektedir." Diğer taraftan Nafi Atuf (Kansu) da ADTCF'nin kurumsal ve bilimsel varlığı üzerinden verilen toplumsal iletiyi şöyle özetlemiştir(33) "Yüksel Türk, senin için yüksekliliğin hududu yoktur. Türk nesillerine bu yükseliş için yeni fakültemiz takılmış kanatlardandır."

Tarihsel birikim

III. Selim, Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleri uygulamalarından üreyen toplumsal dönüşümleri, toplumbilimsel bir süreklilik ve bütünlülük içinde değerlendirmek gerekmektedir. Keramet, kuşkusuz Cumhuriyet'le birlikte Cumhuriyet'i oluşturan sürekliliğin önceki aşamalarındadır.(34) İşte ADTCF'ye de bu sü-

Atatürk Rölyefi için, Konferans Salonu'nun Atatürk Bulvarı'na bakan dış cephesinde ayrılan oylum (Ali Y. Baltacıoğlu Belgeği).

26) İnan, Prof. Dr. Afet, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı, Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi Dil ve tarih Coğrafya Fakültesi Yayın no: 239, s. 15-6, 22.

27) DTCTF, Cumhuriyet, 14.09.1939, sayı 5511, s. 8.

28) İnan, Prof. Dr. Afet, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı, Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı, Ankara Üniversitesi Dil ve tarih Coğrafya Fakültesi Yayın no: 239, s. 15,24.

29) Belge, Burhan, Tarih, Ulus, 11.01.1936, sayı 5193.

30) Günaltay, Prof. Şemsettin, Atatürk'ün Tarihçiliği ve Fahri Profesörlüğü Hakkında Bir Hatıra, Belleten, c. III, 1 Nisan 1939, s. 10, s.274.

31) Kafadar, Osman, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık, c. 3, İletişim Yayıncılık Aş, İst 2002, s. 365.

32) Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in Nutku, Milli Şef ve Cumhuriyetimizin Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ni Ziyaretleri ve Fakültenin Yeni Binasında Tedrisata Başlaması, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, 13.

33) Kansu, Nafi Atuf, Yeni Fakültemiz, Ülkü, Şubat 1936, sayı 36, s. 401.

34) Baltacıoğlu, Ali Y. , Doğal Laiklik (diziyazı), Gazete Müdafaa-i Hukuk, 26.01.2001, sayı 36, sayfa 12-3; 02.02.2001, sayı 37, sayfa 12-3; 09.02.2001, sayı 38, sayfa 10.

rekililik ve bütünlük içinde bakmak gerekecektir.

Ankara'da bir yandan ulusal kurtuluş savaşı veren, diğer yandan yeni bir "ulus devlet" kurmanın hazırlıklarını yapan yöneticiler, kamusal bilincin oluşumunda kurultayların, tarihsel sürekliliğin sağlanmasında da kurumsallaşmanın önemini çok iyi biliyorlardı. Bu bağlamda yeni Türk devleti, kurultayların işaret ettiği kurumların sürekliliğinde, gürelliğinde ve etkinliğinde oluşacaktı. Bu kurumların başında, devlet olmanın vazgeçilmez ögesi olarak DRF (Darülfünun) yer alır. Anadolu DRF'si düşüncesi, ulusal kurtuluş savaşı düşüncesiyle, ulus olma bilinciyle özdeş ve eş zamanlıdır.(35) DRF, ulus düşüncesinin bilimsel temellere dayandırılmasının yanında dış politikada biçimsel ölçekte devlet olmanın da önemli bir koşuludur. Egemenliğin belirtisidir. Bu çerçevede içerisinde kurtuluş savaşı veren Türk devletinin gerçekleştirdiği kurultaylar, kurduğu kurumlar, ulusdevlet olma yolunda hızla ve bilinçli bir biçimde ilerlediğinin kanıtı olmuştur. Yeni Türk devletinin kurulmasında yasama ve yürütme erkini gören TBMM'nin yanında kamusal duyuncu güçlendiren, ulusal bilinci yaratan toplumbilimsel bir süreç de uygulama

maya koyulmuştur. Bu süreç Atatürk'ün 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkmasıyla başlayan, Amasya Tamimi'nden Erzurum Kongresi'ne, oradan da I. Heyet-i İlimiye'ye değin yoğun bir biçimde eklemelenen ulusallaşma sürecidir. Yeni Türk Devleti, bütün hukuki ve siyasi yapısının yanında bir kongreler, kurultaylar ve kurumlar cumhuriyeti olmuştur. TC'yi kazırsak altından kurultaylar ve kamusal bilincin ürettiği özgün kurumlar çıkacaktır. Aşağıda, çok zor koşullar altında Ulusal Kurtuluş Savaşı veren bir ülkenin, kurultay ve kurumlarla üretmeye çalıştığı ulusallığın ve yurttaşlık bilincinin öyküsünü izleyeceksiniz. Henüz laiklik ilkesinin kabul edilmediği bir dönemde, laikliğe özdeş bilim anlayışının Atatürk'ün yüksek sezgi gücüyle kurultaylara ve kurumlara nasıl yansıdığını göreceksiniz. Atatürk'ün: "Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır." söylemiyle salt bağımsızlığı amaçlamadığı, ulusallaşmayı, ulus olmayı, çağdaşlaşmayı ve yurttaşlık bilincine ulaşmayı da amaçladığı açıktır. Bu bağlamda, yeni Türk Devleti kurtuluş aşamasında iki cephede savaşımıştır. Batı Cephesi'nde Ulusal Kurtuluş Savaşı vermiş, Ankara'da ise kuruluş, diriliş, ulus olma savaşı vermiştir. Uluslaşma Savaşı, benim gözleyebildiğim kadarıyla toplumbilimsel bir uyum ve bütünlük içinde, etkin ve rasyonel bir biçimde ve Atatürk'ün yüksek sezgi gücüyle harmanlanarak kurumsal yapılar üzerinden verilmiştir. Türk ulusunun yüksek yaşama istenci, cephede şehit düşen Musa oğlu Mehmet, Binbaşı Nazım Bey kadar, Serbest Ali Dersler'de Türkiye'yi iktisadi açıdan inceleyen Müderris

Yeni Türk Devleti kurtuluş aşamasında iki cephede savaşımıştır. Batı Cephesi'nde Ulusal Kurtuluş Savaşı vermiş, Ankara'da ise kuruluş, diriliş, ulus olma savaşı vermiştir.

Mehmet Vehbi (Sarıdal)'yi, Maarif Kongresi'ne katılmak üzere Eskişehir'den gelen, ancak bu ilimizin düşmesi üzerine memleketine dönemeyip Ankara'da kalan öğretmenleri, cepheden ayağının tozuyla gelip Tıbbi Müsamereler'de konferans veren Operatör Kemal Bey'i, Ankara Muallime ve Muallimler Derneği yöneticisi Muallime Leman Hanım'ı da kucaklamıştır. Ulusallaşma sürecinin neferlerini, ikinci cephe, diye niteleyerek yükseltmiştir.(36) Cephede felah ve istiklal ordusu Yunan'la mücadele ederken, Ankara'da maarif ordusu cehle karşı müdafaa programı hazırlıyor. Harp ve maarif cephelerinin ikisinde de faaliyet var; vatan-dan milli ordu düşmanı ve muallim ordusu da cehalet ve zulmeti kovacaktır.(37) Bu yapıyla Yeni Türkiye bir "kurumlar ve kurultaylar" devletidir. Bu süreçte arkasından koşulan ölkü bilim, bunu simgeleştiren kurum da DRF'dir.

AHF(38) ve ADTCF'nin kurulmasına giden süreçte kurultaylar ile kurumların etkileşimine ve uluslaşma sürecindeki işlevlerine göz atmak yerinde olacaktır.

A) Serbest Ali Dersler

20. yy.ın başlarında ulus olmanın gerekli koşulu olarak DRF'ler anlam kazanmaya başladılar. DRF'lerin niteliğinden çok kurumsal yapıları ve siyasal işlevleri öne çıktı. İttihat ve Terakki bu olguyu bütünüyle kavrayan bir kurum olarak göründü(39) "İttihatçılar, çağdaş bir Darülfünun

Atatürk Rölyefi için ayrılan alan
(Ali Y. Baltacıoğlu Belgeliği).

35) "Anadolu Darülfünunu. Ereğli çevresindeki 171 sayılı Kunalık adlı Kömür Ocağı'nın gelininin yarısı Anadolu'da kurulacak DRF'ye, _'nün maden öğrenimi için Avrupa'ya gönderilecek öğrencinin masraflarına karşılık olmak üzere "Anadolu Darülfünunu" adına kayıt ve tıraşı Kastamonu Meclis-i Umumi'since kararlaştırılmıştır." (Anadolu Darülfünunu, Vakıf, 18.02.1921, sayı 1148, s. 2).

36) İkinci Cephe'nin halkla bütünleşen etkinliklerine birkaç örnek:

"İstanbul Kütüphanesine Koşunuz." (Hakimiyet-i Milliye, 30 Haziran 1921, sayı: 223).

"ANKARA'DA TEMSİL YURDU'NUN TİYATROSU. Cuma gecesi "Anadolu Temsil Yurdu" üçüncü tiyatrosunu "Millet Bahçesi"ndeki binada verdi. Bugünlere taalluk eden bir mevzuunun temsil olunması ve "Ferit Paşa'nın Melanetleri" piyesini..." (Hakimiyet-i Milliye, 31 Temmuz 1922, 595)

"UMUMİ KÜTÜPHANE MÜDAVİMİNİ. Maarif Vekaleti'nin açtığı kütüphaneye tarih-i küşad olan 24 Temmuz'dan Ağustos nihayetine kadar bir ay mütalaaya "978" zat gelmiştir. Bunlardan "13" ü hanım mütebakisi erkektir." (Hakimiyet-i Milliye, 8 Eylül 1922, sayı 602).

37) İki Cephe, Hakimiyet-i Milliye, 18 Temmuz 1921, sayı 238.

38) Ankara Hukuk Mektebi 05.11.1925'te I. TBMM binasında açılmıştır (Doç. Dr. ÇADIRCI, Musa; Süslü, Yrd. Doç. Dr. Azmi, Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi, AÜ Rektörlük Yayınları 82, Ankara 1982, s. 110).

istiyorlardı. Onsuz millet olamaya-
cağına inanmışlardı. Emrullah Efen-
di ve Gökalp başta, Genel Merkez
böyle düşünüyordu. Onların en ünlü
Maarif nazırları olan Şükrü Bey de
bu kanaatte idi. İttihatçılar, Darülfün-
nun'u yenileştirmek istiyorlardı. Fa-
kat onlarda bu yenileştirme fikri, hiç-
bir zaman kadro düzenlemesi şek-
linde belirmiyordu. İfade yerindey-
se, bu kuruma dışarıdan temiz hava
sokmaya çalışıyorlardı. Başlıca ola-
naklar olarak şunları kabul etmişler-
di: Yeni bilim dalları kurmak, genç
elemanları sokmak, yabancı uz-
manlar getirmek, Avrupa'ya, Amerika'ya
öğrenci göndermek, bilimsel özerklik ka-
zanmak, Türk kültürünü araştırmak, fa-
kulte dergileri çıkarmak, dersleri yayımla-
mak, hatta Sapanca Gölü çevresinde bir
Darülfünun koloni (yerleşke)'si yapmak.
İşte İttihat ve Terakki'nin, Darülfünun'un
yenileşmesindeki ideali."

TBMM Hükümeti de bu gerçeği bütün
yönleriyle gördü. DRF özlemini, kurtulu-
şun ve bağımsızlığın güvencesi olarak
"Anadolu Darülfünunu" adı altında ortaya
koydu. Kurtuluş Savaşı'nın bütün şidde-
tiyle sürdüğü bir sırada Ankara'da Ser-
best Ali Dersler'i(40) açtı. TC'nin bağım-
sız yeni Türk Devleti'nin temelleri, seçkin
kadrosu ve özgün programıyla siyasetle
bilimin en etkin biçimde harmanlandığı
"Serbest Ali Dersler Darülfünunu"nda
atıldı.

Gökalp'in, bilimsel araştırmanın ya-
nında ulusal kültür ve ulusallaşmaya ver-
diği olağanüstü önem, Edebiyat Fakülte-
si'ndeki uygulamalarıyla hayata geçmiş-
tir. Mimariden edebiyata, tarihten ekono-
miye uzanan ulusçuluk anlayışı, bugün
hâlâ etkilerini sürdürmektedir.(41) Özel-
likle Edebiyat Fakültesi'ne seçtiği müder-
rislerin verdikleri dersler, uluslaşma çizgi-
sinde son hızla ilerleyen bir toplumun

Atatürk ADTC'yi bir fakülte olmaktan çok bir uluslaşma
ülküsünün kurumsal ifadesi olarak hayata geçirdi.
(Atatürk Tunceli Pertek'te öğrencilerle.)

ulusal üniversite gereksinimine yanıt ver-
miştir.

II. Ziya Gökalp Üniversitesi ya da Serbest Ali Dersler Darülfünunu

"Serbest Ali Dersler", Ağustos 1921
başında açılacaktır. Derslere öğrenci
olarak devam edeceklere bir sertifika ve-
rilecektir. Her derse kaydedilen öğrenci
sayısı beşe ulaştığında o ders açılacaktır.
Dersler her gün öğleden önce (yerel
saatle) 9 ile 10 arasında birçok derslikte
verilecektir. "Memurin-i hükümet"ten
olanların derslere devamlarını sağlamak
için bu saatler arasında izinli sayılmaları
için bakanlıklar nezdinde girişimde bulu-
nulmuştur.(42)

Serbest Ali Dersler müderrisleri aldık-
ları kararla kurumun işleyişini belirlemiş-
lerdir(43) "Serbest Ali Dersler, müesse-
se-i ilmiyesi tedrisat ve idaresinde muh-
tardır. Müessesenin ilmi ve idari işlerini
'Heyet-i Umumiye-i Müderrisin' rüyet
eder. Müderrisler fahri olarak ders verir-
ler. Talebeden ücret alınmaz."

Serbest Ali Dersler Heyet-i Umumiye-
i Müderrisini Kararı(44) "Hür bir Türk Da-
rülfünunu'nun esaslarını hazırlamak

maksadıyla teşekkül eden 'Serbest
Ali Dersler' müessesesi-i ilmiyesinin
bir şahs-ı manevi olarak mevcudiyet-
i ilmiye ve hukukiyesini tespit için
Müderrisler Tevfik Kamil, Kazım Na-
mi (Duru) ve Mehmet Vehbi (Sarıdal)
Beylerden mürekkep bir nizamname
encümeninin teşkili..."

Dersler ve Müderrisleri(45)

Felsefe ve Mesalik-i Felsefe • Ziya Gö-
kalp

İçtimaiyat • Ziya Gökalp

Terbiye Nazariyatı • Kazım Nami (Du-
ru)

Tarih-i Terbiye • Nafi Atuf (Kansu)

Türk Edebiyatı • Yakup Kadri (Karaosma-
noğlu), Ruşen Eşref (Ünaydın)

Türk Lisanı • Veled Çelebi (İzbudak)

Lisaniyat • Hüseyin Ragıp (Baydur)

Rus Edebiyatı • Ağaoğlu Ahmet (Ağaoğlu)

İngiliz Edebiyatı • Halide Edip (Adıvar)

Fransız Edebiyatı • Müfide Ferit (Tek)

İçtimai Hıfzısıhha • Ahmet Adnan (Adıvar)

Türk Sanayi-i Nefise Tarihi • Hamdullah
Suphi (Tanrıöver)

Kadim Asya Tarihi • Ali Said

Türk Tarihi • Rıza Nur

Asr-ı Hazır Tarihi ve Şark Meselesi • Akçu-
ra Yusuf (Akçura)

Kurun-ı Vusta Tarihi • Mithat

Osmanlı Tarihi ve Memleket İlmî • Niyazi

Küçük Asya'nın Osmanlı Devleti'ne Kadar
Tarihi • Muhacirin Müdür-i Umumi Suat (Da-
vaz)

Tarih-i Hukuk • Veli (Saltık/gil)

Hukuk-ı Esasiye • Veli (Saltık/gil)

Hukuk-ı İdare • Mahmut Esat (Bozkurt)

Asr-ı Ahirde Hukuk-ı Düvel • Mahmut Esat
(Bozkurt)

Osmanlı Mevzuat-ı Hukukiyesini İçtimai ve
İktisadi Nokta-i Nazardan Tahlil • Mahmut
Esat (Bozkurt)

Hukuk-ı Amme • Mustafa Şeref (Özkan)

Hukuk-ı Düvelin Muahedat ve Hukuk-ı Eca-

39) Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, agy, s. 208-9. Kazancıgil ve Alpar Fakülte dergilerinin çıkarılmasında Gökalp'in önayak olduğunu ileri sürerler (Erişirgil, Mehmet Emin, agy, 34/4 sayılı açıklama, s. 103).

40) TBMM Hükümeti'nin ilk ulusal üniversite denemesi olan Serbest Ali Dersler, Ağustos 1921'de Ankara Darülmüallimini binasında öğretime başlamış ve etkinliklerini 1923'ün sonuna değin sürdürmüştür. Serbest Ali Dersler müderrisleri yaptıkları ilk toplantıda "Encümen-i Müderris" yani "DRF Divanı'nın üyelerini belirlemişlerdir. Gizli oyla yapılan seçime göre Ziya Gökalp, Yusuf (Akçura), Mahmut Esat (Bozkurt), Cemal Hüsnü (Taray), Mehmet Vehbi (Sarıdal) Encümen-i Müderrisin'in üyeleri olmuşlardır (Hakimiyet-i Milliye, 1 Temmuz 1921, sayı 215, s. 2).

41) Erişirgil, Mehmet Emin, agy, Yayına Hazırlayanların 34 sayılı açıklaması, s. 103

42) Ali Dersler, Hakimiyet-i Milliye, 18 Temmuz 1921, sayı 238.

43) Serbest Ali Dersler, Hakimiyet-i Milliye, 20 Mart 1922, sayı 460.

44) Serbest Ali Dersler, Hakimiyet-i Milliye, 22 Mayıs 1922, sayı 513.

45) A) Hakimiyet-i Milliye, 21 Haziran 1921, sayı 215, s. 2.

B) Hakimiyet-i Milliye, 24 Haziran 1921, sayı 218.

nib Bahsi • Suat (Davaz), Hariciye Müsteşarı
İktisad-ı Nazari • Hüsnü
Türkiye'nin İktisadi Tetkiki • Mehmet Vehbi
(Sarıdal)
İstatistik • Cemal Hüsnü (Taray)
Asrımızın Müessesat-ı İktisadiyesi • Cemal
Hüsnü (Taray)

Serbest Ali Dersler Darülfünunu'nun ulusdevletin ulusal üniversitesi(46) olarak kurulduğu, programı, müderrisleri, il-keleri ve ülküsüyle Ali Kemal tarafından dağıtılan I. Ziya Gökalp Üniversitesi (1913-1919)'nin(47) devamı olduğu açıktır. Bir başka açıdan, Ankara Hukuk Mektebi ile ADTCF'nin temellerinin Serbest Ali Dersler'de atıldığı açıkça görülmektedir. Bu sonuç, ders programından kolayca çıkartılabilmektedir.(48) Söylem yerindeyse, "II. Ziya Gökalp Üniversitesi" (1921-1923), düşmanın Polatlı'ya yaklaştığı bir sırada Serbest Ali Dersler programıyla kuruldu. Diğer yandan Halide Edip ile Müfide Ferit Hanımlar ilk Türk müderrisleri(49) olarak tarihe geçmişlerdir. Değişik bir söylemle Halide Edip ve Müfide Ferit Hanımlar ilk kadın profesörümüzdürler.

B) Maarif Kongresi (15-21 Temmuz 1921 Ankara)

Eğitimin ulusal, öğretimin uluslararası olması konusunda alınan ilke kararı, yeni Türk Devleti'nin laik temeller üzerine yapılandırılmasına ışık tutacaktır. Başka bir deyişle laikliğin toplumbilimsel gerekçesi bu kongrede ileri sürülmüştür. Maarif Kongresi, 15 Temmuz 1921 Cuma günü saat 15.00'te Darümuallimin Konferans Salonu'nda TBMM Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından açılmış-

Ankara İktimai İlimler Fakültesi (*)

Ankara'da bir "İktimai İlimler Fakültesi" kurulması konusuna ilişkin I. Heyet-i İlmiye Komisyonu'nun gerekçesi:

Bütün Türkiye dahilinde yalnız İstanbul şehrinin bir merkez-i irfan olması ve Anadolu'da yüksek tedrisat ve tetkikat için müesseseler bulunmaması senelerden beri mütefekkirlerimizin nazar-ı dikkat ve teessüfünü celb ediyordu. Çünkü Anadolu'da böyle bir ilim merkezinin tesisi, bir taraftan Garb efkâr ve ulumunu doğrudan doğruya Anadolu'nun iç taraflarına nakl ve tamim edebilir. Diğer taraftan da şimdiye kadar meçhul bir ülke halinde kalan Anadolu'nun ilmi bir surette tetkikiyle Türk harsının inkişafına azim hizmetlerde bulunurdu. İşte bu cihetleri nazar-ı itibara alan encümenimiz Ankara'da bir Ulum-ı İctimaiye Fakültesi (Sosyal Bilimler Fakültesi) ihdasını taht-ı karara alarak mahiyet-i harsiyeyi haiz marifet şubelerine bilhas-sa ehemmiyet verilmiş ve enstitü usulünü kabul ederek hususat-ı atıyeyi kararlaştırmıştır:

1. Ankara'daki İctimai İlimler Fakültesi ber-vech-i ati on iki enstitüden mürekkeptir:

- Milli İktisat Enstitüsü
- Milli Hukuk Enstitüsü
- Milli Lisaniyat Enstitüsü
- Milli Edebiyat Enstitüsü
- Milli Tarih Enstitüsü
- Milli Coğrafya Enstitüsü
- Milli Felsefe Enstitüsü
- Milli İctimaiyat Enstitüsü
- Milli Terbiye Enstitüsü
- Milli Teknoloji Enstitüsü
- Milli Bedi'iyat Enstitüsü
- Ruhیات Enstitüsü

2. Enstitülerin idaresi kürsü müdürlerine aittir.

3. Enstitülerce kürsü ve ders ihdası ile bunların zümrelere tefriki ve şahadetnameler de-recelerinin tanzimi heyet-i müderrisine aittir.

4. İlk beş müderrisi Maarif Vekili esasen müderris payesini haiz zevattan intihap eder. Bunlar toplanarak diğer arkadaşlarını Darülfünun Nizamnamesi'ne tevkifen intihap ederler.

5. Ankara İctimai İlimler Fakültesi şahsiyet-i hükmiyeyi, Darülfünun Nizamnamesi'nin temin ettiği hukuk ve imtiyazatı haizdir.

(*) Ankara'da Fakülte, Vatan, 11 Ağustos 1923, sayı 133, s. 3.

tır. Kongreye yurdun çeşitli yerlerinden gelen 180 dolayında temsilci katılmıştır.(50)

Eğitimin ulusallığı ve ulusdevlet yapısında DRF'nin yeri ve işlevi konusunda

Gökalp'in ileriye sürdüğü düşünce, "I. Ziya Gökalp Üniversitesi"nin de (1913-1919) kuruluş nedeni olmuştur.(51) "Edebiyat Fakültesi milli ahlakı, milli sanatı, milli tarihi, milli dili, milli coğrafyayı,

46) Burada ulusal üniversite kavramından amaçlanan, üniversitelerin uluslaşma, laikleşme, bilimselleşme ardışıklığında gelişen toplumsal dönüşümün, bu kurum üzerinde yarattığı aşamayı saptamakla ilgilidir. Birinci ve ikinci Darülfünun denemelerinin cerhe çıkan öğrenci yapısı ve kapatılma nedenleri düşünülürse, Türk üniversite tarihinde, yukarıda sözü edilen ardışıklığa ilişkin bir aşamayı, yani ulusal üniversite dönemi, ayıncı özellikleriyle ortaya koymak bir zorunluluk oluyor. Üniversitenin ulusallaşması olgusunu bir de daha özel olarak, uygulanan öğretim yöntemlerinin değiştirilmesi ve toplumsal olaylara gösterilen duyarlılıkla ölçülebiliyor. Öğretimin, Ali Reşat Bey'in tarih öğretiminde olduğu gibi tercüme kitaplar üzerinden takrir yöntemiyle sürdürülmesi yerine, II. Meşrutiyet'in Salı Bey Darümuallimin'de tekşifi yönteminin tatbikat mekteplerinde uygulanması, eğitim ve öğretimde uluslaşmanın habercisidir. Diğer yandan Kapitülasyonların egemenliğine karşı, İstanbul Darülfünunu müderrisleri Mustafa Zühdi İnhan ve Mehmet Münir Serim'in ortaya koydukları Milli İktisat Akımı ve İstanbul Üniversitesi tarihinde özgün bir ulusal üniversite denemesi olarak göze çarpan "Ziya Gökalp Üniversitesi (1913-1919), üniversitenin daha özel ve kurumsal anlamda ulusallaşması örnekleridir. Kuşkusuz, ulusal üniversite, evrensel üniversiteye doğru ilerleyen sürecin yalnızca bir aşamasıdır (Baltacıoğlu, Ali, Y., Darülfünun'dan Üniversite'ye (III), 1933 Üniversite Reformu Sonrası, Toplumsal Tarih, Eylül 2008, sayı 177, s. 43). Benim ulusal üniversite kavramı anlayışım, Kazancığil ve Solok'un aşağıda özetleyeceğim bilim anlayışına özdeştir. Kazancığil ve Solok'a göre, yöntem açısından bilimin uluslar arası niteliği tartışılmaz. Ancak bilimin uygulamaya alanı toplumdur. Uluslar bir nitelik kazanır (Kazancığil, Dr. Aykut; Solok, Dr. Vural, Türk Bilim Tarihi Bibliyografyası, VII. Bilim Kongresi Bilim Adamları Yetiştirme Grubu Tebliğleri, 6-8 Ekim 1980 Ankara, TÜBİTAK Yayınları No. 559, Ankara 1983, s. 158).

47) 1912'de Selanik'ten İstanbul'a gelen Ziya Gökalp, Maarif Nazırı Şükrü Bey'in isteği üzerine DRF'ye müderris olmuştur. Bir yandan eğitim ve bilimle ilgili yönetsel sorunlara siyasal çözümler hazırlamış, diğer yandan bilimin kurumlaşması için düzenlemeler yapmıştır. Onun geniş bir yayın uğraşısı içinde olması, gücünü İttihat ve Terakki'nin mali ve siyasi yapısından alan birçok dernek (Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti, Türk Bilgi Derneği) üzerindeki düşünsel egemenliği, ülkede bilimsel düşüncünün ulusal bilincin ve ulusal üniversitenin temellerinin atılmasına neden olmuştur. Böylece I. Ziya Gökalp Üniversitesi (1913-1919), bir ulusal üniversite deneyimi olarak İstanbul Darülfünunu içinde yerini almıştır. Ali Kemal (1867-1922)'in Maarif Nazırı (05.03-14.05.1919) olduğu dönemde DRF'de kimi derslerin lağvedilmesi

milli etnografyayı kurmalı, din anlayışımız hakkında da çalışmalar yapmalıdır. Hukuk Fakültesi'nin de asıl görevi, milli hukukumuzu ve milli ekonomimizi tedvi ne çalışmaktır."

Gökalp'in, "Eğitimin ulusal, öğretimin uluslararası olması" düşüncesinin temelleri Ziya Gökalp Üniversitesi'nin ortamında atılacak ve yıllar sonra Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın verildiği günlerde 1921'de Ankara'da toplanan I. Maarif Kongresi'nde(52) ilkeleşecek, 1923'te Ankara'da toplanan I. Heyet-i İlmiye'de(53) ilgili komisyonca ayrıntılı bir izleneye bağlanarak somutlaştırılacak ve 1936'da Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasıyla hayata geçirilecektir. Bu fakülte akademik yapı, bölüm ve dalları açısından Gökalp anlayışının ürünüdür.(54) Dolayısıyla 1919'da Ali Kemal tarafından yıkılan I. Ziya Gökalp Üniversitesi'nin kadroları, mücadelelerini Ekim 1922'ye değin -olanaklarıyla orantılı olarak- kişisel ölçekte ve grup dayanış-

Cumhurbaşkanı Atatürk, Adana İsmet Paşa Kız Enstitüsünde tarih dersinde
(19 Kasım 1937).

ması içinde sürdürmüşlerdir.(55)

Konumuzla doğrudan ilgili olmamakla birlikte, Ankara Hastanesi'nin düzenlediği Tıbbi Müsamereler(56) ile Muallime ve Muallimler Derneği'nin(57) hayata geçirdiği yenilikler, uluslaşma sürecini hızlandırıp güçlendiren etkinlikler olmuşlardır.

C) I. Heyet-i İlmiye (I. Bilim Kurultayı [15.07/15.08.1923 Ankara])

Ziya Gökalp ve İsmayıl Hakkı (Baltacıoğlu) tarafından hazırlanan "Hars Teşkilatı Hakkında Rapor" ile ulusdevletin kültür politikasının temelleri atılmıştır.(58) ADTCF'nin üniversite yapısı ve bölümleri ayrıntılı olarak bu kurultayda belirlenmiştir.

ADTCF'nin kısa tarihine dönüp baktığımızda, ütopyadan bilime doğru evrilen sürecin çok hızlı bir biçimde tamamlandığına tanık olduk. Ulusal üniversite kavramının ütopyadan ölküye, ulusallaşmaya, laikleşmeye, bilimselleşmeye nasıl dönüştüğünü izledik. YÖK düzeniyle özgünlüğünü nasıl yitirdiğini gördük. Bina'nın mimarı Bruno Taut (1880-1938) tarafından Atatürk rölyefi için ayrılan yer,(59) ütopyadan bilime doğru akan bu süreci simgeleştirecek olan yönetsel (akademik) iradeyi ve sanatçısını bekliyor.

si, kimilerinin birleştirilmesi, bu derslerin hocalarının açıkta kalmasını ve kimi müderrislerin de doğrudan azledilmesiyle geniş çaplı bir arıtmaya gidilmiştir. İctimaiyat Müderrisi Ziya Gökalp de azledilen müderrisler arasındadır. I. Ziya Gökalp Üniversitesi (1913-1919)'ni konu alan ayrıntılı bir çalışma için bkz. Baltacıoğlu, Ali Y., Ziya Gökalp Üniversitesi (1913-1919), Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil Kültür Eğitim, Editör: Doç. Dr. Nazife Güngör, Gazi Üniversitesi Yayını No: 8, Hasan Ali Yücel Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını No: 3, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara 2007, s. 305-351.

48) AHF ile ADTCF'nin tarihini ele alan yayınlarda, bu iki fakültenin köklerine inilmediği ve kuruluş süreçleri araştırılmadan yalnız açılışları temel alınmıştır. Bkz. Doç. Dr. Çadırcı, Musa; Süslü, Yrd. Doç. Dr. Azmi, Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi, AÜ Rektörlük Yayınları 82, Ankara 1982.

Süslü, Doç. Dr. Azmi, DTCT'nin 50 Yıllık Tarihi, ADTCF Yayınları Ankara, 1986.

Mumcu, Prof. Dr. Ahmet, Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (1925-1975), Sevinç Matbaası, Ankara 1977.

49) Müderrise sözcüğü Osmanlıca'da yoktur. Profesör karşılığı olarak kullanılan müderris sıfatı, yalnız erkeklerle özgü bir unvandı. Kadınların, öğrenci olarak Darülfünun'a kabulleri, önce Hanımlara Özgü Serbest Dersler şeklinde başlamış, İnas Darülfünunu (Kadınlara Özgü Üniversite)'nin kurulmasıyla 1914'te mümkün olmuştur. Müderrise sözcüğü, müderris sözcüğünün müennesi olarak tarafımdan yakıştırılmıştır.

50) Evvelki Gün Maarif Kongresi Açıldı, Hakimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921, sayı 237.

51) Ziya Gökalp, Maarif Meselesi, Muallim Mecmuası, c 1, sayı 11-2, 1333'ten aktaran Siler, Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman, Darülfünun'un Kurtuluş Savaşı ve İnkılaplara Bakışı, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c. XI, Mart 1995, sayı 31, s. 181.

52) Türk eğitimine ulusal bir öz, bilimsel bir kimlik kazandırmak amacıyla eğitim sisteminin sorunlarının saptanması, düzenlenmesi, yenilenmesi ve çağdaşlaştırılmasına yönelik öneri ve değerlendirmelerin tartışıldığı kurultay (15-21 Temmuz 1921, Ankara).

53) I. Maarif Kongresi'nin devamı niteliğinde, 15 Temmuz-15 Ağustos 1923 tarihinde Ankara'da toplanan eğitim kurultayı.

54) I. Heyet-i İlmiye'nin genel kurulunda Ankara'da bir içtimai ilimler Fakültesi kurulması kararlaştırılmıştır. (Ankara'da Yeni Bir Fakülte, Akşam, 11.08.1923, sayı 1752, s. 2. Ankara'da Fakülte" Heyet-i İlmiye'de Cereyan Eden Müzakereler, Vatan, 11.08.1923, sayı 133, s. 3).

55) Ziya Gökalp Üniversitesi kadrolarının etkinlikleri ve Cumhuriyet'imiz üzerindeki izleri pek çoktur. Bir iki örnek vermek gerekirse:

Yunanlıların İzmir'i işgali üzerine 23 Mayıs, 30 Mayıs, 10 Ekim 1919 ve 13 Ocak 1920'de yapılan Sultanahmet Mitingleri ile 19 Mayıs 1919 günü yapılan Fatih Mitingi. MTTC ile Milli Kongre'nin etkinlikleri.

20 Mart 1922 günü DRF öğrencileri tarafından başlatılan ve aralarında Ali Kemal'in de istenmeyen adam olarak ilan edildiği ve tarihe "DRF Grevi" adıyla geçen direniş. İstanbul'da işgalin sürdüğü bir dönemde Ankara'da toplanan Maarif Kongresi (15-21 Temmuz 1921)'ne I. Ziya Gökalp Üniversitesi (İstanbul Darülfünunu) öğretim üyelerinden katılanlar (İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Mehmet Emin Erişirgil).

E) Ağaoğlu Ahmet Bey'in, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen İrşad Heyetlerinde yer alması.

56) Tıbbi Müsamereler (1921-1922), düzenli bir biçimde sürmüş, konularını daha çok savaş tıbbına ayırarak hem işlevsel olmuş, hem de kamusal vicdanı canlı tutmayı başarmıştır. Tıbbi Müsamerelerin konularına ve işlevlerine ilişkin kimi örnekler aşağıya alınmıştır. Darülmuallimin Konferans Salonu'nda Cebeci Hastahanesi Operatörü Kemal Bey, Kırklar ve Harpte Yara Sarma, Menzil Sertabibi Abdülkadir Bey Sıtmaya, Cebeci Sertabibi Asap konusunda konferans vermişlerdir. Konferansta BMM Reis-i Sanisi Adnan Bey, Müdafaa-i Milliye Vekili Refet Paşa (Bele), Sıhhiye Vekili Refik Bey (Saydam) hazır bulunmuştur (Hakimiyet-i Milliye, Dünkü Konferans, 8 Ekim 1921, sayı 316). Ankara Hastahanelerinin 11. müsameresi bugün öğleden sonra Darülmuallimin Konferans Salonu'nda yapılacaktır. Muallim Miralay Tevfik Salim Bey (Sağlam), Lekeli Tifo; Tevfik Hamdi Bey, Malsalda Cism-i Ecnebi konusunda konferans verecektir (Tıbbi Müsamere ve Tevfik Salim Bey, Hakimiyet-i Milliye, 17 Şubat 1922, sayı 434). Ankara Hastahanelerinin 14. Tıbbi Müsameresi, 2 Numaralı Hastahane'ye bağlı Abdi Paşa Konağı'nda yapılacaktır (Tıbbi Müsamere, Hakimiyet-i Milliye, 2 Nisan 1922, sayı 471).

57) Düzenlenen dizi konferanslarda konuşmacı olarak İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey (Bozkurt)'in adı öne çıkmaktadır. Dizi konferanslara örnek: "Osmanlı Tarihinde Anadolu Türkleri" (Hakimiyet-i Milliye, 30 Mayıs 1921, sayı 198); "Osmanlı Tarihinde Anadolu Köylüsü" (Hakimiyet-i Milliye, 1 Haziran 1921, sayı 200); "Asr-ı Hazırda Devlet" (Hakimiyet-i Milliye, 14 Temmuz 1921, sayı 235). Derneğin açtığı numune okulları ile çocuk bahçesi de devrimin her alana yayıldığına işaret olmuştur.

58) Yeni Türk Devleti'nin kültür politikasının temellerini atan ve I. Heyet-i İlmiye Milli Hars Encümeni tarafından hazırlanan "Kültür Teşkilatı Hakkında Rapor" (I. Heyet-i İlmiye, Ankara 15.07-15.08.1923. Raporun tam metni için Bkz. Hakimiyet-i Milliye, 06.08. 1923, sayı 881, s. 3. Encümen raporunun elyazması müsveddeleri Ali Y. Baltacıoğlu Belgeliği'nde bulunmaktadır.)

59) ADTCF Farabi Salonu (Büyük Konferans Salonu)'nun Atatürk Bulvarı'na bakan cephesinde, binanın mimarı Taut tarafından Atatürk rölyefi için ayrılan yaklaşık 30 x 2800 x 300 cm. oylumunda çıkıntı. Bu bilgiyi veren Dr. Hatice H. Baltacıoğlu'na teşekkür ederim.

Sağlıkta Ulusal Gündem

Kolesterol

Günümüzde damar sertliğinin giderilmesinde kolesterol düşürücü ilaçlar yaygın olarak kullanılmaktadır. İleri derecede ilaçlarla kolesterol düşürülmesinin bazı sakıncaları vardır. Bu ilaçlar kanser riskini artırır, kaslarda yorgunluk ve ağrılara neden olur; gebelerde doğmalık (konjenital) bozukluklara neden olabilir.

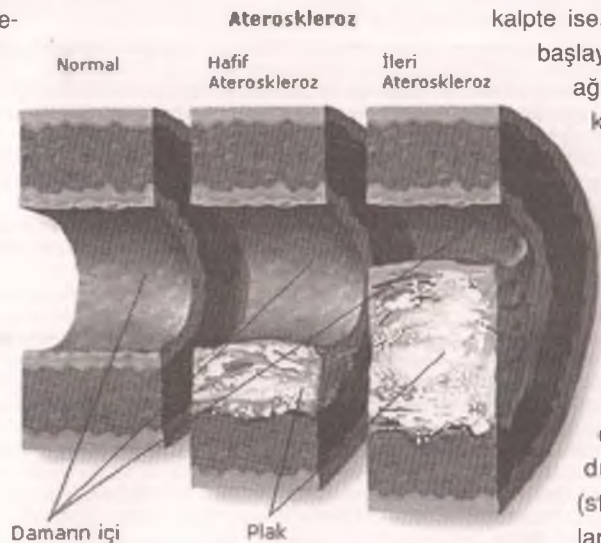
İnsan damarları, kan dediğimiz pek çok özelliği olan maddeyi organlara taşıyarak hem dokuların beslenmesini hem de kanın yararlı içeriği ile yaşamın değişik şekillerde devamını sağlar. Bu nedenle yaşam boyu damarlarda tıkanıklık olmaması oldukça önemli bir durumdur. Ne var ki metabolik hastalıklarda ya da tam olarak anlaşılmayan özel yatkınlık durumlarında damar duvarları kalınlaşır ve kan akımı için uygun olmayan ortamlar doğar. Dokuların kanla yeterince beslenmemesi, kansızlığın yarattığı bilinen sorunları doğurur. Damarlar soğan kabuğu gibi iç içe zarlardan oluşur. Kanla temasın olduğu yerde damar iç zarı vardır; iç zar hücrelerinden zaman zaman bazı maddeler geçebilir ve bunlardan biri de kolesteroldür.

Kolesterol, yaşam için gerekli yağimsı bir özdektir. Tüm vücutta yaygın olarak bulunur. Başlıca bulunduğu yerler ise beyin, sinir, kaslar, karaciğerdir.

Kolesterol, yaşam için gerekli yağimsı bir özdektir. Tüm vücutta yaygın olarak bulunur. Başlıca bulunduğu yerler ise beyin, sinir, kaslar, karaciğerdir.

yaygın olarak bulunur. Başlıca bulunduğu yerler ise beyin, sinir, kaslar, karaciğerdir. Vücut -kolesterolü kullanarak hormonları, yağları eriten safra asitlerini üretir. Bütün bunlar da yaşam için temel istemlerdir. Damarların çatallanma bölgelerinde kan akımı özellikleri bozulduğu zaman, iç zarlardaki geçirgenlik bozulur ve bazı maddeler damar duvarına geçer. Böylece, damar duvarı şişer ve damar içine kolesterole ek olarak kalsiyum alyuvarlar ve akyuvarlar geçer. Bu durum da damar sertliği ve kireçlenmesi dediğimiz duruma yol açar. Az kan alan organın özelliğine göre yakınmalar ortaya çıkar. Sözgelimi

kalpte ise, hareketle başlayan göğüs ağrısı, kalp krizi; ayaklarda ise, yürümekle gelen hareketi engelleyen ağrı yakınmaları ortaya çıkar. Bazı durumlarda (stres, gıdalar, şişmanlık gibi) kolesterol düzeyi yüksektir.

Yüksek kolesterol düzeylerinin damar sertliğini tetiklediği belirtilir.

Herkes tarafından ilgilenilen bir konu olduğu için, kolesterolle ilgili bazı gerçeklerin bilinmesinde yarar vardır. Kolesterol, ölümcül bir maddede değildir; memeliler için temeldir. Ruhsal gerginlik, hareket alışkanlıkları ve kilodaki değişimler kolesterol düzeyini değiştirir. Aşırı yüksek kolesterol tek başına tehlikeli değildir; bazı risk etmenleri ile birleştiğinde sağlıksız bir yapıyı belirtir. Yüksek kolesterol düzeylerinin damar sertliğini tetiklediği belirtilir. Damar sertliği, kolesterol düzeyi düşük insanlar arasında da görülebilir. Diyetteki yüksek orandaki hayvansal yağların damar sertliğini belirgin olarak artırdığına dair güvenilir kanıtlar yoktur. Kolesterol üretimi az kolesterolü diyetle artar, çok kolesterolü diyetle azalır. Kolesterol ilaçla düşürülebilir. Ayrıca, kolesterol düşürücü ilaçların ölüm ve hasta yakınmalarında azalma sağlamadığı gözlenmiştir. Yeni kuşak kolesterol düşürücü ilaçlarda kalp kaynaklı yakınmaların azaldığı gözlenmesine rağmen, bu durumun başka etmenlerle olduğu düşünülmektedir.

Günümüzde damar sertliğinin giderilmesinde kolesterol düşürücü ilaçlar yaygın olarak kullanılmaktadır. İleri derecede ilaçlarla kolesterol düşürülmesinin bazı sakıncaları vardır. Bu ilaçlar kanser riskini artırır, kaslarda yorgunluk ve ağrılara neden olur; gebelerde doğum (konjenital) bozukluklara neden olabilir. En önemli sorunlardan birisi de depresyon ve intihar eğilimlerini artırmasıdır. Görüldüğü gibi, kolesterol düşürücü ilaçlar masum ilaçlar olmayıp dikkatli olarak kullanılması gereken ilaçlar grubundandır. Ülkemizde, ilaç ve etkilerinin araştırılması için bu konuda uzmanlaşmış toplum hekimliği kadrolarına gereksinim vardır. Son sözler ancak bu çalışmalar sonucunda söylenebilir. (S.F.K.)

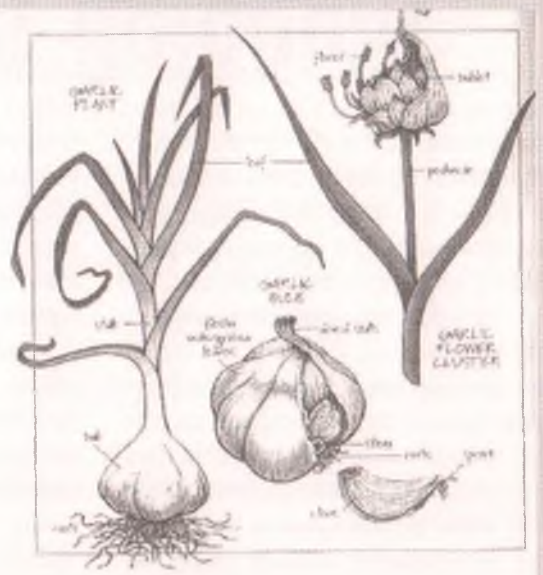
Sarmısak

Orta Asya ve Batı Asya steplerinden köken alan (*Allium sativum*) "sarmısak", ortalama 50 cm. yükseklikte, yeşilimsi beyaz renkli bir kök bitkisi. Sağlık açısından önemli olan bu bitki keskin kokusu ve iştah artırıcı özellikleri nedeniyle pek çok yiyeceklerle birlikte yenilir.

Sarmısakta, 100 gr.da 63 gr. su, 28 gr. karbonhidrat, 5 gr. protein 0,2 yağ ve diğer maddeler bulunur. Sarmısağın içinde 200'den fazla madde vardır. Bu maddeler içinde en önemlileri kültür içeren bileşikler, uçucu yağlar, enzimler, karbonhidratlar, mineraller, amino asitler ve vitaminlerdir. Keskin kokuyu sülfidler ve eterli yağlar verir. En kaliteli sarmısaklar kara ikliminden deniz iklimine geçiş bölgelerinde yetişir. Kastamonu bölgesi sarmısak yetiştirilmesi açısından en uygun bölgedir.

Mitolojide de sarmısağın özel bir yeri vardır. Tanrıça Athena, Gorgo canavarı ölünce bedenindeki kanı toplamış ve sonra da Asklepios'a vermiştir. Canavarın sağ tarafında zehirli, sol tarafında şifalı kan varmış. Asklepios şifalı kanın ölümleri dirilteceğini düşünmüş. İnsanların ölümsüz olması fikri hem Zeus'u kızdırmış hem de yeraltının tanrısı Hades'i öfkelenmiştir ve kardeşinin bu konuyu çözmesini istemiş, Zeus da Asklepios'un başına bir şimşek fırlatarak öldürmüştü. Derler ki Asklepios'un elindeki ölümsüzlük reçetesi toprağa düşmüş ve yazılar toprağa karışmış. Oradan da her yerde deva sarmısak bitmiştir.

Apollon da, Zeus'a yıldırımları bağışlayan Kykloplar'ı öldürerek, oğlunun öcünü almış. Bu anlayış Roma'da gladyatör dövüşleri öncesi gladyatörlerin boyunlarına sarmısak bağlaması ile Batı'ya da taşınmıştır. Sarmısak, Anadolu'da Hititler döneminden beri bilinmektedir. Pek çok yeme-

ğin bileşiminde sarmısak bulunur. Ülkemizde bilinen sarmısaklar "Kastamonu sarmısağı", "Balıkesir sarmısağı", "Kara sarmısak", "İspanyol ve İtalyan sarmısağı"dır. En çok bilineni de "Kastamonu sarmısağı"dır.

Tıbbi yararları nedeniyle 1990 yılında sarmısak ve sarmısak içeriğinin yararları ile ilgili bir dünya kurultayı yapılmıştır. Sarmısakta anti mikrobiyal, kan basıncını düzenleme, karaciğer koruyuculuğu, anti tümör maddeler içeren moleküller bulunmuştur. Sarmısak tüketimi düzenli olan toplumlarda kolesterol düzeylerinin dengeli olduğu, krizi geçirme sıklığının daha düşük olduğu saptanmıştır. İçerisinde bulunan kültür nedeniyle antioksidan özellikler de içeren sarmısak, bağışıklık sistemini etkinleştirici özellikler de gösterir. Sarmısağın tüketimini sınırlayan en önemli etken kokusudur. Sarmısak, tarihi ve tıbbi gerekçeler açısından bakıldığında düzenli olarak tüketilmesi gereken bir besin maddesidir. (S.F.K.)

Ergenlik nedir?

Sağlıklı bir ergenlik süreci, karşılıklı bir mal olma sürecidir. Toplum ergen'e, ergen de topluma mal olursa ergenlik dönemi sağlıklı biçimde tamamlanır. Bu nedenle ergen de toplumdan beklenti içindedir; ergenin gelecekle ilgili umutlarının canlı tutulması gerekir. Toplum bir gelecek vaat ettiğini hissettirmelidir.

"Ozan sözü uz olur, çok uzaktan söz olur; yıl dediğin nedir ki, yel gibi geçer, ömrü olana... Dirse Han'ın oğlu da elendi, belendi; tığ gibi bir delikanlı olup çıktı meydana... İlle velakin, geleneğe göre, göze batacak bir şey yapıp yakıştıramadığı için, daha adı konmamıştı..." (1)

Türk halk hikâyelerinden Dede Korkut Masalları'nda, toplumda bir yere sahip olmanın yolunun ad almaktan, yani göze batacak bir şey yapıp yakıştırmaktan geçtiği, böyle anlatılır. Şimdi hepimiz bir ad ve soyadı ile yaşama başlıyoruz; ancak bu bizim yine de kendi hayatını yönetebilecek, doğruyu yanlış ayıracabilecek ve kendi ayakları üstünde durabilecek bir kişi olarak yaşama başlamamızı sağlamıyor. Çocukluk dönemini noktalayıp sağlıklı bir erişkin haline gelebilmemiz için yine bir ara dönemden geçmemiz gerekiyor. İnsanların sadece

ailelerine ait oldukları, ebeveyn velayeti altında yaşadığı çocukluk döneminden çıkıp bizzat kendilerinin veli olma yetisini kazanıp topluma mal oldukları erişkinlik dönemine geçişleri sırasında yaşadıkları ara döneme "ergenlik dönemi" denmektedir.

Ergenliğin ilk belirtileri, hormonal değişikliklerle birlikte başlayan fiziksel değişikliklerdir. Bu değişiklikleri, sosyal ve psikolojik alanlarda kendini gösteren etkileşimler izler. Arkadaş ilişkileri derinleşir, otonomi eğilimi, entelektüel uğraşlar artar ve toplumsal aidiyet duygusunun arayışı başlar.(2) Nörobiyolojik değişimin yoğun olarak yaşandığı bu dönemde, bütünlüşmüş bir kendiliğin oluşumunun hedefine ulaşabilmek için sosyal ve psikoseksüel arayış hızlanır, yeteneklerin sergilenebileceği, sosyal rollerin denelebileceği yeni alanların keşfi ihtiyacı ve çabası artar. Ergenin bu arayışlarını sağlıklı biçimde pratiğe dökebileceği alanlara ulaşabilmesinin önemi büyüktür. Bu alanlar, sağlıklı ve üretken bir arkadaş, okul çevresi ve gelecekteki mesleki yönelimine uygun olarak yeteneklerini tecrübe edebileceği, kendini eylem

içinde görüp oynayabileceği alanlardır.

Sağlıklı bir ergenlik süreci, karşılıklı bir mal olma sürecidir. Toplum ergen'e, ergen de topluma mal olursa ergenlik dönemi sağlıklı biçimde tamamlanır. Bu nedenle ergen de toplumdan beklenti içindedir; ergenin gelecekle ilgili umutlarının canlı tutulması gerekir. Toplum bir gelecek vaat ettiğini hissettirmelidir. Ancak bunun karşılıksız olmadığı, ergenin de topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmesinin, sorumluluk duygusunun gelişmesinin çok önemli olduğu öğretilmelidir. Ergenin otonomi çabalarının her şeyden bir kopuş olmadığı, tam tersine yeni sorumlulukların ve bağlanmaların kendisini beklediği, kendi ayaklarının üstünde durarak kendi kararlarını verebildiği, sonuçlarına da kendisinin katlanması gereken bir geleceğe hazırlandığı vurgulanmalıdır. (M.İ.)

1) Dede Korkut Masalları, Eflatun Cem Güney, Doğan Kardeş Yayınları A.Ş. Basımevi, İstanbul 1958, s: 8

2) Caroly S. Pataki, Adolescent Development, Kaplan & Sadock's Comprehensive Textbook of Psychiatry, Ninth Edition, 2009 Lippicott Williams & Wilkins, Philadelphia, s:3356

ÖSS Sınav sonuçları ve ülkemizin bilimsel geleceği

İnsanlığın bugüne kadar ki tecrübesi temel bilimleri kullanamayan toplumların gelişmediği yönündedir. Fen ve matematik bilmeyen hiçbir toplum ilerleyemez. Bütün yetkililerin ve aklı başında sorumluluk sahibi herkesin bu sorunu ciddiye alıp bir an önce çözüm yolları araması gerekir.

"Bir ülkenin geleceği o ülke insanlarının göreceği eğitime bağlıdır."

Albert EINSTEIN

Ortaöğretimde sağlanamayanı üniversite vermeye çalışırsa, üniversite eğitimi kim verecek? Suç yalnızca bu gençlerde mi? Öğrenme ve kendini geliştirme motivasyonunu kaybetmiş, yalnızca sınava ve bireysel bir kazanıma yönlendirilmiş bu gençlerin ne sorumluluğu var?

2009 yılı ÖSS sınav sonuçları ülkemizin geleceğini belirleyecek olan bugünün gençliğinin ne denli temel bilgilerden yoksun olduğunu gösteriyor. Otuz bin kişinin puanı hesaplanmayacak kadar düşük olduğu, 700 bin kişinin hiçbir fen sorusuna cevap vermediği bir eğitim sisteminin artık insan ve düşünme sorunu haline geldiği açıktır. Yeni açılan ve altyapısı yetersiz üniversiteler yanında, artırılan kontenjanlar ile üniversitede okuyamayacak çok sayıda yetersiz öğrencinin üniversitelere yıkılması, ciddi bir yük ve sorumluluk demektir.

Okuduğunu doğru dürüst anlamayan, matematik ve fen bilmeyen (soyut düşünemeyen) insanlara üniversitelerde nasıl bilim anlatılacak? Uzun zamandır bazı birimlerde özellikle düşük puanla öğrenci alan alanlarda öğretim üyelerinin ders anlatmakta daha da zorla-

nacakları anlaşılıyor. Üniversitelerimiz konuyu mutlaka değerlendirmelidir. Orta-öğretimde sağlanamayanı üniversite vermeye çalışırsa, üniversite eğitimi kim verecek? Suç yalnızca bu gençlerde mi? Öğrenme ve kendini geliştirme motivasyonunu kaybetmiş yalnızca sınava ve bireysel bir kazanıma yönlendirilmiş bu gençlerin ne sorumluluğu var? Gördüğüm kadarıyla, sorunun temelinde uzun zamandır uygulanan politikalar ve düşün-en-sorgulayan bir toplumdaki korku yatıyor. Zaten böyle bir insan ve toplum

Okuduğunu doğru dürüst anlamayan, matematik ve fen bilmeyen insanlara üniversitelerde nasıl bilim anlatılacak?

modeli de istenmiyor. Artık rakamları bırakıp ciddi ciddi ülkemizin geleceğini düşünmek zorundayız. Konu işgal edilmiş olmak kadar çok ciddi sonuçları olacak özellikte. Önünü bile göremeyen, basit bir fizik kuralını algılayamayan bir toplumun bekası da sorunlu olacaktır. Konu temelden ele alınmalıdır.

ÖSS sonuçları ülkemizin eğitim fotoğrafını ortaya koymuştur

2009 yılı Ortaöğretim Seviye Belirleme Sınavı (SBS) ve Üniversite Seçme ve Yerleştirme Sınavı (ÖSYS) sonuçları açıklandı. Ortaöğretim seviye belirleme sınavı liseye geçişin ilk aşaması olup Fen ve Anadolu Lisesi gibi prestijli liselelere giriş sınavları üniversiteye giden yolun ilk basamağı olması bakımından çok önemsenmektedir. İlkokuldan başlayan ve üniversiteye giriş sınavına kadarki sınav maratonu çok ciddi bir sınav rekabetini ortaya koymuştur. Özel okullar, dershanelerle geleceğin nitelikli insanını yetiştirmek yerine sınavı kazanan insana yatırım yapıyor ve sınavı kazanma ile öğrencinin değeri neredeyse eşdeğer duruma getiriliyor. Bu durum doğal olarak eğitim kalitesini gerilere itmiştir.

Ülkemizin fen ve matematik okur-yazarlığı çok düşüktür

Genelde ülkemizin matematik ve fen düzeyinin düşük olduğunu biliyoruz. Ancak bu yıl sosyal bilimlerde de öğrencilerin başarı seviyeleri düşüktü. Sınavın ilk bölümünde her birinden 30 sorunun sorulduğu testlerin ortalaması Türkçe: 14,1, Sosyal Bilimler: 11,4, Matematik: 9,0, Fen Bilimleri: 4,0 olarak hesaplanmıştır.

Gözlem yapamayan, araştırma ruhu kazandırılmayan, kitap okumayan, ders dışı hiçbir sosyal faaliyeti olmayan insanların yaşamı anlaması, mantık yürütmesi beklenemez.

Eğitim, artık sınava hazırlanabilen ve parası olanın yapabildiği bir duruma gelmiştir.

Türkiye genelinde başarı puanının geçen yıla göre 4 puan azaldığı belirlenmiştir. Otuz bin öğrencinin puanı da hesaplanmadı (diğer bir ifade ile sıfır almış oluyorlar). 180 sorudan hiçbirine veya kısmen belli bir puanın altında sorulara cevap vermeyen öğrencilerin durumu gerçekten araştırmaya değer niteliktedir. Ancak en ciddi sorun fen bilimleri sorularının çözümlerinden kaynaklanıyor. Bunda ÖSYM merkezinin hiçbir sorumluluğu yok. Sorun soruların zorluğunda değil. Öğrencilerimizin birçok ulusal ve uluslararası (PISA ve TIMSS) sınavlardaki başarısı ile ÖSS sonuçları, üniversite başarısı ve ALES sonuçları arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Başarısız olan öğrenci değil sistem

Bu sınav sonuçlarından kim sorumlu? Bireysel olarak öğrencilerin sorumluluğu var; ancak sonuçların Türkiye coğrafyasına ve gelir gruplarına göre dağılımı, sorunun bir sistem sorunu olduğunu gösteriyor. Maltepe Üniversitesi'nden Prof. Dr. İsa Eşme'nin yürüttüğü bir araştırmanın sonuçlarına göre, öğrencilerin yarısından fazlası bilgisayar dersini bilgisayar görmeden işliyormuş! Fen derslerini laboratuvara girmeden, öğretmenlerin tahtaya yazdığını, deftere geçirerek geçtiğini belirtiyor. Gözlem yapamayan, araştırma ruhu kazandırılmayan, kitap okumayan, ders dışı hiçbir sosyal faaliyeti olmayan insanların yaşamı anlaması, mantık yürütmesi beklenemez. Lise-lerde kompozisyon, mantık ve felsefe dersleri ile bitirme ve olgunluk sınavları

kaldırıldı. Son otuz yılda sayısız program ve müfredat değişikliği yapıldı. Kim sorumlu? Yalnızca Mili Eğitim Bakanlığı'ndaki yerli ve yabancı uzmanlar mı? Siyaset mi? Amacı ve sorumluluk bilinci verilmemiş günlük yaşayan geniş insan kitleleri mi? Yoksa toptan hepimiz mi sorumluyuz?

Lise bitirme ve olgunluk sınavları yapılmadığı için öğrencilerin ne bilip bilmediği tam olarak bilinmiyor. Bilindiği gibi, bu yıl liseyi dört yıl okuyarak bitiren öğrenciler girdiler; ancak sonuç geçmiş yıllara göre daha düşük. Acaba dört yıllık lise eğitimi öğrenciye bir şey katmadı mı? Geçmişte üç yıl olan eğitim sürecinde hangi eksikler görüldü de eğitim dört yıla çıkarıldı? Ne değişti?

Fırsat eşitsizliği çok büyük

Eğitim, artık sınava hazırlanabilen ve parası olanın yapabildiği bir duruma gelmiştir. Araştırmalara göre öğrencilerin %80-85 kadarı dershaneye gidiyor, %20 kadarı da ek özel ders alıyor. Doğu illerinin ve gelir düzeyi düşük bölgelerdeki ailelerin çocuklarının başarısının düşüklüğü de buna bağlı olarak değişmektedir. Okul öncesinden lise eğitimine kadar ciddi bir fırsat eşitsizliği var. Okullar, iller ve adaylar arasında "Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı"nın hesaplanmasının yarattığı adaletsizlik, sınava hazırlanma ve puanlar arasındaki küçük farklılıkların etkisi bir bütün olarak ele alınmalıdır. Başarı sıralamasında Hakkâri, Ardahan, Şırnak gibi doğu illeri hep başarısız. Doğu-batı farklılığının sınav üzerindeki etkisi çözüme kavuşturulmazsa sosyal boyutları gittikçe ağırlaşacaktır. Bu bağlamda, başarısız olan öğrencilerimiz değildir. Belirli bir düzeyde genel bir eğitim almış, bilimsel gelişmeleri izleyen, sorgulayıcı eğitim almış geleceğin nitelikli insanını yetiştirmek yerine sınava endeksli ezberci eğitim sistemidir.

Üniversite Türkçe ve matematik öğretmez

Kontenjanlar arttı ama bu gençlerin üniversite okuma potansiyeli var mı? Mezunların kalitesi ne olacak? Mezunlarımızı-

zı yarın Batı ülkelerindeki üniversitelere gönderebilecek konumda mıyız? ÖSS sınav sonuçları bir şekilde bu ülkede okuma yazma bilmeyen lise mezunu olduğunun göstergesidir. Otuz bin öğrencinin genel bir sınavda sıfır çeken, yüzde altmış öğrencinin fen testine dokunmadığı bir neslin Türkiye'nin geleceğine ne katacağını şimdiden düşünmek gerekir. Bu kişileri üniversiteye iteleyerek sorunu üniversitelere yıkmak ne denli doğru? Doğal olarak kontenjan artışı ile eğitimsiz ve yetersiz yüz binlerce kişi üniversitenin kucağına atılmış olmaktadır. Açıkçası üniversitelerin durumu bu bağlamda çok parlak değil. Başta üniversitelerin bu denli yetersiz öğrenciyi kabul etme ve etmeme konusunda görüşlerini ortaya koyması gerekir. Üniversiteye gelen öğrenciye Türkçe, matematik ve fen bilgisi öğretilmez.

Üniversitenin kişiyi hayata bağlayacak, okuyarak, çalışarak yaşamda mutlu olmasının yollarını kazandırması gerekir. Hiç matematik sorusu çözemeyen; yani soyut düşüneyemeyen bir öğrenciye nasıl bilim anlatılacaktır? Uzun zamandır öğretim üyeleri liseden gelen öğrencinin dersi izleme ve anlama düzeyinden şikâyetçiydiler.

Ne yapılmalı?

Artık sınava endeksli eğitim sisteminin iflas ettiğini, öğrencilerin sınava endekslenerek muhakeme yeteneğini yitirdiğini görmek gerek. Artık eğitimin kalitesinin artırılması ve daha nitelikli bir eğitim için sürecin bir bütün olarak ele alınması gerekir. Milli Eğitim'e bağlı liselerin eğitim düzeyi mutlaka mercek altına alınmalıdır. Ülkemizin eğitim geleceği, savunma kadar önemlidir. Sorun, özel okullara ve dershanelere bırakılmayacak kadar ciddi boyuttadır. Eğitim fakülteleri günün koşullarına göre güncellenmelidir. Yeniden "Öğretmen Okulları" açılmalı ve öğrenciler geçmişte olduğu gibi yetenek sınavına göre öğretmenliğe alınmalıdır.

Üniversite eğitimi, gerçek amacına uygun felsefi tartışma, bilimsel metod ve mesleki araştırma alanına getirilmelidir.

Yükseköğretim görmek ve belirli bir meslek edinmek isteyen öğrencilerin üniversite yerine, meslek yüksek okulları, politeknik üniversiteler gibi daha çok mesleğe yönelik eleman yetiştiren okullara yönlendirilmelidir. Üniversite eğitimi, gerçek amacına uygun felsefi tartışma, bilimsel metod ve mesleki araştırma alanına getirilmelidir. Ulusal Eğitim Şurası acilen toplanmalıdır. Özel okul ve dershanelerin durumu gözden geçirilmeli... Yeniden ilk ve ortaöğretim ağırlıklı olarak millileştirilmeli... Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, belirli sayıda ve amaca uygun vakıf ve özel okul olabilir; ancak ülkemizin bugünkü görüntüsü ile eğitimin % 40'ından fazlasının özel sektör tarafından yürütülmesi OECD standartlarının çok çok üzerindedir. Ortaöğretim yeniden bilgi kazanma ve kendi geliştirme eksenine taşınmalıdır.

Lise eğitimi yeniden tanımlanmalıdır. Ortaöğretimde yetenek ve başarıya göre liseye yönlendirilecek öğrenciler üniversiteye hazırlanmalıdır. Ortaöğretimdeki öğrencinin ancak % 30 kadarı liseye yönlendirilip geriye kalanlar yeteneklerine ve ihtiyaca göre meslek liselerine yönlendirilir. Meslek lisesi mezunları da başarı durumuna göre yalnızca kendi alanında

üniversiteyi okuyacak şekilde yönlendirilmelidir. Lise son sınıfta liseyi bitirme sınavı yapılmalı ve olgunluk sınavı yapılarak kişinin yetişkin bir birey olarak en azından belirli bir bilgi ve bilince eriştiğinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede herkesin üniversite sınavına girmesine gerek kalmayabilir.

1. ÖSS'de soru ağırlığı müfredatla uyumlu hale getirilmeli.
2. Ortaöğretim başarı puanının etkisi artırılmalı.
3. Lise bitirme ve olgunluk sınavı mutlaka yapılmalıdır.
4. Öğrenciler dersane sisteminden kurtarılmalıdır.
5. Test usulü ezberci yaklaşımdan sistem kurtarılmalıdır.

Alınan sınav sonuçları ülkemizin ileride bilim yapamayacağının ve bilimde geride kalacağının bir işaretidir. İnsanlığın bugüne kadarki tecrübesi, temel bilimleri kullanamayan toplumların gelişmediği yönündedir. Fen ve matematik bilmeyen hiçbir toplum ilerleyemez. Bu ülkenin gelecek sorunu olup her şeyi bir yana bırakıp bu konuya yönelmemiz gerekir. Bütün yetkililerin ve aklı başında sorumluluk sahibi herkesin bu sorunu ciddiye alıp bir an önce çözüm yolları araması gerekir.

ÖSS sonuçları açıklandı; başarı mı, başarısızlık mı?

Bir buçuk milyona yakın adayın başvurduğu ve 1.324.001 adayın sınavının geçerli sayıldığı Öğrenci Seçme Sınavı, bu yıl da farklı yorumlara neden oldu. 30 bine yakın adayın değerlendirilebilecek

kadar bile doğru yanıtı olmadığı için "sıfır çektiği" sınav sonuçlarını YÖK yetkilileri normal olarak değerlendirdi. Eğitimle ilgili uzmanlar ve ÖSYM yetkilileri ise ÖSS'den bir hafta önce açıklanan Seviye Belirleme Sınavları ile birlikte değerlendirdiklerinde eğitim sisteminde ciddi sorunların belirtisi olarak yorumladılar. Bu sene YÖK hem üniversitelerin öğrenci kontenjanlarını artırdı hem de

Belirli bir meslek edinmek isteyen öğrenciler, Meslek Yüksek Okulları gibi daha çok mesleğe yönelik eleman yetiştiren okullara yönlendirilmelidir.

geçen yıllardaki gibi vakıf üniversitelerinin kontenjanlarının boş kalmaması için tercih yapabilme barajını aşağı çekti.

Buna karşılık yine de 94.201 (% 7,11) öğrenci 145'in altında puan aldığı için herhangi bir program için tercih yapma hakkını elde edemedi. En az dört yıl süren örgün lisans programları için tercih yapabilmek için gerekli olan 165 ve daha fazla puanı alan aday sayısı ise 1.087.409 (% 82,13) olarak açıklandı.

Doğu Anadolu illerinden gelen adaylar en başarısız

İllere göre değerlendirildiğinde Doğu Anadolu illerinden sınava giren öğrenciler en alt sıralarda yer aldılar. Bu durumda, özellikle bu illerdeki üniversite yöneticileri, yurttaşların sahip çıkması gereken bir sorun olarak vurgu yaptılar. Başarısızlığın öğrenciye değil sisteme ait olduğunu hatırlattılar.

Daha önceki sınavlarda başarılı ola-

mayıp yeniden sınava giren eski mezunların % 20'den fazlası 165 barajını aşamazken, üniversite mezunlarının % 11,5 gibi önemli bir kısmının da ÖSS'nin en az 165 eşğini geçemediği dikkat çekti (Tablo 1).

Liselere göre değerlendirme yapıldığında düz liselerden gelen adayların % 15'i 165 barajına takılırken, İmam Hatip Liselerinde bu oranın % 20'yi aştığı görüldü. Özel liselerden gelen öğrencilerin % 10'u, yabancı dille eğitim yapan lise-

	145	165
Son Sınıf	93,00	82,31
Eski Mezun	91,39	79,54
Üniversite Öğrencisi	95,71	87,38

Tablo 1. Sınava giren adayları kökenine göre tercih yapabilme başarısı.

lerden gelen adayların % 5'i dört yıllık lisans programları için gerekli puanı alamadı. Anadolu Liseleri ve Fen Liseli adayların çok az bir kısmının bile olsa 145 ve 165 puan alamayarak elendikleri dikkat çekti (Tablo 2).

	145	165
Lise	94,55	85,21
Lise (Y. Dil ağırlıklı)	99,69	98,56
Özel Lise	96,82	90,37
Anadolu Lisesi	99,88	99,67
Y Dil eğitim yapan Özel Lise	98,32	94,80
Fen Lisesi	99,88	99,86
İmam Hatip Lisesi	91,59	79,35

Tablo 2. Okudukları okullara göre adayların 2009 ÖSS başarı ortalamaları.

YÖK'te istifa

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) üyesi Bülent Serim, görevinden istifa etti.

Serim, Cumhurbaşkanlığı makamına sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'na sunduğu dilekçesinde, Anayasa'nın 131. maddesinin YÖK üyelerinin üç farklı kontenjandan seçilmesini öngördüğünü hatırlatarak, "Konulara yaklaşımda bir denge kurulması amaçlanmıştır. Oysa Aralık 2007'den bu yana Cumhurbaşkanlığı, Bakanlar kurulu ve Üniversitelerarası Kurul kontenjanlarından YÖK Kurulu Başkan ve üyeliklerine yapılan seçimlerde tüm konulara iktidar partisi penceresinden bakan kişilere öncelik verilmesi dikkat çekici bir durum almıştır. Bu seçimlerde iktidar partisinden milletvekili aday olmuştur, bu partiye yakınlığı genel kabul görmüş ya da türbana özgürlük bildirisine imza koymuş akademisyenlerin tercih edilmesi kabul edilemez boyutlara varmıştır" görüşlerine yer verdi.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) üeliğinden istifa eden Bülent Serim, dilekçesinde "YÖK Başkanvekili'nin 'Kuran kursları cemaat ve tarikatlara bırakılmalıdır' yolundaki ifadesi ve YÖK Başkanı'nın basına yaptığı 'yeni sınav sisteminde farklı katsayı

uygulanması kaldırılacak' açıklaması son noktayı koymuştur" ifadesini kullandı.

Serim, Cumhurbaşkanlığı makamına sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'na sunduğu istifa dilekçesinde, "Kurulun artık konulara yalnızca siyasal iktidar gibi bakmakla kalmadığını, anayasal konumunu bir yana bırakarak, iktidardaki partinin programını ve ideolojisini gerçekleştirmeye çalışan bir kurul durumuna getirildiğini" öne sürdü.

Bülent Serim, "Türbanın üniversitelerde serbest bırakılmasına ilişkin YÖK Başkanlık Genelgesi'nin, kamu kurumu niteliğindeki meslek örgütlerinin denetim ve yönetimlerinde görev almayı izne bağlayan genelgenin, imam hatip okullarını bitirenlere uygulanan farklı katsayıyı kaldırabilmek için, sınav sistemiyle oynamayı bile göze alan çabaların, ilahiyat fakültelerinde YÖK kararlarıyla yaşanan gelişmelerin, ilahiyat ön lisans mezunlarının Diyanet İşleri Başkanlığı dışındaki kamu kurum ve kuruluşlarında da çalışabilmesine olanak sağlayan değişikliklerin belirttiği durumun kanıtı olduğunu" iddia etti.

Serim, dilekçesinde şunları kaydetti: "Ayrıca, bilimsel çalışma yapılmadan,

yeterli alt yapı oluşturulmadan, gereksinimi karşılayacak öğretim elemanı sorunu çözülmeden, üniversitelerden, akademisyenlerden ve ilgili çevrelerden görüş alınmadan, daha da önemlisi hangi alanlarda işgücü gereksinmesi olduğunun saptanmasına ilişkin Anayasa buyruğu yerine getirilmeden, yine Anayasa'nın buyurucu kuralı gereği üniversitelerin yurt düzeyine dengeli yayılması gözetilmeden, hiçbir ülkede benzeri görülmeyecek hız ve sayıda üniversite açılmasına uygun görüş verilmesi, aşırı kontenjan artışı yapılması ve taban puanla tercih yapabilmek için gerekli barajın düşürülmesi YÖK'teki iktidar yanlısı tutumun ulaştığı boyutu göstermesi yönünden önemlidir.

Bu tutum, ne yazık ki, yükseköğretime bir şey katmamakta, tam tersine yükseköğretimi 'okulaştırarak' düzeyini düşürmektedir."

Anayasal kurumların uyum içinde çalışmasının istenen bir durum olduğunu ifade eden Serim, "Ancak, uyum bahanesiyle sergilenen 'teslimiyetçilik', daha açık anlatımıyla, 'tebliğ-tebellüğ' kültüründen gelmediğimiz için 'talimatla çalışma' hiçbir biçimde kabul edilemez ve YÖK'ün anayasal konumuyla bağdaştırılamaz" dedi.

Serim, bunun kısa süre önce yaşanan son göstergesinin de "Sabancı, Okan ve Işık üniversitelerinin genel kurallara aykırı uygulamalarının, 'yaygınlaştırmak' bahanesiyle yasallaştırılması" olduğunu savundu. Bülent Serim, dilekçesinde, "Adı geçen üniversitelerde uygulanan genel dışı sisteme ilişkin 20 gün önce alınan tersi yöndeki Yükseköğretim Genel Kurulu kararının, bilimsel çalışma yapılmadan, yükseköğretim kurumlarının ve ilgili çevrelerin görüşü alınmadan, doğrudan tartışmadan değiştirilmesine katılmak, ilkesel bazda olanaklı değildir" görüşüne yer verdi.

"Rektör seçimlerindeki tercihler düşündürücü"

YÖK Genel Kurul toplantısından önce görülecek konuların kararlaştırıldığını, kurallar gereği gündeme alınıp, "blok oy" yöntemiyle, esasen kabul edilmiş konulara hukuksallık kazandırıldığını iddia eden Serim, şunları kaydetti:

"Bu, o boyuta vardırılmıştır ki, Sayın Başkan Genel Kurul yetkisinde olan konularda önceden, sanki Kurul'ca kabul edilmiş gibi basına açıklama yapabilmektedir. Çalışma Yönetmeliği'ne, toplantı mantığına ve genel kabul görmüş toplantı geleneğine aykırı olarak, gündem eki raporların ve diğer metinlerin önceden üyelere dağıtmayarak, toplantı sırasında tartışmaya açılması da konuların Genel Kurul toplantısından önce kararlaştırıldığının bir başka örneğini oluşturmaktadır."

Rektör seçimlerindeki tercihlerin "ülkenin eğitim sistemi yönünden düşündürücü" olduğunu savunan Serim, "Bu seçimlerde, bilimsel yeterlilik, deneyim ve üniversitenin tercihi yerine, türbana özgürlük bildirisine imza koymak, siyasal yandaşlık ya da ilahiyatçı özellik gibi ölçütlerin ağırlık kazanması kaygı vericidir" iddiasına yer verdiği dilekçesine şöyle devam etti:

"Amaç, üniversiteleri 'yandaş' kurumlar durumuna getirmek, 'hoşgörü' ve 'görmezden gelme' yöntemiyle üniversitelerde türban yasağını kaldırmak ve karşıt görüşleri sindirmektir. Anayasal kurallara, Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Yargıtay ve AİHM kararlarına karşın, üniversitelerde türbana hoşgörü göstermek büyük hukuksal sorumluluğu da birlikte getirecektir. Karşıt görüşlerin sindirilmesi konusunda başarılı olduğu ise, gözlerden kaçmamaktadır. Ne yazık ki, kendilerini doğrudan ilgilendiren konularda bile bilim insanlarının suskunluğu inanılır gibi değildir. Ayrıca, atanan rektörlerle oluşturulan yönetimlerin, laik Cumhuriyetçi öğretim üyelerinden 'öç' alma ve ideolojik yandaşlarını ödüllendirme gruplarına nasıl dönüştükleri ibretle izlenmektedir.

YÖK'ün özgürlük anlayışı, ne yazık ki, yalnızca 'türbana özgürlük' ve benzeri konularla sınırlı kalmakta, çalışmalar çoğunlukla, üniversiteleri doğrudan ilgilendiren konularda bile görüş almaya gerek duymayan 'merkeziyetçi' bir anlayışla yürütülmektedir. Dünyadaki uygulamalarda üniversitelere daha fazla özgürlük verilmesi gündemi işgal ederken, YÖK'ün üniversite özerkliğini, anayasal kurallara ve Anayasa Mahkemesi'nin konu ile ilgili kararına karşın yalnızca bir slogan olarak algılaması kabul edilebilir bir olgu değildir."

"Öğrencileri 'müşteri' gibi gören yaklaşım..."

Kabul edilemeyecek bir başka konunun da "yükseköğretimi kazanç kapısı ve öğrencileri 'müşteri' gibi gören yaklaşım" olduğunu ifade eden Serim, "Araplarda çok para var" yaklaşımıyla, Türk üniversitelerine öğrenci çekebilmek için Arap ülkelerinin ziyaret edilmesinin, bakış açısını ortaya koyan son örnek olduğunu ileri sürdü. Serim, "Korkarız ki bu yaklaşımın ardından Arap üniversitelerine denklik verilmesi gündeme gelecektir" dedi.

Yükseköğretim Yasası'nın 53. maddesi ile Disiplin Yönetmeliği'nde değişiklikle "yandaşların geçmiş cezalarını ortadan kaldırmaya yönelik çaba sergilendiğini" iddia eden Serim, "laiklik karşıtı eylemlere ilişkin soruşturmaları zaman aşımına uğratarak gündemden çıkarmanın, gerçek gidişin yönünü göstermesi açısından önemli olduğunu" ifade etti.

Serim, dilekçesinde şunları kaydetti:

"Bu gelişmelerden yükseköğretim ve ülkemiz açısından büyük kaygı duyuyorum. Bugüne kadar, kimi üye arkadaşlarla gerek Genel Kurul toplantıları sırasında, gerek kamuoyu önünde yaptığımız uyarıların sonuç vermemesi, beni istifa noktasına getirmiştir. Bu kararımda, YÖK Başkanvekili'nin 'Kuran kursları cemaat ve tarikatlara bırakılmalıdır' yolundaki ifadesi ve YÖK Başkanı'nın basına yaptığı 'yeni sınav sisteminde farklı katsayı uygulaması kaldırılacak' açıklaması son noktayı koymuştur. Laik Cumhuriyet ile asla bağdaşmayan bu düşüncenin çoğunlukta olduğu Yükseköğretim Kurulu'nda görev yapmanın yükü, kaldırılmayacak boyuta ulaşmıştır. Sergilenen 'oyunun' parçası olmamak için, Yükseköğretim Kurulu üyeliğinden istifa ediyorum."

Yeni Ortaçağ

Alpaslan Işıklı

Küresel bunalımın insanlığın gündemindeki yeri giderek ve hızla ağırlaşmakta. Tarihte benzeri çok az görülmüş çalkantılı bir dönemin eşiğinde olduğumuz anlaşıyor. Yazar, tüm bu olup bitenleri, yeryüzüne dayatılan ekonomik modelin kaynağını oluşturan 19. yüzyılın da öncesine, özellikle siyasal açıdan Ortaçağ'a dönüş olarak görüyor ve kitabında bu sürecin somut belirtilerini irdeliyor.

Yeni Ortaçağ'ı okuyanlar, bu gidişin sonu nereye varabilir sorusunu sormaktan kendilerini alıkoyamayabilirler. Ancak Işıklı'nın bu soruya verdiği yanıt her şeye rağmen çok köklü bir umut ve iyimserlik içeriyor:

"Ne olacaktır?"

Herhalde küresel egemenlerin sözcülerinin sevinçle ilan ettikleri gibi "tarihin sonu" gelmiş değildir. Tarih denilen doğurgan ananın daha ne lere gebe olduğunu kestirmek zordur. Ancak şu da bir gerçek ki tarihi yapan halktır ve halkın bu görevini hakça sürdürmesini hiçbir güç engellemeyecektir."

İmge Kitabevi, 2009, 278 Sayfa.

Uykusuzluğun kökeni ve insan hayatına etkileri karmaşıktır; dünyadaki farklı kültürler bu sorunu anlamak, tanımlamak ve çözmek için hem sanatı hem bilimi kullanarak pek çok şey denediler. Tıp bilimi uykusuzluğu her zaman daha derin bir psikolojik ya da fiziksel hastalığın belirtisi olarak gördü. Ortaçağ ve Rönesans hekimleri ve düşünürleri bunu karasevdanın, hüznün, hatta deliliğin göstergesi olarak tanımladılar. Günümüz tıbbi ise uykusuzluğu akıl hastalığına ve travma sonrası stres bozukluğuna bağlıyor. Bugün sunulan çözümler sıklıkla reçeteli ilaçları da içeriyor ancak bunlar kısa vadeli çözümler; yazar ilaç endüstrisinin bu konudaki rolünü ve tedavilerin etkinliğini de tartışmaya açıyor.

Uykusuzluk gece yatmadan önce okuduğunuzda uykuya dalmınıza yardımcı olmayabilir ama uykusuzluğu ve bunun şaşırtıcı derecede zengin kültürel arka planını anlamak konusunda doğru bir başlangıç noktası olacak.

Yapı Kredi Yayınları, 2009, 208 Sayfa.

İsaiah Berlin'le Konuşmalar

Ramin Jahanbegloo

"İnsanların yaşamına yön veren bazı nihai değerler, sadece pratik nedenlerle değil, aynı zamanda, prensipte, kavramsal olarak da, değiştirilemez veya bir araya getirilemez. Hiç kimse aynı anda hem titiz bir planlamacı hem de bütünüyle içinden geldiği gibi davranan biri olamaz. Tam özgürlükle tam eşitliği birleştiremezsiniz; kurtlar için tam özgürlük, koyunlar için tam özgürlükle birleştirilemez. Adalet ve merhamet, bilgi ve mutluluk çatışır."

Türk okurunun, Romantikliğin Kökleri (YKY, 2004) ve Kirpi ile Tilki adlı kitaplarıyla tanıdığı yirminci yüzyılın önemli düşünürlerinden İsaiah Berlin, kendisiyle yapılan görüşmelerin bir ürünü olan bu kitapta kendi hayatına, düşünce yapısına nasıl oluştuğuna ve bu süreçte rol oynayan düşünürlere ilişkin görüşlerini dile getiriyor.

Yapı Kredi Yayınları, 2009, 204 Sayfa.

Felsefe El Kitabı

Selahattin Hilav

"Felsefe, yeni gerçeklere açık olan, onları irdeleyen ve eleştiren; her konuyu kökünden ele alarak aydınlığa kavuşturmak isteyen derinlemesine düşüncenin çabasıdır. Başka bir deyişle, varlığın tümü gibi, felsefenin bulguları ve açıklamaları da sürekli olarak ortaya çıkan, değişikliğe uğrayan, bir bölümü ortadan kalkan ve bir bölümü bir başka biçimde varlığını sürdüren şeylerdir. Ama bütün bu değişimin altında, süregelen ve kalan bir şey de vardır. Bu kalan şey, son sözü söylediklerini ileri süren çeşitli felsefe sistemlerini yaratarak ilerleyen ve sürekli bir eleştiriyi, kendi kendini daha fazla açıklığa ve bilinince kavuşturan insan düşüncesidir; bilgileri, yaratıları, umutları, özlemleri üzerinde sürekli olarak derinleşen insanoğlunun düşünsel çabasıdır."

Yapı Kredi Yayınları, 2009, 264 Sayfa.

Uykusuzluk

Kültürel Bir Tarih

Eluned Summers

Parlak ışıkların geceyi gündüze çevirdiği, küreselleşmenin zaman ve mekândaki sınırları kaldırdığı, iletişim araçlarının çeşitliliği ve yaygınlığından dolayı hiç bağlantımızı koparamadığımız dünyada, fazla uyarılan beyinlerimizin kapatma düğmesine basıp biraz uyumak artık hepimize daha zor geliyor. Bir uykusuzlar toplumuna dönüşüyoruz. Aslında bu yaygın uykusuzluk durumu binyıllardır insanlar için bir sorun. Eluned Summers-Bremner'in çalışması da Homeros'un İlyada ve Odyssea'sıyla ve Mezopotamya destanı Gılgamış'la başlıyor, Çin, Hindistan, Japonya ve Avrupa edebiyatlarında uykusuzluğu ve uykusuzlara inceleyerek devam ediyor.

Biyoloji Felsefesi

Elliott Sober

Yakın zamanda biyoloji felsefesi, "özel" bilimlerin felsefeleri arasında en dramatik gelişmelere sahne oldu. Bu kitabın ikinci baskısında, Elliott Sober okuyucuya bu gelişmelerin en önemlilerini tanıtıyor. Biyoloji Sober, hem yüksek düzeyde bir kuram tartışmasına giriyor hem de yaratılışçılık, teleoloji, habitat mı tabiat mı ve sosyo biyoloji gibi tartışmalı konuların sonuçlarını ele alıyor. Hepsinden önemlisi bu kitap okuyucuya evrim kuramının yapısı, kuramın kanıtları ve onun açıklama gücünün kapsamı hakkında çok kesin bir görüş edinmesini sağlayabilecek bir alt yapı sunuyor.

İmge Kitabevi, 2009, 463 Sayfa.

Doğumunun 100. Yılında Hannah Arendt

Sanem Yazıcıoğlu

Doğumunun Yüzüncü Yılında Hannah Arendt, düşünürün yüzüncü doğum yılı olan 2006 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen etkinliğin metinlerinden oluşuyor. "Yeni Bir Yüzyılın Başlangıcında Hannah Arendt'i Düşünmek: Şiddet Sorunu" başlıklı uluslararası katılımlı konferansta sunulan tebliğler bu kitapta okura Türkçe çevirileriyle birlikte sunuluyor.

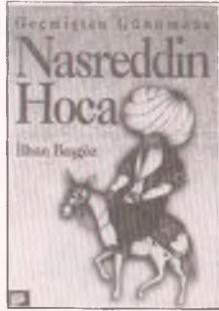
Yayı Kredi Yayınları, 2009, 225 Sayfa.

Geçmişten Günümüze Nasreddin Hoca

İlhan Başgöz

Şaka ve güldürü dünyanın en salgın hastalıklarıdır. Tıp bilimi bu hastalığa ne bir ilaç bulmuş, ne de bu hastalığı tedavi etmeğe uğraşmıştır. Eğer eczacılar gülmeyi bir ilaç gibi satsaydı, her doktor her hastaya gülme reçetesi yazardı. Doktorlar bu gülme hastalığını, bir sürü rahatsızlıkları iyi etmede reçete gibi kullanıyorlar. Günümüzde, gülme mikrobusunun yayılmasını Nasreddin Hoca denen bir adam gerçekleştiriyor. Aşağı yukarı 700 yıldır Nasreddin şakaları Türkiye'de, Akşehir'in Hortu köyünden, yedi kol bir ışık gibi dünyanın her yanına parıltılar saçarak yayılıyor.

Pan Yayıncılık, 2005, 151 Sayfa.

Leonardo Da Vinci

Bir Ustanın Portresi

Bruno Nardini

"Francesco," dedi Leonardo, "seni bırakmak istemiyorum, keza bu dünyayı birden terk etmek gibi bir amacım yok. Ben her zaman yaşamın bir armağan olduğunu ve onun değerini bilmeyen kişinin onu hak etmediğini söylemişimdir. Bu yüzden, yaşamı sonuna kadar hak etmeli, ölüm korkusuyla ona saygıda kusur etmemeliyiz." Başını pencereye doğru çevirerek, ekledi: "Bak, kış uzun sürdü, ama artık ağaçlar uyanıyor, güneşin çağırısıyla bütün doğa yeniden canlanıyor. Yeniden doğuyor, görüyor musun?"

Elinizdeki kitap, insanlığa armağan olarak gönderilmiş bir ustanın yaşamını anlatıyor. Yalnızca Kayalık Madonna'sı'nın, Mona Lisa'nın unutulmaz ressamı değil o; son ana dek uçmayı hayal etmiş bir çocuk, hayatını çiçeklerin, hayvanların ve insanların gizini çözmeye adanmış bir Rönesans aydını. Su bentleri, köprüler tasarlamış bir mimar, insan bedeninin içini çizmiş, kaydetmiş bir bilim adamı. Bruno Nardini'nin yetkin çalışması Leonardo Da Vinci/

Bir Ustanın Portresi, işi gücü bırakıp okumaya değer.

Can Yayınları, 2009, 200 Sayfa.

Özgürlük İçin

Marc Levy

Özgürlük İçin, II. Dünya Savaşı sürerken, Nazilere teslim olmuş Vichy Hükümeti'ne, Fransız askerine, polise, adalete, hatta halka karşı direnmeyi seçen çocuk denebilecek yaşta bir avuç gencin hikâyesi.

Marc Levy bu kez, Alman işgali altındaki Fransa'dan gerçekçi bir kesit sunuyor okurlarına. Anne-babaları toplama kampına gönderilen iki Yahudi kardeşin Güney Fransa'daki Direniş hareketine katılmalarıyla başlayan hikâye, yaşları on beş ile yirmi arasında değişen yeniyetmelerin verdikleri yaşam mücadelesini, eylemlerini, acılarını, yalnızlıklarını, hayal kırıklıklarını anlatıyor. Aralarında Levy'nin babasının da bulunduğu, boyun eğmemeyi seçmiş bir grup gencin nefes kesen macerasını bir solukta okuyacaksınız.

Can Yayınları, 2009, 318 Sayfa.

Yalnızlık Kederi

Bir Müzisyenin Notları

Fazıl Say

Dünyanın dört bir yanında yüzlerce konser veren, sayısız ödül kazanan, eğitimcilik yapan Fazıl Say, yaşayan en ünlü piyanistlerden biri. Mozart, Beethoven, Haydn, Bach, Stravinsky gibi bestecilerin eserlerini yorumladığı sıra dışı performansları bir yana, yaşadığı toprakların müziğinden ve kültüründen esinlendiği orator-yoları ve konçertolarıyla da dünya klasik müzik repertuarında yer edinmiş bir dünya sanatçısı Say. Ancak piyanistliği ve besteciliği kadar düşünceleriyle de gündemde o. İlgilendiği konularsa epey çeşitli: Kimi zaman Darwin sansürü, kimi zaman yerel seçimler, kimi zaman haksızlığa uğrayan ülke aydınları ve sanatçıları, kimi zamansa kalbindeki gizli köşe...

Yalnızlık Kederi, "halkımı klasik müzikle tanıştırmak zorundayım" diyen Fazıl Say'ın yazdıklarını bir araya getiriyor. Müziğe, politikaya, yarınlara, sanatçı olmaya, hayata dair satırlarını...

Doğan Kitapçılık, 2009, 178 Sayfa.

Sokrates'in Gerçek Savunması

Kostas Varnalis

"Kostas Varnalis, bu kitaptaki Sokrates arkasında yazılı eserler bıraksaydı neler yazardı?" sorusunu yanıtlamaya çalışıyor. 20. yüzyıl materyalist felsefesinin kavramlarını kullanarak, "bilgelerin bilgisi"ni muhalif, toplumcu bir düşünür olarak takdim ediyor. Kaynakların dışına çıkmamaya özen göstererek; antikite ve felsefe tarihi hakkındaki sınırsız bilgisi, derin genel kültürü, sevgi dolu yaklaşımı ve ince mizahıyla yarattığı bu Sokrates, Platon'un bildik Sokrates'inden daha az gerçekmiş gibi görünse de, yadsınamaz şekilde ondan daha sevimli duruyor."

Pan Yayıncılık, 2009, 88 Sayfa.

Tüfek Omza

Nurettin Peker

31 Mart Vakası'nda Ali Kabuli Bey'in linç edilmesine şahit oldu Nurettin Peker. Hareket Ordusu isyancılarla çarpışırken, Resneli Ni-yazi'ye limonata ikram etti. Küçük Zabıt Mek-tebi'nden mezun olur olmaz Balkan Sava-şı'na katıldı. Hemen ardından da, Çanakkale Savaşları'na. Ağır yaralı olarak geri gönderil-di. İyileşince de Irak Cephesi'ne gitti. İngiliz-lere esir düştü. "Kemalist" olduğu gerekçesi-y-le Irak'tan Hindistan'daki esir kampına sürüldü.

Esareten işgal altındaki İstanbul'a döndü. İlk fırsatta Anadolu'ya geçip Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Sakarya Savaşı'nda tekrar yaralan-dı. İnebolu'da, Adana'da, Halep'te ve sınır bölgelerinde görev yaptı. Adana ve İnebolu gezilerinde Gazi'nin güvenliğini sağladı.

Kurtuluş'tan sonra askerliği bırakıp yeni kurulan devlete sivil me-mur olarak hizmet etmeye devam etti. Görevi gereği İkinci Dünya Sa-vaşı'nda Karadeniz kıyılarına inen Alman savaş pilotlarıyla ilk teması o kurdu. Bir kaza neticesinde Karadeniz kıyılarına çıkmak zorunda kalan Sovyet donanmasından denizcilerle üç ay geçirdi. Sürgündeki Said-i Nursi'yle sık sık görüştü.

Muharip Gazi Nurettin Peker'in anıları, yakın tarihin hemen hemen tüm önemli olaylarıyla kesişiyor. İstisnai bir yaşamın derslerle dolu, ro-man tadında bir dökümü Tüfek Omza...

Doğan Kitapçılık, 2009, 448 Sayfa.

Sanat Felsefesi Üzerine

Cevat Memduh Altar

Cevat Memduh Altar, sanat tarihçisi, mü-zikolog, araştırmacı ve eğitimci kimliğiyle ömrünü ülkesinin çağdaş ve evrensel sanat yolunda ilerlemesine ve hak ettiği yere gel-mesine adanmış önemli bir kültür adamı.

Sanat Felsefesi Üzerine, Altar'ın, güzelin ve güzelliğin yorumu, sanatta estetik yargı, sanatsal yaratıda özgürlüğün rolü, estetik du-yarılık, sanat yaratıcılığında temel öğeler, es-tetiğin antik dönemden bu yana kronolojik ev-

rimi, güzel sanatların oluşturduğu estetik yargı, müzik estetiği ve mü-zik sanatının anlatım gücü gibi konular üzerine yazdıklarını bir araya getiren değerli bir referans kitabı.

Cevat Memduh Altar, Mimar Sinan Üniversitesi Devlet Konservatu-varı'nda lisansüstü program çerçevesinde verdiği Sanat Felsefesi ve Müzik Estetiği derslerinin notlarından oluşan bu kitabında, sanatın ve müziğin güzelliğini algılayabilme yolundaki düşünce ve kavramları ör-nekleriyle bizlere aktarıyor.

Can Yayınları, 2009, 318 Sayfa.

Malazgirt'ten Dumlupınar'a Anadolu Türk Tarihinden Sayfalar

Rüknü Özkök/ Mustafa Barış Özkök

Malazgirt'ten Dumlupınar'a, bir "tarih ders kitabı" değil; tarihin, "ha-yatın öğretmeni" olduğuna inananlar için kaleme alınmış, renkli mi renk-li bir anlatımın egemen olduğu, öğretici bir çalışma.

Anadolu Selçuklu Devleti'nden İstan-bul'un fethine, Oğuz Türklerinden Lale Dev-ri'ne, Kılıç Arslan ve Haçlı Seferleri'nden Is-lahat Fermanı'na, Kanuni Sultan Süley-man'dan Mustafa Kemal Atatürk'e kadar aç-ılan yelpazede, Anadolu Türk tarihinden say-falar çevirecek, tarihimizde iz bırakan olayla-rı ve tarihimize damga vuran kişilikleri takip edeceksiniz.

Tarihin nasıl yapıldığını, nasıl yazıldığını ve nasıl okunması gerektiğini daha iyi anla-manıza yardımcı olacak bir kitap!

Doğan Kitapçılık, 2009, 360 Sayfa.

Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler

Cumhuriyet Gözüyle Kürt Meselesi- 3

Ziya Gökalp

Ziya Gökalp'in "Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler" başlıklı bu raporunda, Osmanlı idari yapısının bozularak doğuda feodal bir yapının oluşması

Sultan Selim ve Sultan Süleyman devir-lerine kadar götürülmektedir. Ziya Gökalp bu feodal düzenin nasıl yayılıp yerleştiğini "Halkçılık" başlıklı makalesinde yetkinlikle ele alır. İdari yapının bozulma nedenlerini iyi bildiğinden yeni kurulacak milli devletin sınırları içerisinde herhangi bir muhtariyete,

aşiret ve cemaat düzenine yer olmadığını ve olamayacağını da bili-yordu. Bu nedenle yüzyıllarca kapalı toplum halinde süregelen bu ya-pının sosyolojik araştırmasını yapma gereği duymuştur. Hazırladığı raporu yalnız sosyolojik bakımdan değil, tarihi, etnolojik ve kültürel malzemeler içerdiği için de değerlidir, önüne seriyor.

Kaynak Yayınları, 2009, 168 Sayfa.

Dinsel Paradigma ve Evrensel Gerçek

Cengiz Yalçın

Evrenin bilinçli olarak algılanması, insanın var ve mutlu olması için, fiziksel ve kozmolojik sabitler, ölçülen hassas değerlere doğaüstü bir güç tarafından ayarlanmıştır.

Bilim, doğa kanunlarını matematiksel mo-deller ile ifade eder. Evren ve canlılık bu kanun-ların belirlediği doğal süreçler sonucu meydana gelir.

"Bilim insanı sadece bilgi sahibi değil; aynı zamanda doğruları savunabilecek cesaret sahibi insandır." diyen de-ğerli bilim adamı Prof. Dr. Cengiz Yalçın, yaratılış ve evren arasında-ki inanç perdesini bir kez daha bilimin ışığı ile aralıyor.

Copernicus'tan Galileo'ya, Newton'dan Einstein'a, Darwin'den Richard Dawkins'e evren ve yaratılış üzerine pek çok bilimsel bilgiyi akıllı tasarım varsayımı karşısında bir araya getiren Prof. Dr. Cengiz Yalçın, bilim ve inanç arasında yüzyıllardır süregelen bu büyük tartış-manın vardığı noktayı bir kez daha gözler önüne seriyor.

Arkadaş Yayınevi, 2009, 264 Sayfa

ANTİK ÇAĞDA ANADOLU

Elmar SCHWERTHEIM

Çeviren: Nuran Batu

Anadolu, antik dünyanın politik ve kültürel bakımdan en önemli, en hareketli bölgelerinden biri olmuştur. Ön Asya ve Uzakdoğu'nun yüksek kültürleriyle Batı'daki gelişen kültürler arasında tarih boyunca köprü olan bu bölge her zaman bir kültürel ve etnik etkileşim altında bulunmuştur. Kitapta, Anadolu'nun MÖ 10-3.

binyıl arasındaki tarihöncesi döneminden MÖ 2. binyıldaki Asurlular ve Hititlere; Klasik Dönem öncesinin Phrygialılarla Lydialılarına; Yunan kolonileri döneminin kent devletlerine, Anadolu'daki Pers egemenliğine, Büyük İskender'in Anadolu'yu istilasıyla başlayan Hellenistik Dönem ve Anadolu'daki Roma egemenliği dönemine kadar uzanan zaman dilimi inceleniyor. Kitabın yazarı Elmar Schwertheim, Münster Üniversitesi'nde Eskiçağ Tarihi profesörü ve aynı üniversitenin Küçük Asya Araştırmaları Enstitüsü başkanı.

Kitapyayınevi, İstanbul 2009, 112 s.

**Konar-Göçerlikten Yerleşik Yaşama Geçiş
EPI-PALEOLİTİK DÖNEM**

Türkiye'de Son Avcı-Toplayıcılar

Metin KARTAL

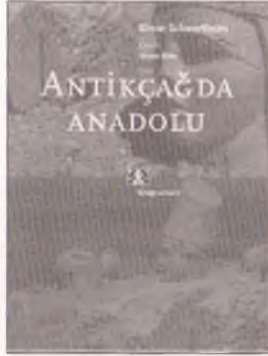

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Prehistorya Anabilim Dalı öğretim üyesi olan Dr. Metin Kartal bu çalışmasında, Paleolitik Çağ'dan Neolitik Çağ'a geçişteki bir ara aşama olan Epipaleolitik Dönemi, hem teorik bağlamda hem de Türkiye özelinde ele alıyor.

Yazara göre günümüzden yaklaşık 80 bin yıl önce başlayan son buzul aşaması (Würm), insanoğlu-

nun doğaya karşı vermiş olduğu en çetin yaşam mücadelesine sahne olmuştur. Yaklaşık 22/20 bin yıl öncesine gelindiğinde, bu son buzul aşamasının iklimsel açıdan en soğuk olan doruk noktasına ulaşılmıştır. Bu tarih, Yakındoğu coğrafyasında Epi-paleolitik dönemin başlangıcıdır. MÖ 10 binlere gelindiğinde ise Würm buzul aşaması sona ermiş ve içinde bulunduğumuz buzularası (Holosen) döneme girilmiştir.

Avrupa kronolojisine göre buzularası ile başlayan bu yeni iklimsel, ekolojik, sosyolojik, ekonomik, kültürel ve teknolojik gelişmeler, batılı araştırmacılar tarafından Mezolitik Çağ olarak isimlendirilmiştir. Yazar kitabında, Yakındoğu ve Anadolu'da zamanın şartlarına göre mutlak tarihlendirme çalışmalarının

olmadığı ya da yetersiz olduğu 20. yüzyılın ikinci yarısının başlarında, sadece materyal kültür belgelerinden yola çıkılarak Avrupa ile yapılan karşılaştırmalar sonucu, Mezolitik teriminin yanlış bir biçimde Yakındoğu ve Anadolu'nun mikrolitikli endüstrileri için de kullanılmasına yol açtığını öne sürmekte, Yakındoğu ve Anadolu'nun yoğun mikrolitikli endüstrilerinin ortaya çıkmasının MÖ 20 bin civarında gerçekleştiğini belirterek, bu dönemin Epi-paleolitik olarak adlandırılmasının daha doğru olduğunu savunmaktadır.

Kitap yukarıdaki teorik yaklaşımın gerekçelerini ayrıntısıyla ele almakta ve sorgulamakla birlikte, insanlığın avcılık ve toplayıcılık aşamasının Neolitik yaşam öncesindeki sürecini de geniş bir biçimde yansıtır. Kitapta ayrıca, Anadolu'nun (Trakya dahil) Epi-paleolitik dönemine ait yerleşim yerleri ve buluntu toplulukları üzerinde de duruluyor. Son olarak, Anadolu Epi-paleolitığının anahtarı konumunda olan Öküzini Mağarası, tüm detaylarıyla açıklanmaya çalışılıyor ve ayrıca kültürel açıdan Anadolu ile diğer komşu coğrafyalar arasındaki ayrılan ve benzeşen taraflar irdeleniyor.

Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2009, 194 s.

**On Bin Yıllık Tarihin Tanığı
HİLAR**

Müslüm ÜZÜLMEZ

Kişilerin doğup büyüdüğü yerin tarih ve etnografyasına yakın ilgi duyup bunları derlemesi ve yayımlayarak kalıcı kılması her zaman takdirimi toplamıştır. M. Üzülmaz de bu türden memleket sevdalısı bir yazar. Daha önce de "Çayönü'nden Ergani'ye Uzun Bir Yürüyüş" başlıklı hacimli (767 sayfa) bir kitap yayımlamış olan Üzülmaz bu yeni kitabında Hilar Köyü'nün tarihini ve Ergani Ovası'ndaki eski yerleşim yerlerini ele alıyor. Üzülmaz şöyle diyor: "Bizler tarihimizle, geçmişimizle çok övünürüz, yaşadığımız topraklardaki kültür varlıklarının zenginliğiyle gurur duyarız, ancak; kültür varlıklarımızın korunması, yitirilmemesi, değerlendirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması için gerekli gayreti göstermekte de yeterince sorumlu davranmayız. Örneğin, Ergani'yi ele alacak olursak, Hilar dahil olmak üzere -daha kültür varlıklarının nice-

lik ve niteliğini tam olarak ortaya koyan bir envanter çıkarmış bile değil. Merkezî ya da yerel birimler bu konuda göz doldurucu bir çalışma yapmadı, yapmıyor veya yapamıyor. Oysa, dünya kültür mirasının evrenselliğini kabul ederek, binlerce yıldan bu yana gelen kültür varlıklarımızın yitirilmeden kurtarılması, korunması, gelecek kuşaklara aktarılması konusunda hem UNESCO, hem de Malta Sözleşmeleri'ni imzalayarak Türkiye olarak bir sorumluluk üstlenmiş bulunmaktayız."

Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2009, 159 s.

Matematiğin B&Ü'sü

Matematik? 15
İlk sorular 2

Bir önceki yazımızdan (B&Ü.181. Temmuz 2009) devam ediyoruz. Orada ta başta (B&Ü.125. Kasım 2005) sorduğumuz altı soruyu yinelemiş ve (sondan başladığı-mızdan) altıncı soruyu yanıtlamışız. Şimdi diğer soruları (yine sondan başa) ele alalım.

S5. BİLİM VE MATEMATİĞİ NEREDE,
NASIL AYIRIYORUZ?

Y5. Aralarında bağıntı kurmaya çalıştığımız iki öge 'bilim' ve 'matematik'. Öyleyse bir bağıntı kurabilmemiz için önce bilim ve matematiği (tanımlayamasak bile, hiç olmazsa) belirlemeye çalışmalıyız.

B1. Eğer bilimi "Somut gerçeklikten soyutladığımız her tür genel bilgi." diye belirlersek matematik de bilim oluyor (matematik $\subset$ bilim). Çünkü biliyoruz ki Aritmetik-Cebir-Analiz'in başlangıcı olan 1 de, analiz adımının başlangıcı olan limit de, birlikte değişimde değişim oranı olan türev de,... somut yaşamdan soyutlama.

B2. Eğer matematiği "Her tür çözümleme (analysis), birleşim (synthesis), çıkarım (inference), soyutlama (abstraction),..." diye belirlersek bilim de matematik oluyor (bilim $\subset$ matematik). Çünkü biliyoruz ki her tür bilimsel genellemede de bu işlemler var.

B3. Ama Hardy böyle yapmıyor. Matematiği, arı matematik ve uygulamalı matematik diye ikiye bölüyor. (Biz birincisi için soyut matematik terimini daha uygun buluyoruz.) Ama sonra kendisi de bu ayrımın çok da belirli olmadığını kabul ediyor. Hardy'ye göre soyut matematik asıl matematik, uygulamalı matematik bilimin matematiği veya bilim gibi oluyor.

B4. Somuttan başlayıp, yani önce örnekleri inceleyip, irdelleyip sonra buradan genelleme yapmayı severiz. İlk düşündüğümüz,

(1) Newton'un Kepler yasalarından çekim yasasına ulaşmasını ve bu arada analizin temellerini belirlemesini ele almak ve Newton'un ne denli matematikçi, ne denli bilim insanı (fizikçi) olduğunu irdelemek oldu. Ama doğrusu başaramamaktan korktuk. Zamanımızın sınırlılığı ve elimizdeki 'Philosophiae Naturalis Principia Mathematica' nın Latince olması bizi korkuttu.

İkinci düşündüğümüz,

(2) Arşimet'in 'Yüzen Cisimler Üzerine' başlıklı iki kitapçığını ele alarak Arşimet'in çalışmalarından matematik - bilim (burada yine fizik) bağıntısını çıkarmayı denemek oldu.

Ama bu defa da okurlarımız, bugün (Arşimet'in yardımıyla da olsa) basitçe söyleyiverdiğimiz, bir tür doğal gerçeklik olarak gördüğümüz yasaları Arşimet'in titizlikle incelemesini, adım adım türetmesini yadırgarlar diye korktuk. Örneğin Arşimet'in birinci kitabının başlangıcının,

(a) Koyut (postulate) I

Bir sıvı o niteliktedir ki, parçaları düzgün bir biçimde ve sürekli; daha az dalmış parça daha çok dalmış olanca çekilir; eğer bir sıvı herhangi bir şeye konur ve başka bir şeyle bastırılırsa parçalarının her biri üzerindeki sıvı tarafından düşey doğrultuda aşağı doğru çekilir. Böyle varsayalım.

(b) Bildiri (proposition) I

Eğer bir yüzey belli bir noktadan geçen bir düzlemlle kesilir ve arakesit daima o nokta merkezli bir çemberse bu yüzey bir küre yüzeyidir.

diye başlamasını benimsemezler diye korktuk.

Sonuçta,

(3) Feynman'ın 'Fizik Üzerine Dersler' inin (The Feynman Lectures on Physics) III. cildindeki Parçacık Dinamiğini kullanmada karar kıldık.

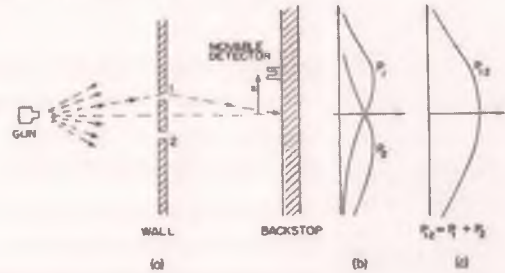
Bu cilt 21 bölüm. Biz baştan, yazı sınırlımıza ulaşınca ya kadarki kısmı ele alacağız.

Feynman'ın Fizik Üzerine Dersleri Cilt III

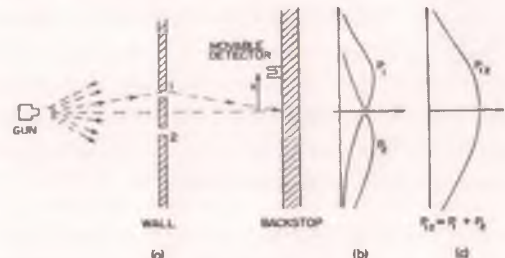
Bölüm 1. Parçacık davranışı

Bölümün başında Feynman "Parçacık mekaniğinde madde ve ışığın atom ölçeğindeki davranışının betimlendiği"ni söylüyor ve ekliyor "Çok küçük parçacıklar deneyimlerimizden alıştığımız biçimde davranmıyor"...

Bundan sonraki iki alt bölümde, iki yarıklı bir duvar önündeki bir tabancanın attığı mermiciklerin ve su dalgalarının duvarın arkasındaki engele veya emiciye nasıl bir dağılımla ulaştığını gösteren iki deneyi anlatıyor.

Şekil 1.1 Mermiciklerle girişim deneyi

Şekil 1.2 Su dalgalarıyla girişim deneyi

[GUN : silah, wall : duvar, movable : dedektör, backstop : arka engel, wave source : dalga kaynağı, absorber : emici]

Feynman, bu ilk bölümlerde bile, algılayıcıdaki su dalgasının anlık yüksekliğini,

$h e^{im}$ (h genelde karmaşık bir sayı olan genlik) ifadesinin gerçel kısmı diye; yoğunluğu,
 $I = |h|^2$

diye yazarken ve

$$I_{12} = |h_1 + h_2|^2 = I_1 + I_2 + 2\sqrt{I_1 I_2} \cos \delta \quad (\delta: \text{evre farkı})$$

diye hesaplamalar yaparken bile karmaşık analiz bilgileri kullanıyor. Zaten Feynman'ın birinci kitabında,

(1) Birinci bölüm, 'Devinen Atom' betimsel (matematik içermeyen) fizik, atom düzeyinde yapısal açıklama. İkinci bölüm de öyle; 1920 den sonra parçacık fiziği ile fiziğin büyük gelişimini ve fiziğin bugünkü amaçlarını açıklıyor.

(2) Üçüncü bölümde, 'Fiziğin diğer bilimlerle ilişkisi' nde Feynman alt bölümlerde kimya, biyoloji, astronomi, jeoloji, psikolojiyi ele alıyor. Matematik yalnızca ve kısaca girişte var ve söyledikleri tam da bu yazımızın konusu ve ilginç.

"Fizik, bilimlerin en temel olanı ve hepsini içereni (Bunu söylemesi doğal, çünkü kendisi fizikçi.) ve tüm bilimsel gelişimde derin bir etkisi var. Gerçekten günümüzde fizik, modern bilimlerin çoğunun kökünü oluşturan 'doğal felsefe' diye adlandırılan şeyle özdeş... Bizim görüşümüzden matematik bir bilim değil, daha doğrusu doğal bir bilim değil. Onun geçerlilik testi deney değil..."

(3) Sonraki iki bölüm 'Enerjinin Korunumu' ve 'Zaman ve Uzaklık' ta matematik yok. Bu bölümler daha çok felsefi irdeleme (Ne? ve Neden? tartışması).

(4) Altıncı, onbirinci, yirmiikinci bölümler yalnızca matematik: 'Olasılık', 'Vektörler', 'Cebir'.

(5) Ayrıca diğer bölümlerde de bazı alt bölümler matematiğe ayrılmış. Örneğin 21.1 ve 21.4 doğrusal diferansiyel denklemler ve başlangıç koşulları, 23.1 karmaşık sayılar ve uyumlu devinim, 50.2 Fourier derneyi,...

Neyse, biz yine üçüncü cilde dönelim.

Feynman 1.4 de (birinci bölümün dördüncü alt bölümünde) elektron tabancasıyla bir deney yapıyor. Feynman ilginç bir bilim insanı; matematiği, fiziği (yani deney ve deney sonuçlarını), felsefeyi (sonuçlardan elde ettiği genel çıkarımları) ve hatta edebiyatı (zaman zaman gülmeceli etkin anlatımı) iç içe örüp sunuyor.

(Bir akademisyeniniz bu üç cildi özenle dilinize çevirirse, gençleriniz çok şey kazanır.)

Biz burada matematik kısmını özetleyelim.

(1) $P = |\Phi|^2$ (P: ideal bir deneyde (Feynman'ın anlatımıyla, "hiçbir belirsiz dış etkinin, yani hesaba katmadığınız oynama, zıplama vb nin olmadığı bir deneyde") olayın olasılığı, Φ : Olasılık genliği (karmaşık bir sayı))

(2) Eğer olayımız değişik seçeneklerle oluşabiliyorsa,

$$P = |\sum \Phi_k|^2 \quad (\Phi_k: \text{seçenek genliği})$$

(3) Eğer söz konusu seçenekler birbirinden ayırdılabiliyorsa,

$$P = \sum P_k \quad (P_k: \text{seçenek olasılığı})$$

Feynman bu bölümün sonunda (çıkarımın özü nitel olduğundan 'arı fizik' sayabileceğimiz) belirsizlik ilkesini vermiş.

(1) Önce genel tanımıyla, "Aynı zamanda girişim biçintisini bozmadan, hangi seçeneğin söz konusu olduğunu belirleyecek biçimde bir düzenek kurulamaz."

(2) Heisenberg'in sunumuyla, "Eğer bir nesneyi ölçüyorsanız ve bu nesnenin momentumunu x yönünde Δp belirsizliği ile belirliyorsanız, bu nesnenin x yönündeki konumunu $\Delta x_{\min} = h / \Delta p$ den daha duyarlı belirleyemezsiniz. (h: Planck sabiti 6.63×10^{-34} jul / saniye)"

Başka bir anlatımla, Δp bir yöndeki momentumun ölçüm duyarlılığı, Δx aynı yöndeki ölçüm duyarlılığı ise daima,

$$\Delta p \times \Delta x \geq h$$

olacak.

Bölüm 2. Dalga ve parçacık yorumları arasındaki bağıntı

< Feynman'ın baştan, ilk alt bölümde söylediği gibi "parçacık mekaniğinin matematiksel ayrıntılarına girmeden önce bazı parçacık görüngüleri üzere nitel bazı bilgiler elde etmek" için düzenlenen bu bölümü hızla özetliyoruz. >

(1) Parçacık mekaniğinde dünyayı açıklamanın yeni yolu, karşılaştığımız her olaya bir genlik (h) vermemiz; özellikle bir parçacığı belirli bir yerde, belirli bir zamanda bulmaya. (Bunun olasılığı da

$$P = |h|^2)$$

Bazı özel hallerde bu genlik,

$$e^{i(\omega t - \mathbf{k} \cdot \mathbf{r})} \quad (\omega: \text{sıklık, } \mathbf{k}: \text{(vektörel) dalga nosu, } \mathbf{r}: \text{konum vektörü})$$

Bu durumda parçacığın enerji ve momentumu

$$E = \hbar \omega \quad p = \hbar k \quad (\hbar = h / (2\pi))$$

(2) Bizim amacımızla ilgisizliği nedeniyle parçacık mekaniğinin basit uygulama örneklerini (kırınımı, atomun büyüklük hesabını, enerji düzeylerini) atlıyoruz. Felsefi çıkarımları ise en sona bırakıyoruz.

Bölüm 3. Olasılık genlikleri

< Bu bölümde bizi çok ilgilendiren bazı işler yapılıyor. Amacımız da parçacık mekaniğini 'anlaşılır kılmak olmadığından açıklamaları atlayarak seçtiklerimizi verelim. >

(1) Parçacık mekaniğinin birinci ilkesi belirsizlikti. Biz olayların (sınırlı duyarlılıkla) olasılıklarından söz edebiliyorduk. Şimdiye dek tüm deneyler de bunu destekledi. Schrödinger değişik yerlerde bir parçacık bulmanın genliğini (kökleşik mekaniğin bilinen eşitliklere benzer) eşitliklerle betimledi. Bu eşitliklerin çözümüne çok zaman harcadı. Bu arada bu eşitliklerin (elektronun spini, birçok görelî görüngü gibi) bazı şeyleri içermediği de görüldü.

(2) Bu arada özellikle Born ve Dirac 'ileri konuları' doğrudan ele almayı sağlayan yeni düşünceler geliştirdi.

Şimdi geri dönüp birinci bölümdeki elektronların girişim deneyini ele alırsak, orada elektron genliklerinin bindirimini,

$$P_{12} = |\Phi_1 + \Phi_2|^2$$

ile simgeliyorduk. Şimdi Dirac'ın önerdiği biçimde bir parçacığın bir s kaynağını terk edip x noktasına ulaşma olasılığını

$\langle x/s \rangle$ ile simgeleyerek

$\langle x | s \rangle$ iki delik açık = $\langle x | s \rangle_{1.den} + \langle x | s \rangle_{2.den}$ diye simgeliyoruz.

Bu parçacık mekaniğinin ikinci genel ilkesi: Eğer bir parçacık bir konuma iki yolla ulaşabiliyorsa toplam genlik her iki yolun tek tek alındığındaki genliklerin toplamı. Burada bir yolla (örneğin 1. delikten geçerek) x a ulaşmasını ise üçüncü genel ilkeyle belirliyoruz : bir parçacığın belirli bir yolla belirli bir konuma ulaşmasının genliği bunun bir parçasını alma ile geri kalanını alma genliklerinin çarpımı. Örneğin deneyimizde,

$$\langle s | x \rangle_{1. yolla} = \langle x | 1 \rangle \langle 1 | s \rangle$$

(Okumanın sağda her terimde sağdan sola (s den 1 e, 1 den x a, ...) olduğuna dikkat edelim.)

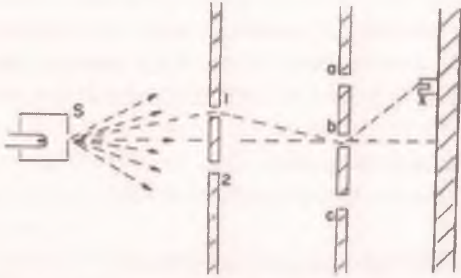
Böylece iki delik için eşitliğimiz,

$$\langle x | s \rangle_{\Sigma} = \langle x | 1 \rangle \langle 1 | s \rangle + \langle x | 2 \rangle \langle 2 | s \rangle$$

oluyor.

(Aşağıdaki gibi) daha karmaşık düzeneklerde de bu iki ilke geçerli.

$$\langle x | s \rangle_{\Sigma} = \sum_{i=1,2} \langle x | \alpha \rangle \langle \alpha | i \rangle \langle i | s \rangle$$

Şekil 3-2. Daha karmaşık bir girişim deneyi

Buradaki bir yerden diğerine gitme genliği ise (ışığın uçuşması (polarisation), elektronun bükümü gibi bazı şeyleri boşlayarak kabaca (üzerinde hiçbir kuvvet etkimeyen serbest bir parçacığın, belirli bir enerji ile r_1 konumundan r_2 konumuna geçtiğini düşünerek)

$$\langle r_1 | r_2 \rangle = \frac{e^{ip \cdot r_{12}/\hbar}}{r_{12}} \quad (r_{12} = r_2 - r_1, p: \text{momentum})$$

Momentum-enerji bağıntısı için ise göreceli eşitlik,

$$p^2 c^2 = E^2 - (m_0 c^2)^2$$

göreceli olmayan eşitlik,

$$p^2 / 2m = E_k$$

Bu genlik bağıntımız, parçacığımızın dalga özellikleri taşıdığını, genliğin dalga sayısı $k = p / \hbar$ olan bir dalga gibi ilerlediğini söyler.

(En genel halde zaman da etken ($\langle r, t = t_1 | s, t = 0 \rangle$). Bu durumda diferansiyel dalga eşitliklerini elde ederiz; örneğin göreceli olmayan halde Schrödinger eşitliklerini. Bu sonuçların hep (uzayda gerçek dalgalar olan ses veya elektromanyetik dalgalardan farklı) bir tür dalgalı olasılık dağılımı olduğunu da ayrıca not edelim.)

Birden fazla parçacığın (birbirini etkilememe koşuluyla) belirli (S_1 den a ya, S_2 den b ye gibi) yer değişimlerinin genliği bu

gezilerin ayrı ayrı genliklerinin çarpımına eşit.

$$\langle a | S_1 \rangle \langle b | S_2 \rangle$$

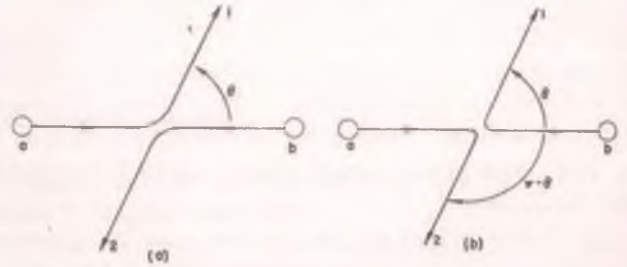
Bu, parçacık mekaniğini çok basitleştiren bir yöntem.

<Bu bölümün bundan sonrasını yine atlıyoruz. Çünkü Feynman bu yeni 'Dirac Matematiği' ni, ① İki yarık girişim biçimisine (pattern), ② Bir kristalden saçınımına, ③ α parçacıklarının oksijen çekirdekleriyle çarpışmasına uyguluyor. Fizikçiler için çok ilginç sonuçlara ulaşıyor ama bu sonuçlar bizim bu yazımızdaki amacımıza hizmet etmiyor.>

Bölüm 4. Özdeş parçacıklar

< Amacımızı (matematik-bilim karşılaştırmasını) unutmuyoruz. Bu nedenle atom içi parçacıkların Bose (foton, mezon, graviton), Fermi (elektron, muon, nötrino, nükleon, baryon) diye ayrımından yalnızca bir iki şeyi not edeceğiz.>

(1) (Altaki şekilde görülen) iki özdeş parçacığın saçınımında iki farklı süreç ayırt edilemez.

Şekil 4-1. İki özdeş parçacığın dağılımında a ve b süreçleri ayırt edilemez.

Bu nedenle a veya b parçacığının 1 e gitme genliği tek tek genliklerinin (a ninkini $f(\theta)$ alırsak, b ninki (e^b evre katsayısıyla) $e^b f(\pi - \theta)$) toplamı olacak. Buradaki evre katsayısı (e^b) öyle olmalı ki, parçacıkların rollerini iki defa değiştirirsek yani başlangıç durumuna dönersek aynı katsayıyı elde etmeliyiz. Bu da karesi 1, yani kendisi ± 1 olmalı anlamına gelir. İşte atom içi parçacıklarımızı ayıran nitelik bu.

Bose parçacıkları : (Doğrudan genlik) + (Değişmiş genlik)

Fermi parçacıkları: (Doğrudan genlik) - (Değişmiş genlik)

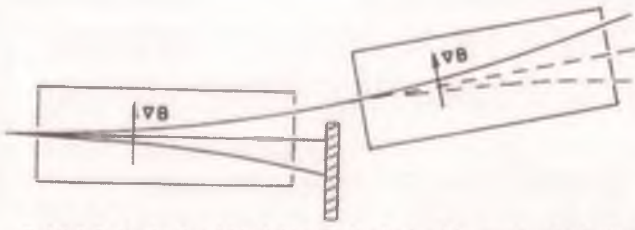
(2) Dışlama ilkesi: Elektronun bir Fermi parçacığı olduğunu biliyoruz. Bu nedenle yukarıdaki deneydeki girişim genliği,

$$\langle 1 | a \rangle \langle 2 | b \rangle - \langle 2 | a \rangle \langle 1 | b \rangle$$

Burada 1 ve 2de yalnız yönlerin değil bükümlerinin de hemen hemen tam aynı olduğunu düşünürsek $\langle 1 | a \rangle$ ve $\langle 2 | a \rangle$ yaklaşık eşit ve böylece girişim genliğinin ereyinin sıfır olduğunu buluruz. Bu saptama, atomun yapısında en çok farklı bükümlü iki elektronun aynı konumda olabileceğini söyler ve bunun sonucu periyodik cetveldeki farklı atomların farklı davranışlarını açıklar.

Bölüm 5. Büküm (spin) bir

Bu bölüme Feynman büküm bir atomlarının üç ayrı ışına ayırdığı Stern-Gerlach deneyi ve aygıtı ile başlıyor ve ard arda aygıtlarda ayrılmış ışınların bazılarını engelleyerek sonuçlar üretiyor. (Bak aşağıdaki şekil.)

Şekil 5-2. Işınlardan birindeki atomlar özdeş bir aygıtta gönderiliyor.

Açık ve süzgeçli Stern-Gerlach aygıtını da hemen,

$$\begin{Bmatrix} + \\ 0 \\ - \end{Bmatrix} \quad \text{ve} \quad \begin{Bmatrix} + \\ 0 \\ - \end{Bmatrix}$$

S S

biçiminde simgeleştiriyor. (Yani bir tür temel öge oluşturuyor.) İkinci süzgeçli Stern-Gerlach aygıtından geçen atoma da (+S) durumunda diyor. (Benzer şekilde süzgeç biçimini değiştirerek (0S) ve (-S) durumu.)

Ard arda iki Stern-Gerlach aygıtı kullanırsa bunu örneğin

$$\begin{Bmatrix} + \\ 0 \\ - \end{Bmatrix} \quad \begin{Bmatrix} + \\ 0 \\ - \end{Bmatrix}$$

S S

biçiminde resimleştiriyor ve bunun (oransal) genliğini (Dirac matematiğiyle) $\langle 0S | +s \rangle = 0$ diye yazıyor. (Tüm olasılıklar 3×3 lük bir matris.)

Feynman deneylerini geliştiriyor, ikinci aygıtı (aygıt ekseninde) döndürüyor. (Bunu belirtmek için de aygıtı simgeleyen harfi T, R, ... diye değiştiriyor.) Örneğin,

$$\begin{Bmatrix} + \\ 0 \\ - \end{Bmatrix} \quad \begin{Bmatrix} + \\ 0 \\ - \end{Bmatrix} \quad \begin{Bmatrix} + \\ 0 \\ - \end{Bmatrix} \quad (\text{Üçüncü süzgeç yine S, aygıt için S' yazdık.})$$

S T S'

Burada ilginç bir sonuçla karşılaşılıyor. Beklenen ne? (+s) den N atom geçiyorsa (0T) den αN atom geçecek ($\alpha < 1$). Bu doğal. Ama (+s) ve (+s') aynı olduğuna göre, buradan da αN geçmeli. Bu böyle olmuyor. Feynman bunu "Atomlar bir önceki (+s) i hatırlamıyor." diye açıklıyor. Bu özellik parçacık mekanikine özgü ve deneyle doğrulanıyor. Feynman deneylerine devam ediyor.

$$\begin{Bmatrix} + \\ 0 \\ - \end{Bmatrix} \quad \begin{Bmatrix} + \\ 0 \\ - \end{Bmatrix} \quad \begin{Bmatrix} + \\ 0 \\ - \end{Bmatrix} \quad \equiv \quad \begin{Bmatrix} + \\ 0 \\ - \end{Bmatrix} \quad \begin{Bmatrix} + \\ 0 \\ - \end{Bmatrix}$$

S T R S R

sonucuna varılıyor. Bu Dirac simgelemesiyle, Dirac matematiğinde,

$$\sum_{\text{tüm } i} \langle +R | i \rangle \langle i | +s \rangle = \langle +R | +s \rangle$$

Bu parçacık mekanikinde temel bir yasa. Tabii burada T nin taban durumların (+T, 0T, -T ile belirlediğimiz arı ışınların) ayırt edicisi olduğunu varsayıyoruz.

Dirac matematiğinde bunu daha da genelleyerek,

$$\langle X | \Phi \rangle = \sum_{\text{tüm } i} \langle X | i \rangle \langle i | \Phi \rangle$$

yazıyoruz. (Φ ve X : olası her durum, i (arı ışınlardan oluşan) taban durumları.)

Feynman buradan genel yasalarını yazıyor.

I. $\langle j | i \rangle = \delta_{ji}$ (δ_{ji} : ($j \neq i$ ise sıfır, $j = i$ ise bir diye tanımlanan) Kronecker delta; i ve j : taban durumlar)

II. $\langle X | \Phi \rangle = \sum_{\text{tüm } i} \langle X | i \rangle \langle i | \Phi \rangle$ (X, Φ : olası her durum; i : taban durumları)

III. $\langle \Phi | X \rangle = \langle X | \Phi \rangle^* \quad (\langle X | \Phi \rangle^* : \langle X | \Phi \rangle$ nin karmaşık eşleniği)

(Bundan sonra Feynman, bu yasalardan uygulamada nasıl yararlanılacağını örnekliyor.

(1) $\langle X | A | \Phi \rangle = \sum_{ij} \langle X | j \rangle \langle j | A | i \rangle \langle i | \Phi \rangle$ yazarak her bir durumun üç genlikle (örneğin $\langle i | \Phi \rangle$ larla), buna karşılık arasındaki düzeneğin (A nın) 3×3 lük matrisiyle belirleneceğini gösteriyor. (Bu, her durumun üç sayıyla belirlendiği büküm bir parçacıkları için geçerli.)

(2) Eğer bir c aygıtı çözümlemesi yapılabilen iki parçadan oluşuyorsa ($c = AB$ ise) c yi tümüyle belirleyen matrisin A ve B matrislerinin çarpımı olacağını ($\langle j | c | i \rangle = \sum_k \langle j | B | k \rangle \langle k | A | i \rangle$) açıklıyor.

(3) Farklı tabanların birbirine dönüşüm bağıntılarını türetiyor.

Biz bunları atlıyoruz.)

Bölüm 6. Büküm bir-yarım

(Burada Feynman Büküm bir parçacıklarından daha basitçe, (Stern-Gerlach aygıtında iki ışına ayrılan) atom dizgeleri için dönüşüm katsayılarını,... hesaplıyor.

Biz bu bölümü atlıyoruz.)

Bölüm 7. Genliklerin zamana bağımlılığı

(Feynman bölümün başında "Biz şimdi, zaman içinde olasılık genliklerinin nasıl davrandığı üzere birazcık konuşmak istiyoruz." diye söze giriyor. Bu 'birazcık' ı, "Bu iş doğru bir biçimde ve ayrıntılı yapılsa olası en karmaşık durumla karşılaşılır." diye açıklıyor. Sonra "Bir elektron, boşlukta, belirli koşullarda, belirli bir enerjiye sahip; hiçbir devinim yapmasa, momentum ve kinetik enerjiye sahip olmasa bile. Atom gibi, daha karmaşık bir nesne için de bu geçerli. Durağan durumdayken bile içten içe uyarılabilir ve başka bir enerji düzeyine geçebilir..." diye fiziksel, betimsel bazı şeyler söylüyor; "Neden bir atom başka bir yola değil de gittiği yolla gidiyor?, Neden bir atom ışık saçıyor?" diye sorular soruyor ve bunlara fiziksel, betimsel yanıtlar veriyor...

Feynman'ın zamanla ilgili verdiği ilk nicel bilgi, durağan, sabit E_0 enerjili bir parçacığın belirli bir konumda (herhangi bir yerde) bulunmasının parçacık mekaniksel genliği (konumundan bağımsız)

$$ae^{-i\omega t} \quad (\hbar\omega = E_0 = mc^2)$$

Bundan sonra Feynman ikinci alt bölümden öte, (1) düzgün devinimi, (2) dural güç ve konumunu, (3) etken kuvvetler, kökleşik limiti, (4) büküm bir-yarım parçacığı ile ilgili bazı fizik bilgileri konu ediyor. Bunları atlıyoruz.)

Bölüm 8. Hamilton matrisi

(Bu bölüm bizim için en ilginç bölüm. Çünkü bizim 'Dirac matematiği' diye adlandırdığımız dizge burada geliştiriliyor. Bi-

zim özetimiz şöyle:)

$$\langle X | \Phi \rangle = \sum_{i=1}^n \langle X | i \rangle \langle i | \Phi \rangle \quad \text{ve}$$

$$\langle i | j \rangle = \delta_{ij}$$

bağıntılarını vermiştik. ($\langle X | \Phi \rangle$ yi İngilizce 'bracket' diye adlandırarak) Dirac $\langle X | \Phi \rangle$ yi ikiye ayırıyor;

$$| \Phi \rangle : \text{ket}, \langle X | : \text{bra}$$

diye ve bunları durum vektörleri diye adlandırıyor.

Dirac daha ileri gidiyor, Φ ve X nin de herhangi durumlar olduğunu düşünerek

$$| = \sum_i | j \rangle \langle i |$$

yazıyor. Sonra $\langle i | \Phi \rangle$ ve $\langle i | X \rangle$ nin karmaşık sayılar olduğunu düşünerek, bunları C_i ve D_i diye simgeleyerek ve $\langle X | \Phi \rangle$ nin D_i^* olduğunu kullanarak,

$$\langle X | \Phi \rangle = \sum_i D_i^* C_i$$

yazıyor. Yine bu matematiği kullanarak, $\langle X | A | \Phi \rangle$ dan

$$A = \sum_{ij} | i \rangle \langle i | A | j \rangle \langle j |$$

eşitliğini yazıyor.

Bu arada Feynman, $\langle X | A | \Phi \rangle$ ya özdeş bir $\langle X | \Psi \rangle$ yi oluşturan Ψ yi bulabilir miyiz diye soruyor ve bu soruyu olumlu yanıtlıyor,

$$| \Psi \rangle = \sum_j | j \rangle \langle j | A | \Phi \rangle$$

eşitliğine ulaşıyor.

Feynman üçüncü alt bölümde "Dünyanın taban durumları ne?" diye sorarak bir miktar felsefe yapıyor. Dördüncü alt bölümün konusu ise 'durumların zamanla değişimi'. Burada Feynman'ın önerisi, yalnızca t_1 den t_2 ye geçmeyi sağlayan bir $u(t_2, t_1)$ aygıtı düşünmek, buradan, $\langle X | u(t_2, t_1) | \Phi \rangle$ genliğinden,

$$\langle i | u(t_2, t_1) | j \rangle$$

genlikler takımına (matrisine) ulaşmak, burada da $u(t + \Delta t, t)$ alarak ve karmaşık sayıları tek harfle (C_i ile) simgeleyerek,

$$C_i(t + \Delta t, t) = \sum_j U_{ij}(t + \Delta t, t) C_j(t)$$

eşitliğine ulaşmak,

$$U_{ij} = \delta_{ij} + K_{ij} \Delta t$$

ve tarihi nedenlerle de $K_{ij} = (-\sqrt{-1} / \hbar) H_{ij}$ yazıp, $\sum_j \delta_{ij} C_j(t)$ nin de $C_i(t)$ olduğunu göre-

$$\hbar \sqrt{-1} \frac{d}{dt} C_i(t) = \sum_j H_{ij}(t) C_j(t)$$

biçiminde 'dünyamızın dinamiği için parçacık mekaniksel yasa'mıza ulaşmak; dış fiziksel koşulların değişmediği H_{ij} Hamilton matrisinin zamandan bağımsız olduğu, durağan bir hidrojen gibi basit bir parçacık için

$$\hbar \sqrt{-1} \frac{dC_i}{dt} = H_{11} C_1$$

basitçe çözülebilir bir bağıntı bulmak.

Biz burada duruyoruz. (Yazı sınırimıza geldik.) Bilim-Matematik karşılaştırmasını yapabilmek için somut bir fizik örneği elimizde. Çıkarımlarımızı bir sonraki yazımızda bırakıyoruz.

TÜRKİYE'DE NELER OLUYOR, GERÇEKTEN BİLİYOR MUSUNUZ? TÜRKİYE ÜZERNE OYNANAN OYUNLARI ÖĞRENMEYE HAZIR OLUN...

130. SAYISI ÇIKTI!
KİTAPBEVLERİNDE

DOĞRUDAN TEMİN İÇİN
ANTALYA MERKEZ BÜROSU İLE
BAĞLANTI KURABİLİRSİNİZ

Ayrıntılı bilgi

mudafaaihukuk.com'da

Prof.Dr.Çetin YETKİN
Hukuk Planında
Türk Devletinin Tasfiyesi
Ve Federe Kürt Devletinin
Hukuksal Alt Yapısı

Kaan TURHAN
Fethullah'ın
'Yankee' Faaliyetleri:
PKK Tasfiyesi
'Kürdistan'ın İnşası

Serdar ANT
"Türkiye Cumhuriyeti'nin
Cumhurbaşkanı" Gibi
Davranmak!

Prof.Dr.Çetin YETKİN
Gül'ün Akdeniz Üniversitesi
Rektörü İsraili Kurtcephe

Prof.Dr.Mustafa KAYMAKÇI
TİGEM Çiftliklerinde Talan

Cemil CAN
AKP Sıkıyönetimi

Yeniden Anadolu Ve Rumeli Müdafaai Hukuk Yayınları
Büro Merkez: Fevzi Çakmak Cad.
4. Mahmut Çiğ Apt. 79/2 07100 - Antalya
Telefon: 242-244 22 65 - 244 47 43 Faks: 242-244 46 65
E-posta: mudafaaihukuk@mudafaaihukuk.com

öğretmen dünyası

öğretmen dünyası 358

ÖSS Sonuçlarından Görünen Köy... / Nazım Mutlu
O "Pilot"la Bu Kadar! / Zeki Sarhan

Öğretmenler: "Susalım, Kimseye Duyurmayalım!"
Çin İşkencesi: Yabancı Dille Öğretim / Prof. Dr. Aydın Köksal

Anadolu Güzel Sanatlar Liselerinde
Yanlış Yapılandırma Sorunu / Prof. Dr. Ali Uçan

Üniversiteler Ayrı Bir Dert Küpü / Aydın Karataş
Evrimsiz Bilim Olmaz / Prof. Dr. A. Nihat Bozcuk

Yazı ve Şiirleriyle
F. Hüsnü Duğlarca / H. Hüseyin Akbulut / Ali Kılıç / Yalçın Ölmez
Muhsin Durucan / Abdullah Şanal / Şefika Kantarcı / Yusuf Solmaz
O. Nuri Poyrazoğlu / Mehmet Kuvvet / Bilge Öngören / Halit Özgüden

DERGİMİZİN BULUNDUĞU KİTAPBEVLERİ
AMASYA-Merzifon: Elan Kütüphanesi (0358 513 82 65), ANKARA: Bimküt: As Renk Kütüphanesi (0312 256 77 68),
Kırılgay: Dost, İlhan, İlhan: Tarihçi, Deniz: Kütüphanesi (0312 430 13 94), HATAY: Antakya: Tamer Kütüphanesi (0326 214 85 40),
İSTANBUL: Beyoğlu: Meşhureti Kitap Çiftliği, Kadıköy: Nefis Kütüphanesi (0216 450 10 10)
İZMİR: Yuhun Kütüphanesi (0232 421 81 69), ORDU-Faruk: Gökteniz Gazete Bayii,
SAMSUN: Harza: Şekerli Akademi (0362 714 11 07)

Tel: 0312 433 12 83/433 34 52. Belgegeçer: 0312 433 12 83
e-posta: ogdunyasi@gmail.com - ogdunyasi@e-kolay.net
web: www.ogretmendunyasi.org

Abone olunuz!

Posta Çeki Numarası: 524189
Yıllık: 12 Sayı 40 TL / 6 Aylık 20 TL

Çetin Ceviz Problemleri

Bu köşemizde, eğlenceli zekâ oyunları, matematik ve fizik soruları bulacaksınız. Sorular, çıraklık, kalfalık ve ustalık başlıkları altında zorluk derecelerine göre sıralanacaktır. Bu soruları doğru yanıtlayan 3 okurumuza Kaynak Yayınları'nın yayımladığı A. Başer Kafaoğlu'nun "AKP'nin Dilenme Ekonomisi ve Çöküş" adlı kitabını hediye ediyoruz. Yanıtlar en geç 19 Ağustos 2009 tarihine kadar e-posta, faks veya posta ile dergi adresine ulaşmalıdır.

Çıraklık

Genç evli çiftler ve çocuklarından oluşan bir topluluk hakkında rapor hazırlayan

bir anket memuru, aşağıdaki şekilde bir rapor özeti hazırlıyor:

- a) Çocuk sayısından daha fazla anne-baba bulunmakta
- b) Her erkek çocuğunun kızkardeşi var
- c) Kızdan çok erkek çocuk var
- d) Çocuksuz çift yok

Bu özeti okuyan şef, memuru iyice azarladıktan sonra raporu da reddediyor. Acaba niçin?

Kalfalık

Aşağıdaki şekli, alanları ve şekilleri eşit olan on iki adet "sayılı" parçaya ayırın. X işaretleri kareler şekillere dahil edilmeyecektir.

	1			2		X
	3	4			X	5
9		6		7		
		X				
X			10	11	12	

Örnek:

1			4
			5
	X	X	
			6
3	7		

Ustalık

Bir çember üzerinde N tane nokta bulunmaktadır. Her iki nokta bir doğru ile birleştiriliyor. Eğer hiçbir 3 doğru takımı bir noktada kesişmiyor ise, çemberin içinde kaç kesişme noktası vardır?

Temmuz ayı cevapları

Çıraklık

2, 3, 4, 5 ve 6 en küçük ortak katı 60 sayıdır. Problemi çözmemiz için 7'nin katı olan ve de 60'ın katından bir fazla olan sayıyı bulmamız gerekir. Bu durumda, n bir pozitif tam sayı olmak üzere,

$$60n + 1 = (7 \times 8n) + 4n + 1$$

eşitliğini yazabiliriz. $(60n + 1)$ sayısının 7'ye bölünebilmesi için, $(4n + 1)$ sayısının 7'ye bölünebilmesi gerekli olduğu açıktır. Bu şartı sağlayan n sayısının ilk üç değerinin 5, 12 ve 19 sayıları olduğunu deneyerek bulabilirsiniz. Bu değerler için sepetteki yumurta sayısının sıra ile 301, 721 ve 1141 olduğunu kolayca hesaplayabiliriz. Bu durumda, hangi sayının geçerli olabileceğini belirlemek için, A sınıfı yumurtaların en az 65 gram olduğunu hatırlayarak, basit bir hesaplama her sayıya tekabül eden yumurtaların toplam ağırlığını hesap edelim;

$$301 \text{ yumurtanın toplam ağırlığı; } 301 \times 65 = 19565 \text{ g} = 19,565 \text{ kg,}$$

$$721 \text{ yumurtanın toplam ağırlığı; } 721 \times 65 = 46865 \text{ g} = 46,865 \text{ kg}$$

$$1141 \text{ yumurtanın toplam ağırlığı; } 1141 \times 65 = 74165 \text{ g} = 74,165 \text{ kg}$$

olacaktır. Köylü kadının, 3 kilometrelik yolu katederek pazara taşıyabileceği yumurtaların toplam ağırlığının, hesap edilen ağırlıklar içinde en küçük olanın geçerli olması gereğini gözönüne alarak, cevabı, "301 yumurta" olarak verebiliriz.

Kalfalık

Geçebilir, üstelik 19 saniyede geçebilir!

En genç el feneriyle köprüyü aydınlatırken 12 ve 8 saniyede geçenler birlikte köprüden geçer (geçen zaman; 12 s). Onların peşinden 3 ve 6 saniyede geçenler birlikte geçerler (geçen zaman; 6 s). En son olarak el fenerini tutan köprüyü geçer (geçen zaman; 1 s).

Böylece toplam zaman; $12+6+1 = 19$ s olur

Ustalık

G ile güneşi, b ile bulutu ve g ile de bulutun gölgesini göstermek üzere, bulutun dairesel şekilde olduğunu varsayarak, aşağı-

daki şekli çizelim;

Karanlık konisinin kenar uzunluğu;

$$D = 1000 \times \tan 45^\circ = 1000 \times \sqrt{2} = 1400 \text{ m} \quad (1) \text{ olur.}$$

Öte yandan, _ ile g noktasındaki bir insanın güneşi gördüğü açıyı ve R bulutun yarıçapını göstermek üzere;

$$\tan _ = R / D \text{ veya } D = R / \tan _ \quad (2)$$

bağıntılarını yazabiliriz. Yeryüzündeki bir gözlemcinin güneşi gördüğü açı yaklaşık olarak 0.5° olduğundan, (1) ve (2) eşitliklerinden;

$$1400 = R / \tan 0.5^\circ = 114.6 \text{ R} \quad (3)$$

elde edilir. Bu son eşitlikten de; $R = 12.22 \text{ m}$ olarak bulunur. Bu büyüklükteki bir bulut güneşi gözlemciden gizleyecektir. Diğer bir deyişle, 12.22 m çapındaki bir bulutun gölgesi gözlemcinin gözbebeği büyüklüğünde olacaktır (g noktası).

Sonuç olarak; eğer bulutun boyutu 12.22 m'den küçük olursa gölgesi yeryüzüne düşmeyecektir.

BİLİM VE TOPLUM

ULUSAL KANAL'da Her Cumartesi Saat: 11.15'te

Bilim ve Ütopya dergisi Yazı Kurulu üyeleri
Prof. Dr. Kürşat YILDIZ ve Prof. Dr. Osman Şadi YENEN'in
birlikte sundukları programda,
Türkiye'nin ve dünyanın bilim gündemi ve bu gündem içinde öne
çıkan konular işleniyor.
Üniversiteler, yükseköğretim ile ilgili gelişme ve haberler,
bilimsel yayınlar, bilimsel çalışmalar,
kongreler, dünyada ve ülkemizde bir hafta boyunca bilim ve
teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ile
gelecek haftanın bilimsel olayları aktarılıyor.

Ö d ü l l ü S ö z c ü k B u l m a c a s ı

SOLDAN SAĞA:

1) Amida, Eger Sana Gelemezsem isimli betiğinde "Deli cesaretine sahip olacak kadar genç değil, cahil cesareti içinse artık çok geç" diyen ve bu romanıyla 2009 Yunus Nadi Roman Ödülü'nü kazanan, "Hüzünle Bazı Günler", "Baştan Sona Yalnızlık" isimli betikleri de üretmiş 1958 yılı doğumlu günümüz yazarı.

2) Konuşmalı bölümler, şarkılar, koro parçaları ve danslardan oluşan İspanyol müzikli oyunu. - "Labada" da denilen bir ot.

3) Akademik bir unvanın kısa yazılışı. - "Kolera Günlerinde" (Gabriel Garcia Marquez). - Gemilerde denizcilik kurallarına aykırı durum.

4) Kişinin öz benliği. - Yunan mitolojisinde altın postu aramaya çıkan Argo gemisinin kaptanı. - Kırşehir'in bir ilçesi.

5) Yönetmenliğini Yavuz Özkan'ın yaptığı 1978 yılı yapımı film. - Türkiye'nin plaka imi. - Dirsek kemiği.

6) "... Karadeniz/ Çıkar bendini bağlarım/ Hacım'ın koştuğu camız/ Sen mele de ben ağlarım" (Orta Anadolu'ya ait türkü). - Abide. - Stronsiyum elementinin simgesi.

7) Büyük fare. - Asya'da bir göl. - Halk dilinde, patika, keçi yolu.

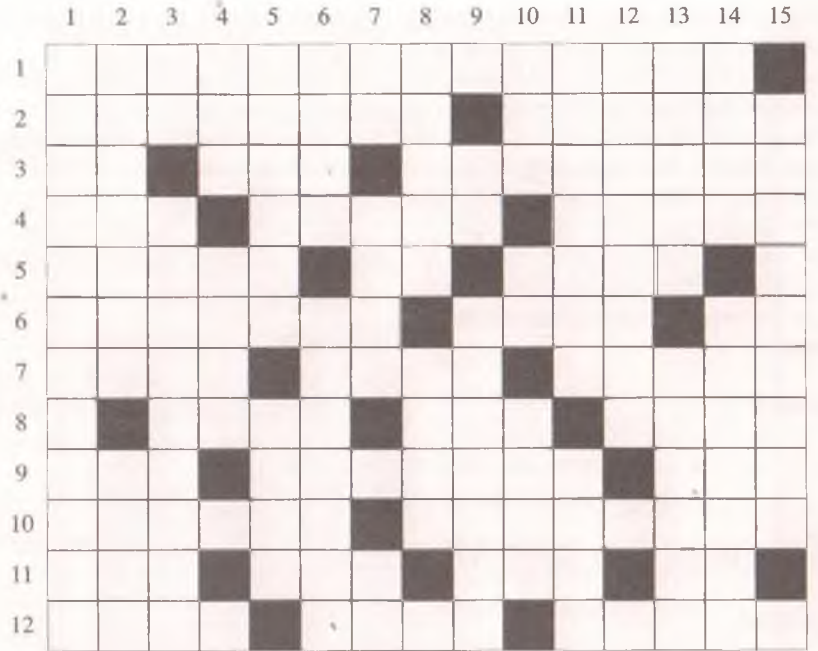
8) Telli balıkçıl. - Maden külçelerinin eritilip arındırılması. - Uyulması gereken kural.

9) Kaynağı mitolojik çağlara dayanan kirşili bir çalgı. - Bir ilimiz. - Hücre yapısında bulunan proteinlerin oluşturulmasında önemli rol oynayan bir asit grubunun kısa yazılışı.

10) Okyanuslarda, Çin Denizi ile Hint Denizi'nde görülen, Dünya'nın dönüş yönüne zıt olarak batıdan doğuya doğru oluşan, güçlü kasırga. - İçten olmayan davranışlarla birini memnun etmeye, gözüne girmeye çalışmak.

11) Sümerlerde gök tanrısı. - Türk Tarih Kurumu'nun kısa yazılışı. - "..... ü nişane kalmadı fasl-ı bahardan/ Düştü çemende berk-i dirait itibardan" (Baki). - Kemiklerin toparlak ucu.

12) Büyüme, çoğalma. - Denizcilikte, geminin yürütmesine hizmet eden direk, seren, ip, halat ve yelken takımı. - Görüş ve tutumlarında katı olmayan.

YUKARIDAN AŞAĞIYA:

1) Özellikle fotoğraf ve baskı tekniğinden yararlanarak gerçekleştirdiği soyut ve yarı mekanik düzenlemeleriyle tanınan 1931 yılında doğmuş ressamımız.

2) Vücudu silindirik biçiminde, sivri ağızlı bir balık. - Yardım.

3) Krom elementinin simgesi. - Antik Roma'da halkın ozanları dinlemek üzere toplandığı yer.

4) Üye. - Un gibi toz durumunda olan şeyleri yabancı maddelerden ayıklamak için kullanılan araç.

5) Eski dilde, içimi tatlı olan şarap. - Şiddetli belirtilerle başlayıp kısa sürede ağırlaşan hastalıklar için kullanılan sözcük.

6) Keyifli bir durum anlatılırken "ne güzel, ne iyi" anlamlarında söylenen bir söz. - Tropikal bölgelerde yetişen ve kökündeki yumrulardan ararot çıkarılan bir kamış.

7) Yüze sürülen pembe düzgün, allık. - Yakacak odun için kullanılan, bir metreküpe eşit hacim ölçüsü birimi. - Kripton elementinin sim-

gesi.

8) Sıhhi tesisatta iki boruyu döndürmeden birbirine bağlanmasını sağlayan bağlantı parçası. - Eskiden İstanbul'da Köprü - Adalar arasında deniz taşımacılığını üstlenen şirket.

9) En kısa zaman süresi. - Balık avlamakta ya da yük taşımakta kullanılan büyük kayak.

10) Halk dilinde, davar sağılan yer, ağıl. - Öğütülmüş tahıl. - Antalya ilinde bir plaj.

11) Bozuk para. - "... okumak" (herkesin bildiği deyimleri veya sözleri söylemek).

12) Osmanlılarda, İstanbul ve büyük liman kentlerinde yaşayan ve ticaretle uğraşan, Müslüman olmayan azınlıklara verilen ad.

13) Sarıklı din bilgileri. - Amerika'da 1831 yılında Joseph Smith tarafından kurulan ve birden çok kadınla evlenmeye izin veren din.

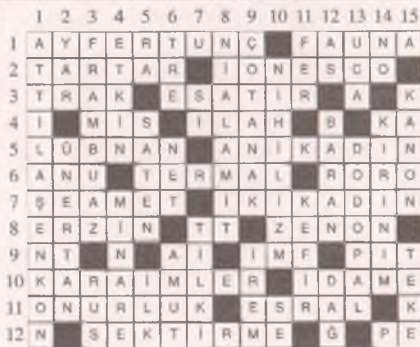
14) Kumaşla astar arasına konularak giysinin dik durmasını sağlayan kolalı bez. - Yazı ya da mektup başlığı.

15) Büküp zorlayarak yerinden oynatmak.

Temmuz sayımızın bulmaca yanıtları

Temmuz ayı ödüllü bulmacamızı doğru yanıtlayan okurlarımızdan Hikmet UĞURLU / Antalya, Ahmet SANDALCI / Rize, Ayşe ÇITAK / Eskişehir, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı İlhan Arsel'in "Şeriat ve Kölelik" adlı kitabını kazandılar.

Ağustos ayı ödüllü bulmacamızı çözecek okurlarımız arasından kurayla belirleyeceğimiz üç kişi, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı A. Başer Kafaoğlu'nun "AKP'nin Dilenme Ekonomisi ve Çöküş" adlı kitabını kazanacaklar.

ÜTOPYA ANTALYA motel

ÜTOPYALARINIZ GERÇEK OLSUN

Geniş kumsalı, incecik kumu, klimalı odaları, yeşillikler içinde havuz keyfi ile denize sıfır otelimizde; **Tatilinizi** Manavgat Şelalesi, Aspendos Tiyatrosu, Antik Side, Alanya kalesi ve daha onlarca görmek, gezmek istediğiniz bir coğrafyanın tam ortasında yapmanın keyfini yaşayacaksınız.

HERKESİN TATİL YAPABİLECEĞİ FİYATLARIMIZLA HİZMETİNİZDEYİZ

Yarım Pansiyon : 1 Temmuz - 20 Ağustos 45 TL
20 Ağustos - Eylül, Ekim 35 TL

Kiralık (Apart) Odalar : 1 Temmuz - 20 Ağustos 50 TL
20 Ağustos - Eylül, Ekim 40 TL

Apart odalarımız 4 yataklı olup, isteyene 1 yatak ilave edilebilir. Otelimizin denize sıfır bahçesinde ağaçlar altında ortak mutfağımızdan yemeğinizi hazırlayabilir ve mangal yapabilirsiniz.

Mısırlar Mah. Kızılot Beldesi
Manavgat - ANTALYA / TURKEY
Tel: +90 242 748 21 15 Faks: -90 242 748 31 35
GSM: +90 534 332 25 22
www.utopyamotel.com
e-mail: antalyautopya@gmail.com

0-6 Yaş ÜCRETSİZ
7-12 Yaş
% 25 İNDİRİM

Ulusal Gönüllü
Kart Sahiplerine
% 10 İNDİRİM

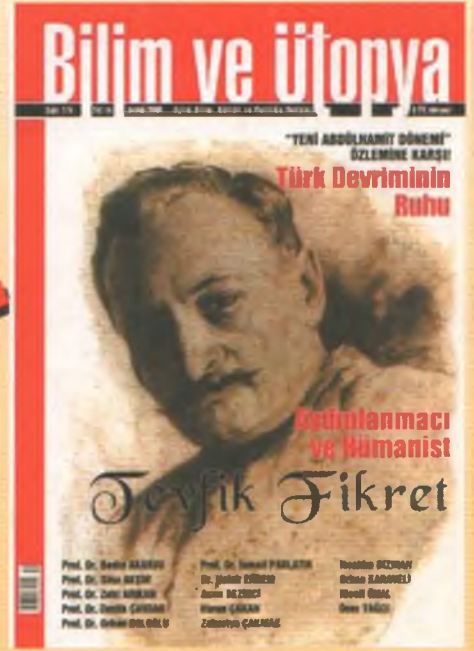
Kredi Kartına
Taksit İmkânı...

Aydınlanma Mücadelesinde

15. Yıl!

ABONE OL! GÜÇ VER!

“Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.”

K. Atatürk